

ԱՂԱՎՆԻ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ԱՄՆ-Ի ՎԱՐԱՇ ԶԱՂԱՋԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ
ԵՐԿՐՈՐԴ ԶԱՂԱՋԱՅԻՍՎԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԵՎ
ՃԳՆԱԺԱՄԻ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ
(1975 - 1991թթ.)

ԵՐԵՎԱՆ 2008

ՄԵԿԵՆԱՍՈՒԹՅԱՐ «ԱՐՄԵՆ ԵՎ ԲԵՐՄԱԲԵ
ՋԵՐԵՉՅԱՆ ՆԻՄՆԱԴՐԱՄԻ», (ԱՄՆ)

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF ARMENIA
INSTITUTE OF ORIENTAL STUDIES

AGHAVNI ALEKSANDER HARUTYUNYAN

USA POLICY DURING THE SECOND CIVIL WAR
AND CRISES OF LEBANON
(1975-1991)

THIS PUBLICATION WAS MADE POSSIBLE BY "ARMEN AND
BERSABE JEREJIAN FOUNDATION", Inc. (USA)

YEREVAN 2008

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ ԱՂԱՎՆԻ ԱԼԵՔՍԱՆԴԻԻ

ԱՄՆ-Ի ՎԱՐԱԾ ԶԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԼԻՔԱՆԱՆԻ
ԵՐԿՐՈՐԴ ԶԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԵՎ
ՃԳՆԱԺԱՄԻ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ
(1975-1991ԹԹ.)

A 93831
II

ԵՐԵՎԱՆ

Հեղինակային հրատարակություն

2008

ՀՏԴ 327: 94/99
ԳՄԴ 66.4 + 63.3
Հ 422

Տպագրվում է ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի
գիտական խորհրդի որոշմամբ

Խմբագիր՝ Ռ. Կ. Կարապետյան, պ. գ. թ.

Հարությունյան Աղավնի Ալեքսանդրի

Հ 422 ԱՄՆ-ի վարած քաղաքականությունը Լիբանանի երկրորդ քաղաքա-
ցիական պատերազմի և ճգնաժամի ընթացքում (1975-1991թթ.),-Եր.:
Հեղինակային հրատարակություն, 2008 թ.- 249 էջ:

Աշխատության քննարկման առարկան 1975-76թթ. Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմի և մինչև 1991թթ. երկարաձգված սոցիալ-տնտեսական ու քաղաքական ճգնաժամի նկատմամբ ԱՄՆ-ի գրաված դիրքորոշումն ու վարած քաղաքականությունն է: Աշխատանքում նորովի է լուսաբանվում ԱՄՆ-ի նախագահներ Ջերալդ Ֆորդի, Ջիմմի Կարտերի, Ռոնալդ Ռեյգանի և Ջորջ Բուշի վարչակազմերի մերձավորարևելյան և այդ համատեքստում լիբանանյան քաղաքականությունը: Հետազոտվում են Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմի և ճգնաժամի ընթացքում երկրի ներքին գործերին արտաքին միջամտությունների ու ագրեսիաների, ինչպես նաև հակամարտության ներքին ու արտաքին ուժերի միջև ԱՄՆ-ի միջնորդական առաքելության, ավելի ուշ ԱՄՆ-ի ռազմաքաղաքական միջամտության և տարածաշրջանային զարգացումների հետ կապված մի շարք հիմնախնդիրներ:

Աշխատանքը նախատեսված է արևելագետների, միջազգայնագետների, դիվանագետների և ընթերցող լայն շրջանակների համար:

ԳՄԴ 66.4 + 63.3

ISBN 978-9939-53-229-5

© Ա.Ա. Հարությունյան, 2008թ.

*Նվիրում են ընտանիքիս անդամներին՝ Արաքսիա,
Արսեն և Ալեքսանդր Հարությունյաններին*

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

1975-1991թթ. Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմի, սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական ճգնաժամի նկատմամբ ԱՄՆ-ի դիրքորոշումն ու վարած քաղաքականությունն ունի ոչ միայն կարևոր գիտական, այլ քաղաքական և գործնական նշանակություն: Ուսումնասիրվող ժամանակահատվածում ներլիբանանյան և տարածաշրջանային զարգացումներում ԱՄՆ-ի մասնակցությունն ու նրա ազդեցության ուսումնասիրությունն արդիական է ոչ միայն Լիբանանի այդ շրջանի պատմությունը, դրան հաջորդած տարիների զարգացումներն ու երկրի ներկա իրավիճակը ճիշտ հասկանալու, այլ տարածաշրջանային գործընթացներն ավելի համապարփակ ու խորը զնահատելու առումով:

Աշխատանքում ներկայացվում է Լիբանանի կրոնադավանական համակարգը, կրոնական համայնքները, դրանք ներկայացնող քաղաքական ուժերն ու կուսակցությունները, Լիբանանում ՊԱԿ-ի և նրա զինված խմբավորումների քաղաքական գործոն դառնալու հետևանքները: Յույց է տրվում Լիբանանի սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական, ազգային-կրոնական, ինչպես նաև միջարարական հակասություններով և արտաքին ուժերի ներգործությամբ պայմանավորված ճգնաժամի արդյունքում լիբանանյան հասարակության երկփեղկման ու ներքաղաքական ճգնաժամի սրման գործընթացները, ինչպես նաև դրանց վրա միջազգային, մասնավորապես ԱՄՆ-ի և տարածաշրջանային՝ մասնավորապես Միդիայի վարած քաղաքականության ազդեցությունը: Զննության են ենթարկվում ուսումնասիրվող ժամանակահատվածում ԱՄՆ-ի չորս վարչակազմերի՝ Ջերալդ Ֆորդի, Ջիմմի Կարտերի, Ռոնալդ Ռեյգանի և Ջորջ Բուշի վարած մերձավորարևելյան և այդ համատեքստում լիբանանյան քաղաքականության ուղղությամբ կրած փոփոխությունները, բացահայտվում դրանց պատճառահետևանքային կապն ու ազդեցությունը տարածաշրջանային և լիբանանյան զարգացումների վրա:

Գոյություն ունեցող սկզբնաղբյուրների և այլ նյութերի հիման վրա հետազոտվում են «սատրը պատերազմի» ուսումնասիրվող ժամանակահատվածում համաշխարհային երկու բևեռների՝ Արևմուտքի և Արևելքի միջև Մերձավոր Արևելքի, մասնավորապես Լիբանանի զբաղեցրած տեղը, ինչպես նաև արաբ-խորայելական հակամարտության և ուղղակի կամ անուղղակի կերպով ներպետական և միջպետական հակամարտությունների վարման նպատակով «պահուստային մարտադաշտի» վերածված Լիբանանի նկատմամբ գերտերությունների և տարածաշրջանի երկրների զբաղեցրած դիրքորոշումը: Զննարկվում են մերձավորարևելյան հակամարտության խաղաղ կարգավորման գործընթացում ԱՄՆ-ի միանձնյա տնօրինման և ՄԱ-ի օրակարգում Լիբանանին լուսանցքային դեր հատկացնելու արդյունքում Լիբանանի քաղաքական ճգնաժամի խորացման, այն գերտերությունների մերձավորարևելյան հովանավորյալների և ներհամայնքային պայքարի օջախի վերածման հետևանքները: Վերլուծության են ենթարկվում ՄԱ-ում ԱՄՆ-ի վարած խորայելամետ քաղաքականության արդյունքում Վաշինգտոնի ռազմաքաղաքական աջակցությունից օգտվող Թեյ-Ավիլի կողմից լիբանանյան երկու (1978 և 1982թթ.) ագրեսիաների և Լիբանանից ՊԱԿ-ի ռազմաքաղաքական կառույցների դուրս բերման ուղղությամբ ԱՄՆ-ի միջնորդական ջանքերի, ինչպես նաև երկրում արևմտամետ ու խորայելամետ կառավարության հաստատման գործընթացները: Աշխատանքում փորձ է արվում բացահայտել 1982թ. երկրորդ կեսից Լիբանանի հիմնախնդրի կարգավորման ուղղությամբ ԱՄՆ-ի զբաղեցրած միակողմանի դիրքորոշման արդյունքում ԽՍՀՄ-ի տեղական դաշնակցի՝ Սիրիայի կողմից ԱՄՆ-ի հովանավորած արաբ-խորայելական համաձայնագրի ձախողումը, Լիբանանի արմատական շարժումների և հակահաբեկչական պայքարում ԱՄՆ-ի անգործությունն ու այդ ուղղությամբ Վաշինգտոնի վարած երկակի ստանդարտների քաղաքականությունը: Ցույց է տրվում ԱՄՆ-ի՝ խորայելալիբանանյան համագործակցության հովանավորից սիրիալիբանանյան համագործակցության հովանավորի փոխակերպման գործընթացը:

Աշխատանքը գրվել է հայերեն, արաբերեն, անգլերեն, ռուսերեն և ֆրանսերեն լեզուներով առկա բազմաթիվ աղբյուրների և զինական ուսումնասիրությունների հիման վրա, որի միջուկն են կազմում հայ և օտարազգի հետազոտողների՝ քննարկվող թեմային նվիրված արժեքավոր աշխատությունները, ինչպես նաև պաշտոնական հրատարակություններ-

րը, քաղաքական գործիչների հուշերը, հայտարարություններն ու պարբերականները, պաղեստինյան և լիբանանյան հիմնախնդրին վերաբերող ՄԱԿ-ի պաշտոնական հրատարակումները և Միջազգային փաստաթղթերը, ԽՄԷ-ի կառավարության արաբական երկրներին առնչվող փաստաթղթերի և նյութերի ժողովածուն, Մերձավոր Արևելքի քաղաքական զարգացմանը նվիրված բյուլետեններն ու ամսագրերը, լիբանանյան և արաբական զանազան պարբերականները ևն: Այդ նյութերից շատերն առաջին անգամ են դրվել գիտական շրջանառության մեջ:

Աշխատության արդիականության հարցը կարևորվում է նաև մերձավորարևելյան տարածաշրջանում Հայաստանի Հանրապետության արտաքին քաղաքական կարևոր գործընկերներից մեկի՝ Լիբանանի Հանրապետության նորագույն պատմության, ներքին և արտաքին քաղաքականության հանգուցային հիմնախնդիրների ուսումնասիրության տեսանկյունից:

Օգտվելով առիթից, կցանկանայի հատուկ շնորհակալական խոսքս հղել և իմ խորին երախտագիտությունս հայտնել պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից-անդամ Նիկոլայ Հովհաննիսյանին՝ ցուցաբերած գիտական աջակցության և գրքի հրատարակման գործում ունեցած իր անզնահատելի ներդրման համար: Ընդհակալ եմ ԵԱՀ-ում ՀՀ արտակարգ և լիազոր դեսպան, պատմական գիտությունների թեկնածու՝ Ռուբեն Կարապետյանին՝ իմ աշխատանքը ղեկավարելու համար: Ընդհակալություն եմ հայտնում նաև ՀՀ ԳԱԱ ԱԻ-ի իրանական երկրների բաժնի վարիչ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, արտակարգ և լիազոր դեսպան Վահան Բայրուրյանին և նույն ինստիտուտի արաբական երկրների բաժնի վարիչ՝ պատմական գիտությունների թեկնածու Շահեն Կարամանուկյանին՝ արժեքավոր դիտողությունների և խորհուրդների համար:

Անչափ երախտապարտ ու շնորհակալ եմ ծնողներիս ու եղբորս՝ աշխատանքի ընթացքում ցուցաբերած անսահման աջակցության, քաջակերանքի ու հոգատարության համար:

Հատուկ շնորհակալություն եմ հայտնում «Արմեն և Բերսաբե Ճերենճեան» Հիմնադրամի նախագահ Էդվարդ Ճերենճեանին՝ սույն գրքի հրատարակության ծախսերը հոգալու համար:

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ 1975Թ. ԶԱՂԱԶԱՅԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՎ ԱՄՆ-Ի
ԳԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄԸ ՆՐԱ ՄԿՁԲՆԱԿԱՆ ՓՈՒԼՈՒՄ

1. ԱՄՆ-Ի ՄԵՐՉԱՎՈՐԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ԶԱՂԱԶԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ (1945-1970-ԱԿԱՆՆԵՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ԿԵՍ)

19-րդ դարի վերջին ու 20-րդ դարասկզբին Մերձավոր Արևելքն (հետայսու՝ ՄԱ) ԱՄՆ-ի համար առևտրային ու քաղաքական տեսանկյունից մեծ հետաքրքրություն չէր ներկայացնում: ՄԱ-ում ամերիկյան ներկայությունը կապված էր ավելի շուտ աստվածաշնչյան հայրենիքում կրոնական առաքելությունների գործունեության և Պաղեստինում հրեական օջախ հիմնելու նպատակով ամերիկյան հրեաների կազմակերպած գաղթի հետ:

Երկրորդ աշխարհամարտի տարիներին ԱՄՆ-ն արաբական արևելքում հետապնդում էր ֆաշիստական երկրների կողմից տարածաշրջանի զավթումը կանխարգելելու*, արաբական գաղութներում Ֆրանսիայի և Անգլիայի ազդեցությունը կասեցնելու, անգլո-ֆրանսիական դիրքերի թուլացման հաշվին արաբական արևելքում ամերիկյան քաղաքական և տնտեսական դիրքերն ամրապնդելու նպատակ¹:

1945թ. երկրորդ կեսից մինչև 1990-ականների սկիզբն ընկած ժամանակահատվածը նշանավորվում է համաշխարհային տիրապետության համար ԱՄՆ-ի և ԽՍՀՄ-ի միջև մղվող պայքարով², որի արդյունքում միջազգային հարաբերություններում ձևավորվեց ռազմաքաղաքական մոր իրողություն՝ «սառը պատերազմը»: Այս շրջանում

* Այս հարցում ԱՄՆ-ի նպատակներն արտաքնապես համընկնում էին Անգլիայի և Ֆրանսիայի հետ:

¹ Оганесян Н.О., Политика империалистических держав на Арабском Востоке в годы Второй мировой войны (1935-1945гг.), Ереван, 1980, стр. 261-262.

² Збигнев Бжезинский, Великая шахматная доска, М., 1998, стр. 5.

Վաշինգտոնի մերձավորարևելյան քաղաքականության մեջ կարևորություն ներկայացնող նավթային գործոնին զուգահեռ ուրվագծվեցին «կոմունիզմի զսպման», արաբական աշխարհը բացառապես «Արևելք-Արևմուտք» պայքարի համատեքստում դիտարկելու, Իսրայելի պետությանն աջակցություն ցուցաբերելու և արաբական ազգայնականության ու արմատականության աճի հետ կապված հիմնախնդիրները: Վաշինգտոնը ՄԱ-ը դիտում էր իբրև տարածաշրջանային հակամարտությունների և ճգնաժամերի առավել վտանգավոր օջախ, որոնք ի վիճակի էին համաշխարհային ծավալների ճգնաժամերի վերածել՝ ԽՍՀՄ-ԱՄՆ անխուսափելի առճակատման հեռանկարով:

Այս ամենը նպաստեց, որպիսի ռազմավարական առումով Եվրոպան, Ասիան և Աֆրիկան ծովային և օդային հաղորդակցություններով միմյանց կապող ՄԱ-ի տարածաշրջանը, որը միաժամանակ սահմանակից էր ԽՍՀՄ-ին և Սոցիալիստական համերաշխության երկրներին, վերջիններիս դեմ ԱՄՆ-ի ռազմահանգրվանների վերածվի: Այդ իմաստով, ՄԱ-ում ամերիկյան ազդեցության ամենահոսսալի հենարան շարունակում էր ծառայել ամերիկյան սիոնիզմի ազդեցիկ շրջանակների հետ սերտորեն կապված Իսրայելը, որին Վաշինգտոնը լայն ռազմաքաղաքական և տնտեսական աջակցություն էր ցուցաբերում: Միևնույն ժամանակ, արաբական արևելքը և՛ հատկապես նավթային գործոնի հետ կապված, ԱՄՆ-ի արտաքին տնտեսական և քաղաքական կյանքում հատուկ տեղ զբաղեցրեց՝ տասնամյակներ շարունակ մնալով ԱՄՆ-ի էներգահաշվեկշռի «աքիլլեսյան գարշապարը»³:

ԱՄՆ-ի արտաքին քաղաքականության օրակարգում ՄԱ-ի տարածաշրջանին հատկացվող առաջնակարգ դերի մասին են խոսում ԱՄՆ-ի տարբեր վարչակազմերի կողմից հռչակված դոկտրինաները, հռչակագրերն ու կոլեկտիվ անվտանգության դաշինքները (1950թ.՝ «ԱՄՆ-Մեծ Բրիտանիա-Ֆրանսիա եռակողմ հռչակագիրը», 1947թ.՝ «Թրումենի դոկտրինան», 1957թ.՝ «Էյզենհաուերի դոկտրինան»,

³ Лушников Л.И., Арабские нефтедобывающие страны и "новая" стратегия США (70-е годы), Характерные черты социально-политического развития Арабских стран в 1950-1970-е годы, Ереван, 1980, стр. 35.

⁴ Այս մասին տե՛ս Robert E. Osgood, Alliances and American Foreign Policy, Maryland, 1968. p. 96.

1979թ.՝ «Կարտերի դոկտրինան», 1955թ.՝ «Բաղդադի պակտը», 1982թ.՝ Ռեյգանի ծրագիրը, 1983թ.՝ «ԱՄՆ-Իսրայել ռազմավարական համաձայնագիրը» և այլն), ինչպես նաև մերձավորարևելյան երկարատև խաղաղության գործընթացում ԱՄՆ-ի միջնորդական բազմաթիվ առաքելություններն ու նրա հովանու ներքո կնքված մի ամբողջ շարք պայմանագրերը:

1956թ. Եգիպտոսի դեմ եռակողմ՝ Անգլիա-Իսրայել-Ֆրանսիա, ագրեսիայի ձախողման և տարածաշրջանից Անգլիայի ու Ֆրանսիայի հեռացումից հետո, ՄԱ-ում ստեղծված քաղաքական վակուումը ԽՍՀՄ-ի կողմից «զցնելու» հնարավորության կանխարգելման նպատակով ԱՄՆ-ը 1957թ. հունվարին հանդես եկավ նոր՝ նախագահ Էյզենհաուերի հայտնի նախաձեռնությամբ, որը հայտնի դարձավ իբրև «Էյզենհաուերի դոկտրինա»⁴: Վերջինս ԱՄՆ-ի ազգային շահերին և համաշխարհային խաղաղությանը ծառայելու նպատակով ՄԱ-ի ժողովուրդների անկախության և ամբողջականության պահպանման ուղղությամբ տնտեսական և ռազմական օգնության փաթեթ էր: ԱՄՆ-ի նախագահին զինուժի կիրառման իրավունք էր վերապահվում «միջազգային կոմունիզմի» վերահսկողության տակ գտնվող ցանկացած երկրի կողմից զինված ագրեսիայի դեմ՝ հօգուտ օգնություն հայցող ՄԱ-ի որևէ ազգի կամ ազգային խմբի: ԱՄՆ-ի կոնգրեսում «Էյզենհաուերի դոկտրինայի» վավերացումը նշանակում էր Վաշինգտոնի կողմից տարածաշրջանում Արևմտյան շահերի պաշտպանության պատասխանատվության ստանձնում: Հարկ է նշել, որ Լիբանանն արաբական երկրներից առաջինը 1957թ. մարտին միացավ «Էյզենհաուերի դոկտրինային», որի դիմաց Լիբանանին խոստացվել էր 10 մլն. դոլլարի ամերիկյան օգնություն: Նույն տարում ստորագրվեց Լիբանանին զենք ու զինամթերք տրամադրելու վերաբերյալ ամերիկալիբանանյան պայմանագիրը:

1958թ. տարածաշրջանային և ազգային ճգնաժամի առկայության պայմաններում Լիբանանի կառավարության խնդրանքով ամե-

⁴ История Дипломатии, Том V, Москва, 1974, стр. 562.

րիկյան գորքեր արհեստագործական⁵: ԱՄՆ-ի ռազմական միջամտության իրական նպատակը ՄԱ-ի պետությունների միջև տեղական պայթու- նավտանգ հակամարտությունների կանխումն ու Լիբանանի նախա- գահ Քամիլ Շամունի իշխանության պահպանման միջոցով երկրում ու ընդհանրապես ՄԱ-ում սեփական տնտեսական ու քաղաքական դիր- քերի ամրապնդումն էր: Այն բնական վրդովմունք առաջացրեց լիբա- նանցիների, մասնավորապես երկրի ընդդիմության շրջանում, որի արդյունքում Լիբանանի ժողովուրդը հերքեց ինչպես «Բաղդադի պակ- տը», ամերիկյան «ժամատեղ պաշտպանության ծրագիրը», այնպես էլ «Էյզենհաուերի դոկտրինան»:

1960թ. ԱՄՆ-ի նախագահ Ջոն Էդենբերգը իր նախընտրական ընտրարշավի ընթացքում դատապարտեց նախորդ վարչակազմին՝ արարական աշխարհին «բացառապես Արևելք-Արևմուտք պայքարի համատեքստում» դիտարկելու համար: Նախագահը հիմնականում հակված մնաց ՄԱ-ում հավասարակշռված քաղաքականության վար- մանը, որը համեմատաբար խաղաղ էր իր նախագահության երեք տա- ինների ընթացքում:

1960-ականների երկրորդ կեսին և 70-ականների սկզբներին Վա- շինգտոնի հիմնական խաղաքարտերը դրվեցին Իսրայելի ռազմական մեքենայի օգտագործման վրա՝ առանց տարածաշրջանում ԱՄՆ-ի անմիջական ներգրավվածության, որն առավել վառ արտահայտվեց 1967թ. իսրայելական ագրեսիայի ժամանակ:

Ավելի ուշ ԱՄՆ-ի ՄԱ-ի քաղաքականության առաջնահերթուք- յուն դարձավ տարածաշրջանում արևմտամետ պետությունների տա- րորշումը և Իսրայելին զուգահեռ այլ դաշնակիցների որոնումը: Դրանց առավել վառ օրինակ կարող են համարվել, 2-րդ աշխարհա- մարտից ի վեր, շահական Իրանը, իսկ 1970-ականների երկրորդ կե-

⁵ Այս քայլի հիմքում ընկած էին Սուեզի ճգնաժամի, «Բաղդադի պակտի», «Էյզենհաուե- րի դոկտրինայի» հետ կապված գործընթացները և ընդհանրապես երկրի իշխանու- րյունների վարած արևմտամետ քաղաքականությունն ու Լիբանանի նախագահի կող- մից վերընտրության նպատակով սահմանադրական խախտումների փորձերը: Այս մասին տե՛ս Հովհաննիսյան Ն., Ազգային-ազատագրական պայքարը Լիբանանում 1938-1958թթ., Եր., 1967, էջ 229-234; Alain Gresh and Dominique Vidal, The Lebanese Civil War, An A-Z of the Middle East, London 1990, p. 117.

սից՝ Ճոնի արաբական պահպանողական վարչակարգերն ու Եգիպտոսը:

ԱՄՆ-ի ՄԱ-ի քաղաքականության ձևավորման գործում կարևոր դեր խաղաց նաև 10-ամյակներ շարունակ Վաշինգտոնի կողմից ՄԱ-ի հետ կապված խնդիրները ոչ միայն իբրև իր *արտաքին* քաղաքական կամ տնտեսական, այլ իբրև *ներքաղաքական* կարևոր գործոն գնահատելու հանգամանքը: ԱՄՆ-ի արտաքին քաղաքական հայեցակարգում կարևորվեց տարածաշրջանային և միջազգային համագործակցության շրջանակներում «Pax Americana»-ի հաստատման անհրաժեշտությունը⁶: ԱՄՆ-ի ՄԱ-ի քաղաքականության առաջնահերթություն համարվեց տարածաշրջանի կայունության պահպանումը, ՄԱ-ում ԱՄՆ-ի կայուն գոյատևմանը սպառնացող սուր ճգնաժամերի կանխարգելումը, ԽՍՀՄ-ի ազդեցության սահմանափակումը: Վերջինս գործնականում արտահայտվեց ՄԱ-ում խորհրդային դիրքերի սահմանափակման և ԽՍՀՄ-ի հետ մերձավորարևելյան առանձին երկրների հարաբերություններում խոչընդոտներ հարուցելու, իսկ հնարավորության դեպքում՝ այդ հարաբերություններն ամբողջովին խզելու Վաշինգտոնի ձգտումներում:

1973թ. հոկտեմբերյան պատերազմից հետո, ԱՄՆ-ը ձգտում էր Իսրայելի շահերի վտանգումից խուսափելու գնով հասնել ՄԱ-ի իրադրության կարգավորմանը և արաբական աշխարհի հետ ԱՄՆ-ի հարաբերությունների բարելավմանը: Սակայն պատերազմի ծանր հետևանքները, Իսրայելի հետ Եգիպտոսի սեպարատ՝ մասնակի պայմանագրի կնքման ուղեգիծը, արաբական երկրների միջև այդ շրջանին բնորոշ տարաբնույթ հակասություններն ու 1975 թվից սկիզբ առած լիբանանյան ճգնաժամն առավել բարդացրին ՄԱ-ի իրադրությունը՝ ստեղծելով որակապես նոր իրադրություն: Տարածաշրջանային և տեղական հանգուցավորված հակամարտությունները, ճգնաժամային իրադրությունները, ինչպես նաև դրանցից շատերի համար սկզբնապատճառ համարվող արաբ-իսրայելական հակամարտությու-

⁶ Сивачев Н.В., Языков Е.Ф., Новейшая История США, М., 1980, стр. 310.

նը ՄԱ-ը և Լիբանանը վերածեցին ռազմական սպառնալիքի հարատև օջախի⁷:

2. ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄՏԵՂԾՈՒՄԸ:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԿՐՈՆԱԳԱՎԱՆԱԿԱՆ ԿԱԶՄԵ ՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ

Լիբանանն իր ներկա աշխարհագրական սահմաններով քաղաքական քարտեզի վրա ի հայտ եկավ 1920թ. սեպտեմբերի 1-ին, երբ Առաջին աշխարհամարտից և Օսմանյան կայսրության անկումից հետո նրա կազմի մեջ մտնող արաբական տարածքները բաժանվեցին Անգլիայի և Ֆրանսիայի միջև: 1920թ. ապրիլին Սան Ռեմոյում Ազգերի Լիգայի Խորհրդի համաժողովում Միդիայի և Լիբանանի մանդատը տրվեց Ֆրանսիային: Լիբանանի ողջ իշխանությունը կենտրոնացվեց բացարձակ իշխանությամբ լիազորված ֆրանսիական գլխավոր հանձնակատարի ձեռքում, որի հրահանգով էլ հռչակվեց «Մեծ Լիբանանի» ստեղծումը⁸:

Ֆրանսիական մանդատի տակ գտնվող Լեռնալիբանանն իր 340.000 մարդնի բնակչությամբ ընդգրկում էր 1861թ. ստեղծված օսմանյան ինքնավար մութասառիֆությունը⁹: Այն 1920թ. ֆրանսիացիների մախաձեռնությամբ եռապատկվեց՝ մուսուլման մեծամասնությամբ Բեյրութ, Տրիպոլի (հյուսիսում), Միդոն (հարավում) քաղաքների, գերազանցապես շիա բնակչությամբ հարավային Լիբանանի շրջանների,

⁷ Современные Соединенные Штаты Америки, Энциклопедический справочник, Москва, 1988, стр. 306.

⁸ Հովհաննիսյան Ն., Լիբանանյան ճգնաժամը և Լիբանանի հայ համայնքի դիրքորոշումը (1975-1982թթ.), եր., 1982, էջ 3-4:

⁹ Լեռնալիբանանը, բացառությամբ Բեքաայի, Աքքարի, Հարավային Լիբանանի, Տրիպոլիի, Բեյրութի և Միդոնի, դառնում էր ինքնավար մութասառիֆություն՝ քրիստոնյա մահանգապետի գլխավորությամբ: Այս մասին տե՛ս Հովհաննիսյան Ն., Արաբական երկրների պատմություն, Օսմանյան տիրապետության շրջան (1516-1918թթ.), հ. II, Երևան, 2004, էջ 323-330:

մուսուլման և ուղղափառ հույն բնակչությանը Բեքաա հարթավայրի հաշվին¹⁰:

1932թ. մարդահամարի տվյալներով՝ Լիբանանը գրեթե բաժանված էր քրիստոնյաների և մուսուլմանների միջև, որոնք ենթաբաժանվում էին 15 կրոնահամայնքային խմբերի: Մեծագույնը քրիստոնյամարոնիներն էին¹¹, այնուհետև՝ սուննի-մուսուլմանները, շիաներն¹² ու դրուզները¹³: Լիբանանի առավել փոքր համայնքներ էին հույն կաթոլիկները, հույն ուղղափառները, բողոքականները, լատինները, հայ կաթոլիկները, հայ ուղղափառները, սիրիացի կաթոլիկները, սիրիացի ուղղափառները և այլն¹⁴:

Այսպիսով, 1943թ. սեպտեմբերի 21-ին բացվեց Լիբանանի խորհրդարանի առաջին նըստաշրջանը, որի ընթացքում ամենաազդեցիկ քրիստոնյա-մարոնի համայնքի ղեկավար Բիշարա ալ-Խուրին ընտրվեց Լիբանանի Հանրապետության նախագահի պաշտոնում, իսկ սուննի համայնքի ամենաազդեցիկ դեմքերից մեկը՝ Ռիադ Սուլիը նշանակվեց երկրի վարչապետի պաշտոնում¹⁵: 1943թ. նոյեմբերի 8-ին Լիբանանի խորհրդարանը վերացրեց ֆրանսիական մանդատը՝ Լիբանանի անկախությանը տալով իրավական ուժ: Այդ օրը Լիբանանի պատմության մեջ մտավ իբրև ֆրանսիական մանդատի վերացման և

¹⁰ Don Peretz, *The Middle East Today, The Republic of Lebanon*, Praeger, New York, 1988, p. 361.

¹¹ Մարոնիների մասին մանրամասն տե՛ս S.A.Morrison, *The Political, Social & Religious Problems, Middle East Survey*, London, 1954, p. 198; Журавский А., К вопросу об этноконфессиональных проблемах Арабского Востока, *Специальный бюллетень*, 5(218), М., 1981, стр. 83.

¹² Սուննի-մուսուլմանների և շիաների մասին տե՛ս Հովհաննիսյան Ն.Հ., Արաբական երկրների պատմություն, Արաբները 7-րդ դարից մինչև 1516թ., հ. I, Երևան, 2003, էջ 37-40:

¹³ Դրուզների մասին տե՛ս Метревели М.Г., *Община друзей (этно-религиозный генезис), Проблемы современной советской арабистики*, Ереван, 1985, Вып. I, *Современные политические и социально-экономические проблемы арабских стран*, Ереван 1989, стр. 104-109.

¹⁴ Zuwiyya Jilal, *The Parliamentary Election of Lebanon 1968*, State University of N.Y. at Binghamton, 1972, p. 3-4.

¹⁵ Оганесян Н., *Восстание в Ливане в ноябре 1943г. и его историческое значение, Арабский Восток и Магриб*, Москва, 1977, стр. 214.

Լիբանանի անկախության ու ինքնիշխանության հաստատման օր¹⁶: 1946թ. դեկտեմբերի 31-ին ավարտվեց օտարերկրյա բոլոր զորքերի դուրս բերումը Լիբանանից:

Լիբանանի քաղաքական համակարգի ամենատանցքային բնորոշիչը տարբեր կրոնական խմբերի միջև կոնֆեսիոնալ՝ կրոնադավանական հավասարակշռության պահպանումն էր, որը փաստացի կերպով ամրագրվեց 1943թ. նոյեմբերի 9-ին Լիբանանի հանրապետության սահմանադրության 95-րդ հոդվածով: Վերջինիս համաձայն՝ երկրի պետական կառուցվածքի հիմքում դրվեց կրոնադավանական սկզբունքը:

Անկախությունից հետո մուսուլման և քրիստոնյա ղեկավարության՝ Լիբանանի առաջին նախագահ Բիշարա ալ-Խուրիի և երկրի առաջին վարչապետ Ռիադ ալ-Մուլիի միջև չգրված մի շարք պայմանավորվածություններ ձեռք բերվեցին: 1943թ. դեկտեմբերին նշյալ կողմերը հռչակեցին «ջենտլմենական համաձայնագիրը», որն առաջինն էր հայտնի դարձավ իբրև «Ազգային Դաշինք»՝ «ալ-Միթաք ալ-Վատանի»: Դաշինքով սահմանվեցին Լիբանանի պետական կառուցվածքի, ներքին ու արտաքին քաղաքականության գլխավոր սկզբունքները, որոնց համաձայն քրիստոնյաները պետք է խուսափեին Ֆրանսիայի ազդեցությունից՝ ճանաչելով Լիբանանի արաբական բնույթը և ընդունելով նրա տեղն ու դերն արաբական աշխարհում: Մուսուլմաններն էլ իրենց հերթին պետք է ճանաչեին Լիբանանին՝ իբրև լիակատար անկախ և ինքնիշխան պետություն: Ընդ որում՝ Լիբանանը պարտավոր էր չհակվել արաբական երկրների այս կամ այն խմբավորման կամ դաշինքի, մի երկրին պաշտպանել մյուսի դեմ: Միաժամանակ, հաշվի առնելով երկրի առանձնահատուկ բնույթը, այն չպետք է խզեր Արևմուտքի հետ կրոնական ու հոգևոր կապերը¹⁷: Փաստորեն, Լիբանանը համարելով արաբական երկիր, դաշինքը միաժամանակ ընդգծում էր նրա հատուկ քրիստոնեական բնույթը: Արտաքին քաղաքա-

¹⁶ Հովհաննիսյան Ն., Արաբական երկրների պատմություն, Անկախության և ինքնիշխանության դարաշրջան (1918-2005թթ.), հ. III, Երևան, 2006, էջ 592:

¹⁷ Jilal Zurwiyah, նշվ. աշխ., էջ 5:

կանության հարցում երկու համայնքները համաձայնվում էին որդեգրել դրական չեզոքության քաղաքականություն:

Երկրի պետական կառուցվածքի հիմքում դրված կրոնադավանական սկզբունքի համաձայն՝ հանրապետության նախագահ կարող էր լինել միայն քրիստոնյա-մարոնի համայնքի, վարչապետը՝ սուննի-մուսուլման համայնքի և խորհրդարանի նախագահը՝ շիա-մուսուլման համայնքի ներկայացուցիչ: Երկրի ղեկավար բարձրագույն պաշտոնները, ինչպես նաև պետական, ռազմական, դատական և այլ մարմինների միջին ու ստորին օղակների պաշտոնները կարող էին զբաղեցնել միայն քրիստոնյա-մարոնի համայնքի ներկայացուցիչներ: Խորհրդարանում մուսուլման յուրաքանչյուր 5 պատգամավորի դիմաց 6 քրիստոնյա պատգամավորների ընտրությամբ երկրի բարձրագույն օրենսդիր մարմնում մշտապես ապահովվում էր քրիստոնյա պատգամավորների, իսկ քրիստոնյաների մեջ՝ մարոնիների գերակշռությունը¹⁸: Հարկ է նշել, որ երկրում հաստատված կառավարման նախագահական ձևն ու նախագահին չափազանց մեծ լիազորություններով օժտումը նպաստում էր երկրում քրիստոնյա-մարոնի համայնքի դիկտատուրայի ստեղծմանը:

Փաստենք, որ թեև կրոնահամայնքային համակարգի հաստատումը սկզբնական շրջանում Լիբանանի նման կոնֆեսիոնալ պետության համար դիտվում էր որպես փոխզիջումային քայլ, այնուհանդերձ, այն իր մեջ կրում էր հետագա հնարավոր հակամարտությունների ու դժգոհությունների նախադրյալներ՝ հանդիսանալով պետականության թուլացման գլխավոր պատճառներից մեկը: Այն քննադատում էր հասարակությունը՝ խոչընդոտելով քաղաքացիական սկզբունքի արմատավորմանն ու ամրապնդմանը և համայնքներից վեր կանգնած լիբանանյան հասարակության կազմավորմանը¹⁹:

¹⁸ Հովհաննիսյան Ն., Լիբանանյան ճգնաժամը և Լիբանանի հայ համայնքի դիրքորոշումը (1975-1982թթ.), Եր., 1982, էջ 7-9: Այս մասին տե՛ս նաև Mughayzil, Joseph, *Lubnan wa al-Qawmi'yah al-Arabiyyah, (Lebanon and the Arab Nationalism)*. Beirut, 1959, pp. 81-122; Al-Naqqash, Zaki, *Lubnan Bayna al-Haqiqah wa-al-Zilal (Lebanon Between the Truth and Shadows)*, Beirut, 1966, pp. 57-64.

¹⁹ Հովհաննիսյան Ն., նշվ. աշխ., էջ 9-10:

Երկրորդ աշխարհամարտի ընթացքում քրիստանացիների օգնությամբ և ԱՄՆ-ի համաձայնությամբ 1943թ. Լիբանանում քրիստոնյա մարտիների և սուննի մուսուլմանների միջև հաստատված «Ազգային Դաշինքը» պահպանվեց անփոփոխ մինչև 1960-ականները՝ Լիբանան պաղեստինցիների ներհոսքը²⁰:

3. ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄԸ ԵՎ ՆՐԱ ԽՈՐԱՑՄԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ: ՊԱՂԵՍՏԻՆՅԱՆ ԳՈՐԾՈՆԸ

1970-ականների սկզբին լիբանանյան սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական ճգնաժամը հասարակության ներքին հակասությունների խորացման և արտաքին գործոնների ազդեցության տակ դրանց սրման հետևանք էր²¹: Կրոնական, էթնիկական և սոցիալ-տնտեսական տարբեր խմբավորումներ ներկայացնող քաղաքական առաջնորդների միջև դաժան մրցակցության պայմաններում անհնարին էր դառնում երկրում ուժեղ կառավարության ստեղծումը²²: Խնդիրն այն է, որ Լիբանանի պետական ապարատում պահպանվում էր 1943թ. «Ազգային դաշինքով» նախատեսվող 5 մուսուլման և 6 քրիստոնյա անդամների հարաբերակցությունը: Խորհրդարանի 99 պատգամավորական տեղերից 30-ը պատկանում էր մարոնիներին, 20-ը՝ սուննիներին, 19-ը՝ շիաներին, 11-ը՝ ռուդափառներին, 6-ը՝ դրուզներին, 6-ը՝ կաթոլիկներին, 4-ը՝ հայ-ուղղափառներին, 3-ը՝ կրոնական մյուս համայնքներին:

²⁰ Կարապետյան Ռ., Արաբական երկրների մոր և մորագույն պատմություն, Երևան, 2003, էջ 206-207:

²¹ Мясков Г., Ливан в 80-ые годы, Москва, 1987, стр. 4.

²² «New York Times», 20.4.1975.

* 1921-1956թթ. Լիբանանի շիա բնակչությունը 100.000-ից հասավ 250.000-ի՝ կազմելով երկրի ընդհանուր բնակչության 19%-ը: 1956-1975թթ. շիա բնակչությունը հոսապատկվեց՝ 250.000-ից հասնելով 750.000-ի և կազմելով երկրի բնակչության 30%-ը: 1990-ականներին բնակչության 1/3-ից ավելին (շիաները 1 մլն. էին, մինչդեռ երկրի ողջ բնակչությունը՝ 2,5-3 մլն.) շիաներ էին, որը քրիստոնյաների արտագաղթի պայմաններում խիստ փոխում էր Լիբանանի մարդագրական պատկերը: Շիաները երկրի հարավում կազմում էին 60%, Լեռնալիբանանում ու Բեյրութի հարավային արվարձաններում՝ 25%, Բեքաայի հովտում՝ 10%: Այս մասին տե՛ս Հարությունյան Լ., Լիբանանում շիական գործոնի ուժեղացման հարցի շուրջ (1970-1980-ական թվականներ), Սերժավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXIII, Երևան, 2004, էջ 133:

193831

Մինչդեռ պաշտոնական տվյալների համաձայն՝ 1970-ականներին քրիստոնյաները կազմում էին երկրի բնակչության 40-49%-ը, որոնցից մարոնիները՝ 23%-ը, իսկ բնակչության 51-60%-ը մուսուլմաններ էին, որոնցից առաջին տեղում էին շիաները՝ 24-27%, այնուհետև սուննիները՝ 21-26%²³։ Փաստորեն, Լիբանանի բնակչությունն անկախությունից ի վեր կրկնապատկվել էր՝ վերածվելով երկրագնդի ամենախիտ բնակչություն ունեցող երկրներից մեկի։ Երկրում տեղ գտած ժողովրդագրական նշյալ փոփոխություններով էր պայմանավորված գերակշռություն կազմող մուսուլմանների՝ մասնավորապես շիաների կողմից ստատուս քվոյի (պետական կառույցի՝ կրոնադավանական համակարգի) մերժումը։

Հաջորդ հիմնախնդիրը կապված էր 1970-ականներին, մասնավորապես 1973թ. հոկտեմբերյան պատերազմից հետո, երկրում սկիզբ առած սոցիալ-տնտեսական ճգնաժամի (կյանքի թանկացումն ու գործազրկության զգալի աճը) հետ, որը ծանր հարված հասցրեց մինչ այդ երկրի կայունության գլխավոր երաշխիք համարվող լիբանանյան հասարակության միջին խավերին։ Նման պայմաններում աշխատավորության և քաղաքային մանր բուրժուազիայի շրջանում մեծ կշիռ ձեռք բերեցին լիբանանյան ձախերը²⁴։

«Ազգային դաշինքի» շնորհիվ երկրի կառավարման և իշխանական համակարգում տիրապետող դիրքեր գրադեցնող և Արևմուտքի հետ կրոնական ու գործարար դարավոր կապեր ունեցող մարոնի համայնքին բաժին էր ընկնում երկրի ազգային հարստության մեծ մասը²⁵։ Լիբանանի սպասարկման ու ֆինանսաբանկային ոլորտում գերիշխում էր արևմտյան կապիտալը, որն իր հսկողության տակ էր պա-

²³ Мирский Г., նշվ. աշխ., էջ 6-7։

²⁴ Самир Франжье, Нарушение национального пакта, ТАСС. Атлас 29 (941), 18.7.75, стр. 29.

²⁵ О положение в Ливане, ТАСС. Атлас N 38 (950), 19.9.75, стр. 37. Բեյրութի առևտրաֆինանսական բուրժուազիան հիմնականում քրիստոնեական էր։ Լիբանանի տնտեսության մեջ տիրապետող էր առևտուրը, կոմերցիան և զբոսաշրջիկությունը։ Լիբանանում առևտրով զբաղվող բնակչության 13%-ը տալիս էր ՆՀԱ-ի մոտ 50%-ը, գյուղատնտեսությամբ զբաղվող բնակչության 50%-ը՝ ՆՀԱ-ի 13%-ը, իսկ արդյունաբերությունն ապահովում էր ազգային եկամտի ընդամենը 15%-ը։

հում երկրի տնտեսությունը²⁶: Որպես օրինակ՝ Բեյրութում գործում էին ամերիկյան խոշորագույն բանկերի առանձին բաժիններ՝ «Նեյշընըլ սիթի բենկ»-ը, «Անդրօվկիասոսյան երկների ֆինանսավորման ամերիկյան ընկերությանը» ներկայացնող «Չեյզ Մանհեթթըն բենկ»-ը, ամերիկյան երկու բանկերի՝ «Նեյշընըլ Թրասթ Էնդ Սեյվինգս Ասոսիեյշն» և «Բանկ օֆ Ամերիկա Ինտերնեյշընըլ օֆ Նյու-Յորք Սիթի»-ի շահերը ներկայացնող «Բանկ օֆ Ամերիկա»-ն²⁷:

Մինչդեռ երկրի մուսուլմանական վերնախավը, հատկապես Լիբանանի մեծագույն շիա համայնքի հարուստ, ներկայացուցիչները, որոնք իրենց տնտեսական դիրքերով չէին զիջում քրիստոնյաներին, մնում էին «երկրորդական դիրքերում»²⁸:

1950-60-ականներից Լիբանանի տնտեսության մեջ նավթային պետություններից ստացվող դրամական ներհոսքի պայմաններում քաղաքաբնակ և առևտրով զբաղվող քրիստոնյա բնակչությունը, ի տարբերություն արվարձաբնակ և հիմնականում մուսուլման բնակչության, զգալի աճ էր ապրում²⁹: Դրա շնորհիվ Բեյրութն աստիճանաբար բաժանվում էր մեծամասամբ քրիստոնյաներով բնակեցված համնատաքար բարեկեցիկ արևելյան, և մուսուլմաններով բնակեցված առավել աղքատ՝ արևմտյան հատվածների³⁰:

Ստեղծված պայմաններում Լիբանանի մուսուլմանները՝ երկրում տեղ գտած ժողովրդագրական վերոնշյալ փոփոխությունների, ընդհանուր տնտեսական ճգնաժամի, հասարակության քրիստոնյա և մուսուլման ունեռ խավերի միջև սոցիալ-տնտեսական հակասությունների սրման պայմաններում հանդես եկան 1943թ. «Ազգային Դաշինք»-ով սահմանված ստատուս քվոյի մերժմամբ: Նրանց դժգոհությունն ընդունեց տարբեր քաղաքական հոսանքների՝ կուսակցությունների ու

²⁶ Չալմյան Ն., Լիբանանի հայ համայնքը երկրի սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական կյանքում (1970-ական թթ.), Երևան, 2002, էջ 24:

²⁷ Позция Американского империализма в Ливане, Арабский Восток, N 12, Специальный бюллетень, Экз. N 28, М., 1960, стр. 18.

²⁸ Шуйская Н., Ливан, Стронники и противники гражданского примирения (осень 1985-1986г.), Восток и Современность, Научно-информационный бюллетень, 1(43), ЭКЗ. N 000252, М., 1978, стр. 45.

²⁹ William Polk, The Arab World Today, Cambridge, 1991, p. 428.

³⁰ William L.Cleveland, A History of The Modern Middle East, Boulder, 1994, p. 99.

խմբակցությունների կողմից երկրի կառավարման գործերում մուսուլման համայնքների առավել լայն մասնակցության պահանջի, ինչպես նաև լիբանանյան ձախերին այդ պայքարում ընդգրկելու և անուղղակի սատարելու տեսք³¹:

Փաստորեն, լիբանանյան ձախերը՝ պայքարելով երկրում սոցիալ-տնտեսական արմատական վերակազմավորումների օգտին, որն անհնարին էր առանց կրոնադավանական համակարգի բարեփոխումների, հանդես եկան հեղափոխականորեն տրամադրված մուսուլման բուրժուազիայի մարտավարական դաշնակցի դերում³²: Վերջիններս պահանջում էին փոփոխություններ մտցնել Լիբանանի պետական կառուցվածքում՝ մերժելով իր դարն ապրած ֆեոդալական-կլանային, կլանահամայնքային համակարգը, և անցնել բուրժուական պառլամենտարիզմի սովորական ձևերի կիրառմանը³³: Լիբանանի խորհրդարանում կայուն մեծամասնության բացակայության պայմաններում նախագահի, վարչապետի ու խորհրդարանի միջև հարաբերությունները գնալով լարված բնույթ էին ստանում³⁴:

Հարկ է նկատել, որ ճգնաժամի խորացման գործում իր դերն ունեցավ նաև արաբիսրայելակական հիմնախնդրի կարգավորմանը մասնավոր լուծումների միջոցով հասնելու ԱՄՆ-ի (ի դեմս ԱՄՆ-ի պետքարտուղար Հենրի Զիսինջերի) քաղաքականությունը, որի կենսագործման ճանապարհին գլխավոր խոչընդոտ էր դիտվում Լիբանանում ապաստանած «Պաղեստինի Դիմադրական շարժումը»՝ ՊԴԸ-ը: Վերջինիս դեմ պայքարում ԱՄՆ-ը ստիպված էր գործ ունենալ նաև ՊԴԸ-ի դաշնակիցների՝ Լիբանանի ձախ-մուսուլմանական ուժերի հետ՝ ականայից ներքաշվելով երկրի ներքաղաքական պայքարի խրթին հորձանուտը³⁵:

³¹ «Le Mond Diplomatique», Paris, 7.7.75.

³² Шуйская Н., ցվ. աշխ., էջ 45:

³³ Հովհաննիսյան Ն., Արաբական երկրների պատմություն, Անկախության և ինքնիշխանության դարաշրջան (1918-2005թթ.), հ. III, Երևան, 2006, էջ 638:

³⁴ William L. Cleveland, ցվ. աշխ., էջ 99:

³⁵ Топалян А.Г., Характер и причины конфликта между правыми силами Ливана и палестинским движением сопротивления, Характерные черты социально-политического развития арабских стран, Ер., 1979, стр. 33.

Այսպիսով, 1970-ականների սկզբին ամուր պետականության բացակայության, միջհամայնքային հակասությունների սրման հետևանքով ազգային դաշինքի թուլացման արդյունքում սկիզբ առած ճգնաժամը բևեռացնում էր լիբանանյան հասարակությունը՝ ի վերջո թուլացնելով երկրի քաղաքական համակարգը ճիշտ այն ժամանակ, երբ երկիրը սկսած 1960-70-ականներից ստիպված էր բախվել քաղաքականապես ծայրահեղական, իսկ ռազմական տեսանկյունից լավ սպառազինված պաղեստինցիների հետ:

1948-49թթ. արաբ-իսրայելական պատերազմից ի վեր մինչև 1960-ականների կեսերը պաղեստինցիները Լիբանանի կյանքում թույլ լուսանցքային դերակատարություն ունեին³⁶: Սակայն 1967թ. արաբ-իսրայելական 6-օրյա պատերազմը փոխեց իրերի փաստացի դրությունը, երբ Իսրայելի զրաված տարածքներից վտարված պաղեստինցի փախստականներն ու հատկապես ՊՂԸ-ի ջոկատներն³⁷ ապաստանեցին Լիբանանում՝ երկիրը վերածելով արաբ-իսրայելական հակամարտության էպիկենտրոնի:

Փաստենք, որ Լիբանանի իշխանությունները, ելնելով Լիբանանի քրիստոնյաների և մուսուլմանների միջև 1943թ. հաստատված փխրուն հավասարակշռությունից, որպես օրենք հրաժարվում էին 1948թ-ից ի վեր երկրում ապաստանող պաղեստինցի փախստականների մեծ մասին քաղաքացիություն շնորհել³⁸: Մինչդեռ պաղեստինցիների ներկայությունը պահպանվում էր՝ քաղաքական կյանքում ապահովելով մուսուլման ֆեռդալների լայն ներկայացուցչությունն ու երկրի ղեկավարման գործում մուսուլման բուրժուազիայի առավել լայն մասնակցությունը: Դեռ ավելին, լիբանանյան քաղաքական համակարգում ի հայտ եկան ստատուս քվոն մերժող ուժեր*, որոնք ՊՂԸ-ի սատարման կարգախոսի ներքո 1968 թվից միավորվեցին՝ կառավարության դեմ պայքարում կազմելով լիբանանյան ձախերի հիմնական միջուկը:

³⁶ William Polk, նշվ. աշխ., էջ 428:

³⁷ Don Peretz, նշվ. աշխ., էջ 383:

³⁸ Мирский Г., նշվ. աշխ., էջ 4:

* Դրանք երեք կուսակցություններ էին՝ Լիբանանի Կոմունիստական կուսակցությունը, Կոմունիստական Գործողության կազմակերպությունը և Առաջադիմական Սոցիալիստական կուսակցությունը:

Իսկ քաղաքական համակարգում ստատուս քվոյի պահպանման կողմնակիցները՝ լիբանանյան ազերը, 1969թ. պայքար ծավալեցին ՊԳԸ-ի դեմ³⁹, որի արդյունքում, ի հեճուկս արաբ-խորայելական հակամարտության նկատմամբ Լիբանանի նախապես որդեգրած չեզոք քաղաքականությամբ, պաղեստին-խորայելական հակամարտությունը վերածվեց պաղեստին-լիբանանյան հակամարտության:

Նույն թվի հոկտեմբերին լիբանանյան բանակը երկրում գտնվող պաղեստինյան ռազմահանգրվանները Սիրիայի մատակարարման աղբյուրներից կտրելու հրահանգ ստացավ⁴⁰: Լիբանանյան իշխանությունների և ՊԳԸ-ի միջև ծագած հակամարտության կարգավորման նպատակով երկու կողմերը՝ հանձինս ՊԱԿ-ի առաջնորդ Յասեր Արաֆաթի և Լիբանանի բանակի հրամանատար զեներալ Բուսթանիի, 1969թ. դիմեցին Կահիրեի աջակցությանը⁴¹: Եգիպտոսի նախագահ Արդ ալ-Նասերի հովանու ներքո, 1969թ. նոյեմբերի 8-ին Կահիրեում հակամարտող կողմերի միջև հարաբերությունների կարգավորման վերաբերյալ պայմանագիր* կնքվեց՝ օրինականացնելով պաղեստինյան ներկայությունը Լիբանանի հարավում⁴²:

Փաստորեն, Պաղեստինի Ազատագրության կազմակերպությունն⁴³ (ՊԱԿ-) իր արտաքին՝ մասնավորապես Սիրիայի հետ ունեցած

³⁹ Самир Франжье, *նշվ. աշխ.*, էջ 28:

⁴⁰ Дмитриев Е., *Палестинский узел, К вопросу об урегулировании палестинской проблемы, Москва, 1978, стр. 115.*

⁴¹ Mahmoud Riad, *The Struggle for Peace In the Middle East, London, Melbourne, N.Y., 1981, p. 158-59.*

* Այս մասին մանրամասն տե՛ս Kamal Salibi, *Crossroads to Civil War, Lebanon 1958-1976, N.Y., 1976, pp. 42-43.*

⁴² Alain Gresh and Dominique Vidal, *նշվ. աշխ.*, էջ 115:

⁴³ ՊԱԿ-ը կազմավորվել է 1964թ.: ՊԱԿ-ն ուներ Արաբական Լիգայի կողմից ճանաչված իր սեփական՝ «Պաղեստինի Ազատագրության Բանակը» (ՊԱԲ): ՊԱԿ-ի գլխավոր կառույցը և միջարաբական ու միջազգային գործերում նրա հիմնական քաղաքական ուղեգիծը որոշողը 1950թ. ստեղծված ՖԱՅ՝Է-ն էր (ՖԱՅ՝Է-ը «Պաղեստինի ազատագրման շարժում» անվան արաբերեն հակադարձ հապավումն է), որն ուներ իր սեփական գաղտնի միլիցիան՝ «Ալ-Մախիդը» («Փոքորիկ»): Այս մասին տե՛ս Н.Касум-заде, *Вопросы национального освобождения в программных документах "Фатха", Восток и Современность, Научно-информационный бюллетень, 4 (42) ЭКЗ. N 00255, М., 1986, стр. 84.* Առավել ռազմատենչ պաղեստինյան կազմակերպություններից էին ՊԱԺԵ-ը (Պաղեստինի Ազատագրման Ժողովրդական Ճակատ), ՊԱԺԴ-ն (Պաղեստինի Ազատագրական Ժողովրդական Դեմոկրատական Ճակատը):

կապերով Լիբանանում ձեռք էր բերում «պետություն պետության մեջ» կարգավիճակ՝ Լիբանանում Դամասկոսի դերակատարության ակտիվացման հիմք ծառայելով⁴⁴։ Թերևս այդ էր պատճառը, որ լիբանանյան քրիստոնյա աջերը չէին թաքցնում Կահիրեի համաձայնագրի նկատմամբ իրենց դժգոհությունը՝ գտնելով, որ այն իրենց պարտադրված է հանգամանքների բերումով։ Այնուհանդերձ, մարտավարական նկատառումներից ելնելով, նրանք ստիպված էին հավանություն տալ համաձայնագրին, քանզի այն կառավարական ճգնաժամի հաղթահարման հնարավորություն էր ընձեռում⁴⁵։

Ավելի ուշ, 1970թ. Հորդանանում ՊԱԿ-ի կողմից երկրի իշխանությունը գրավելու փորձերը կանխելու նպատակով Հորդանանի թագավոր Հուսեյնը (սեպտեմբերին) գործի դրեց իր արհեստավարժ «Արաբական Լեգիոնը»⁴⁶։ Հորդանանից վտարվելով, քաղաքականապես ակտիվ քազում պաղեստինցիներ, նրանց գլխավոր ռազմական կառույցներն ու ղեկավար մարմինները Սիրիայի օժանդակությամբ տեղափոխվեցին և հաստատվեցին Լիբանանում⁴⁷։ Այդժամ երկրի պաղեստինցի բնակչության թիվը հասավ 300.000-ի՝ կազմելով երկրի բնակչության 10-15%-ը։ Փաստորեն, ստեղծվեց փոքրամասնություն կազմող ևս մեկ համայնք, որի զինված հատվածը գործում էր պետությունից անկախ։ Գաղթյալներից 10.000-ն անկանոն բանակի մարտունակ զինվորներ էին, որոնց թիվը մոբիլիզացվելու դեպքում կարող էր հասնել 30.000-ի⁴⁸։ Հորդանանից վտարվելուց և Սիրիայում ճնշիչ ու խիստ վերահսկողության տակ գտնվելուց հետո, պաղեստինցի առաջ-

⁴⁴ Naomi Joy Weinberger, Syria-Forcign Relations-Lcbanon, Lcbanon-Forcign Relations-Syria, N.Y., 1986, p. 116.

⁴⁵ Новейшая история арабских стран Азии (1917-1985), М., 1988, стр. 126. Թեև 1969թ. դեկտեմբերին Ռաշիդ Քարամն ձևավորեց նոր կառավարություն, այնուամենայնիվ, ՊՂԾ-ի ներկայության խնդիրը վերածվեց կրոնադավանական խմորումների ելակետի։

⁴⁶ Steimatzky Shapolsky, The Media's War Against Israel, New York. Jerusalem. Tel Aviv, 1986, p. 234.

⁴⁷ Հովհաննիսյան Ն. Հ., Արաբական երկրների պատմություն, Անկախության և ինքնիշխանության դարաշրջան (1918-2005թթ.), հ. IV, Երևան, 2007, էջ 306-307։

⁴⁸ John Bulloch, ճշվ. աշխ., էջ 10։ 1975թ. պաղեստինցիներն առավել քան 3 մլն. բնակչություն էին կազմում, որոնց գրեթե կեսը բնակվում էր Իսրայելում կամ նրա գրավյալ տարածքներում, 750.000-ը՝ Հորդանանում, 400.000-ը՝ Լիբանանում և 200.000-ը՝ Սիրիայում։

նորդները Լիբանանը դիտում էին իբրև իրենց գործունեության և ապաստանման միակ հուսալի ու կենսական կարևորություն ներկայացնող կենտրոն: Այդ էր պատճառը, որ լիբանանյան ճախերի նկատմամբ քրիստոնյա-ազերի հաղթանակի կասեցման նպատակով պաղեստինցիները պետք է օգնություն ցուցաբերեին ճախերին:

Փաստորեն, օգտվելով Լիբանանի ներքաղաքական պայքարում տարբեր դաշինքներին միանալու հնարավորությունից և ստեղծելով իրենց սեփական ռազմուժը, պաղեստինցիներն ամրագրեցին «պետություն պետության մեջ» իրենց կարգավիճակը: Լիբանանը վերածվեց ՊԱԿ-ի գործունեության գլխավոր հենակետի, իսկ հարավային Լիբանանը՝ ՖԱԹՀ-ի ռազմահանգրվանի: Պայքարի վերջնանպատակ հայտարարելով կորուսյալ հայրենիքի ազատագրումն ու այնտեղ վերադարձը՝ նրանք ազատագրական պատերազմ սանձահարեցին Իսրայելի դեմ՝ երկիրը վերածելով իսրայելական հակահարվածների և հարձակումների թիրախի⁴⁹: Այս ամենը Լիբանանի գործերում արաբական որոշ երկրների, մասնավորապես Սիրիայի ու Սաուդյան Արաբիայի ներգրավման պատճառ դարձավ, որոնք հովանավորում էին ՊԱԿ-ի հիմնական խմբավորումներին⁵⁰:

1970-ականներից պաղեստինցիների գործունեությունը պարտիզանական պայքարից մասամբ վերածվեց մարդկանց առևանգումների ու մահափորձերի, ինչպես նաև պաղեստինցիների դրության ու նրանց պահանջների նկատմամբ միջազգային հանրության ուշադրության գրավման նպատակով ինքնաթիռների ու նավերի առևանգումների⁵¹:

4. ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԶԱՂԱԶԱՅԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՄԿԻԶՄԸ

ԵՎ ՀԱԿԱՍՄԱՐՏՈՂ ԳԱՇԻՆՔՆԵՐԻ ԶԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ

Այսպիսով, վերոնշյալ զարգացումների կարգավորման ուղղությամբ Լիբանանի իշխանությունների անգործության պայմաններում, լի-

⁴⁹ William Polk, նշվ. աշխ., էջ 428:

⁵⁰ Steimatzky Shapolsky, նշվ. աշխ., էջ 234:

⁵¹ Пятёр Кальвокоресса, Мировая политика после 1945 года, Книга I, Москва, 2000, стр. 502.

բանանյան քաղաքական դաշտը պատակտվեց, իսկ Բեյրութը մարտադաշտի վերածվեց հակամարտող տարբեր խմբակցությունների միջև: Լիբանանի ընդհանուր քաղաքական վայրիվերումներն ու անկայուն իրավիճակը, ներքաղաքական սուր պայքարը, պետական ինքնավարության և ինքնիշխանության դեմ ոտնձգությունները, սոցիալ-քաղաքական լարվածության դրսևորումները, երկիրը 1975թ. ապրիլին մղեցին քաղաքացիական նոր պատերազմի⁵²:

1975թ. սկզբից աջ-քրիստոնեական «Քաթաիր» կուսակցությունը ՊԴԸ-ի և լիբանանյան ժախերի դեմ ակտիվ ռազմարշավ սկսեց՝ «Քաթաիրի» նպատակը Իսրայելի դեմ պաղեստինցիների գործողությունների կանխարգելումն էր, որոնք կարող էին Լիբանանի դեմ «հարձակում սադրել»:

Սակայն պատերազմի շարժառիթ ծառայեց 1975թ. ապրիլի 13-ին Բեյրութի Այն ալ-Ռումանա թաղամասում «Քաթաիր» կուսակցության ակտիվիստների և արմատական պաղեստինցիների միջև տեղի ունեցած զինված բախումները, որոնց ընթացքում առաջին անգամ ծանր զենք օգտագործվեց: Այս միջադեպը սկիզբ դրեց ՊԴԸ-ի և փաղանգավորների միջև ծանր մարտերի բռնկմանը, որին ավելի ուշ միացան մայրաքաղաքի բոլոր զինված խմբավորումները⁵³: Հնգօրյա մարտերի արդյունքում լուրջ պարտություն կրած «Քաթաիրն» ապրիլի 17-ին ընդունեց կառավարության հրադադարի առաջարկությունը: ՊԴԸ-ն իր գործողությունները սահմանափակեց Լիբանանում պաղեստինյան ճամբարների պաշտպանությամբ: Սակայն իրադրությունը փոխվեց, երբ ժախերի նախաձեռնությամբ հրավիրված «Ազգային կոնգրեսը» կոչ արեց երկրի քաղաքական բոլոր ուժերին, մասնավոր-

⁵² Itamar Rabinovich, *The War for Lebanon 1970-1985*, Ithaca and London, 1985, p. 43.

* «Քաթաիրը» պաղեստինցիների դեմ կազմակերպված գրոհներ իրականացրեց հատկապես Սայդայում: Այս մասին տե՛ս *Питер Кальсоковец*, *նշվ. աշխ.*, էջ 504:

* Միայն 1974թ. մայիսի 6-ին իսրայելական 36 ինքնաթիռներ գրոհելով Լիբանանի Նարաթիա քաղաքի և պաղեստինցի փախստականների այլ ճամբարների վրա՝ տասնյակ զոհերի և վիրավորների պատճառ դարձան: Այս մասին տե՛ս Aruri Naseer H., *Middle East Crucible; Studies On the Arab-Israeli War of October 1973*, The Medina University Press International, USA, 1975, p. 471.

⁵³ «New York Times», 20.4.1975. Բախումների արդյունքում զոհվեցին 27, վիրավորվեցին՝ 20 պաղեստինցիներ:

րապես մուսուլման առաջնորդներին, դադարեցնել կառավարությունում քրիստոնյա-աջերի առաջնորդ Պիեր Ժմայելի «Քաթալիքի» հետ համագործակցությունը⁵⁴։

Կահիրեի 1969թ. համաձայնագրի հիման վրա, լիբանանասլադեստինյան հարաբերությունների կարգավորման ուղղությամբ ձեռնարկված քաղաքական և դիվանագիտական ջանքերի արդյունքում, 1975թ. ապրիլի 29-ին վերջիններիս միջև հնարավոր եղավ փոխզիջում ապահովել, որի իրականացման նպատակով լիբանան-պաղեստինյան համատեղ հանձնաժողով ձևավորվեց։ Սակայն մարտերը վերսկսվեցին մայիսի 8-ին, երբ կառավարությունից «Քաթալիք»-ի և «Ազգային Լիբերալ կուսակցության» անդամների հեռացման արդյունքում վարչապետ Ռաշիդ ալ-Մուլիի կառավարությունը ստիպված եղավ հրաժարական տալ⁵⁵։ Վարչապետության թուլացման այս գործընթացն իր զագաթնակետին հասավ 1975թ. մայիսի 23-ին, երբ հանրապետության նախագահ Սուլեյման Ֆրանժիեյն ստեղծված փակուղուց ելքի որոնման, երկրում կարգ ու կանոնի վերականգման և ազգային հաշտության պահպանման նպատակով Նուր ալ-Դին ալ-Ռիֆայի գլխավորությամբ յոթ զինվորականներից և քաղաքացիական մեկ անձից կազմված ռազմական նոր կառավարություն ձևավորելու որոշում կայացրեց⁵⁶։ Սակայն նախագահի հաշվարկները չարդարացան, քանի որ ձախերն ու մուսուլմանները, որոնց միացան նաև ռազմական վարչախմբին թշնամաբար տրանսդրված որոշ քրիստոնյա առաջնորդներ⁵⁷, միասնական ճակատով հանդես եկան նոր կառավարության դեմ։ Երկրի գլխավոր քաղաքներում բարիկադներ կանգնեցվեցին և հայտարարվեց համընդհանուր գործադուլ, որը շարունակվեց մինչև կառավարության անկումը, այսինքն՝ 48 ժամ⁵⁸։ Ռազմական կարիներտի

⁵⁴ «Le Mond Diplomatique», Paris, 7.7.75.

⁵⁵ Վերջինս վարչապետի պաշտոնը ստանձնել էր 1974թ. նոյեմբերի 1-ին՝ մասամբ ձախերի առաջնորդ Քամալ Ջումրլաթի աջակցությամբ և կիսում էր վերջիններիս կարծիքը պաղեստինցիների դեմ մարտեր հրահրելու մեջ փաղանգավորների մեղսակցության հարցում։

⁵⁶ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 44։

⁵⁷ Մասնավորապես Ազգային Դաշինք կուսակցության նախագահ Ռայմոն Էդրեն։

⁵⁸ Самир Франжье, նշվ. աշխ., էջ 30։

հրաժարականից հետո Ռաշիդ Քարամենին հանձնարարվեց նոր կառավարություն ձևավորել: Իր հերթին, պետության ղեկավարը՝ ի հեճուկս ձախերի և մուսուլման առաջնորդների դիմակայության, ձգտում էր կառավարությունում ապահովել փաղանգավորների կուսակցության մասնակցությունը՝ ակամայից ձգձգելով նոր կառավարության ձևավորման գործընթացը և սրելով քրիստոնյա ու մուսուլման առաջնորդների միջև հակասությունները: Այս հանգամանքը նպաստեց նախագահի մեկուսացմանը, որը ենթարկվեց միաժամանակ ձախերի և ավանդական ընդդիմության քննադատությանը:

Այսպիսով, պատերազմն ի դերև հանեց լիբանանյան հասարակության խորը հակասությունները և ապացուցեց կառավարության անգործությունը դրանց հաղթահարման ուղղությամբ: Երկրի պետական ապարատը վերջնականապես փլուզվեց, երբ երկու ոչ միատարր ճամբարներ բաժանվեցին հակամարտող դաշինքների՝ Լիբանանը վերածելով հակամարտող խմբավորումների ազդեցության գոտիների: Անգամ պետության մայրաքաղաքը բաժանվեց արևմտյան՝ մուսուլմանական, և արևելյան՝ քրիստոնեական, միմյանց դեմ մարտնչող հատվածների⁵⁷:

Արդեն 1975թ. հունիսի վերջին Լիբանանն ամբողջովին համակված էր քաղաքացիական պատերազմով, որի ընթացքում բյուրեղացվեցին երկու մեծ կոալիցիաներ՝ դաշինքներ: Հակամարտող այդ երկու ճամբարները հետապնդում էին ոչ միայն կրոնահամայնքային կամ սոցիալ-դասակարգային, այլ քաղաքական նպատակներ⁵⁸: Թեև երկրի կառավարման սահմանադրական մարմինները՝ խորհրդարանը, կառավարությունը, նախագահը դե ֆակտո պահպանվեցին, այնուհանդերձ, երկրում իրական իշխանությունը հայտնվեց պատերազմող ճամբարների՝ «Ազգային Հայրենասիրական ուժերի» (այսուհետ՝ ԱՀՈՒ կամ ԱՈՒ) և «Լիբանանյան ճակատի» (այսուհետ՝ ԼՃ) ձեռքում⁵⁹: ԱՀՈՒ-ը՝ լիբանանյան ձախ-մուսուլմանները, միավորվեցին՝ կազմելով

⁵⁷ Шуйская Н., 62վ. աշխ., էջ 46:

⁵⁸ Itamar Rabinovich, 62վ. աշխ., 45:

⁵⁹ Шуйская Н., 62վ. աշխ., էջ 46:

Ազգային շարժումը (ԱՇ կամ «Հարաքաթ ալ-Վատանի»)*, որի մեջ մտնող ուժերի գործողությունները համակարգող Կենտրոնական քաղաքական խորհրդի ղեկավարը Քամալ Ջումբլաթն էր: ԱՇ-ի գլխավոր անդամը Ջումբլաթի Լիբանանի Առաջադիմական Սոցիալիստական կուսակցությունն (ԼԱՍԿ) էր, որը պաշտպանում էր պաղեստինցի արաբների օրինական իրավունքների համար մղվող պայքարը⁶⁰: Քաղաքացիական պատերազմի ընթացքում ԼԱՍԿ-ն առաջատար դեր խաղաց, որի ընթացքում նրա առաջնորդի ղեկավարությամբ բոլոր ծախսերը միավորվեցին միասնական ճակատում՝ պայքարի ընդհանուր ծրագրով և զինված ուժերով: Իսկ ՊԴԸ-ի ռազմական միջամտության այդպիսի ընթացքում 1976թ. ԱՀՈՒ-ի կողմը թեքվեց ուժերի կշեռքի նժարը⁶¹: Նշենք, որ ԱՀՈՒ-ն իր մեջ մտնող կուսակցությունների և կազմակերպությունների մարտավարական դաշինք էր, որին, հակառակ նրա սոցիալ-քաղաքական, կրոնադավանական բազմազանությանը, միավորում էր Լիբանանի միասնականության պահպանման, սոցիալ-տնտեսական, կրոնաքաղաքական բարեփոխումներ իրագործելու ռազմավարությունը:

Իրենց հերթին լիբանանյան աջերը՝ Լիբանանյան Փաղանգներ կուսակցությունը (ԼՓԿ), Ազգային Լիբերալ կուսակցությունը (ԱԼԿ), «Թանզիմը» և «Մարոնական Լիգան» 1976թ. հունվարի 31-ին պաշտոնապես հայտարարեցին «Ազատության և Մարդու ճակատ» (ԱՄՃ)

* ԱՇ-ի մեջ մտնում էր ԼԱՍԿ-ը, Լիբանանի Կոմունիստական Գործողության կազմակերպությունը (ԼԿԳԿ), սիրիական Ազգային Սոցիալիստական կուսակցությունը (ԱՍԿ), Անկախ Նասերականների շարժումը (ԱՆՇ) և մտավճանաչող կազմված նրա զինված խմբավորումը՝ «Ալ-Մուրաբիտունը», ԲԱՍՍ-ի լիբանանյան մասնաճյուղը՝ Արաբական Սոցիալիստական Վերածնության կուսակցությունը (ԱՎԿ), Ազգային Դաշինք կուսակցությունը (ԱԴԿ), Սիրիական Ազգայնական Սոցիալական կուսակցությունը (ՍԱՍԿ), շիական ԱՄԱԼ-ը - («Դիմադրության լիբանանյան գումարտակները»)՝ «Ալֆաջ ալ-մուրավիմա ալ-լուբնանիյան», Աշխատանքի Արաբական Սոցիալիստական կուսակցությունը (ԱԱՍԿ), քրդական ծախակողմյան «Պարտի» կուսակցությունը, ՊԴԸ-ը: Այս մասին մանրամասն տե՛ս Загладян В.В., Киселев Г.А., Политические Партии, Справочник, Москва, 1981, стр. 162; Национально-политические силы Ливана и их политическая программа, ТАСС. БПИ N 17, 26.1.1982г., стр. 23.

⁶⁰ Հովհաննիսյան Ն., նշվ. աշխ., էջ 24:

⁶¹ К положению в Ливане, ТАСС. Атлас N 29 (993), 16.7.76, стр. 27.

կամ «Լիբանանյան ճակատ» (ԼՃ)* քաղաքական միավորում ստեղծելու որոշման մասին: 1976թ. սեպտեմբերին հիմնադրվեց ԼՃ-ը, որը Քամիլ Շամունի գլխավորությամբ կազմեց աջակողմյան կոալիցիայի քաղաքական հիմնասյունը: ԼՃ-ը Պիեր ժմայելի որդու՝ Բաշիր ժմայելի գլխավորությամբ ձևավորեց համատեղ ռազմական հրամանատարություն, որի մեջ յուրաքանչյուր կուսակցությունից ընդգրկվում էին երկուական անդամ, և որի տրամադրության տակ էին դրվում ԼՃ-ի մեջ մտնող կուսակցությունների և խմբակցությունների միլիցիաները՝ կազմելով «Լիբանանյան ուժերը» (ԼՈՒ):

Ուշագրավն այն է, որ քաղաքացիական պատերազմի սկզբում ԼՃ-ը համագործակցում և կապեր էր պահպանում Բեյրութի ու նրա շրջակայքի մուսուլման-սուննիների, Լիբանանի հարավի և այլ շրջանների շիա-մուսուլմանական վերնախավի հետ: Այնուհանդերձ, ԼՃ-ին չհաջողվեց համախմբել ոչ միայն Լիբանանի բոլոր քրիստոնյաներին՝ ուղղափառներին, կաթոլիկներին, բողոքականներին, այլ ամբողջ քրիստոնյա-մարոնի համայնքը*:

5. ՄԻՐԻԱՅԻ ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՃԳՆԱԺԱՄԻ ԵՎ ԱՍՏՍԱՍԻ ԵՎ ՄԻՋՆՈՐԴԱԿԱՆ ՋԱՆՔԵՐԸ

1975թ. ողջ հունիս ամսին փաղանգավորների (որոնց հետագայում միացան ԱԼԿ-ի միլիցիան) և պաղեստինցիների (ՊԱԺՃ-ի

* Լիբանանյան աջերի մեջ էին մտնում քրիստոնյա-մարոնի շեյխ Պիեր ժմայելի ԼՓԿ-ը («Հիզր ալ-Քաթաիր ալ-Լուքմանի») կամ պարզապես «Քաթաիրը», Լիբանանի նախկին նախագահ Քամիլ Շամունի Ազգային Լիբերալ կուսակցությունը (ԱԼԿ) կամ («Հիզր ալ-Կաումի ալ-սիրաթ») և վերջինիս զինված կազմավորումը՝ «Լազրերի միլիցիան» («Նումուր»), որոնց կողմնակիցները հաճախ կոչվում էին շամունականներ, Լիբանանյան Մայրիի Պաշտպանության կազմակերպությունը (ԼՄՊԿ)-ը, Ֆուադ Շամալի «Ժանգիմ» («Կազմակերպություն») գաղմի կազմակերպությունը: Այս մասին մանրամասն տե՛ս Itamar Rabinovich, ճշվ. աշխ., էջ 61-65; Հովհաննիսյան Ն., Լիբանանյան ճգնաժամը և Լիբանանի հայ համայնքի դիրքորոշումը (1975-1982թթ.), Եր., 1982, էջ 26; Marius Deeb, The Lebanese Civil War, New York, 1980, p. 29.

* 1977-1978թթ. Սուլեյման Ֆրանգիեի (որի նախագահության ժամանակ սկսվել էր քաղաքացիական պատերազմը) գլխավորությամբ Լիբանանի հյուսիսի՝ Չորրորդի շրջանի մարտնական խմբավորումը դուրս եկավ ԼՃ-ի կազմից և գնաց սուննի-մուսուլման համայնքի հետ հաշտեցման և համագործակցության ուղիով:

անդամներին) միջև մարտերը շարունակվեցին՝ ի հեճուկս վերջիններիս հաշտեցման ուղղությամբ գործադրված բազմաթիվ միջնորդական ջանքերի: Պայքարի առանցքը Լիբանանում պաղեստինյան կազմակերպությունների գործողությունների ազատության շուրջ առկա տարածայնություններն էին: Պաղեստինցիները փորձում էին պաշտպանել ոչ միայն իրենց դիրքերն ու վերջին տարիների ձեռքբերումները, այլև դրանք հնարավոր դարձնող քաղաքական միջավայրը: Չախերն՝ ու մուսուլմանները հանդես էին գալիս նախագահի պաշտոնում Ռաշիդ Զարամեի թեկնածության առաջադրությամբ՝ պահանջելով փոխել ընտրական համակարգն ու վերացնել կոնֆեսիոնալիզմը⁶²: Մակայն վարչապետը, որն այլևս չէր պաշտպանում կառավարությունում փաղանգավորներին մեկուսացնելու առնչությամբ Ջումրաթի ուղեգիծը, ստիպված էր նոր կառավարության ձևավորման գործում ապավինել սիրիական միջնորդությանը:

Փաստենք, որ 1943թ. Լիբանանի անկախության ձեռք բերումից ի վեր, Սիրիայի բոլոր վարչակազմերը՝ ի հեճուկս Լիբանանի անկախության վերաբերյալ կնքված պայմանագրերի և ընդունված սահմանադրության, երկիրը համարում էին ֆրանսիացիների «արհեստական» բաժանման արդյունք⁶³: Չիրաժարվելով Լիբանանն իբրև «Մեծ Սիրիայի» հետ աճուր պատմաաշխարհագրական կապերով անքակտելի հատված վերականգնելու մտքից, սիրիական ոչ մի կառավարություն չէր ընդունում Լիբանանի ինքնիշխանության փաստը՝ դիվանագիտական հարաբերություններ չհաստատելով Բեյրութի հետ⁶⁴: Դիվանագիտական առաքելությունների բացակայությունը հիմնավորելով իբրև երկու երկրների միջև սերտ հարաբերությունների առկայության հետևանք, հաճախ էր շեշտվում այն փաստը, որ Լիբանանի մայրա-

⁶² Չախերին, մասնավորապես ԼԿԿ-ին և ԼԿԳԿ-ին, հաջողվել էր իրենց դիրքերն ամրապնդել ոչ միայն երկրի գլխավոր քաղաքներում, այլ Բեյրութի արևմտյան քաղամասերում: Այս մասին տե՛ս «Le Monde Diplomatique», Paris, 7.7.75.

⁶³ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 43-45:

* Խաղդաճը նոր էր վերադարձել Միացյալ Նահանգներ կատարած այցից:

⁶⁴ William Polk, նշվ. աշխ., էջ 345: Լիբանանի նավահանգիստները Դամասկոսի համար բնական ելք էին համարվում դեպի ծով, իսկ տնտեսությունը կենսական կարևորություն էր ներկայացնում Սիրիայի համար:

⁶⁴ Steimatzky Shapolsky, նշվ. աշխ., էջ 237:

քաղաք Բեյրութն ընդամենը 60 մղոն հեռավորության վրա է գտնվում Սիրիայի մայրաքաղաք Դամասկոսից⁶⁵։

Նախքան 1970-ականները, Լիբանանում սիրիական շահերի ու նկրտումների ապահովման ուղղությամբ Դամասկոսի անզորությունը պայմանավորված էր Սիրիայի ներքին թուլությամբ, անկայունությամբ և արտաքին ռեսուրսների բացակայությամբ։ Դեռ ավելին, 1973թ. պատերազմի հետևանքները, 1974թ. իսրայելաեզիպտական պայմանագրի կնքումը և 1975թ. ապրիլին Լիբանանում սկիզբ առած քաղաքացիական պատերազմը հանգեցրին ՄԱ-ում որակապես նոր իրադրության ստեղծմանը, որի արդյունքում Սիրիան հայտնվեց մի շարք սուր և բարդ խնդիրների կարգավորման անհրաժեշտության առջև։ Եզիպտոսի դուրս գալը համաարաբական պայքարի ճակատից կտրուկ բարդացրեց Սիրիայի դրությունը՝ նախ և առաջ Իսրայելին զինված հակազդեցություն ցուցաբերելու տեսանկյունից⁶⁶։

1973թ. պատերազմից ի վեր մինչև 1980-ականների վերջը, իբրև Իսրայելի հետ անմիջական առճակատման մեջ գտնվող արաբական երկրի, արաբական նավթարդյունահանող պետություններն անհատույց ֆինանսական օգնություն ցուցաբերեցին Դամասկոսին, որը նպաստեց երկրի տնտեսության զարգացմանը⁶⁷։ Սիրիայի ներքին կայունության հաստատման ջանքերն ուղեկցվեցին արտաքին քաղաքականության գործում մեկուսացումը հաղթահարելու, իսկ 1973թ. հոկտեմբերի պատերազմից հետո անգամ տարածաշրջանային պետության վերածվելու հավակնություններով։ Հետամուտ լինելով Արևելքի ու Արևմուտքի հետ չմիացման արտաքին քաղաքականությանը, Սիրիայի նախագահ Հաֆիզ ալ-Ասադը, զինամթերքի և տնտեսական աջակցության ապահովման հարցում ապավինում էր ԽՍՀՄ-ին՝ միա-

⁶⁵ Marius Deeb, նշվ. աշխ., էջ 122։

⁶⁶ Григорян Г. М., Позиция Сирии в Ближневосточном конфликте, Вопросы Международных и региональных отношений, Проблемы современной советской арабистки, Ер., 1985, Вып. I.- Современные политические и социально-экономические проблемы арабских стран, Ер., 1989, стр. 282.

⁶⁷ Վարիբջանյան Գ., Սիրիայում ուղղիչ շարժման սոցիալ-տնտեսական քաղաքականության որոշ առանձնահատկությունները (1970-ական թթ.), Սերժավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXIII, Երևան, 2004, էջ 182։

Ժամանակ լուրջ հարաբերություններ զարգացնելով ԳԴՀ-ի և Ֆրանսիայի հետ: Նախագահը դրական էր վերաբերվում նաև քաղաքական և տնտեսական ոլորտներում ԱՄՆ-ի հետ հարաբերությունների հաստատմանը: Այս իմաստով զուցե անհիմն չէին ԱՄՆ-ի դիտորդների կարծիքներն առ այն, որ Սիրիայի համար Վաշինգտոնի հետ խաղաղության հաստատումն ավելի մեծ կարևորություն էր ներկայացնում, քան Իսրայելի հետ⁶⁸:

Փաստորեն, Սիրիայի արտաքին քաղաքական առաջնահերթություն դարձավ երկու գերտերությունների միջև խուսավարման, ինչպես նաև առավել թույլ արար հարևանների՝ Լիբանանի, Հորդանանի ու պաղեստինցիների նկատմամբ ռազմական հզորության և գերազանցության պահպանման ռազմավարությունը⁶⁹: Սիրիայի նախաձեռնությամբ «Էյրուսիսային ճակատի» (Հորդանանի և պաղեստինցիների մասնակցությամբ) ստեղծումը Եգիպտոսին մեկուսացնելու և սեպարատ՝ անջատ գործարքներից զերծ պահելու նպատակ էր հետապնդում: Միևնույն նկատառումներով, Դամասկոսն անհրաժեշտ էր գտնում օգնություն ցուցաբերել Լիբանանում գտնվող ՊԱԿ-ին՝ Սուեյման Ֆրանսիեի գլխավորած աջ-քրիստոնեական ուժերի դեմ պայքարում, քանզի վերջիններս ողջունում էին նախագահ Անվար Սադատի ուղեգիծը⁷⁰:

Օգտվելով արաբական գործերում Եգիպտոսի մեկուսացվածության փաստից, Սիրիան վերածվեց Լիբանանի վրա մեծագույն ազդեցություն ունեցող արաբական երկրի: Քաղաքացիական պատերազմի առաջին մի քանի շաբաթների ընթացքում, հատկապես 1975թ. մայիսի 23-ին նախագահ Ֆրանսիեի կողմից ռազմական կառավարության նշանակումից հետո, Սիրիան մխրճվեց լիբանանյան հակամարտության մեջ և մինչև 1975թ. դեկտեմբերը ձախ-մուսուլմանական ուժերի սատարման միջոցով անուղղակիորեն նպաստեց Լիբանանի քաղաքական համակարգի թուլացմանը:

⁶⁸ Abba Eban, *Diplomacy For the Next Century*, New Haven and London, 1998, p. 160.

⁶⁹ Maoz Moshe and Yaniv Avner, նշվ. աշխ., էջ 179:

⁷⁰ «Sunday Times», London, 10.6.1976.

Հարկ է նկատել, որ Լիբանանում պաղեստինցի պարտիզաններին ցուցաբերվող սիրիական աջակցությունը պայմանավորված էր Իսրայելի կողմից Լիբանան հնարավոր ներխուժման մտավախությամբ, որը կարող էր հանգեցնել լիբանանյան կառավարության լիակատար փլուզմանն ու պաղեստինցիների կողմից ողջ երկրի կամ նրա մի մասի բռնագրավմանը: Տվյալ դեպքում հարվածի տակ էր դրվում ոչ միայն Սիրիայի սեփական հավակնություններն իբրև տարածաշրջանային տերության, այլ արաբական աշխարհի նկատմամբ նրա ներկայացրած հայտը⁷¹: Սիրիան, ըստ էության, միջամտեց Լիբանանում տեղի ունեցող իրադարձություններին ոչ թե պաղեստինցիներին կամ էլ քրիստոնյաներին օգնելու, այլ Լիբանանը որպես քաղաքական միավոր փրկելու նպատակով, որի կայունությունն ու անվտանգությունը կենսական նշանակություն ուներ Սիրիայի համար: Լիբանանի ներքաղաքական փխրուն հավասարակշռությունը պահպանելու պաշտոնական Դամասկոսի այդ շահագրգռվածությունն էր, որ նրան վերածեց Լիբանանում սկզբում դե-ֆակտո, իսկ ավելի ուշ՝ դե-յուրե կայունություն ապահովող միակ գործնական ուժի⁷²:

Այսպիսով, Սիրիայի արտգործնախարար Աբդ ալ-Հալիմ Խադդամի⁷³ լիբանանյան երկու (հունիսի 16-ի և հունիսի 29-ի) այցելություններից հետո հակամարտող կողմերի միջև հաստատվեց թվով 24-րդ հրադադարը⁷⁴, և 1975թ. հունիսի 30-ին 6 հոգուց բաղկացած «համայնքային հավասարակշռության կառավարություն» ձևավորվեց: Իսկ 1975թ. հուլիսի 1-ին հայտարարվեց «Փրկության կառավարության»⁷⁴ ձևավորման մասին, որով ավարտվեց Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմի առաջին փուլը՝ վերջ դնելով դաժան արյունահե-

⁷¹ William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 99:

⁷² Կարապետյան Ռ., Արաբական երկրների նոր և նորագույն պատմություն, էջ 209:

⁷³ Խադդամը նոր էր վերադարձել Միացյալ Նահանգներ կատարած այցից:

⁷⁴ Дмитриев Е., Палестинский узел, К вопросу об урегулировании палестинской проблемы, Москва, 1978, стр. 117.

⁷⁴ Kamal Salibi, նշվ. աշխ., էջ 112: Վարչապետ Ռաշիդ Քարամեն դարձավ միաժամանակ պաշտպանության նախարար, Քամիլ Շամունը՝ զբաղեցրեց ներքին գործերի նախարարի պաշտոնը, արտգործնախարարի պաշտոնը զբաղեցրեց հույն կաթոլիկ Ֆիլիպ Թարլան:

դությանը, սակայն, միանգամայն հասկանալի պատճառներով, չվերացնելով ճգնաժամը ծնող պատճառները:

Այդ էր թերևս պատճառը, որ Քամալ Ջուրբաթն այս անգամ հանդես եկավ արաբ ազգայնականների ու արմատական տարրերի առավել լայն ներկայացուցչություն ապահովող նոր կառավարության ձևավորման և ճգնաժամից դուրս գալու նպատակով «հինգ պահանջների»⁶ կենսագործման առաջարկով: Սակայն հարկ է խոստովանել, որ Քարամեի կառավարությունը, անգամ այդ պահանջների հրատապությունը գնահատելու դեպքում, ի վիճակի չէր արմատական միջոցառումներ կիրառել թե՛ մարտնի դեկավարության դիմակայության, և թե՛ մարտերի շարունակման նպատակով քրիստոնյա ու մուսուլման միլիցիաների զինվելու և ուսումնավարժական ճամբարներ հիմնելու պայմաններում: 1975թ. օգոստոսի 18-ին ընդդիմադիր կուսակցություններն ու ուժերը հրատարակեցին լիբանանյան համակարգի ժողովրդավարական բարեփոխումների ազգային ծրագիրը⁷: Օգոստոսի 23-ին պաշտոնական մակարդակով բարձրացվեց Լիբանանի քաղաքական կառույցի վերանայման անհրաժեշտության խնդիրը: Մուլեյման Ֆրանժիեի հանդես եկավ անկախության շրջանակներում լիբանանցիների միջև եղբայրական համագոյակցության վրա հիմնված 1943թ. «Ազգային դաշինքի» պահպանման և օբյեկտիվ պայմաններից բխող սահմանադրական բարեփոխումների իրականացման անհրաժեշտության կոչով, որն առավել մոտ էր «Քաթաիրի» դիրքորոշմանը⁷⁵:

Սակայն մարտական գործողությունները վերսկսվեցին 1975թ. օգոստոսի վերջին և սեպտեմբերի սկզբին Լիբանանի տարրեր խմբակ-

⁶ «Հինգ պահանջների» մեջ էին մտնում կրոնադավանական համակարգի վերացումը, գործադիր իշխանության տարրեր ճյուղերի իրավասությունների վերասահմանման նպատակով սահմանադրական փոփոխությունների իրականացումը, ընտրական օրենքի փոփոխությունը, բանակի վերակազմավորումն ու քաղաքացիության շնորհման հարցում սահմանափակումների վերացումը: Այս մասին տե՛ս Kamal Salibi, նշվ. աշխ., էջ 112-123:

⁷ Ընդդիմադիր կուսակցությունների պահանջներն էին՝ աշխարհիկ քաղաքական համակարգի հաստատումը, ընտրական օրենքի բարեփոխումները, վարչական ապարատի վերակազմավորումը և ժողովրդավարական իրավունքների ու քաղաքացիական ազատությունների հայեցակարգի կատարելագործումը:

⁷⁵ Заявление президента Ливана, ТАСС. Атлас N 36 (948), 5.9.75, стр. 34-35.

ցությունների՝ հիմնականում քրիստոնյա և մուսուլմանական խմբերի միջև Ձահլեում (Բեքաա) ծագած և դեպի հյուսիս-արևելք՝ Բեյրութ, Տրիպոլի, Աքքար տարածում գտած մարտերով⁷⁶:

Միևնույն ժամանակամիջոցին են վերաբերվում նաև իսրայելական ուժերի կողմից պաղեստինյան ռազմահանգրվանների և հարավային Լիբանանում պաղեստինցի փախստականների ճամբարների ուղղությամբ ցամաքից և ծովից իրականացված բազմաթիվ գրոհները:

Լիբանանի ներքաղաքական իրադրությունն առավել սրվեց սեպտեմբերի սկզբին հյուսիսային Լիբանանի Ջոդրտա և Տրիպոլի քաղաքների միջև տեղի ունեցած կատաղի բախումների արդյունքում: Ջոդրտայի քրիստոնյա բնակիչները նախագահ Սուլեյման Ֆրանժիեի ջատագովներն էին: Մինչդեռ երկրի մեծությամբ երկրորդ քաղաքի՝ Տրիպոլիի գերազանցապես մուսուլման բնակչությունը սատարում էր իր հայրենակից վարչապետ Ռաշիդ Քարամեին:

Վարչապետին ու նախագահին չէր հաջողվում համաձայնության գալ Ջոդրտայում և Տրիպոլիում հակամարտող կողմերի միջև խաղաղություն հաստատելու նպատակով ռազմական ուժերի տրամադրման հարցում: Չախ-մուսուլմանական ուժերը դեմ էին բանակում փաղանգավորական և շամունական սպաների գերազանցությանը, հատկապես բանակի գլխավոր հրամանատար գեներալ Իսկանդար Ղանիմի կողմից նրա ղեկավարմանը⁷⁷:

Բռնությունների դադարեցման ուղղությամբ վարչապետ Քարամեի կոչերը արձագանք չգտան: Միայն մի քանի նիստերից հետո կառավարությունը 1975թ. սեպտեմբերի 10-ին որոշում ընդունեց հյուսիսի մարտերին վերջ տալու նպատակով ուժ գործադրելու ուղղությամբ: Սակայն այն հանդիպեց մուսուլմանական շրջանակների հակազդեցությանը, թեև զինված ուժերի գլխավոր հրամանատար Իսկանդար Ղանիմը փոխարինվեց մուսուլմանների համար առավել նախընտրելի անձով՝ Հաննա Մալիով (մարոնի համայնքի ներկայացուցիչ): Ռազմական ստորաբաժանումները հրահանգավորվեցին զբաղեցնել Տրի-

⁷⁶ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 45:

⁷⁷ Decb Marius, նշվ. աշխ., էջ 2:

պոլիի և Ձղորտայի միջև չեզոք գոտին՝ հակամարտող կողմերի հետ անմիջական շփումներից խուսափելու նպատակով⁷⁸։

1975թ. սեպտեմբերին հատուկ առաքելությամբ Բեյրութ ժամանեց Միրիայի փոխվարչապետ և արտաքին գործերի նախարար Աբդալ-Հալիմ Խադդամը⁷⁹։ հանդիպումներ ունենալով նախագահ Ֆրանժիեի, վարչապետ Քարամեի և քաղաքական բոլոր կուսակցությունների ու կրոնական համայնքների ներկայացուցիչների հետ։ Բեյրութի իրադրության արագ կարգավորմանը նպաստելու վերջինիս միջոցառական ջանքերի արդյունքում, սեպտեմբերի 20-ին հրադադարի վերաբերյալ համաձայնագիր ստորագրվեց և ձևավորվեց «Ազգային երկխոսության հանձնաժողովը»՝ ԱԵՀ-ը⁸⁰։ Հանձնաժողովի կազմում ընդգրկվեցին Լիբանանի կրոնաքաղաքական բոլոր ուղղությունները ներկայացնող 20 գործիչներ⁸¹։ Հակամարտության բոլոր կողմերը հրապարակավ իրենց պատրաստակամությունը հայտնեցին հրադադարի նոր պայմանագրին հետամուտ լինելու հարցում⁸²։ ԱԵՀ-ի օրակարգ մտցվեցին ինչպես փաղանգավորների և վերջիններիս դաշնակիցների առաջ քաշած տարածքային ինքնիշխանության, ԱԵՀ-ի ու նրա դաշնակիցների առաջադրած քաղաքական բարեփոխումների, այնպես էլ Լիբանանում ՊԱԿ-ի կարգավիճակի շուրջ համաձայնության հասնելու հետ կապված հիմնախնդիրները։ Սակայն վարչապետ Քարամեն քաղաքական բարեփոխումների շուրջ տարածայնություններ ուներ արդեն ոչ միայն նախագահ Ֆրանժիեի, այլ իր դաշնակիցների, հատկապես Ջումրլաթի ու ԱԵՀ-ի հետ⁸³։ Խնդիրն այն էր, որ Քարամեի կողմից իր բարձրացրած պահանջներն ավելի շուտ միտված էին Լիբանանի քաղաքական համակարգի վերակառուցմանը, քան թե վերացմա-

⁷⁸ О положение в Ливане, ТАСС. Атлас N 38 (950), 19.9.75, стр. 37-38.

⁷⁹ Հովհաննիսյան Ա., Միրիայի ռազմական միջամտությունը Լիբանանյան հակամարտությանը 1976թ., Սերժավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XVI, Երևան, 1996թ., էջ 36։

⁸⁰ Kamal Salibi, նշվ. աշխ., էջ 129։

⁸¹ Don Peretz, նշվ. աշխ., էջ 386-387։

⁸² К событиям в Ливане, ТАСС. Атлас N 39 (951), 26.9.75, стр. 37.

⁸³ Marius Decb, նշվ. աշխ., էջ 4։

նը⁸⁴: Փաստորեն, Քարանեն, որը ստիպված էր պայքարել իր վարչապետության դեմ արտահայտվող կառավարության քրիստոնյա խմբակցությունների (նախ և առաջ Սուվեյման Ֆրանժիեի և ներքին գործերի նախարար Քամիլ Շամունի) հզոր ընդդիմության դեմ, այժմ հարձակման թիրախ էր դարձել նաև իր մուսուլման դաշնակիցների համար: Երկրի քրիստոնեական ճակատին միաժամանակ չէր գոհացնում ԱԵՀ-ի նկատմամբ Սիրիայի հովանավորչության հանգամանքը⁸⁵:

Ի վերջո, հրադադարի շուրջ ԱԵՀ-ի ընդունած ծրագրերը ձախողվեցին ԼՂ-ի հրահրած մոտ բախումների արդյունքում, որն օգտվելով կարճատև հրադադարից, բախումների վերսկսման մտադրությամբ իր դիրքերը նախապես ամրապնդել էր Բեյրութի արևելյան հատվածում⁸⁶:

**6. ԱՄՆ-Ի ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄԸ 1975Թ. ԼԻԲԱՆԱՅԱՆ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՆԿԱՏՄԱՍԻ ՆՐԱ
ՍԿՁԲՆԱԿԱՆ ՓՈՒԼՈՒՄ⁸⁷**

Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմի սկզբում ԱՄՆ-ի նախագահ Ջերալդ Ֆորդի վարչակազմը՝ (1974-1977թթ.) մերձավորարևելյան օրակարգում լիբանանյան հիմնախնդրին մեծ առաջնահերթություն չտալով, հետամուտ էր երկրում առկա status quo-ի պահպանման քաղաքականությանը⁸⁸: Առաջնորդվելով ՄԱ-ի համատեքստում Լիբանանին լուսանցքային դեր հատկացնելու և երկրում արմատական վերափոխումներ իրականացնելու անհնարիմության կանխադրությից, Սպիտակ տունը խորացող ճգնաժամի պայմաններում ամերիկյան ակտիվ ներգրավվածությունն աննպատակահարմար էր

⁸⁴ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 45; К положению в Ливане, ТАСС. Атлас N 48 (960), 28.11.75, стр. 26.

⁸⁵ Kamal Salibi, նշվ. աշխ., էջ 129:

⁸⁶ Հովհաննիսյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 36:

⁸⁷ Այս մասին մանրամասն տե՛ս Հարությունյան Ա., ԱՄՆ-ի դիրքորոշումը 1975թ. լիբանանյան քաղաքացիական պատերազմի նկատմամբ նրա սկզբնական փուլում, Մերձավոր Արևելք, Պատմություն, Քաղաքականություն, Մշակույթ, Երևան, 2007, էջ 66-72:

⁸⁸ Moshe Maoz and Avner Yaniv, Syria under Assad, London & Sydney, 1986, p. 211.

դիտում՝ իր գլխավոր նպատակը համարելով տարածաշրջանային կա-
յունությունը և ՄԱ-ում ԱՄՆ-ի կայուն գոյատևմանը սպառնացող սուր
ճգնաժամի կանխարգելումը⁸⁹: Հենրի Բիսինջերին պետքարտուղարի և
Ազգային անվտանգության գծով նախագահի օգնականի պաշտոնում
պահպանելու փաստն անգամ խոսում էր այն մասին, որ Ֆորդն իր նա-
խորդի արտաքին քաղաքականության մեջ լուրջ փոփոխություններ
չէր նախատեսում⁹⁰:

Խնդիրն այն է, որ 1973թ. հոկտեմբերյան պատերազմից հետո
Վաշինգտոնը զբաղված էր ԱՄՆ-ի պետքարտուղար Հենրի Բիսինջերի
կողմից 1974-76թթ. ընթացքում կենսագործված «քայլ առ քայլ», «փա-
թեթային» կամ մասնակի զիջումների դիվանագիտության միջոցով
ՄԱ-ի մեկ այլ, «առավել կարևոր»՝ իսրայելաեզիպտական հարաբե-
րություններում առաջընթաց ապահովելու խնդրով: Լիբանանյան
ճգնաժամի նախօրեին և սկզբնական շրջանում հաճախ էր խոսվում
այն մասին, որ ԱՄՆ-ի և Իսրայելի միջև հաստատված հատուկ հարա-
բերություններում նկատվում է սառնություն, և որ Իսրայելը չի կարող
համարվել ԱՄՆ-ի միակ դաշնակիցը տարածաշրջանում, քանզի
Եզիպտոսը ևս կարող է հավակնել այդ դերին: Որոշ քաղաքագետներ
դրանով բացատրեցին Թել-Ավիվի և Վաշինգտոնի միջև ծագած տա-
րածայնությունները՝ մասնավորապես Լիբանան սիրիական հետագա
ներխուժման հարցի շուրջ⁹¹:

Միաժամանակ արաբ-իսրայելական կարգավորման գործընթա-
ցի շրջանակներում Հենրի Բիսինջերը ջանք չէր խնայում Մոսկվայի
մասնակցությունը բացառելու կամ լիբանանյան քաղաքացիական
պատերազմում վերջինիս դերակատարությունը նվազազույնի հասց-
նելու ուղղությամբ, հատկապես տարածաշրջանում ԽՍՀՄ-ի սատա-
րած «ժակախմպերիալիստական կոալիցիայի» անկումից հետո: Մոսկ-
վան այժմ փորձում էր ամրապնդել իր կապերը ՊՂԸ-ի և Սիրիայի

⁸⁹ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 35:

⁹⁰ Иванян Э.А., Белый дом: президенты и политика, М., 1979, стр. 347. Ֆորդն արտաքին
քաղաքականության ոլորտում իր անփորձությունից ելնելով նպատակահարմար էր
գտնում այդ գործը հանձնել առավել փորձառու գործչի՝ Հենրի Բիսինջերին:

⁹¹ Կարապետյան Ռ., Սիրիա-ամերիկյան հարաբերությունները (1967-1996), Երևան,
2000, էջ 73:

հետ՝ հրապարակավ օգնելով ՊՂԸ-ԱԸ լիբանանյան դաշինքին և հանդես գալով Լիբանանի անկախության, ինքնիշխանության և տարածքային ամբողջականության պաշտպանության օգտին⁹²։ Միաժամանակ ԽՍՀՄ-ի առաջնորդները 1975թ. ողջ ընթացքում պաղեստինցիներին շարունակ հորդորում էին չմիջամտել Լիբանանի «ընտանեկան գործերին»։ Ավելի ուշ, երբ Սիրիայի ու ՊՂԸ-ի հարաբերությունները սրվեցին, ԽՍՀՄ-ի քաղաքականությունը Լիբանանում գործնականում փակուղի մտավ⁹³։

Հարկ է նկատել, որ ՄԱ-ում ԽՍՀՄ-ի ազդեցության տարածմանը խոչընդոտում էր թե՛ Իսրայելի հետ դիվանագիտական հարաբերությունների բացակայությունը, և թե՛ արաբական երկրների հետ դրանց սահմանափակ բնույթը⁹⁴։ Այդ հանգամանքը Պիրլինի համաձայն՝ ԱՄՆ-ին հնարավորություն էր ընձեռում թուլացնել արաբական երկրների հակաիսրայելական ճակատը, խորացնել եգիպտաիսրայելական սեպարատ երկու համաձայնագրերի՝ ստորագրումից հետո ռազմական ու տնտեսական տեսանկյունից արաբական առավել ուժեղ երկրի՝ Եգիպտոսի և արաբական մյուս պետությունների միջև բացված անդունդը։ Այն չեզոքացնում էր Սիրիայի դերը, սրում արաբական երկրների միջև առկա հակասությունները, մեկուսացնում կամ առնվազն թուլացնում էր ՊՂԸ-ը⁹⁵։

Ուշագրավ է, որ Լիբանանի ճգնաժամը ժամանակային առումով հանընկավ արաբական աշխարհում և միջազգային թատերաբեմում ՊՂԸ-ի արձանագրած հաջողությունների հետ, որն Արևմուտքում ընկալվեց իբրև «Հենրի Բիսինջերի մերձավորարևելյան դիվանագիտության» հեռանկարին ուղղված լուրջ սպառնալիք⁹⁶։ Հետևաբար, «Մի-

⁹² Tabitha Petran, *The Struggle Over Lebanon*, New York, 1987, p. 170.

⁹³ Американский Экспансионизм Новейшее время, М., 1986. <http://www.barichev.ru/archiv/oon17.htm>.

⁹⁴ <http://meria.idc.ac.il/books/misperceptions.htm>.

⁹⁵ 1974թ. հունվարի 18-ի՝ «Միմայ-1» և 1975թ. սեպտեմբերի 1-ի՝ «Միմայ-2» համաձայնագրերը։

⁹⁶ Пырлин Е.Д., 100 лет противоборства. Генезис, эволюция, современное состояние и перспективные решения палестинской проблемы, М., 2001, стр. 226.

⁹⁶ Ливанский кризис 1975-1976 гг. и Пекинская позиция негативного нейтралитета, Информационный Бюллетень, N 103, Экз. N 00521, М., 1979, стр. 138.

մայ-1» համաձայնագրի կնքումից՝ հետո ամերիկյան դիվանագիտության հաջորդ քայլը, որոշ քաղաքագետների կարծիքով, պետք է նպատակատիրական լիներ Լիբանանում քաղաքացիական պատերազմի հրահրմանը՝ ՊՂԸ-ի և նրա ռազմավարական դաշնակցի՝ «լիբանանյան հայրենասիրական ուժերի» կամ ձախ-մուսուլմանական ուժերի նկատմամբ ճնշում գործադրելու նպատակով⁹⁸։ Եզիպտոսի և Իսրայելի կողմից սեպարատ բանակցությունների ձգտումն ամեն կերպ խրախուսվում էր ԱՄՆ-ի կողմից, որի կառավարության վերահսկողության և հովանավորության տակ վերցվեց այդ գործընթացը։ Պիմենովայի համաձայն՝ սեպարատ գործարքի օգնությամբ ամերիկյան քաղաքական գործիչները հույս ունեին պառակտել արաբական աշխարհի միասնականությունը, այնուհետև, Իսրայելի և պահպանողական արաբական վարչակարգերի միջև «հավասարակշռված ուղեգծի» վարմամբ, հասնել ՄԱ-ում ԱՄՆ-ի դիրքերի ամրապնդմանը⁹⁹։ Չի բացառվում, որ Վաշինգտոնը խուսափում էր նաև 1973թ. ԱՄՆ-ի և նրա արևմտյան դաշնակիցների նկատմամբ արաբական նավթարդյունահանող երկրների կիրառած նավթային էմբարգոյի կրկնությունից։ Այս մասին է վկայում 1975թ. հունվարին արված Բիսինջերի հայտարարությունը, որի համաձայն ուժի կիրառումը նպատակահարմար չէր դիտվում տարածաշրջանում հնարավոր «արտակարգ իրավիճակների» դեպքում նավթային պաշարների նկատմամբ ԱՄՆ-ի մուտքի ապահովման տեսանկյունից¹⁰⁰։

Վերոշարադրյալից կարելի է ենթադրել, որ լիբանանյան ճգնաժամն այնուհանդերձ բխում էր ԱՄՆ-ի շահերից՝ արաբական աշխարհի ուշադրությունը «Մինայ-2» եզիպտաիսրայելական երկրորդ համաձայնագրից շեղելու¹⁰¹ և Իսրայելի ու ԱՄՆ-ի վրա գործադրվող միջազ-

⁹⁸ Այս մասին տե՛ս Дмитриев Е., Ладейкин В., Путь к миру на Ближнем Востоке, М., 1974, стр. 221.

⁹⁹ К положению в Ливане, ТАСС. Атлас N 38 (1002), 17.9.76, стр. 24.

⁹⁹ Пименова Л., Внутриполитическая обстановка в Израиле (май 1977-июль 1980гг.), Восток и Современность, Научно-информационный бюллетень, 3 (14), ЭКЗ. N 00268, М., 1980, стр. 67.

¹⁰⁰ Aruri Naseer H., նշվ. աշխ., էջ 471:

¹⁰¹ دمشق، ألبعث، «Ալ-բաա», Դամասկոս, 16.9.1976:

գային ճնշումը նվազագույնի հասցնելու նպատակով: Իսրայելցի մի պաշտոնյայի խոսքերով՝ «Սիմայ-2»-ը ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի 242-րդ բանաձևի «ոյազադի վերջին մեխն էր», որի համաձայն Իսրայելը պետք է նահանջեր նախքան 1967թ. պատերազմը զբաղեցրած իր դիրքերը¹⁰²: Համաձայնագիրը Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմում Եզիպտոսին հաղթաբար էր ապահովում, քանի որ Սադաթի որոշումից կախման մեջ էր հայտնվում ինչպես դիմադրական շարժման, այնպես էլ Սիրիայի նախաձեռնությամբ «հյուսիսային ճակատի» ստեղծման ապագան: Թերևս այդ էր պատճառը, որ Սադաթն աջակցություն ցուցաբերեց «Քաթաիբին», նախքան վերջինս կոառնար Սիրիայի դաշնակիցը և դիվանագիտական քայլերի դիմեց Լիբանանում սիրիական ռազմական միջամտությունը կանխելու նպատակով¹⁰³:

Մեկ այլ տեսակետի համաձայն՝ լիբանանյան ճգնաժամը Վաշինգտոնի կողմից ընդարձակ ծրագրի մաս էր կազմում՝ ՊԱԿ-ի ոչնչացման, ինչպես նաև ԱՄՆ-ի հովանու ներքո Սիրիայի, Եզիպտոսի, Հորդանանի և Իսրայելի միջև խաղաղության հաստատման նպատակ հետապնդելով¹⁰³:

Ըստ էության, Քիսիմզերի վարած «մաքոքային» դիվանագիտությունը Լիբանանը վեր էր ածում մեծ խաղում շախմատային զինվորի կարգավիճակի՝ լիբանանցիների հիշողության մեջ ամրագրվելով որպես «ոչավաղությունների ժամանակաշրջանի», թեև լիբանանյան բարձր պաշտոնյաների շրջանում առավել տարածված էր վերոնշյալ «ոչավաղությունների» անհավանականության տեսակետը: Նրանց կարծիքով՝ բոլոր կողմերը, ներառյալ ԱՄՆ-ը, շահագրգռված էին անկայուն Լիբանանով՝ ելնելով ուղղակի կամ անուղղակի կերպով ներպետական և միջպետական հակամարտությունների վարման նպատակով երկիրը պահուստային մարտադաշտի վերծելու նպատակահար-

¹⁰² Edward Sheehan, Step by Step in the Middle East, Journal of Palestine Studies 5, nos. 3 and 4 (Spring/Summer 1976).

¹⁰³ Մարոնական միլիցիային 1975թ. ընթացքում հանգանակություններ տրամադրեցին նաև արաբական մավթարդյունահանող երկրները՝ Սաուդյան Արաբիան, Քուվեյթը և ԱՄԷ-ը:

¹⁰³ Կարապետյան Ռ., նշվ. աշխ., էջ 72-73:

մարտությունից¹⁰⁴: ԱՄՆ-ի ԿՀՎ-ի նախկին գործակալ Ուիլբուր Իվլենդի «Ժաղաթղթե տնակներ. Ամերիկայի ծախտողունները Մերձավոր Արևելքում» գրքում հեղինակը խոստովանում է ԱՄՆ-ի առաջադրանքով Լիբանանի ներքին գործերին միջամտելու և քայքայիչ աշխատանքներ իրականացնելու փաստը¹⁰⁵:

7. ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ ԵՎ ՄԻՐԻԱՅԻ ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄՆ ԱՅԴ ԾՐԱԳՐԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՍԸ

1975թ. հոկտեմբերի 16-ին Բեյրութի «Ալ-Ղուսթուր» շաբաթաթերթի հրապարակած տեղեկության համաձայն՝ լիբանանյան ծախտերի առաջնորդ Քամալ Ջումբլաթը վարչապետ Ռաշիդ Քարամեի հետ հանդիպման ընթացքում ԱՄՆ-ի Կենտրոնական Հետախուզական Վարչության (ԿՀՎ) և սիռնիստական շրջանակների նախաձեռնությամբ Լիբանանի բաժանման ծրագրերի մշակման և դրանց իրականացման նպատակով 70-80 մլն. ԱՄՆ-ի դոլլար հատկացնելու վերաբերյալ փաստաթղթեր և տեղեկատվություն էր ներկայացրել: Բաժանման վերոնշյալ ծրագրերով նախատեսվում էր՝

1. Լեռնալիբանանի շրջանակներում քրիստոնեական պետության ստեղծում;

2. Շուֆի, Բիքաայի և երկրի հարավն ընդգրկող ու հիմնականում պաղեստինցիներով բնակեցված շրջաններում իսլամական պետության ստեղծում;

3. Սիրիայում Տրիպոլի քաղաքի ու Աքքարի շրջանի ընդգրկմամբ ալավիական պետության ստեղծում:

Նույն աղբյուրի համաձայն՝ Լիբանանի նախկին արտգործնախարար Շարլ Մալիքը՝ հղում անելով իր ունեցած կապերի վրա, հավաստում էր արևմտյան որոշ շրջանակների պատրաստակամությունը Լիբանանի քրիստոնյաներին ցանկացած՝ այդ թվում երկրի բաժան-

¹⁰⁴ Ghassan Tuani, Lebanon's Wars and Middle East Peace, Mediterranean Quarterly, A Journal of Global Issues, Vol., 1, No. 3, Summer, 1990, p. 90.

¹⁰⁵ Уилбур Ивлэнд, Карточные домики: провалы Америки на Ближнем Востоке, ТАСС. БПИ 49 (1222), 5.12.1980, стр. 25.

ման ծրագրերի սատարման ուղղությամբ: Նշվում էր նաև ԱԵՀ-ի անդամ իրավաբան Ռաբբատի հայտարարությունը, որի համաձայն ամերիկյան պատասխանատու գործիչն իրեն հայտնել էր Լիբանանի իբրև պետության վերանալու մասին: Այդ հարցը բարձրացվել էր նաև մարտնի համայնքի ղեկավարների խորհրդակցության ժամանակ:

Հողվածում մատնացույց էր արվում, որ եզիպտական քարոզչական մարմինները, լիբանանյան հիմնախնդրի արաբականացման պատրվակով, կոչ էին անում քննարկել Լիբանանի ճգնաժամը՝ միաժամանակ աջակցություն ցուցաբերելով փաղանգավորների առաջնորդ Ժմայելին: Վերջինս իր հերթին հանդես էր եկել լիբանանյան հիմնախնդրի արաբականացման և միջազգայնացման կոչով¹⁰⁶:

Հարկ է նշել, որ 1975թ. նոյեմբերին հայտնի դարձավ ամերիկյան առևտրական Սեմուել Քամմինգսի* կողմից քրիստոնյա-աջերին 10 մլն. ԱՄՆ-ի դոլլարի ամերիկյան զենքի վաճառքի մասին: Լիբանանյան աջերին առաքվեցին «Մ-16» տեսակի ինքնաձիգեր, ծանր հրանոթներ և ակամանետեր¹⁰⁷:

Կարծում ենք, որ լիբանանյան աջ-քրիստոնեական առաջնորդների կողմից երկրի մասնատման գաղափարի հրապարակային քննարկումները, իբրև Լիբանանի քաղաքական համակարգի պահպանման ծայրահեղ միջոց, անհիմն չէին: Մարտնի ղեկավարությունն ըստ էության ծրագրում էր Լիբանան լեռան տարածքում՝ ներառյալ Բեյրութի քրիստոնեաբնակ հատվածը, ստեղծել առանձին «Քրիստոնեական Լիբանանի Հանրապետություն»: Բազմաթիվ քրիստոնյա և մարտնի առաջնորդներ հրապարակավ խոսում էին հնարավոր բաժանման՝ «թաքսիմի» ծրագրի մասին, որը խիստ դժգոհություն առաջացրեց հատկապես մուսուլմանների մոտ¹⁰⁸: Այն իսկական բանադրանք էր Լիբանանի մուսուլմանների, պաղեստինցիների և սիրիացիների հա-

¹⁰⁶ ألدستور، بيروت، «Ալ-դուսթուր», Բեյրութ, 16.10.1975:

* Քամմինգսը զենքի վաճառքով զբաղվող աշխարհի խոշորագույն «International Armament Corporation»-ի ղեկավարն էր, որը մեծ խոշոր գործարքներ էր կատարում միայն ԿՀՎ-ի ինացությամբ:

¹⁰⁷ Агарышев А., Ближний Восток: Терроризм и его покровители, М., 1986, стр. 28.

¹⁰⁸ Kamal Salibi, նշվ. աշխ., էջ 117:

մար, քանզի մասնատված և առավել փոքր Լիբանանում քրիստոնեական պետությունն ինքնընտանրյան վեր էր ածվելու «երկրորդ Իսրայելի»՝ «մարտնական Միոնի»։ Այս մտահոգությունը կիսում էին նաև Արաբական Պետությունների Լիգայի (ԱՊԼ) անդամ-երկրները։ Նշյալ զարգացումների կանխարգելման և Լիբանանի փրկության նպատակով ԱՊԼ-ի գլխավոր քարտուղարի ներկայացուցիչ Հասան Սաբրիի սլախոյն առաջարկում էր միջարաբական անվտանգության ուժերի մասնակցությամբ անհապաղ միջոցների դիմել¹⁰⁹։

Մինչդեռ ձախերի կողմից պաղեստինցիներին զինված պայքարի մեջ աստիճանաբար ներգրավելու փաստը մարտնիների շրջանում խորացնում էր Լիբանանի մասին՝ իբրև ոչ կենսունակ պետություն լինելու համոզմունքը։ Սա իր հերթին փոփոխություն էր նախանշում Միրիայի լիբանանյան քաղաքականության մեջ¹¹⁰։ Խնդիրն այն է, որ շատերի մոտ Միրիայի կողմից Աքքարի և Տրիպոլիի շրջանների բռնակցման նախադրյալ էր մեկնաբանվել ինչպես Տրիպոլիից զոորտացի մարտնիների արտագաղթի հետ կապված սպառնալիքը, այնպես էլ նշյալ շրջաններ Միրիայից պաղեստինյան մարտիկների մուտքը՝ կարգուկանոնի վերականգնման նպատակով։ Կարծիք կար, որ մարտնի ղեկավարությունը որոշել էր մարտերի մեջ ՊԱԿ-ի բացահայտ ներգրավում սաղրել։ Տվյալ դեպքում Միրիան ստիպված կլիներ ՊԱԿ-ի սատարման նպատակով ներխուժել Լիբանան՝ զրավելով Միրիային հարակից Լիբանանի մուսուլմանական հատվածը։ Իբրև պատասխան քայլ, Իսրայելը կզրավեր հարավային Լիբանանը։ Արդյունքում, Լիբանան լեռան հատվածը Բեյրութի քրիստոնեական հատվածով կհռչակվեր իբրև «Քրիստոնյա Լիբանանի Հանրապետություն»։

Մուսնի ղեկավարությունը բարձրաձայն հերքեց Լիբանանի բաժանման ծրագրի հնարավորությունը, որին միացան պատրիարք Խու-

¹⁰⁹ الأخبار، «Ալ-ախբար», Կահիրե, 17.8.1976:

¹¹⁰ Stoakes F., The Supervigilantes: The Lebanese Kataeb Party as Builder, Surrogate, and Defender of the State, Middle Eastern Studies, 11 (1975), pp. 215-236.

րեյշը և Ռայմոն Էդդեն՝ պնդելով ասեն գնով Լիբանանի ազգային միասնականության պահպանման անհրաժեշտությունը¹¹¹:

Պրիմակովի համաձայն՝ կային բոլոր հիմքերը ենթադրելու, որ Իսրայելի ղեկավարությունը սկզբնական շրջանում վճռականորեն սատարում էր Լիբանանի բաժանման ծրագիրը, որի իրականացման դեպքում Թեյ-Ավիվը մտադիր էր գրավել երկրի հարավը: Դա վերջինիս հնարավորություն կտար մի կողմից՝ հյուսիսային Գալիլեայում գտնվող կենսական կարևորություն ներկայացնող կենտրոններից սահմանը հեռացնել՝ նվազագույնի հասցնելով դրանց խոցելիությունը Լիբանանի լեռնային շրջանում գտնվող ՊԴԸ-ի ռազմահանգրվաններից: Մյուս կողմից՝ Լիբանանի հարավի գրավումը, մինչև Լիտանի գետը, գործնականում իսրայելական վերահսկողության տակ կդնե՞ր գետի հուները, որոնք չափազանց կարևոր նշանակություն ունեին ինչպես Իսրայելի, այնպես էլ հարևան արաբական երկրների համար¹¹²:

Կարծիք կար նաև, որ Լիբանանի մարտնի առաջնորդներն իրենց ծրագրերի իրագործման նպատակով համագործակցում էին Իսրայելի հետ: Այս առումով շահարկվում էր այն փաստը, որ Լիբանանում քրիստոնյա պետության ստեղծման դեպքում ՄԱ-ում Իսրայելի՝ իբրև հրեական պետության դիրքորոշումը պետք է այլևս անոմալիա չդիտվեր¹¹³: Դեռ ավելին, Թեյ-Ավիվը հույս ուներ, որ Լիբանանի քրիստոնյա-մուսուլմանական քաղաքական համակարգի «ձախողումը» միջազգային հանրության մոտ կասկածներ կառաջացներ Պաղեստինում արաբ-հրեական համատեղ պետության ստեղծման հեռանկարի շուրջ¹¹⁴:

Այնուամենայնիվ, 1975թ. դեկտեմբերին Իսրայելի վարչապետ Ռաբինը՝ խուսափելով արևմտաեվրոպական երկրների և ԱՄՆ-ի հետ հարաբերությունների սրումից՝ հայտարարեց, որ Իսրայելը Լիբանանի բաժանման նպատակ չի հետապնդում, քանի որ այն չի համապա-

¹¹¹ Kamal Salibi, նշվ. աշխ., էջ 118:

¹¹² Примаков Е.М., Азиатомия Ближневосточного конфликта, М., 1978, стр. 117.

¹¹³ Kamal Salibi, նշվ. աշխ., էջ 118:

¹¹⁴ Пырлин Е.Д., նշվ. աշխ., էջ 226:

տասխանում իր շահերին¹¹⁵։ Մինչդեռ «Ալ-Գուաթուր» շաբաթաթերթի վերոնշյալ հրապարակման համաձայն՝ Լիբանանի բաժանման ցակացած ծրագրի իրականացում բխում էր ԱՄՆ-ի և Իսրայելի շահերից, որոնք կարող էին շարունակել պարտադրել մերձավորարևելյան կարգավորման իրենց տարբերակը¹¹⁶։

Այնուհանդերձ, Լիբանանի քաղաքական համակարգի վերջնական փլուզումը կանխելու դժվարին գործն ի գորու էր իրականացնել միայն Դամասկոսը, որը ստիպված էր հանդես գալ ճգնաժամը խաղաղ բանակցային ճանապարհով կարգավորելու և հակամարտող կողմերի միջև փոխըմբռնման ուղիներ փնտրելու առաքելությամբ¹¹⁷։ Հակամարտության մասնական՝ միջուկողական փուլում (1975թ. ապրիլից մինչև դեկտեմբեր ամիսները) Սիրիան ապավինեց գերազանցապես ոչ հարկադրական և դիվանագիտական միջոցառումների կիրառմանը¹¹⁸։ Խուսափելով Իսրայելի կողմից Լիբանան պատասխան ներխուժման և Սիրիայի ու ԽՍՀՄ-ի համար անցանկալի նոր հակամարտության հնարավորությունից¹¹⁹։

Հակառակ իսրայելցիների հանդեպ Դամասկոսի տածած հակակրանքին, երկյուղածությամբ ու թերահավատությամբ, վերջինս գիտակցում էր սեփական զինուժի նկատմամբ ամերիկյան աջակցության շնորհիվ տեխնիկապես բարձր մակարդակի վրա գտնվող իսրայելական զինուժի առավելությունը։ Ուստի Սիրիան չափավորում էր Թել-Ավիվի նկատմամբ իր «զգացմունքները» ռազմավարական առավել անկողմնակալ նկատառումներով¹²⁰։ Այդ հանգամանքով էր թերևս պայմանավորված Հաֆիզ ալ-Ասադի կողմից (1975թ. դեկտեմբերից) Լիբանանի մասնատումը և ձախ-արմատականների ու նրանց պաղեստինցի դաշնակիցների վճռական հաղթանակը կանխելու ուղղությամբ քայլերի ձեռնարկումը։ Հակառակ դեպքում, ըստ Ի.Ռաբինովիչի, Սի-

¹¹⁵ Примаков Е.М., նշվ. աշխ., էջ 118:

¹¹⁶ بيروت، ألدستور، «Ալ-Գուաթուր», Բեյրութ, 16.10.1975:

¹¹⁷ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 47-48:

¹¹⁸ Joy Naomi Weinberger, նշվ. աշխ., էջ 139:

¹¹⁹ Питер Кальвокоресса, նշվ. աշխ., էջ 505:

¹²⁰ William Polk, նշվ. աշխ., էջ 346:

րիան կարող էր հայտնվել երկու արմատական հարևանների՝ ձախ-
մուսուլմանական ուժերի ձեռքում հայտնված Լիբանանի և Իրաքի
միջև: Հեղինակի ենթադրությամբ՝ Իրաքը կարող էր իսրայելական ազ-
րեսիա սադրել, որոնք Լիբանան կներխուժեին քրիստոնյաներին օգ-
նություն ցուցաբերելու պատրվակով: Այդժամ Միրիան հարկադրված
կլիներ ընտրություն կատարել հավասարապես նվաստացուցիչ այլ-
ընտրանքային իրավիճակների միջև՝ կամ պայքարել Իսրայելի դեմ,
կամ՝ դրանից խուսափելու ստորացումը կրել: Նման երկընտրանքից
խուսափելու նպատակով, Ասադը որոշեց քաղաքական առավել լայն
ենթատեքստ ենթադրող ռազմական ներխուժման նախապատրաստ-
վել: Նախքան այդ, Դամասկոսը պետք է իր ուժեր բանակն ու Լիբա-
նանի, Հորդանանի և պաղեստինցիների նկատմամբ ունեցած ազդե-
ցությունը, ինչպես նաև ԽՍՀՄ-ի հետ սերտ կապերն իբրև լծակ օգտա-
գործեր ԱՄՆ-ի և նավթով հարուստ արաբական երկրների հետ հարա-
բերությունների բարելավման նպատակով¹²¹: Ի վերջո, լիբանանյան
ներխուժումից և ճգնաժամի կարգավորումից հետո Ասադն ի վիճակի
կլիներ ոչ միայն կանխել Միրիայի շահերին սպառնացող զարգացում-
ները, այլ ցույց տալ, որ Միրիան ՄԱ-ում միակ արդյունավետ արաբա-
կան երկիրն է¹²²:

Ինչ վերաբերվում է Լիբանանի մասնատման շուրջ Դամասկոսի
պաշտոնական դիրքորոշմանը, ապա այդ ուղղությամբ ուշագրավ է
1976թ. հունվարի առաջին կեսին Միրիայի արտգործնախարար Աբդել
Հալիմ Խադդամի արած հայտարարությունը: Վերջինիս համաձայն՝
աջ-փաղանգավորների կողմից Լիբանանի, այդ թվում՝ լեռնային քրիս-
տոնեաբնակ, Բեյրութի և ծովափնյա շրջանների, բաժանման փորձի
դեպքում Միրիան պատրաստվում էր *քոնակցել* Լիբանանը, որին
կանգնեցնել չէր կարող անգամ Իսրայելի կողմից Լիբանան ներխուժ-
ման սպառնալիքը¹²³: Խադդամը մերժեց 1975թ. դեկտեմբերի վերջին
Լիբանանի մասնատումը ճգնաժամի «բնական» լուծում համարելու

¹²¹ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 48:

¹²² Այս մասին մանրամասն տե՛ս Itamar Rabinovich, *The Limits of Military Power: Syria's Role and Lebanon in Crises: Participants and Issues*, N.Y., 1979, pp. 55-73.

¹²³ أنكرويت، أراي العم، «Ալ-ռայ Ալ-ամն», Քուվեյթ, 7.01.1976:

ուղղությամբ ժմայելի հայտնած տեսակետը: Ըստ Սիրիայի արտգործնախարարի՝ լիբանանցիներն ունեին երկու այլընտրանք՝ կամ ապրել Լիբանանի ամկա սահմաններում՝ իբրև միացյալ և անկախ ժողովուրդ, կամ էլ՝ երկրի բաժանման դեպքում Դամասկոսը պետք է ուղղակի միջամտեր՝ ողջ Լիբանանը (ներառյալ Լիբանան լեռը) վերամիավորելով Սիրիային՝:

Իր հերթին Իսրայելի վարչապետ Իցխակ Ռաբինը հայտնել էր, որ Թել-Ավիվը չի հանդուրժի Լիբանանի նկատմամբ սիրիական ռազմական միջամտության որևէ փորձ՝ համարելով այն իբրև Իսրայելի անվտանգությանն ուղղված սպառնալիք¹²⁴:

8. ՄԻԲԻԱՅԻ ՄԻՉԱՍՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԼԻԲԱՆԱՆ-ՊԱՂԵՍՏԻՆՅԱՆ ՀԱԿԱՍՏՐՏՈՒԹՅԱՆԸ ԵՎ ԱՄՆ-Ի ԴԻԲՔՈՐՈՇՈՒՄՆ ԱՅԳ ՈՒՂՂՈՒԹՅԱՍՔ (1975-1976թթ.)

1975թ. նոյեմբերին Չաիլեում, Դամսկոսում, հատկապես Բեյրութում Լճ-ի, ԱՇ-ի և ՊԳՇ-ի միջև շարունակվող կատաղի մարտերում ռազմական առավելությունը ծախս-մուսուլմանական ուժերի կողմն էր: Արտակարգ դրություն մտցնելու ուղղությամբ դեկտեմբերին ներքին գործերի նախարար Շամունի առաջարկությունը մերժվեց վարչապետ Քարամեի կողմից՝ բանակի միջամտությունը պաղեստինցիների հետ անխուսափելի ուղղակի բախում առաջացնելու և բանակի ներսում քրիստոնյաների ու մուսուլմանների երկպառակության հանգեցնելու պատճառաբանությամբ¹²⁵: 1976թ. հունվարի դրությամբ հակամարտությունը հղի էր Լիբանանի սահմաններից դուրս գալու (Սիրիա և Իսրայել) և արաբական երկրների միջև հավասարակշռությունը խախտելու տեսանկյունից¹²⁶: Ստեղծված իրավիճակում սիրիական տարածքից պատերազմող կողմերին տարանջատելու և Լիբանանի կա-

* Marius Deeb, նշվ. աշխ., էջ 126:

¹²⁴ ТАСС. Агас N 3 (967), 16.01.76, стр. 31-32.

¹²⁵ Примаков Е.М., նշվ. աշխ., էջ 120:

¹²⁶ Don Peretz, նշվ. աշխ., էջ 387:

ռավարության վերակազմավորման ուղղությամբ ճնշում ապահովելու նպատակով ՊԱԲ-ի և «Ալ-Սաիկա»-ի մարտիկները մուտք գործեցին Լիբանան: Իրականում Սիրիայի նախագահի որոշման նպատակը կարճաժամկետ սահմանափակ միջամտությունն էր: Մինչդեռ Նաումի Վայնբերգերի կարծիքով՝ «Սիրիան ընկավ այն նույն թակարդը, որի մեջ ընկել էին մյուս միջամտողները՝ սխալ հաշվարկելով իր մասնակցության հնարավոր գինը»: Սիրիայի ուղարկած պաղեստինյան ուժերը ներքաշվեցին Լիբանանի պաղեստինցիների՝ ներառյալ ավանդական դաշնակից ՊԱԿ-ի հետ մարտերի մեջ, որոնք ըստ էության ողջունում էին երկրի բաժանման ծրագրերը¹²⁷: Սիրիայի յուրաքանչյուր քայլ նպաստում էր ՊԱԿ-ի և ԱԸ-ի միջև կապերի սերտացմանը՝ ընդգծելով վերջիններիս քաղաքականության հակասիրիական բնույթը¹²⁸:

Այսպիսով, 1976թ. հունվարին ճգնաժամն ընդունեց լիբանան-պաղեստինյան՝ արաբական հակամարտության բնույթ, հատկապես այն բանից հետո, երբ պաղեստինյան զինված ուժերի դեմ նետվեցին Լիբանանի Ռազմաօդային ուժերն (ՌՕՈՒ) ու լիբանանյան բանակի ցամաքային ստորաբաժանումները¹²⁹՝ վերջիններիս շարքերում պառակտում ստացնելով: Պաշտպանության նախարար Քարամեի և ներքին գործերի նախարար Շամունի միջև տարաձայնություններն առավել սրվեցին մարտերի դադարեցման գործում բանակի միջամտության խնդրի շուրջ¹³⁰: Լիբանանյան բանակը վերջնականապես պառակտվեց բռնկված մարտերի արդյունքում, իսկ իշխանություններն ի վիճակի չեղան վերահսկել անկասելի քառսում հայտնված երկիրը: Լիբանանում կարգ ու կանոնի և անվտանգության ապահովման, ինչպես նաև քաղաքացիական պատերազմի թեժացման հնարավորության բացառման ուղղությամբ սիրիական պատվիրակության միջնորդական ջանքերի արդյունքում մարտերը դադարեցին և ձևավորվեց լիբանանցի, սիրիացի և պաղեստինցի սպաներից կազմված եռակողմ «Բարձրագույն զինվորական հանձնաժողով» (ԲԶՀ): Վերջինիս ձևա-

¹²⁷ William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 99-100:

¹²⁸ Հովհաննիսյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 36:

¹²⁹ Примаков Е.М., նշվ. աշխ., էջ 120:

¹³⁰ Marius Decb, նշվ. աշխ., էջ 4: 1958թ. Քամիլ Շամունը Լիբանանի ներքին գործերին միջամտելու խնդրանքով դիմել էր միջազգային հանրությանը:

վորմամբ (հունվար-փետրվար ամիսներին) սիրիացի միջնորդ բանագնացները նախագահ Ֆրանսիեի հետ պայմանավորվածության եկան կրոնական համայնքների, ազգային կազմակերպությունների բարեփոխումների կենսագործման շուրջ, որից հետո նախագահ Ֆրանսիեն փետրվարի 14-ի ռադիոէթերից հրապարակեց «Մահմանադրական Փաստաթուղթը»: Միաժամանակ հրադադարի և կյանքի բնականոն հունին վերադառնալուն ուղղված որոշ միջոցառումներ կիրառվեցին՝ լիբանանյան զարգացումներում մեծացնելով ինչպես սիրիացիների, այնպես էլ ՊԱԿ-ի դերակատարությունը: Իզուր չէ, որ արաբ դիվանագետների մեծ մասի աչքերում Սիրիան և ՊԱԿ-ը լիբանանյան ճգնաժամում հաղթողի տպավորություն թողեցին: Սիրիան ամրապնդեց իր քաղաքական ազդեցությունն ու հեղինակությունն արաբական աշխարհում, իսկ պաղեստինցիներն ամրապնդեցին իրենց ռազմական դիրքերն ու ներկայությունը Լիբանանում¹³¹:

Ինչ վերաբերվում է վերոնշյալ զարգացումների նկատմամբ Մսիխակ տան դիրքորոշմանը, ապա հարկ է նշել, որ վերջինս մերժեց երկրի ներքին գործերին միջամտության խնդրանքով Քամիլ Շամունի կողմից միջազգային հանրությանն ուղղված կոչը¹³²: Այս ուղղությամբ ԱՄՆ-ի, և որ առավել կարևոր է, Իսրայելի զսպվածությունը, կարելի է բացատրել նախորդ 20 տարիներին ամերիկյան արտաքին քաղաքական շահերի, Լիբանանի և մրան հարակից երկրների միջև ուժային հարաբերակցության փոփոխությամբ: Նման իրավիճակում կողմնակի ցանկացած տերության զինված միջամտություն կարող էր առավել քան երբևէ ծավալուն և վտանգավոր ողբերգության պատճառ դառնալ: Ուստի, նախապատվությունը տալով չափավոր արաբական երկրների՝ հատկապես Եգիպտոսի, Սաուդյան Արաբիայի և Քուվեյթի՝ միջոցով խնդրի կարգավորմանը, ԱՄՆ-ը խորհուրդ էր տալիս Իսրայելին, ԽՍՀՄ-ին և եվրոպական երկրներին զերծ մնալ Լիբանանում ցանկացած միջամտությունից:

¹³¹ «New York Times», 23.1.1976.

¹³² «New York Times», 21.1.1976.

* Նշյալ պետությունները լիբանանյան ճգնաժամը միջադարական և ոչ թե միջազգային խնդիր էին համարում:

**9. ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ՊԱՌԱԿՏՈՒՄՆ ՈՒ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄԸ:
ԻԼԻԱՍ ՍԱՐԳՅԱՆ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԹԵԿՆԱԾՈՒ
(1976թ.)**

Նախքան քաղաքացիական պատերազմը, կրոնական ու ազգային խառը կազմ ունեցող լիբանանյան 15.000-ամոց բանակը¹³³ համարվում էր երկրի միակ ապակրոնական ուժը: Սակայն ռազմական կառավարության արագ անկման, լիբանանյան բանակի շարքերում առկա կրոնական տարածայնությունների, ինչպես նաև բանակի ղեկավարների դեմ մուսուլման առաջնորդների ներկայացրած կրոնաքաղաքական բնույթի մեղադրանքների արդյունքում այն ի վերջո կազմալուծվեց¹³⁴: Երբևէ ՄԱ-ում խաղաղ օազիս հիշեցնող այս երկրում միւսյանց դեմ մարտնչել սկսեցին մոտ 100.000 զինված մարտիկներ և 40 բանակային կամ զինված խմբավորումներ, որը 10.000 քառ. կմ. տարածք զբաղեցնող փոքրիկ երկրի համար թերևս բարձրագույն ցուցանիշ էր¹³⁵: 1974թ. դրությամբ Լիբանանի բնակչությունը երկրագնդի վրա առաջին տեղն էր զբաղեցնում մեկ շնչին բաժին ընկնող զենքի քանակությամբ¹³⁶:

Լիբանանում պաշտոնապես հայտնի էին ամենատարբեր կուսակցությունների և քաղաքական խմբակցությունների պատկանող 15 ռազմականացված կազմակերպություններ, որոնց մեջ, «Ալ-Նահար»-ի համաձայն, մտնում էին 150.000 մարդ և որոնց տրամադրության տակ կար 300.000 միավոր բոլոր տրամաչափերի հրազեն¹³⁷: Լիբանանյան բազմազգ բանակի փոխարեն, յուրաքանչյուր համայնք իր ինքնավա-

¹³³ «New York Times», 20.4.1975.

¹³⁴ «Le Mond Diplomatique», Paris, 7.7.75.

¹³⁵ ТАСС. Атлас N 29 (993), 16.7.76, стр. 27.

¹³⁶ Н. Горбунова, Ливан накануне гражданской войны (1975-1976гг.), Арабские страны: История, экономика, политика, М., 1986, с. 245.

¹³⁷ بیروت، النهار، «Ալ-նահար», Բեյրութ, 22.8.1975:

րության ու անվտանգության ապահովման նպատակով ձեռնամուխ եղավ սեփական միլիցիայի ստեղծման գործին¹³⁸:

Լեյտենանտ Ահմադ ալ-Քաթիբի¹³⁹ գլխավորությամբ ստեղծվեց մոտ 7000 շարքայիններից և կրտսեր սպաներից բաղկացած «Արաբական Լիբանանի բանակը» (ԱԼԲ), որը հրաժարվում էր հանդես գալ ԱՀՈՒ-ի ու պաղեստինցիների դեմ՝ հիմնականում հակվելով ժախերի կողմը: 20.000-ի հասնող ժախերի կազմում ընդգրկված էին Քանալ Ջումրլաթի ԱՄԿ-ի գորամիավորումները, հիմնականում սուննի-մուսուլմաններից կազմված «Մուրաբիտուն» նասերական շարժման մարտիկները¹⁴⁰, սիրիամետ և իրաքամետ բասասականները, ժախ ԼԿԿ-ի մարտիկներն ու Լիբանանի ԿԳԿ-ի «անկախները», կենտրոնամետ ուժերը՝ հատկապես Իմամ Սադրի գլխավորած «Ջրկվածների շարժումը»¹⁴¹ և ՊԱԲ-ի 5 գորամիավորումները: Լիբանանի հյուսիսում՝ Աքքարում, արևելքում՝ Բեքաայում և հարավում՝ Ջեզզինում, տեղակայված էին սիրիական մոտ 12.000 զորքեր: Եվ վերջապես, Լիբանանում էին գտնվում Մատույան Արաբիայի, Սուդանի, Լիբիայի և Սիրիայի զորակազմերից՝ 2500 զինվորներից բաղկացած «Միջարաբական Անվտանգության ուժերը» (ՄԱՈՒ)¹⁴²:

Աջերի զինված կազմավորումների մեջ մտնում էին 10.000 փաղանգավորներ, 5000 շամունականներ, 5000 ԼՄՊԿ-ի անդամներ և մարտնական այլ խմբավորումներ:

Թեև հիմնականում քրիստոնյաներից կամ մուսուլմաններից կազմված կիսառազմական այս ջոկատները կրոնական երանգավորում ունեին, այնուհանդերձ, իրենց հենքում նրանք քաղաքական խմբավորումներ էին: Դրանց զուգահեռ գոյություն ունեին նաև զուտ կրոնական բնույթի, մասամբ ընդհատակյա կազմակերպություններ, որոնք ցրված էին երկրով մեկ՝ տարբեր համայնքների աշխարհագ-

¹³⁸ William Polk, նշվ. աշխ., էջ 345:

¹³⁹ Don Peretz, նշվ. աշխ., էջ 387:

¹⁴⁰ TACC. Аппас N 29 (993), 16.7.76, стр. 27.

¹⁴¹ «Le Monde», Paris, 20-25.10.75. Իմամ Սադրի և «Ջրկվածների շարժման» մասին տե՛ս III Գ-ԼՈՒԽ, VIII ենթագլուխ:

¹⁴² TACC. Аппас N 29 (993), 16.7.76, стр. 27.

րության համապատասխան⁴³: Մեփական զինված ջոկատներ՝ «բանակներ» ունեին նաև խոշոր հողատերեր-կալվածատերերը՝ «Ֆետդալները», կլանների առաջնորդները: Մեփական զինված ջոկատ ուներ նախագահ Ֆրանժիեին՝ հայրենի Ջոորտա քաղաքում, վարչապետ Ռաշիդ Քարամեն՝ հայրենի Տրիպոլիում: Մի քանի հարյուրի հասնող «սեփական պահակախումբ» ուներ ներքին գործերի նախարար և նախկին նախագահ Քամիլ Շամունը¹⁴³:

Չախ և մուսուլմանական զինված կազմակերպությունների զենքի աղբյուրները ԽՍՀՄ-ը և Արևելյան Եվրոպայի երկրներն էին, որոնցից ձեռք բերված զենքը փոխանցվում էր Սիրիայով՝ այն հարավային Լիբանանի հետ կապող «արահետից» ազատորեն օգտվող ՊԳՇ-ի միջոցով: Բրիտանյա միլիցիան իր զենքի մեծ մասը սկզբնական շրջանում ձեռք էր բերում արևելաեվրոպական երկրներից՝ ԳՂՀ-ից, Չեխոսլովակիայից և Բուլղարիայից: Ավելի ուշ, նրանց գաղտնի զենք է փոխանցվել գլխավորապես Արևմտյան Եվրոպայից՝ մեծ մասամբ Բելգիայից, Ֆրանսիայից, Իտալիայից, ԳՖՀ-ից և Պորտուգալիայից: Բրիտանական բանակի համար զենք էր ձեռք բերվում Լիբանանի քրիստոնյա գործարարների, մարտնի կրոնական հիմնադրամների և արաբական որոշ վարչախմբերի կողմից¹⁴⁴: Հակամարտող ճամբարները հաճախ ունենում էին զենքի միևնույն մատակարարները¹⁴⁵:

Այսպիսով, 1976թ. մարտի սկզբին Լիբանանի կառավարության առջև հառած վերոնշյալ դժվարությունները խոչընդոտեցին տարբեր խմբակցությունների միջև փոխհամաձայնության կայացմանը: Նման պայմաններում պայքարը սկսեց կիզակետվել նախագահի փոփոխության խնդրի շուրջ, որի հետ էին ձախ-մուսուլմանական ուժերը պայմանավորում ճգնաժամի կարգավորման և սահմանադրական փոխադարձ ընդունելի որոշումների մշակման գործընթացի շարունակություն-

⁴³ Բրիտանացիներն ու դուրզները՝ լիբանանյան լեռներում, սուննիները՝ հյուսիսում, շիաները՝ հարավում և այլն:

¹⁴³ Руло Э., Ливан в обстановке гражданской войны, ТАСС. Атлас N 41 (953), 10.10.75, стр. 32-33.

¹⁴⁴ Kamal Salibi, նշվ. աշխ., էջ 135:

¹⁴⁵ Руло Э., նշվ. աշխ., էջ 33:

նը: Ֆրանսիեն հրաժարվեց ենթարկվել այդ պահանջներին, և զինված պայքարը վերսկսվեց:

Ապրիլի 15-ին Յասեր Արաֆատի և մախազահ Ասադի միջև Սիրիայում պայմանագիր կնքվեց, որի համաձայն երկու կողմերը պարտավորվեցին դադարեցնել մարտերը, վերականգնել եռակողմ՝ «սիրիա-լիբանան-պաղեստինյան հանձնաժողովի» աշխատանքները, հանդես գալ Լիբանանի բաժանման և հակամարտության «արաբականացման» կամ «միջազգայնացման»¹⁴⁶ ձգտումների դեմ: Սիրիան լիբանանյան խորհրդարանին կոչ արեց ուղղում մտցնել սահմանադրությունում, որը նոր մախազահի ընտրության հնարավորություն կընձեռեր: 1976թ. մայիսի 8-ի խորհրդարանական նիստի ժամանակ միակ թեկնածու Իլիաս Սարգիսը Սիրիայի պաղեստինյան ուժերի աջակցության և պատգամավորների վրա Դամասկոսի միջամտության պայմաններում ընտրվեց մախազահի պաշտոնում¹⁴⁶:

* Խոսքը գնում է Լիբանան արաբական, ֆրանսիական կամ խառը՝ արաբաֆրանսիական գործեր ուղարկելու առաջարկության մասին, որը միաժամանակ անցանկալի էր Սիրիայի և ՊԱԿ-ի համար:

¹⁴⁶ Don Peretz նշվ. աշխ., էջ 388: Սարգիսը հին շեհաբական էր և ոչ մի ընդհանուր քան չունե՞ր ավանդական լիբանանյան քաղաքական գործիչների հետ: Նա օգտվում էր Ռաշիդ Քարամեի աջակցությունից և Սիրիայի ու պահպանողական «Զուֆուր Շակատի» թեկնածուն էր: Դամասկոսի միջամտությունը Սարգիսի ընտրության հարցում պառակտում մտցրեց ձախ-մուսուլմանների շարքերում, որոնք իրենց հերթին բաժանվեցին սիրիամետների և հակասիրիամետների:

ԱՄՆ-Ի ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄԸ ՄԻՐԻԱՅԻՒՆ՝ 1976Թ. ԵՎ ԻՍՐԱՅԵԼԻՒ՝
1978Թ. ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ՆԵՐԽՈՒԺՄԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

**1. 1976Թ. ՄԻՐԻԱԿԱՆ ՆԵՐԽՈՒԺՈՒՄԸ ԵՎ ԱՅԴ ՈՒՂՂՈՒԹՅԱՄԲ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐՉԱԳԱՆՔԸ**

Վերոշարադրյալ զարգացումների քննությունը թույլ է տալիս ենթադրել, որ Սիրիան ավելի շուտ հաջողություն արձանագրեց Լիբանանի կառավարության, քան թե պաղեստինցիների նկատմամբ վերահսկողություն հաստատելու հարցում¹⁴⁷: Դամասկոսը հաջողություն չունեցավ նաև արաբական, հատկապես պաղեստինյան (ՊԱԿ-ի ղեկավար Յասիր ալ-Արաֆաթի), լիբանանյան (Քամալ Ջումրլաթի) և հորդանանյան ուժերից՝ «հյուսիսային ճակատի» ձևավորման միջոցով Իսրայելին դիմակայելու և Սիրիայի անվտանգության ապահովման ուղղությամբ գործադրվող ջանքերում¹⁴⁸: Դամասկոսի մոտ մտավախություն էր առաջացնում Ջումրլաթի ու պաղեստինցիների կողմից քրիստոնյա-ազերիին լիակատար ռազմական պարտության մատնելու շուրջ արված հայտարարությունները¹⁴⁹: Դրանք կարող էին ինչպես Լիբանանի քրիստոնյաներին «փրկելու» նպատակով Իսրայելի ներխուժման պատրվակ, այնպես էլ պաղեստինցիներին ու ձախերին ջախջախելու, Իսրայելի հովանավորությամբ Լիբանանում քրիստոնեական պետություն ստեղծելու նախադրյալ ծառայել¹⁵⁰: Հարավային Լիբանանը պաղեստին-մուսուլմանական արմատական տրամադրված

¹⁴⁷ William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 100:

¹⁴⁸ Հովհաննիսյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 36-37:

¹⁴⁹ Don Peretz, նշվ. աշխ., էջ 388:

¹⁵⁰ Լիբանանյան ձախերի առաջնորդ Ք.Ջումրլաթը ՍԱԿ-ի գլխավոր քարտուղար Կուրտ Վալդհայմին դիմել էր «Սիրիական զորքերի լիբանանյան ներխուժումն անհապաղ դադարեցնելու» ուղղությամբ միջամտության խնդրանքով: Այս մասին տես Կ. Положеню в Ливане, ТАСС. Атлас N 24 (988), 11.6.76, стр. 25.

վարչախմբի* ձեռքում հայտնվելու դեմ Թեյ-Ավիլի «կանխարգելիչ հարձակումը» լուրջ սպառնալիք կարող էր ներկայացնել Սիրիայի անվտանգությանը: Դամասկոսի համար վտանգավոր նախադեպ կարող էր ծառայել նաև պաղեստինցիների և ծախս-մուսուլմանական ուժերի հաղթանակի դեպքում Լիբանանը քրիստոնեական և մուսուլմանական պետությունների միջև բաժանման հնարավորությունը¹⁵¹:

Նշենք, որ Սիրիայի լիբանանյան ներխուժումն արագացնելու որոշմանը նպաստեց մայիսի 22-ին Լիբանան գորքեր ուղարկելու Ֆրանսիայի առաջարկությունը (Լիբանանի շահագրգիռ բոլոր կուսակցությունների համաձայնությունը ստանալու նախապայմանով)¹⁵², ապա՝ հունիսի 1-ին ԽՍՀՄ-ի նախարարների խորհրդի նախագահ Ալեքսեյ Կոսիգինի՝ Դամասկոս պաշտոնական այցելություն կատարելու որոշումը: Գիտակցելով, որ համայնավարները դեմ են տարածաշրջանում իրենց դաշնակիցների՝ Սիրիայի և ՊԱԿ-ի միջև հակամարտությանը՝ այն համարելով ավելի շուտ ամերիկամետ, քան խորհրդամետ քայլ, Ասադն իր հյուրին անդառնալի փաստի առջև կանգնեցնելու նպատակով լիբանանյան ներխուժումն իրականացրեց մայիսի 31-ին: Չի բացառվում, որ անկախ որոշումներ կայացնելու իր համարձակության ցուցադրմամբ Ասադը պատրաստ էր անգամ վտանգել Մոսկվայի հետ իր հարաբերությունները: Մեկ այլ կարծիքի համաձայն՝ Ասադը լիբանանյան ներխուժման իր որոշումը համաձայնեցրել էր Կոսիգինի հետ՝ վերջինիս համոզելով չհամաձայնելու դեպքում, առնվազն չդիմակայել սիրիական ռազմական միջամտությանը¹⁵³: Այնուհանդերձ, Սիրիայի քայլը կարելի է գնահատել իբրև համայնավարների մերձավորարևելյան քաղաքականության ձախողում, քանզի, տարածաշրջանում իրենց ազդեցության կենտրոնը Կահիրեից

* Ենթադրվում էր, որ նրանք կմերժեին Իսրայելի հետ խաղաղության հաստատման բոլոր հնարավորությունները:

¹⁵¹ «Sunday Times», London, 10.6.1976.

¹⁵² Marius Deeb, նշվ. աշխ., էջ 9: Առաջարկությունը մերժեցին ԱՇ-ն ու ու ավանդական մուսուլմանական առաջնորդները, սակայն ողջունեց Պիեր Ժմայելը:

* Պիրլինի համաձայն՝ սիրիական ներխուժման հետ Կոսիգինի այցի համընկնելու փաստը ԽՍՀՄ-ի կողմից հրահանգավորված լինելու շուրջ ընդհանուր կասկածների տեղիք էր տվել:

¹⁵³ Marius Deeb, նշվ. աշխ., էջ 10:

Դամասկոս տեղափոխվելուց հետո, նրանք հայտնաբերեցին, որ *Միրան ևս* գործում է բավական *անկախ* և *ի հեծուկս* իրենց ցանկության:

Նշենք նաև, որ լիբանանյան ձախերի պատակտողական ջանքերի կասեցման միջոցով Դամասկոսն ակնկալում էր, որ մարոնիներն աջակցություն կորոնեն ոչ թե Արևմուտքի կամ Իսրայելի, այլև՝ Միրիայի մոտ¹⁵⁴: Այդ էր պատճառը, որ մարոնի ղեկավարության կողմից ներխուժման հրավերք ստանալուն պես, Դամասկոսը չհասպաղեց իր բանակը գործի դնելու (1976թ. մայիսի 31-ին) հարցում՝ հանդես գալով աջ-քրիստոնեական ուժերի պաշտպանությամբ և ռազմական բխման մեջ մտնելով ԱՇ-ի ու ՊԱԿ-ի հետ¹⁵⁵:

Միրիայի ռազմական միջամտության արդյունքում լիբանանյան հակամարտությունը ձեռք բերեց միջազգային նշանակություն՝ փոխելով ուժերի հարաբերակցությունը հոգուտ լիբանանյան աջերի¹⁵⁶: Չի բացառվում, որ Դամասկոսը Լիբանան ներխուժեց ոչ միայն ճգնաժամի խորացումը, այլ իր գործադրած միջնորդական ջանքերի ձախողման ստորացումը կանխելու նպատակով:

Սիրիական ռազմական միջամտությունից հետո ԽՍՀՄ-ը ՏԱՄՍ-ի միջոցով իր աջակցությունն արտահայտեց պաղեստինյան դիմադրական շարժմանը¹⁵⁷, միաժամանակ Ֆրանսիային ու ԱՄՆ-ին կոչ անելով զերծ մնալ հակամարտությանը ռազմական միջամտությունից, իսկ Դամասկոսին «*ժիշեցնելով*» Լիբանանում սիրիական զորքերի առաքելության ժամանակավոր բնույթի մասին¹⁵⁸: ՄԱ-ի իրադրության հետագա սրումը կանխելու նպատակով, ԽՍՀՄ-ը հանդես եկավ Լիբանանի անկախության, ինքնիշխանության և տարածաքային ամբողջականության պահպանման օգտին՝ ընդգծելով մերձավորարևելյան տարածաշրջանը ԽՍՀՄ-ին *առավել մոտ գտնվելու*, հետևաբար

¹⁵⁴ Tabitha Petran, նշվ. աշխ., էջ 185:

¹⁵⁵ William Polk, նշվ. աշխ., էջ 345: Սիրիական կամուրջի քանակի 6000 զինվոր՝ 260 տանկերի ուղեկցությամբ հունիսի 1-ին ներխուժեցին լիբանանյան տարածք, որից հետո սիրիական քանակի ընդհանուր թիվը Լիբանանում հասավ 14.000-ի, իսկ 1976թ. հոկտեմբերի դրությամբ՝ 22.000-ի:

¹⁵⁶ Китай и Палестинская проблема (1964-1976гг.), նշվ. աշխ., էջ 140:

¹⁵⁷ *ألقاهم، الأهرام، «Ալ-ահրամ»*, Կահիրե, 11.6.1976:

¹⁵⁸ «Eco», Paris, 10.6.1976.

լիբանանյան զարգացումներով *ԽՄՀՄ-ի ոչ պակաս շահագրգռվածության* հանգամանքը¹⁵⁹:

Սիրիայի ռազմական միջամտությունը խոր վրովմունք առաջացրեց նաև արաբական երկրների մոտ: Սիրիայի և Եգիպտոսի նախագահների հարաբերությունները, արաբական գործին դավաճանության փոխադարձ մեղադրանքների արդյունքում, առավել սրվեցին¹⁶⁰: Եգիպտոսը Սիրիային դատապարտեց արաբական երկրների հետ իր գործողությունները չհամաձայնեցնելու մեջ՝ խզելով Դամասկոսի հետ դիվանագիտական հարաբերությունները: Պաղեստինյան գործի պաշտպանության միջոցով արաբական աշխարհում իր հեղինակության վերականգնման նպատակով Եգիպտոսը սկսեց Լիբանանի ճգնաժամում առավել ակտիվ դեր ստանձնել՝ հանդես գալով ՊԴԸ-ի և ԱԸ-ի պաշտպանությամբ: 1976թ. հունիսից ի վեր Եգիպտոսը ԱՊԼ-ի միջոցով ջանքեր գործադրեց Լիբանանում սիրիական ուժերին «Արաբական Անվտանգության ուժերով» (ԱԱՈԻ) փոխարինելու ուղղությամբ¹⁶¹: Իրաքը ևս, Սիրիայի դեմ իբրև ճնշամիջոց, Սիդոնի մուսուլմանական ուժերին օգնության նպատակով գորքեր ուղարկեց իրաք-սիրիական սահման, որոնց հակազդելու նպատակով Սիրիան հարկադրված էր «շտապ միջոցներ» ձեռնարկել¹⁶²:

Վեճեր ծագեցին անգամ ԱՊԼ-ի կողմից 1975թ. Լիբանան ուղարկած խաղաղապահ ուժերի միջև: Հունիսի 8-9-ին ԱՊԼ-ի արտգործնախարարները Կահիրեում նիստ գումարեցին, որոնց հրահանգով կազմակերպության գլխավոր քարտուղար Մահմուդ Ռ-խադը մեկնեց Սիրիա՝ արաբական խաղաղապահական նոր ուժեր Լիբանան ուղարկելու Լիզայի որոշումը Ասադի հետ համաձայնեցնելու նպատակով¹⁶³: Սիրիան իր պատրաստականությունը հայտնեց՝ փոխզիջման գնալու և ԱՊԼ-ի որոշումներն ու խաղաղ նախաձեռնություններն ընդունելու ուղ-

¹⁵⁹ طريق الشعب، بغداد، «Տարիկ Ալ-շաաբ», Բաղդադ, 10.6.1976:

¹⁶⁰ Don Peretz, նշվ. աշխ., էջ 388:

¹⁶¹ Marius Decb, նշվ. աշխ., էջ 133:

¹⁶² «New York Times», 10.6.1976.

¹⁶³ Tabitha Petran, նշվ. աշխ., էջ 204: 500 լիբիացիներից և 500 սիրիացիներից կազմված առաջին արաբական զորաքանակը Բեյրութ ժամանեց հունիսի 21-ին: Սաուդյան ու սուդանական զորաքանակները ժամանեցին մեկ շաբաթ անց:

դությամբ: Մինչդեռ Լիբանանի հակամարտող կողմերի միջև բանակցությունների վարման ուղղությամբ Ռ-իյադի գլխավորած եռակողմ հանձնաժողովի ջանքերը ձախողվեցին, որից հետո որոշվեց հուլիսի 12-ին արտգործնախարարների մակարդակով ԱՊԼ-ի խորհրդանիստ գումարել¹⁶⁴:

**2. ԱՄՆ-Ի ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄԸ ԼԻԲԱՆԱՆՈՒՄ ՄԻՐԻԱՅԻ ԴԵՐԻ ԵՎ
1976Թ. ՄԻՐԻԱ-ՀՈՐԴԱՆԱՆ-ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ԴԱՇՆԱՅԻՆ
ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ՇՈՒՐՁ**

ԱՄՆ-ի նախագահ Ջերալդ Ֆորդը, իր բացասական վերաբերմունքն արտահայտելով Միրիայի ռազմական միջամտության նկատմամբ, գտնում էր, որ այն կարող էր ապակայունացնող ազդեցություն գործել, թեև մինչ այդ իրականացվել էր զուսպ կերպով¹⁶⁵: Այնուհանդերձ, Ֆորդի վարչակազմը մտավախություն ուներ, որ ՊԱԿ-ի և դիմադրական շարժման աջակցությունից օգտվող լիբանանյան ձախերը կարող են պարտության մատնել ԼՃ-ին: Թերևս վերոնշյալ նկատառումներից ելնելով՝ Վաշինգտոնն *ընդունեց* Լիբանանում Միրիայի «կայունացնող» և «կառուցողական» դերակատարությունը՝ վերջինիս հետ երկխոսություն հաստատելով¹⁶⁶: Միրիայի ներխուժմանը համաձայնելու գործում ոչ պակաս դեր ունեցավ նաև 1976թ. ապրիլի սկզբին ԱՄՆ-ում Հորդանանի թագավոր Հուսեյնի իրականացրած լոբբինգը, որի համաձայն Լիբանանի պատերազմին վերջ դնելու միակ կարող ուժ էր դիտվում Դամասկոսը:

Իր հերթին ԱՄՆ-ի պատվիրակ Լ.Դին Բրաունը պետքարտուղար Քիսինջերին տեղեկացրեց, որ Միրիայի դերը կառուցողական է և Լիբանանին չի սպառնում Միրիայի «աբբանյակի» վերածվելու

¹⁶⁴ К положению в Ливане, ТАСС. Атлас N 29 (993), 16.7.76, стр. 26.

¹⁶⁵ К политике США на Ближнем Востоке, ТАСС. Атлас N 24 (988), 11.6.76, стр. 5.

¹⁶⁶ William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 100:

վտանգը¹⁶⁷: Դամասկոսը թագավոր Հուսեյնի և Միրիայում ԱՄՆ-ի դեսպան Ռիչարդ Մերֆիի միջոցով Սպիտակ տանը տեղեկացրել էր, որ սիրիական ներխուժման նպատակը Լիբանանի անվտանգության ապահովումն ու քաղաքացիական պատերազմի դադարեցումն է: Ելնելով ոչ միայն իսրայելական պատասխան հարձակման, այլ ԱՄՆ-ի կողմից Լիբանանում սիրիական դերակատարության խոչընդոտման մտավախությունից, Միրիայի նախագահը Վաշինգտոնին վստահեցնում է, որ Դամասկոսի ռազմական ներկայությունն Իսրայելին սպառնալիք չի ներկայացնի՝ ոչ իր քանակով, ոչ էլ՝ աշխարհագրական տեղակայմամբ¹⁶⁸:

Նշենք, որ Քվանտոլը կապ է տեսնում Հորդանանի թագավոր Հուսեյնի այցի և Հ.Քիսինջերի մշակած քաղաքականության շրջանակներում սիրիական ներխուժման և վերջինիս կողմից ՊԱԿ-ի ջախջախման դիմաց Դամասկոսին իբրև փոխհատուցում Գոլանները, իսկ Հորդանանին՝ Արևմտյան ափը հանձնելու ծրագրերի շուրջ: Հեղինակի կարծիքով՝ սիրիական ներխուժմանը հաջորդելու էր տարածաշրջանում «Pax Americana»-ի հաստատումը, որի արդյունքում պետք է թուլացվեին ծայրահեղական վարչակարգ ունեցող արաբական երկրները և նվազագույնի հասցվեր ՄԱ-ում ԽՍՀՄ-ի ազդեցությունը¹⁶⁹: Կարծում ենք, որ վերոնշյալի առնչությամբ որոշակի հստակություն կարող է մտցնել 1976թ. հունիսին արաբ-ամերիկյան ղեկավարների հետ հանդիպման ընթացքում անձամբ Քիսինջերի հայտնած միտքը, որի համաձայն լիբանանյան ճգնաժամի գլխավոր պատճառը պաղեստինյան հիմնախնդիրն էր: Ըստ էության, Վաշինգտոնը, Լիբանանում 300.000 պաղեստինցիների առկայության և իսրայելական սահմանի երկայնքով շարունակվող գրոհների պայմաններում, երկրի կառավարության կողմից հակամարտությունը կանխելու փորձերն անիրատեսական էր

¹⁶⁷ أنهار، بيروت «Ալ-մահար», Բեյրութ, 5.12.1976: ԱՄՆ-ի պատվիրակը տարածաշրջանում մնաց 1976թ. ապրիլի 1-ից մինչև մայիսի 8-ը՝ նախագահ Սարգիսի ընտրությունը:

¹⁶⁸ Marius Deeb, նշվ. աշխ., էջ 9:

¹⁶⁹ Quandt W., Decade of Decisions: American Policy Toward the Arab-Israeli Conflict 1967-1976, Berkeley & Los Angeles, 1977, p. 283.

համարում: ԱՄՆ-ում ևս ենթադրում էին, որ առանց Սիրիայի միջամտության, Լիբանանի իշխանությունը կարող էր ՊԱԿ-ի և դիմադրական շարժման աջակցությամբ հայտնվել լիբանանյան ձախերի ձեռքում¹⁷⁰:

Փաստորեն, Վաշինգտոնի լուր համաձայնությունը՝ գործնականում նշանակում էր Լիբանանի Արևմտյան երաշխավորի՝ ԱՄՆ-ի կողմից սիրիական ներխուժման սատարում: Սիրիայի և Իսրայելի միջև ԱՄՆ-ի գործադրած միջնորդական ջանքերի շնորհիվ սիրիացիների կողմից հարավային Լիբանանում Իսրայելի անվտանգության շահերի ճանաչման դիմաց¹⁷¹ Թել-Ավիվը համաձայնվում էր սիրիական ռազմական սահմանափակ՝ խորհրդանշական ներխուժմանը՝ կանոնավոր գորքեր չուղարկելու և հրեական պետության անվտանգությանը սպառնալիք չներկայացնելու նախապայմանով¹⁷²: Սիրիան չպետք է գորքեր տեղակայեր Լիտանի գետից հարավ, օգտագործեր իր օդուժը, ցամաքօդ տիպի հրթիռներ տեղադրեր Լիբանանի տարածքում: Իսրայելին իրավունք էր վերապահվում պահպանել աջ-քրիստոնեական միլիցիայի հետ իր հարաբերությունները¹⁷³: Հակառակ դեպքում, Թել-Ավիվն իր կողմից սպառնում էր ներխուժել հարավային Լիբանան¹⁷⁴:

Այսպիսով, սիրիական ռազմական միջամտությունը ստանում էր Լիբանանի նկատմամբ շահագրգիռ բոլոր մեծ պետությունների աջակցությունը: Իսրայելը հոգու խորքում գոհ էր, ԱՄՆ-ը՝ գաղտնի ցնծում էր, մինչդեռ ՊԱԿ-ը պատրաստվում էր իր ոչնչացմանը: Իրականում Լիբանան ներխուժելու միջոցով Ասադն ԱՄՆ-ի համար կրակից մի քանի շագանակ էր հանում՝ վերջ դնելով Լիբանանի միջհամայնքային պատերազմին և նախապայմաններ ստեղծելով արաբ-իսրայելական

¹⁷⁰ William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 100:

Վաշինգտոնի լուր համաձայնությունը կարևոր էր Ասադի՝ իրրև համարձակ, սակայն ոչ անխոհեմ վճիռներ կայացնող ղեկավարի համար, որը սովորաբար դրանք իրագործում էր երկար ծանրութեթև անելուց հետո:

¹⁷¹ «The Times», London, 13.09.1976.

¹⁷² К событиям в Ливане, ТАСС. Аглас N 25 (989), 18.6.76, стр. 30.

¹⁷³ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 106:

¹⁷⁴ Kamal Salibi, նշվ. աշխ., էջ 132:

հակամարտությունում Վաշինգտոնի դիվանագիտության նոր շրջափուլի համար¹⁷⁵:

Մինչդեռ ՊԱԿ-ի առաջնորդ Արաֆաթը, մի կողմից՝ ՊՂԸ-ի և լիբանանյան ձախ-մուսուլմանական ուժերի, մյուս կողմից՝ ՊՂԸ-ի և Սիրիայի միջև տարածայնությունների հրահրման փորձերը Լիբանանի ազգային-հայրենասիրական և պաղեստինյան դիմադրական շարժման ոչնչացման նպատակով ամերիկասիտնիստական ծրագրի մաս էր համարում¹⁷⁶: Ջումբլաթը ևս գտնում էր, որ Դամասկոսը, առանց իր ռազմական միջամտության հարցում Վաշինգտոնի հավաստիացումները ստանալու, չէր համարձակվի Լիբանան ներխուժել¹⁷⁷:

Նշենք, որ սիրիական ներխուժման հանդեպ ԱՄՆ-ի «բարյացակամ» կեցվածքը բացատրվում էր մաս 1976թ. ԱՄՆ-ում կայանալիք նախագահական ընտրություններում Ֆորդի վերընտրության նպատակով ՄԱ-ում նոր ճգնաժամի կանխարգելման և լուրջ դիվանագիտական հաջողությունների հասնելու անհրաժեշտությամբ: Այս առումով հարկավոր էր Սիրիայի համաձայնությունը՝ մայիսի 30-ին Գոլաններում «կապույտ բերետների» մանդատի երկարաձգման ուղղությամբ: Հակառակ դեպքում՝ հոդս կցնդեին Քիսինջերի բոլոր դիվանագիտական ձեռքբերումները՝ Ջ. Ֆորդին ստիպելով իր նախընտրական պայքարն իրականացնել ՄԱ-ում ընթացող նոր ճգնաժամի ստվերի տակ¹⁷⁸:

Ըստ էության, Սիրիայի ռազմական միջամտությունը չփորձեցին կանխել ո՛չ Իսրայելը, ո՛չ էլ ԱՄՆ-ը՝ ենթադրելով, որ այն մի կողմից կթուլացներ սիրիական բանակը¹⁷⁹, մյուս կողմից՝ կօգներ իրենց դաշնակիցներին՝ ԼՃ-ում միավորված աջ-քրիստոնեական ուժերին: Սիրիայի, քրիստոնյա-աջերի և Իսրայելի միջև համաձայնությունը բխում էր ԱՄՆ-ի շահերից: Սակայն սա այն բացառիկ դեպքերից էր, երբ համընկնում էին մաս Իսրայելի և Սիրիայի շահերը, որոնք նպատա-

¹⁷⁵ «Washington Post», 29.6.1976.

¹⁷⁶ المجاز، المجاهد، «Ալ-մուջահիդ», Ալժիր, 2.6.1976:

¹⁷⁷ Tabitha Petran, նշվ. աշխ., էջ 213:

¹⁷⁸ Կարապետյան Ռ., նշվ. աշխ., էջ 75:

¹⁷⁹ «Ha'aretz», Israel, 11.06.1976.

կահարմար չէին դիտում Լիբանանի ապակայունացումը¹⁸⁰: ԱՄՆ-Սիրիա-Իսրայել գաղտնի համագործակցությունը ստացավ «կարմիր գիծ» համաձայնություն անվանումը՝ մի չգրված, չստորագրված և Սիրիայի կողմից երդում չտրված համաձայնագիր¹⁸¹: Մակայն հարկ է նկատել, որ սատարվելով մի երկրի՝ ԱՄՆ-ի կողմից, որին չէր վստահում, և մեկ այլ երկրի՝ Իսրայելի կողմից, որին երդվել էր ոչնչացնել, Սիրիան, այնուհանդերձ, հայտնվել էր Լիբանանի կառավարության կողմից պաղեստինցիների հանդեպ առկա «status quo»-ն պաշտպանողի միանգամայն խոցելի դերում¹⁸²:

Ոչ պակաս խոցելի դերում էր հայտնվել նաև ԱՄՆ-ը, որի դիվանագիտական առաքելությունը Լիբանանում հանդիպել էր բազում խոչընդոտների: Հունիս ամսին Բեյրութի ԱՄՆ-ի դեսպանատնից 3 կմ. հեռավորության վրա գտնվող մուսուլմանական թաղամասում հայտնաբերվել էր ԱՄՆ-ի դեսպան Ֆրենսիս Մելոյի դիակը, որն արևմտյան դիվանագետների կարծիքով՝ «Մերժման ճակատի» պաղեստինցի պարտիզանների ձեռքի գործն էր¹⁸³: Ուշագրավն այն է, որ ԱՄՆ-ի դեսպանատան աշխատակիցները չէին էլ փորձում Բեյրութում ՊԱԿ-ի անվտանգության մարմիններին հարցում անել ամերիկյան դեսպանի և մեկ այլ դիվանագետի սպանության վերաբերյալ¹⁸⁴:

Իրադրության հետագա վատթարացման մտավախությունից ելնելով՝ Բեյրութում ԱՄՆ-ի դեսպանատան աշխատակիցների թիվը 36-ից կրճատվեց 10-15 մարդու: Երկու ամսում Լիբանանից ամերիկյան քաղաքացիների 7 տարհանում իրականացվեց¹⁸⁵: Հիշարժան է այն փաստը, որ Բեյրութից ամերիկացիների հեռացմանը ցուցաբերած օգնության դիմաց նախագահ Ֆորդը շնորհակալական ուղերձ հղեց

¹⁸⁰ Martine Lenore G., *New Frontiers in The Middle East Security*, Palgrave, USA, p. 221.

¹⁸¹ Հովհաննիսյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 37:

¹⁸² William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 100:

¹⁸³ К убийству американских дипломатов в Бейруте, ТАСС. Атлас N 26 (990), 25.6.76, стр. 30.

¹⁸⁴ «Washington Post», 29.6.1976.

¹⁸⁵ К положению в Ливане, ТАСС. Атлас N 30 (994), 23.7.76, стр. 28.

ՊԱԿ-ին՝ ի հեճուկս վերջինիս հետ «կապերը» բացառող ամերիկյան պաշտոնական դիրքորոշմանը¹⁸⁶:

1976թ. սեպտեմբերի 27-ին Միրիայի ընդհանուր ռազմավարության շրջանակներում Դամասկոսում քարծր մակարդակի հանդիպում տեղի ունեցավ՝ Միրիայի, Լիբանանի, Հորդանանի և ՊԱԿ-ի միջև քառակողմ դաշնային միության ստեղծելու առաջարկի շուրջ: Դաշինքի հանդեպ լիբանանյան տարբեր կուսակցությունների վերաբերմունքը ճշտելու նպատակով առաջարկը դրվեց Լիբանանի խորհրդարանի քվեարկմանը՝ արժանանալով պատգամավորների մեծ մասի հավանությանը¹⁸⁷: Այն համապատասխանում էր նաև ամերիկյան ծրագրերին՝ ավարտին հասցնելով Վաշինգտոնի հավանությանն արժանացած սիրիական ռազմարշավը¹⁸⁸:

Դամասկոսի որդեգրած ռազմավարության շրջանակներում սիրիական բանակը 1969թ. Կահիրեի լիբանան-պաղեստինյան պայմանագրի պահանջները ՊՂԸ-ին հարկադրելու նպատակով, հոկտեմբերի 1-13-ը Լիբանանի հարավի և լեռնային շրջանների ուղղությամբ սահմանափակ մարտական գործողություններ իրականացրեց¹⁸⁹: ՊՂԸ-ն ու ԱԸ-ն օգնության կոչով դիմեցին «առաջադեմ» արաբական երկրներին և ԽՍՀՄ-ին: Ջուսրլաթը հոկտեմբերի 3-ին եղավ նաև Փարիզում¹⁹⁰, ելնելով սիրացիների ու լիբանանյան աջերի գործողություններն ամերիկացիների կողմից ուղղորդված լինելու հնարավորության դեպքում պատերազմը ևս մի քանի ամիս երկարաձգվելու շուրջ ունեցած մտավախությունից¹⁹¹: Արաֆաթը ևս լիբանանյան մարտական

¹⁸⁶ «Washington Post», 29.6.1976. 1975թ.-ից ԱՄՆ-ի պետքարտուղարությունը մերժում էր ՊԱԿ-ի հետ քանակությունների վարումը, քանի դեռ վերջինս չէր ընդունել ՄԱԿ-ի ԱՆ-ի 242-րդ բանաձևը, որը դատապարտում էր ահաբեկչությունն ու պահանջում ճանաչել Իսրայելի գոյության իրավունքը:

¹⁸⁷ К положению в Ливане, ТАСС. Атлас N 37 (1001), 10.9.76., стр. 24-25.

¹⁸⁸ «L'Humanite», Paris, 31.8.1976.

¹⁸⁹ Միրիան այդ քայլին դիմեց Լեռնալիբանանից ՊՂԸ-ի և ԱԸ-ի ուժերին խաղաղ քանակությունների միջոցով դուրս բերելու հարցում ձախողվելուց հետո: Այս մասին տե՛ս Положение в Ливане, ТАСС. Атлас N 43 (1007), 22.10.76, стр. 27.

¹⁹⁰ Marius Deeb, նշվ. աշխ., էջ 15-17: Ֆրանսիան կոչ արեց կյոք սեղանի շուրջ բոլոր շահագրգիռ կողմերին համաժողով հրավիրել և համապատասխան հարդորագրություններ ուղարկեց Եգիպտոս ու Միրիա:

¹⁹¹ «Nouvel Observatoire», Paris, 7.9.1976.

գործողությունների ծավալման գլխավոր պատճառներից մեկը համարեց լիբանանյան աջերին ԱՄՆ-ի ցուցաբերած օգնությունը, որին միացել էին նաև ամերիկացիների ու իսրայելցիների «թակարդն ընկած և նրանց շահերին համապատասխանաբար գործող» սիրիացիները¹⁹²։ Սիրիայի գլխավոր նպատակը համարվում էր Լիբանանում պաղեստինցիների գործողությունների նկատմամբ վերահսկողության հաստատումը, որը լիբանանցիների կարծիքով՝ ուղղակիորեն սատարվում էր ԱՄՆ-ի, իսկ անուղղակիորեն՝ Իսրայելի կողմից¹⁹³։

Հոկտեմբերի 9-ին և 11-ին Շտորայում խորհրդակցություն կայացավ, որի նպատակը երկրում կագուկանոնի և Լիբանանի անվտանգության ուժերի վերականգնման նպատակով նախագահ Սարգիսին անհրաժեշտ ուժերի տրամադրման շուրջ համաձայնության ձեռքբերումն էր*։ Սակայն խորհրդակցությունը դրական ելք չունեցավ, որի մասին վկայում էին երկրի բոլոր ճակատներում նոր թափով բռնկված մարտական գործողությունները¹⁹⁴։

Թերևս այս զարգացումների հիման վրա էր Բեյրութում կարծիք ձևավորվել, որ Սիրիան իր ռազմավարության իրականացման վերջնաժամկետ էր նշանակել ԱՄՆ-ի նախագահական ընտրությունները (1976թ. նոյեմբեր)՝ առավել կարևորելով ոչ թե հոկտեմբերի 16-ին կայանալիք ԱՊԼ-ի գագաթաժողովը, այլ Սիրիա-Լիբանան-Հորդանան-պաղեստինցիներ կազմով մերձավորարևելյան կարգավորման բանակցությունների վերականգնումը¹⁹⁵։

Այնուամենայնիվ, հարկ է նկատել, որ վերոնշյալ «աշխարհային» տեսքով Դամասկոսը ՄԱ-ում «ամերիկյան խաղաղություն» հաստատելու գործում հաշվի չէր առել ծրագրի նկատմամբ ինչպես լիբանա-

¹⁹² القاهرة، المصور، «Ալ-մուսավվար», Կահիրե, 2.9.1976:

¹⁹³ «New York Times», 28.10.1976.

* Խորհրդակցությանը մասնկացում էին նախագահ Սարգիսը, ՊԱԿ-ի գործկոմի նախագահ Արաֆատը, Սիրիայի պաշտպանության փոխնախարարն ու սիրիական օդուժի հրամանատար գեներալ Նաջի Ջամիլը:

¹⁹⁴ К положению в Ливане, ТАСС. Атлас N 39 (1003), 24.9.76, стр. 24.

¹⁹⁵ Положение в Ливане, ТАСС. Атлас N 43 (1007), 22.10.76, стр. 27.

նյան հակամարտող բոլոր կողմերի, այնպես էլ արաբական երկրների ու միջազգային հանրության հակազդեցության հնարավորությունը:

**3. ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ՃԳՆԱԺԱՍԻՆ ՆՎԻՐՎԱԾ ԱՊՂ-Ի
1976Թ. ՎԵՀԱՄԺՈՂՈՎՆԵՐԸ: ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԼԻԲԱՆԱՆԸ
ՀԱԿԱՍՄԱՐՏՈՒԹՅԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ՕՋԱՆ**

Հոկտեմբերի 16-ին Սաուդյան Արաբիայի առաջարկությամբ Ռի-յադում Լիբանանի ճգնաժամի և նրա կարգավորման ուղիների, երկ-յում արյունահեղության դադարեցման համար անհրաժեշտ քայլերի շուրջ համաձայնության ձեռք բերման, ռազմական գործողություններից երկխոսության անցնելու, Լիբանանի անվտանգության, ամբողջա-կանության և անկախության պահպանման, ՊԴՇ-ին (ի դեմս ՊԱԿ-ի) անհրաժեշտ աջակցության խնդիրների քննարկման նպատակով մի-ջարաբական խորհրդակցություն հրավիրվեց: Համաժողովը միաձայն բացառեց Լիբանանի բաժանման գաղափարը ցանկացած դեպքում՝ դե-յուրե և դե-ֆակտո, բացահայտ կամ քողարկված, հաստատեց Լի-բանանի ազգային միասնականության և նրա տարածքային ամբող-ջականության պահպանման, նրա ներքին գործերին չմիջամտելու հարցում պարտավորության ստանձնումը¹⁹⁶:

Կողմերը համաձայնության եկան Լիբանանում հրադադարի հաստատման շուրջ: Հոկտեմբերի 21-ից նախատեսվեց «Անվտան-գության Միջարաբական ուժերի» (ԱՄՈՒ) կազմը հասցնել մինչև 30 հազարի՝ դրանց ընձեռնելով զսպիչ գործառույթներ և հանձնելով Լիբա-նանի նախագահ Իլիաս Մարգիսի հրամանատարությամբ¹⁹⁷:

¹⁹⁶ Այս մասին մանրամասն տե՛ս Совместное коммюнике и резолюции совещания в верхах в Эр-Рияде, ТАСС. Атлас N 44 (1008), 19.10.76, стр 28; Ա. Հարությունյան, ԱՄՆ-ի վարած քաղաքականությունը Լիբանանի երկրորդ քաղաքացիական պատերազմի և ճգնաժամի ընթացքում (1975-1991թթ.), քեկնածուական ատենախոսություն, ՀԱՎԵԼՎԱԾ ԱՌԱՋԻՆ:

¹⁹⁷ Այդ պահից ի վեր ԱՄՈՒ-ն ստացավ «Միջարաբական Չսպիչ ուժեր»՝ ՄՅՈՒ անվանումը: Այս մասին մանրամասն տե՛ս Совместное коммюнике и резолюции совещания в верхах в Эр-Рияде, նշվ. աշխ., էջ 29:

Անշուշտ, Մատույան Արաքիայի և Զուվեյթի նավթային դաշտերի ճնշմամբ հնարավոր չէր իրադարձությունների հետագա ընթացքի վրա ազդել¹⁹⁸, այնուհանդերձ, Մատույան Արաքիան փորձում էր ապացուցել արաբական աշխարհում վճռական դեր խաղալու իր կարողությունը: Կարծիք կա, որ համաժողովի նպատակը Լիբանանի նկատմամբ *բացառապես սիրիական* «պրոտեկտորատը» Մատույան Արաքիայի գլխավորությամբ՝ *մի խումբ արաբական երկրների* խնամակալությամբ փոխարինելն էր, որի մեջ կընդգրկվեր նաև Սիրիան: Այդ մասին էր խոսում այն փաստը, որ Ասադը վեհաժողովին համաձայնվել էր մասնակցել Ռիյադին և Կահիրեին ընդունելի պայմաններով¹⁹⁹: Նա ընդգծել էր նաև եգիպտասիրիական ռազմավարական նշանակություն ունեցող հարաբերությունների ամրապնդման անհրաժեշտությունը, գտնելով, որ Մայրիների երկրի ճգնաժամը սպառնալիք է ներկայացնում ոչ միայն Լիբանանին, այլև ՊՂԵ-ին և ողջ արաբ ժողովրդին²⁰⁰: Ենթադրվում էր, Դամասկոսի և Կահիրեի միջև հաշտությունը, ըստ ամենայնի, կարող էր դիվանագիտական, հնարավոր է նաև ռազմական դժվարություններ ստեղծել Իսրայելի համար²⁰¹:

Այնուհանդերձ, խորհրդակցության մասնակիցների կողմից ՄՁՈՒ-ի՝ կազմում սիրիական 23.000-անոց զորաքանակի ընդգրկման պաշտոնական որոշումը նշանակում էր ԱՊԼ-ի կողմից լիբանանյան գործերում Դամասկոսի առանցքային դերի ճանաչում: Ուստի խորհրդակցության հաղթող կողմ կարելի էր համարել Սիրիային, որն արաբական երկրների հավանությունը ստացավ «Լիբանանում Սիրիայի պարտադրած խաղաղության» հարցում²⁰²:

¹⁹⁸ Նույն տեղում, էջ 32:

¹⁹⁹ «Le Monde», Paris, 19.10.1976.

²⁰⁰ *أخبار،* «Ալ-ախբար», Կահիրե, 20.10.1976:

²⁰¹ ТАСС. Агпак N 44 (1008), 19.10.76, стр. 32-33.

* Բացի սիրիական ուժերից, ՄՁՈՒ-ի կազմի մեջ մտան ԵԱՀ-ի, ԵԺԴՀ-ի, Մատույան Արաքիայի, ԱՄԷ-ի, Սուդանի ու Լիբիայի, ՊԱԿ-ի զորամիավորումներ, որոնք նոյեմբերի 21-ի դրությամբ վերահսկողություն հաստատեցին Բեյրութի և Լիբանանի տարածքի բոլոր բեժ կետերի նկատմամբ: Այդ պահից ի վեր մինչև 1982թ. իսրայելական ագրեսիան, ԱՊԼ-ի Խորհուրդը յուրաքանչյուր վեց ամիսը մեկ երկաքանցում էր ՄՁՈՒ-ի մանդատը:

²⁰² «New York Times», 30.10.1976.

Ռիյադի վեհաժողովի ընդունած որոշման համաձայն՝ Լիբանանում «զսպիչ» գործառույթներով լիազորված ՄՁՈՒ-ը երաշխավորում էին նաև ՊԴԸ-ի անվտանգությունը՝ միաժամանակ զսպիչ գործոն ծառայելով Լիբանանը պաղեստինցիների կողմից երկրորդ Հորդանանի վերածման հնարավորության դեմ²⁰³:

Հարկ է նկատել, որ Ռիյադի համաժողովը, առանց լիբանանյան ձախերի ու աջերի միջև փոխզիջման հասնելու և միայն ռազմական խնդիրներին առնչվող որոշումների ընդունմամբ, ի վիճակի չէր կարգավորել լիբանանյան ճգնաժամը: Չափազանց խորը հակասություններ գոյություն ունեին ոչ միայն լիբանանյան հակամարտությանը մասնակից հիմնական կողմերի, այլև այդ կողմերից յուրաքանչյուրի միջև՝

Բոլոր դեպքերում, Ռիյադի խորհրդակցության ընթացքում ընդունված բանաձևերը դրվեցին հոկտեմբերի 25-26-ին Կահիրեի կենտրոնակայանում կայացած ԱՊԼ-ի անդամ պետությունների թագավորների ու ղեկավարների արտակարգ համաժողովի քննարկմանն ու հաստատմանը²⁰⁴: Խորհրդակցության մասնակիցները որոշեցին, որ արաբական պետությունները, յուրաքանչյուրն իր հնարավորությունների չափով, պետք է նպաստեր Լիբանանի վերականգնմանը, նյութական օժանդակություն ցուցաբերեր լիբանանցի ու պաղեստինցի ժողովուրդներին՝ պատերազմի հետևանքով կրած վնասների փոխհատուցման նպատակով, ինչպես նաև աջակցեր լիբանանյան կառավարությանն ու ՊԱԿ-ին²⁰⁵:

²⁰³ TACC. Atlas N 45 (1009), 5.11.76, стр. 25.

* Վեհաժողովին լիբանանյան ձախ-մոտավանական ուժերի ներկայացուցիչների բացակայությունն արաբական որոշ երկրների մոտ դիտվեց իբրև ՊԴԸ-ի և լիբանանյան ձախերի միջև պառակտում առաջացնելու փորձ:

²⁰⁴ Այս մասին մանրամասն տե՛ս Межарабское совещание в верхах, TACC. Atlas N 45 (1009), 5.11.76, стр. 23-24. ԱՀարությունյան, ԱՄՆ-ի վարած քաղաքականությունը Լիբանանի երկրորդ քաղաքացիական պատերազմի և ճգնաժամի ընթացքում (1975-1991թթ.), բեկնածուական տեղեկատվություն, ՀԱՎԵԼՎԱՄ ԵՐԿԿՐՈՐԴ:

²⁰⁵ Межарабское совещание в верхах, նշվ. աշխ., էջ 23-24: ԱՊԼ-ի որոշմամբ՝ Լիբանանում գտնվող ՄՁՈՒ-ի ֆինանսավորման համար նախատեսվում էր 62.5 մլն. ԱՄՆ դոլլար, որոնք մեղրոտմ կատարող գլխավոր երկրներն էին Մատույան Արաբիան (ողջ գումարի 20%), Բուվեյթը (20%), ԱՄԷ-ը (15%), Քաթարը (10%):

Հարկ է նկատել, որ թեև Կահիրեի հանդիպման հայտարարության համաձայն՝ Իսրայելը մեղադրվում էր Լիբանանի հարավում ագրեսիա հրահրելու մեջ, այնուհանդերձ, չէր խոսվում վերջինիս դեմ արաբական երկրների կողմից կիրառվելիք միջոցառումների մասին²⁰⁶:

Այսպիսով, Ռ-իյադի և Կահիրեի հանդիպումների ընթացքում ընդունված որոշումները, թեև միտված չէին լիբանանյան հակամարտության արմատական կարգավորմանը, այնուհանդերձ նպաստեցին 1976թ. հոկտեմբերից ռազմական գործողությունների (բացառությամբ երկրի հարավի)^{*} ժամանակավոր դադարեցմանը: Ամիսներ երկարածովոր մարտերը դադարեցին՝ վերջ դնելով լիբանանյան քաղաքացիական պատերազմին, սակայն ոչ ճգնաժամին, քանզի վերջինս ծնող հիմնական հակասություններն ու տարաձայնությունները դեռևս պահպանվում էին:

Ճգնաժամի կարգավորման նպատակով 1976թ. սեպտեմբերի 23-ին իր պաշտոնավարությունը ստանձնած նախագահ Մարգհար որոշեց նոր կառավարություն ձևավորել քաղաքականապես չեզոք դեմքերից²⁰⁷: Դեկտեմբերին վարչապետ Սելիմ ալ-Հուրը ձևավորեց 4 մուսուլման և 4 քրիստոնյա «տեխնոկրատներից» կազմված իր կառավարությունը²⁰⁸: Քաղաքական կարգավորման արդյունքում երկիրը սկսեց աստիճանաբար վերադառնալ իր նախկին բնականոն հունին՝ ուղեկցվելով ծառայությունների, տնտեսական գործունեության և ենթակառուցների վերականգնման աշխատանքներով²⁰⁹:

Սակայն պառակտված քաղաքական խոշոր կուսակցությունների և խմբակցությունների միջև երկխոսությունը շարունակ հետաձգվում էր: Իվիաս Մարգհաի իշխանության թուլության պայմաններում լիբանանյան բանակի մնացորդները պառակտված էին մնում հակամար-

²⁰⁶ «New York Times», 28.10.1976.

* Հարավային Լիբանանը, որը քաղաքացիական պատերազմի ընթացքում, ի տարբերություն հյուսիսի ու կենտրոնի, հարաբերական անդորրի վիճակում էր գտնվում, լարվածության կիզակետի վերածվեց՝ ՊԱԿ-ի հարավ տեղափոխման և լիբանանյան հակամարտող ուժերի միջև պայքարի թեժացման արդյունքում:

²⁰⁷ بيروت، أحرية، «Ալ-հուռոխյա», Բեյրութ, 30.10.1976:

²⁰⁸ Marius Deeb, նշվ. աշխ., էջ 19-20:

²⁰⁹ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 56:

տող տարբեր խմբավորումների միջև, և բանակի վերակառուցմանն ուղղված բոլոր քայլերը փակուղի էին մտնում: Արդյունավետ և վստահելի պետական համակարգի և քաղաքական կարգավորում պահանջող կոնսենսուսի բացակայությամբ էր պայմանավորված նաև ապաքաղաքական և ռազմական իմաստով արդյունավետ բանակի ստեղծման անհնարինությունը:

Սպիտակ տունը ևս, լիբանանյան կենտրոնական կառավարության աստիճանական ամրապնդման հետ էր կապում լիբանանյան ճգնաժամի կարգավորումը, որի ուղղությամբ բարենպաստ պահ էր դիտում 1976թ. հոկտեմբերը²¹⁰: Լիբանանի պատերազմի հետևանքների վերականգնման համար 300-500 մլն. ԱՄՆ դոլլարի ամերիկյան և միջազգային լայն աջակցություն էր նախատեսվում՝ պայմանավորելով այն հոկտեմբերի 21-ի հրադադարի պայմանների արդյունավետ իրագործման հետ²¹¹: Դեռ ավելին, ԱՄՆ-ի նախագահը, Լիբանանի ամբողջականության և միասնականության պահպանման գործում իր ազդեցությունն օգտագործելու նպատակով, Իլիաս Սարգիսին առաջարկեց բանակցությունների վարման առաքելությամբ ԱՄՆ-ի ներկայացուցիչ ուղարկել Լիբանան: Վերջինիս հետ պետք է քննարկվեին նաև ԱՄՆ-ի և միջազգային հանրության կողմից լիբանանյան կառավարությանն անհրաժեշտ միջոցների տրամադրման խնդիրները²¹²:

Սակայն լիբանանյան կառավարությանն այդժամ սկսել էր ավելի շատ մտահոգել ՊԱԿ-ի գործունը: Խնդիրն այն էր, որ հակառակ լիբանանյան մարտերի մեծ մասում ՊԱԿ-ի կրած պարտությանը*, նրան հաջողվել էր Լիբանանի որոշ շրջաններում իր հսկողության տակ ամուր դիրքեր և զգալի չափով ռազմական տեխնիկա պահպանել: Այս ամենը ՊԱԿ-ին Իսրայելի նկատմամբ գրոհներ իրականացնելու և բանակցային գործընթացներում սակարկելու հնարավորություն էր ընձեռում: ՊԱԿ-ն ապացուցել էր իր մարտնչելու ունակությունը²¹³ և շարու-

²¹⁰ Նույն տեղում, էջ 90:

²¹¹ «New York Times», 28.10.1976.

²¹² Пресс конференция Киссинджера, ТАСС. Атлас N 39 (1003), 24.9.76, стр. 7.

* ՊԱԿ-ը պարտություն էր կրել սկզբում աջ-քրիստոնեական ուժերի, ապա՝ սիրիացիների կողմից:

²¹³ «New York Times», 30.10.1976.

նակում էր վճռական գործոն մնալ Լիբանանի քաղաքական համակարգում:

Փաստորեն, Լիբանանում Սիրիայի ու ՊԱԿ-ի դերակատարության ակտիվացումն Իսրայելի մոտ երկրի գործերի նկատմամբ առավել մեծ հետաքրքրության և միջամտության խթան ծառայեց՝ ճգնաժամի ելքի վրա ազդելու և Սիրիայի ու ՊԱԿ-ի ազդեցությունը սահմանափակելու տեսանկյունից: Այդ նպատակով Իսրայելը մեծացրեց ազ-քրիստոնեական կոալիցիայի միլիցիաներին տրամադրվող ռազմական օգնությունը և սկզբում հումանիտար, այնուհետև՝ ռազմաքաղաքական աջակցություն ցուցաբերեց հարավային լիբանանցիներին²¹⁴: Միանգամայն հասկանալի պատճառներով, այս միջոցառումներն Իսրայելի կողմից Լիբանանի սահմանը բաց պահելու և հետախուզական գործունեություն ծավալելու նպատակ էին հետապնդում²¹⁵: Թեև այդժամ Լիբանանի հարավում Իսրայելը տարածք չէր զբաղեցրել, այնուհանդերձ, իսրայելալիբանանյան բաց սահմանն ու քաղաքացիների միջև անմիջական շփումների հաստատումն Իսրայելին հնարավորություն էր տալիս «խաղալ» միջհամայնքային տարածայնությունների վրա²¹⁶: Ըստ էության, սահմանամերձ շրջաններում պարտիզանական դիրքերի ամրապնդումը կանխելու նպատակով Իսրայելը ցանկանում էր Արքուրի լեռնային շրջանում իր սահմանի երկարությամբ «Ֆաթահլենդ» անվամբ հայտնի «անվտանգության գոտին»²¹⁷ ստեղծել, որը հակասում էր 1969թ. Կահիրեի պայմանագրին²¹⁸:

Դեռ ավելին, Իսրայելի վարչապետ Ռաբինի կառավարության առաջարկությամբ և աջակցությամբ ազ-քրիստոնեական ուժերի

²¹⁴ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., 59:

²¹⁵ Laura Zittrain Eisenberg, Do Good Fences Make Good Neighbors?: Israel and Lebanon After the Withdrawal, *Meria, Middle East Reviv of International Affairs, Journal, Volume 4, No. 3, September 2000.* <http://mcria.idc.ac.il/journal/2000/issue3/jv4n3a2.html>.

²¹⁶ «أخبار، القاهرة»، «Ալ-խաբար», Կահիրե, 20.10.1976:

²¹⁷ «Le Monde», Paris, 12.10.1976. Իսրայելին սահմանակից քրիստոնյաներով բնակեցված որոշ գյուղերի կողմից «փնքնապաշտպանական» ջոկատների ստեղծման շնորհիվ հաճախացել էին բախումները վերջիններիս և պաղեստինյան ու ճախնուսուլմանական ուժերի միջև:

²¹⁸ Дмитриев Е., Палестинский узел, К вопросу об урегулировании палестинской проблемы, М., 1978, стр. 121.

ստեղծած «Հարավի Ազատագրման բանակն» (ՀԱԲ)²¹⁹ իր հսկողության գոտու ընդլայնմամբ հարվածի տակ էր դնում Ռ-իյադում ձեռք բերված հրադադարի պայմանագիրը՝ ստեղծելով պայթուցավտանգ իրավիճակ²¹⁹:

Փաստորեն, Լիբանանի համար այդուհետ առավել մեծ վտանգ կարող էր ներկայացնել աջ-քրիստոնեական ուժերի՝ շամունականների, փաղանգավորների և Իսրայելի միջև զարգացող ռազմաքաղաքական համագործակցությունը²²⁰: Սա խոսում էր միաժամանակ *Սիրիայի լիբանանյան «դաշնակիցների» անհուսալիության* և Լիբանանում Սիրիայի գործողությունների ազատության սահմանափակման հնարավորության մասին: Նման իրավիճակում Դամասկոսը ստիպված էր վերանայել իր դիրքորոշումը պաղեստինցիների նկատմամբ՝ վերջիններիս հետ իր համագործակցությունը վերականգնելու մտադրությամբ:

4. ԱՄԸ ԿԱՐՏԵՐԻ ՎԱՐՉԱԿԱՐԳԻ ՕՐՈՔ (1977-1981թթ.): ԱՄՆ-Ի ՆՈՐ ՎԱՐՉԱԿԱԶՄԻ ԴԻՔՈՐՈՇՈՒՄԸ ԼԻԲԱՆՆԻ ՎԱՐԱՎԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐԻ ՆԿԱՏԱՄԵ

1977թ. հունվարի 20-ից մինչև 1981թ. հունվարի 20-ը ԱՄՆ-ի նախագահ Ջիմմի Կարտերն արաբ-իսրայելական հակամարտության համապարփակ կարգավորումը դարձրեց իր գերագույն առաջնահերթություններից մեկը: Անտեսելով 1976թ. նախագահական ընտրարշավի ընթացքում մերձավորարևելյան «ճահճի մեջ ներքաշվելուց» խուսափելու շուրջ իր խորհրդականների նախագուշացումները, նախա-

²¹⁹ ՀԱԲ-ը ղեկավարում էր Լիբանանի բանակի հույն կաթոլիկ մայրը Սաադ Հադդադը:

²¹⁹ أسفي، بيروت، «Ալ-սաֆիր», Բեյրութ, 23.10.1976:

²²⁰ أسفة، بيروت، «Ալ-հուտիյա», Բեյրութ, 30.10.1976: Ակտիվ օգնությունը սկսվել էր 1976թ., երբ Իսրայելի նախկին վարչապես Իցիսակ Ռաբինը և նախկին պաշտնախարար Շիմոն Պերեսը Ջունիա ծոցում իսրայելական հրթիռակրի տախտակամածի վրա հանդիպեցին Քամիլ Շամունի և Պիեր Ժմայելի հետ: Իսրայելը լիբանանյան քրիստոնյաներին տրամադրեց 110 տանկեր, այդ թվում՝ «Սուպեր Շերման», 5000 հրանոթ և 12.000 հրացան: Փաղանգավորների 1500 մարտիկ ռազմական պատրաստվածություն էին ստացել Իսրայելի ռազմահանգրվաններում:

գահն ամբողջովին համակվեց Իսրայելի անվտանգության, պաղեստինցիների իրավունքների, տարածաշրջանում համայնավարների ազդեցության կասեցման և Արևմուտքի կախվածությունն արաբական նավթից սահմանափակելու հիմնախնդիրներով:

Կարտերը հեռահար համակրանք էր տաժում պաղեստինցիների նկատմամբ և ընդունում էր նրանց հիմնախնդիրների կարգավորումից խուսափելու նպատակով 1975թ. «Սինայ-2» պայմանագրի ստորագրման արդյունքում ԱՄՆ-ի մերձավորարևելյան քաղաքականության փակուղի մտնելու փաստը²²¹: Կարտերի պես կրոնամեծար մարդու համար Զիսինջերի «ռեալպոլիտիկա»-ն օտար ու անբարո էր թվում: Ուստի վերջինիս «Փայլ առ քայլ դիվանագիտության» հերքմամբ, նախագահը գերադասում էր արաբ-իսրայելական հակամարտությունում համապարփակ կարգավորման հասնել ԺՆԼԻ 1973թ. համաժողովի աշխատանքների վերականգնման միջոցով՝ խաղաղության գործընթացի մեջ ներգրավելով նաև համայնավարներին, որից Զիսինջերն այդչափ արդյունավետորեն խույս էր տվել:

Այդ էր թերևս պատճառը, որ իր նախագահական ընտրարշավի սկզբում Կարտերը պահանջում էր գրավյալ տարածքների մեծ մասից իսրայելական ուժերի դուրս բերում՝ հավանություն տալով Արևմտյան ափում պաղեստինյան պետության հաստատման գաղափարին: Սակայն ավելի ուշ, ամերիկյան հրեաների ձայների ձեռքբերման անհրաժեշտությունից ելնելով, Կարտերը ստիպված էր ընդգծել Իսրայելի հետ ԱՄՆ-ի կապերի ամրապնդման կարևորությունը: Նախագահը հանդես եկավ Թել-Ավիվի՝ «պաշտպանելի սահմանների» պահանջների աջակցությամբ, մի տերմին, որը հիմնականում ընկալվում էր իբրև 1967թ. Իսրայելի կողմից գրավյալ տարածքների օկուպացման շարունակություն: Կարտերը հայտարարեց նաև, որ նախքան ՊԱԿ-ի կողմից Իսրայելի պետության գոյության իրավունքի ճանաչումը, ինքը չի ընդունի ոչ ՊԱԿ-ին, ոչ էլ պաղեստինցիներին ներկայացնող այլ մարմնի²²²: Անշուշտ, Կարտերի նախընտրական արշավի ընթացքում իսրա-

²²¹ William Polk, նշվ. աշխ., էջ 430:

²²² William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 103-104:

յեւանեոտ այս բնույթի բարձր հայտարարությունները չէին կարող վրդովմունք և տագնապ չառաջացնել արաբական աշխարհում:

Նախագահը պետքարտուղարության, Պենտագոնի, ԿՀՎ-ի և Ազգային Անվտանգության խորհրդի (ԱԱԽ) ապարատը համալրեց փորձառու պետական գործիչներով²²³: Սայրուս Վենսին պետքարտուղարի պաշտոնում նախագահին ընտրեց իբրև լավ դիվանագետի և վարչարարի, որն ԱՄՆ-ի նախագահներ Քենեդու և Ջոնսոնի պաշտոնավարման ընթացքում բանակի նախարարի և պաշտպանության փոխնախարարի պաշտոններ էր զբաղեցրել:

ԱՄՆ-ի նոր վարչակազմի արտաքին քաղաքական հիմնական առաջնահերթությունները, ազգային անվտանգության գծով նախագահի օգնական Ջրիզնիս Բժեզինսկիի համաձայն՝ ԱՄՆ-ի զաղափարական ազդեցության ամրապնդումն էր աշխարհում, ԽՍՀՄ-ի նկատմամբ ռազմավարական դիրքերի բարելավումը, Երրորդ աշխարհի երկրների շրջանում ԱՄՆ-ի հանդեպ գրավչության վերականգնումը²²⁴:

Ինչ վերաբերվում է նոր վարչակազմի ՄԱ-ի քաղաքականությանը, ապա նրա հիմնական նպատակը տարածաշրջանի ցանկացած հատվածի խաղաղությունը խաթարող կամ խոչընդոտող զարգացումների կանխարգելումն էր: Բավարարվելով ՄԱ-ում հաստատված status quo իրավիճակով, տարածաշրջանային խնդիրների օրակարգում Լիբանանի ճգնաժամին դարձյալ երկրորդական տեղ էր հատկացնում²²⁵: Թեև Ռիչարդի ու Կահիրեի համաժողովներից հետո Կարտերը վերանայեց իր նախորդների մերձավորարևելյան քաղաքականության որոշ սապեկտներ, այնուհանդերձ, հավատարիմ մնաց լիբանանյան ճգնաժամի հանդեպ վերջիններիս որդեգրած հիմնական ուղեգծին:

²²³ «New York Times», 24.12.1976. Պետքարտուղարի պաշտոնում՝ Սայրուս Վենս, պաշտպանության նախարարի՝ Հարոլդ Բրաուն, ԿՀՎ-ի տնօրեն՝ Թեոդոր Սորենսեն, ՄԱԿ-ում ԱՄՆ-ի ներկայացուցչի՝ Էնդրյու Յանգ, Ազգային Անվտանգության գծով խորհրդական՝ Ջրիզնիս Բժեզինսկի, Էներգետիկայի գծով նախագահի օգնական՝ Ջեյմս Ելեսինգեր: Այս մասին տե՛ս Кабинет Картера, ТАСС. Атлас N 53 (1017), 31.12.76, стр. 13.

²²⁴ Овинников Р.С., Зигзаги внешней политики США: От Никсона до Рейгана, М., 1986, стр. 147.

²²⁵ William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 121:

1977թ. գրեթե ողջ ընթացքում Վաշինգտոնը ձգտում էր արաբ-իսրայելական հակամարտության համակողմանի կարգավորման նպատակով Միրիայի հետ պահպանել, իսկ ՊԱԿ-ի հետ սկսել երկխոսություն²²⁶: Պետքարտուղարության ՄԱ-ի գծով մասնագետները Միրիայի լիբանանյան ռազմարշավը դիտում էին իբրև՝ կան ուղղակի, կան էլ ԺճՆԻ համաժողովի միջոցով սիրիախարայելական հարաբերություններին կարգավորման հնարավորություն²²⁷: Մակայն այդ կարգավորման առաջընթացին այժմ խոչընդոտում էր հարավային Լիբանանում ստեղծված բարդ իրավիճակը, որի «շտկման» գործը Վաշինգտոնը *վստահում էր* Միրիային: Վերջինս պետք է իր վերահսկողության տակ գտնվող լիբանանյան տարածքների և լիբանանիսրայելական սահմանի միջև ընկած հատվածում, Լիտանի գետի հյուսիսային ափին, բուֆերային գոտի ստեղծեր: Այս քայլը պետք է ճանապարհ հարթեր ԺճՆԻ համաժողովի աշխատանքների վերականգնման համար: Մակայն Դամասկոսի *խաղաղ մտադրությունները* լրջորեն անհանգստացնում էին Իսրայելին: Ուստի ամերիկյան դիվանագետները ստիպված էին Միրիային և Իսրայելին համոզել խոհեմություն դրևորել և խուսափել ԺճՆԻ համաժողովի աշխատանքների վերականգնմանը խոչընդոտող քայլերից²²⁸: Այս նկատառումներով, անշուշտ Կարտերի իմացությամբ և նրա հավանությամբ, նախատեսվում էր գործի դնել ամերիկյան ազդեցության լծակները՝ հարկ եղած դեպքում վտանգելով անգամ Իսրայելի ղեկավար շրջանակների և ամերիկյան հրեա համայնքի հետ հարաբերությունները: Ամերիկյան դիվանագետների համոզմամբ՝ ՄԱ-ի հանընդհանուր կարգավորման հարցում նման ճնշում գործադրելու որոշումն ընդունվել էր Ռ-իյադի գազաթաժողովից հետո,

²²⁶ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 90:

²²⁷ Об отношениях США с арабскими государствами и Израилем, ТАСС. Атлас N 48 (1012), 26.11.76, стр. 34.

²²⁸ «Christian Science Monitor», New York, 28.12.1976.

* 1977թ. մայիսի 21-ին ԱՄՆ-ի պետքարտուղարի ու ԽՍՀՄ-ի արտգործնախարարի համատեղ տեղեկատվության մեջ կողմերը կարևորում էին ՄԱ-ի գծով ԺճՆԻ խաղաղ համաժողովի հրավիրումը, որի աշխատանքների վերականգնման (1977թ. աշնանը) նպատակով պայմանավորվածություն ձեռք բերվեց: Այս մասին տե՛ս Арабо-израильский конфликт и палестинская проблема, Москва, 1989, стр. 86; Внешняя политика Советского Союза и международные отношения, 1987...1988, М., стр. 83-84.

որի մասնակիցները Լիբանանի հիմնախնդրի կարգավորումը Եգիպտոսի համաձայնությամբ «հանձնել էին» Սիրիային: Իսկ ճնշման շարունակությունն անհրաժեշտ էր դիտվում 1977թ. գարնանը Ժնևի երկրորդ շրջափուլի ապահովման միջոցով վերջնական կարգավորման հասնելու տեսանկյունից²²⁹:

Այդժամ, օգտվելով ընձեռված հնարավորությունից, «անկողմնակալ» միջնորդի իր դերը կատարելու նպատակով Կարտերը պետք է ըմբռնումով մոտենար արաբների դիրքորոշմանն ու օբյեկտիվություն հանդես բերեր նրանց շահերի հանդեպ²³⁰: Դեռ ավելին, համակողմանի և երկարատև կարգավորման հասնելու նպատակով, Կարտերը վճռականություն պետք է հանդես բերեր Իսրայելին անհրաժեշտ զիջումներ պարտադրելու հարցում: Ասադը ևս ընդունում էր տարածաշրջանում ԱՄՆ-ի շահերը և, իբրև գերտերություն՝ մերձավորարևելյան ճգնաժամում նրա ստանձնած պարտավորությունների անհրաժեշտությունը²³¹:

Արդեն իսկ 1977թ. հունվարի սկզբին, մերձավորարևելյան հակամարտության վերջնական կարգավորման շուրջ բանակցային նոր հիմքերի հստակեցման նպատակով արաբական առաջատար երկրների և Իսրայելի ղեկավարները հրավիրվում են Վաշինգտոն²³²: Փետրվարի կեսին ԱՄՆ-ի պետքարտուղար Ս.Վենսի և ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղար Կ.Վալդիայնի այցելություններ են ծրագրվում տարածաշրջանի մի շարք երկրներ, այդ թվում Լիբանան²³³: Նախատեսվածի համաձայն՝ Լիբանանի արտաքին գործերի և պաշտպանության նախարար Ֆ.Բուրտոսը Ս.Վենսին պետք է հստակ ներկայացներ երկրի ներքին իրադրությունը: Պետք է մատնանշվեին Լիբանանի, տարածաշրջանի և ողջ աշխարհի վրա պաղեստինյան հիմնախնդրի ունեցած հետևանքները, որի նկատմամբ ԱՄՆ-ի գրադեցրած ամուր և ուժեղ դիրքորոշման ցանկացած ծախսդում կարող էր հանգեցնել ՄԱԿ-ի և ողջ

²²⁹ «Christian Science Monitor», New York, 28.12.1976.

²³⁰ «Christian Science Monitor», New York, 14.12.1976.

²³¹ Интервью Асада, ТАСС. Атлас N 52 (1016), 24.12.76, стр. 35.

²³² «United News and World Report», Washington, 8.1.1977.

²³³ США, Внешнеполитическая деятельность правительства Картера, ТАСС. Атлас N 5 (1022), 4.2.77, стр. 15. Այցելություններ էր նախատեսվում Իսրայել, Եգիպտոս, Լիբանան, Հորդանան, Սիրիա և Սաուդյան Արաբիա:

աշխարհի իրադրության վատթարացմանը: Անհրաժեշտ էր համարվում նաև ԱՄՆ-ի հետ քննարկել Լիբանանի շահերի պաշտպանության և Ժնևի համաժողովին պաղեստինյան հիմնախնդրի կարգավորման հարցում Լիբանանի մասնակցության և նրա դերակատարության խնդիրը: Ինչ վերաբերվում է ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարի այցելության նպատակին, ապա նրա համար պետք է լիբանանյան և տարածաշրջանային իրադարձությունների միջև կապերի բացահայտման նպատակով անձամբ ծանոթանալու հնարավորություն ստեղծվեր:

Նախատեսվում էր նաև քննարկումներ անցկացնել միջազգային հանրության կողմից Լիբանանին ֆինանսատնտեսական և տեխնիկական աջակցության ցուցաբերման խնդիրների շուրջ²³⁴: 1977թ. հուլիսին նախագահ Կարտերը կոնգրեսի հավանությանը ներկայացրեց Լիբանանի վերականգնման համար 100 մլն. ԱՄՆ-ի դոլլարի օգնության տրամադրման համալիր առաջարկը²³⁵: Իսկ օգոստոսի 3-ին Բեյրութում Լիբանանի իշխանությունների հետ հանդիպման ընթացքում, ԱՄՆ-ի պետքարտուղար Ս.Վենսը քննարկեց լիբանանյան կառավարությանը Վաշինգտոնի նախատեսած 100 մլն. ԱՄՆ-ի դոլլար արժողությամբ վարկի խնդիրը*, որի երկրորդ մասը պետք է հաստատեր կոնգրեսը: Ամերիկյան կառավարությունը Լիբանանի համար ևս 23 մլն. դոլլարի հանգանակություն էր նախատեսում²³⁶:

Ինչ վերաբերվում է Թել-Ավիվ լիբանանյան քաղաքականությանը, ապա այդ առնչությամբ հարկ է նշել, որ կոշտ գծի հետևորդ Մենախեմ Բեզդինի և աջ-ազգայնական «Լիկուդ» կուսակցության կողմից իսրայելական կառավարության (1977թ.) ստանձնման արդյունքում այն արմատական փոփոխության ենթարկվեց: Հակառակ Լիբանանի քրիստոնյաների հանդեպ Բեզդինի տածած *համակրանքի*⁶, նրա լիբանանյան քաղաքականությունը նախկին վարչապետի (Ռաբիհի) համե-

²³⁴ «Monday Morning», Beirut, 24.1.1977.

²³⁵ О положении в Ливане, ТАСС. Атлас N 28 (1045), 15.7.77, стр. 35.

* 25 մլն.՝ 1977թ., 75 մլն.՝ հաջորդ երկու տարիների համար:

²³⁶ Пресс-конференция Вэнса в Бейруте и Аммане, ТАСС. Атлас N 32(1049), 12.8.77, стр. 34.

⁶ Բեզդինը հաճախ էր ընդգծում հրեաների և քրիստոնյա-մարոնիների միջև պատմական ընդհանրությունների փաստը՝ Իսրայելին վերագրելով Լիբանանում արևմտյան ու քրիստոնեական շահերի պաշտպանի դերը:

մատուցյալն արտաքին հանդուգն բնույթ էր կրում: Բեզինը չերկրնչեց անգամ լիբանանյան գործերում Կարտերի կառավարության հետ Իսրայելի գործողությունների համակարգման մակարդակի նվազեցման հարցում²³⁷:

Թեյ-Ավիվի որդեգրած կոշտ քաղաքականության և 1977թ. գարնանն արաբ-իսրայելական կարգավորմանն ուղղված դիվանագիտական ջանքերի թուլացման արդյունքում Լիբանանի հարավում պաղեստինցիների ու իսրայելցիների միջև լարվածությունը սրվեց: Այս առնչությամբ Լիբանանի նախագահ Սարգիսը մեղադրեց Վաշինգտոնին, որը չէր իրագործում նախքան Բեզինի պաշտոնավարության ստանձնումը, ամերիկյան դիվանագիտական խողովակների միջոցով իսրայելական ներխուժման անհնարինությանն ուղղությամբ Լիբանանին տրված երաշխիքները:

Դամասկոսի զբաղեցրած դիրքորոշման առնչությամբ անհրաժեշտ է նշել, որ վերջինս՝ սիրիական զորքերը Լիբանանում անորոշ ժամկետով պահելու անկարողության պատճառաբանությամբ, լիբանանցիներին հորդորում էր երկրում սեփական միջոցներով կարգ ու կանոն հաստատել²³⁸: Սիրիական զորքերի պահպանման աննպատակահարմարությունը հավանաբար պայմանավորված էր ճգնաժամ ապրող՝ երկրի կողմից Լիբանանում անհրաժեշտ միջոցառումների կիրառման և իրադրության պատասխանատվությունը շարունակ կրելու Դամասկոսի անզորությամբ:

Ստեղծված իրավիճակից շտապեց օգտվել Եգիպտոսը, որի նախագահ Սադատը հանդես եկավ հարավային Լիբանանում լարվածության կարգավորմանն ուղղությամբ Սիրիայի, Սաուդյան Արաբիայի, Եգիպտոսի, Քուվեյթի և Լիբանանի ղեկավարների խորհրդակցություն

²³⁷ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 106:

²³⁸ «New York Times», 7.7.1977. Սիրիան դա բացատրում էր Գոլաններում իր զորքերի համարման պահանջով:

Այդ դժվարությունները կապված էին Դամասկոսի նկատմամբ միջազգային ճնշման, լիբանանյան ներխուժման հետևանքով կրած նյութատեխնիկական վնասների, ներհամայնքային լարվածության, Սիրիայի իշխանական վերին էշելոններում խճորվող դժգոհությունների և այլ խնդիրների հետ: Այս մասին տե՛ս Հովհաննիսյան Ն. Հ., Արաբական երկրների պատմություն, Անկախության և ինքնիշխանության դարաշրջան (1918-2005թթ.), հ. IV, Երևան, 2007, էջ 523:

հրավիրելու առաջարկությամբ: Իր հերթին, հարավային Լիբանան ՄԱԿ-ի խաղաղապահներ ուղարկելու ուղղությամբ Լիբանանի քրիստոնյաների վաղորոք արված առաջարկի պաշտպանությամբ հանդես եկավ Սաուդյան Արաբիայի գահաժառանգ արքայազնը²³⁹: Վերջինիս այդ քայլը բացատրվում էր հարավային Լիբանան սիրիական գերակշռությամբ արաբական խաղաղապահ ուժեր մտցնելու դեմ Իսրայելի բողոքարկման փաստով՝ իբրև իր անվտանգությանն ուղղված սպառնալիք²⁴⁰: Փաստորեն, Լիբանանի հարավի իրադրությունը, հատկապես այն պաղեստինյան մարտիկների հիմնական ռազմահանգրվանի վերածվելուց հետո, իսրայելական ազդեսիայի առիթ և հնարավորություն էր ստեղծում՝ ՄԱ-ում վտանգավոր զարգացումների հեռանկար նախանշելով²⁴¹:

Նման զարգացումներից խուսափելու նպատակով 1977թ. հուլիսի 21-ին Շտորայում լիբանան-պաղեստին-սիրիական համատեղ հանձնաժողովի աշխատանքների ընթացքում քննարկման դրվեցին 1969թ. Կահիրեի պայմանագրի կենսագործման և Լիբանանի հարավի իրադրության կարգավորման խնդիրները: Քննարկման արդյունքում որոշվեց, որ երկրի հարավում պաղեստինյան ճամբարների պաշտպանությունը պետք է իրականացվեր լիբանանյան բանակի ստորաբաժանումների, իսկ Բեյրութի արվարձանների պաղեստինյան ճամբարների պաշտպանությունը՝ պաղեստինյան զորամիավորումների ու միջարաբական զսպիչ ուժերի կողմից²⁴²:

Հակառակ վերոնշյալ միջոցառումների ձեռնարկմանը, 1977թ. օգոստոսի դրությամբ իսրայելական զորքերի կուտակումները շարունակվում էին Լիբանանի հարակից շրջաններում՝ ուղեկցվելով ՊՂԸ-ի և ԱՀՌԻ-ի դիրքերի դեմ իսրայելական հետևակի գրոհներով²⁴³: ՊԱԿ-ը և

²³⁹ «New York Times», 7.7.1977.

²⁴⁰ О положении в Ливане, ТАСС. Атлас N 28 (1045), 15.7.77, стр. 35. ՊԱԿ-ի ներկայացուցչի համաձայն՝ Հարավի կարգավորման խնդիրը կախված էր ոչ թե ճախերից կամ աջերից, այլ Իսրայելից և ԱՄՆ-ից:

²⁴¹ الأتوار، بيروت، «Ալ-անուար», Բեյրութ, 14.7.1977:

²⁴² К положению в Ливане, ТАСС. Атлас N 30 (1047), 29.7.77, стр. 43.

²⁴³ Իսրայելական զրոհներն իրականացվում էին հրետանու և տանկերի աջակցությամբ:

Միրիան Իսրայելի գործողությունների ակտիվացումը պայմանավորում էին ԱՄՆ-ի պետքարտուղար Ս.Վենսի ՄԱ-ի այցից հետո Սպիտակ տան կողմից լիբանանյան ճգնաժամի կարգավորման ուղղությամբ կոնկրետ միջոցառումների չկիրառմամբ կամ դրանց անարդյունավետությամբ²⁴³: Նշենք, որ վերոնշյալ այցի շրջանակներում, օգոստոսի 3-ին Բեյրութում տեղի ունեցած հանդիպման ժամանակ, Ս. Վենսը Լիբանանի կառավարությանը հորդորել էր որոշում կայացնել լիբանան-իսրայելական սահմանին ՄԱԿ-ի խաղաղապահների տեղակայման ուղղությամբ²⁴⁴:

Ստեղծված պայմաններում, ճգնաժամի ամերիկյան կարգավորման հետ հույս կապող երկրներին մնում էր սպասել ՄԱԿ-ի ԳԱ-ի մոտակա նստաշրջանի ընթացքում, ԱՄՆ-ի ներկայացուցիչների մասնակցությամբ, արաբական երկրների և Իսրայելի արտաքին գործերի նախարարների հանդիպմանը: Մինչդեռ Թեյ-Ավիվը՝ օգտվելով արաբական որոշ երկրների միջև առկա լարվածությունից, փորձում էր իր հակառակորդներին դնել հնարավորին չափ շատ կատարված փաստերի առջև: Հարավային Լիբանանում պատերազմական իրավիճակի երկարաձգմամբ, Իսրայելը ակնկալում էր Միրիային ներքաշել Լիբանանի վտանգավոր և առճակատմամբ հղի իրադարձությունների հորձանուտը²⁴⁵:

Այդ էր թերևս պատճառը, որ Միրիայի նկատմամբ մարոնի դեկավարներին հաղթաթուղթ ապահովող իսրայելական ջանքերի դեմ Դամասկոսն առաջ քաշեց Լիբանանի հարավի բաժանման ծրագիրը, որի համաձայն պաղեստինցիները պետք է հաստատվեին «Ֆաթահ-լենդ»-ում: Դրանից հետո Լիբանանի նախագահ Մարգիսի հովանու ներքո (ԱՄՆ-ի աջակցությամբ) տարբեր համայնքների ներկայացուցիչներից կազմված լիբանանյան նոր բանակը պետք է մուտք գործեր էվակուացման գոտի: Որոշ կարծիքների համաձայն՝ Կարտերի կառու-

²⁴³ Положение в Ливане, ТАСС. Атлас N 34 (1051), 26.8.77, стр. 39-40.

²⁴⁴ Пресс-конференция Вэнса в Бейруте и Аммане, в 2-й. а 2-й., էջ 33:

²⁴⁵ Положение в Ливане, ТАСС. Атлас N 34 (1051), 26.8.77, стр. 40.

վարությունը Բեզինին կոչ էր արել նպաստել սիրիական բաժանման ծրագրին²⁴⁶:

Սակայն սիրիական ծրագրերին սատարելու փոխարեն, իսրայելական հետևակն ու զրահատանկերը՝ անցնելով սահմանը, «Պիրքեր գրադեցրին» Լիբանանի հարավում, որից հետո Բեզինը հրապարակավ հանդես եկավ *հրադադարի շուրջ անհասպաղ բանակցություններ վարելու առաջարկությամբ*: Սակայն դժվար էր պատկերացնել Արաֆաթի հետ բանակցությունների վարման հարցում Իսրայելի պատրաստակամությունը, առավել ևս, որ Լիբանանում հրադադար հաստատող միակ ուժը սիրիական բանակն էր:

Թեև Լիբանանի հարավը միակ շրջանն էր, որտեղ պաղեստինցիները նախկինի պես պահպանում էին իրենց անկախ ռազմական ուժը և որտեղ Իսրայելը բացառում էր սիրիական բանակի մուտքը, այնուհանդերձ, Իսրայելը գիտակցում էր, որ պատերազմի հնարավորության դեպքում, սիրիական բանակը կարող էր առավել մեծ սպառնալիք ներկայացնել իր անվտանգությանը, քան ՊԱԿ-ը: Ուստի Թել-Ավիվը գերադասում էր Լիբանանի հարավը վերածել լիբանանյան որևէ չեզոք «բանակի» հսկողության տակ գտնվող բուֆերային գոտու: Սա Իսրայելի կողմից միանգամայն վտանգավոր և Լիբանանի հարավի բռնակցում ենթադրող ուղեգիծ էր²⁴⁷: Լիբանանյան ձախերի կարծիքով՝ ի հեճուկս Վաշինգտոնի կողմից նման բռնակցումը պաշտոնապես անթույլատրելի համարելու շուրջ արված հայտարարություններին, Սպիտակ տունը գործնականում Իսրայելին Լիբանանի հարավի նկատմամբ արդյունավետ հսկողություն հաստատելու իրավունք էր վերապահում²⁴⁸:

Իրենց հերթին, լիբանանյան աջերը հակասիրիական ռազմարշավ ծավալեցին՝ այդ նպատակով օգտագործելով ինչպես Իսրայելի կողմից գործադրվող ճնշամիջոցներն ու ԱՄՆ-ի քաղաքական աջակցությունը, այնպես էլ լիբանանցիների զգալի շրջանում աճող հակասի-

²⁴⁶ «New York Times», 23.8.1977.

²⁴⁷ «The Times», London, 22.9.1977.

²⁴⁸ К Положению на Юге Ливана, ТАСС. Атлас N 46 (1063), 18.11.77, стр. 43.

րիական տրամադրությունները²⁴⁹: 1977թ. հոկտեմբերին, արևմտյան Բեյրութը վեր էր ածվել սիրիական բանակի և աջ-քրիստոնեական ուժերի միջև մարտադաշտի: Նշենք, որ աջ-քրիստոնեական ուժերին Իսրայելն աջակցություն էր ցուցաբերում այնքանով, որքանով անհրաժեշտ էր միայն սիրիական բանակին դիմակայելու և պայքարը շարունակելու, քայց ոչ երբեք՝ հաղթելու համար:

Ինչ վերաբերվում է Սիրիայի և Իսրայելի միջև հարաբերությունների սրման շարժառիթներին, ապա դրանք բացատրվում են տարածաշրջանային զարգացումների համատեքստում: Խնդիրն այն էր, որ 1977թ. նոյեմբերին նախատեսվում էր Եգիպտոսի նախագահ Սադատի այցը Երուսաղեմ: Այս քայլի կասեցման և Սադատի շուրջը բյուրեղացող արարական ցանկացած համերաշխության կանխարգելման հարցում Սիրիան զգում էր ոչ թե լիբանանցիների, այլև պաղեստինցիների կարիքը: Հետևաբար այս գործոնը ևս նպաստեց Լիբանանի ներսում դաշինքների վերադասավորմանը²⁵⁰, որում մեծ դեր խաղաց նաև լիբանանյան աջերի, մասնավորապես Շամունի մտավախությունն առ այն, որ պատերազմից հետո Լիբանանում Սիրիայի ներկայության շարունակությունը կարող էր սպառնալ իրենց դիրքերին: Այդ էր պատճառը, որ լիբանանյան աջերն ամրապնդեցին Իսրայելի հետ դաշինքն ընդդեմ Սիրիայի և լիբանանյան ձախերի²⁵¹:

Իսրայելն իր հերթին պետք է փորձեր Սիրիային պահել երեքուն հողի վրա, քանզի տարածաշրջանային խնդիրներից և արարական ճակատի հանդեպ պատասխանատվությունից սիրիական դիվանագիտությանը շեղելու առավել նպատակահարմար միջոց, քան պաղեստինցիների մասնակցությամբ բռնությունների հրահրումն էր, գոյություն չուներ: Դա Սադատին հնարավորություն կտար Իսրայելի հետ անարգել բանակցություններ վարել²⁵²:

Ինչ վերաբերվում է Կարտերի վարչակազմին, ապա հակառակ վերջինիս կողմից քիսիմջերյան քաղաքականությունից հրաժարվելու և

²⁴⁹ Напряженнооть в Ливане сохраняется, ТАСС. Атлас N 11 (1080), 17.3.1978, стр. 36.

²⁵⁰ Ghassan Tuoni, նշվ. աշխ., էջ 91-92:

²⁵¹ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 110:

²⁵² Ghassan Tuoni, նշվ. աշխ., էջ 92:

ՄԱ-ի հակամարտության կարգավորման խաղաղ բանակցությունների ուղղությամբ 1977թ. հոկտեմբերին խորհրդասամերիկյան համատեղ հայտարարությամբ հանդես գալու հանգամանքին²⁵³, իր ՄԱ-ի քաղաքականության անաջնահերթություն դարձրեց իսրայելաեզիպտական սեպարատ բանակցությունները: Մինչդեռ խորհրդասամերիկյան համատեղ հայտարարության մեջ երկու կողմերը համոզմունք էին արտահայտել, որ խաղաղության ամրապնդման և «միջազգային անվտանգության» շահերը «թելադրում են արաբ-իսրայելական հակամարտության արդարացի և ամուր կարգավորմանն արագ հասնելու անհրաժեշտությունը», որը պետք է «համապարփակ լիներ, ներառեր բոլոր շահագրգիռ կողմերին ու հիմնախնդիրները»²⁵⁴: Փաստորեն, սեպարատ գործարքների քաղաքականությունից ԱՄՆ-ի հրաժարումն ամրագրված էր «Պաղեստինցի ժողովրդի օրինական իրավունքների» և խաղաղության գործընթացին վերջիններիս մասնակցությանը վերաբերող խորհրդասամերիկյան համատեղ փաստաթղթում²⁵⁵: Մինչդեռ 1977թ. նոյեմբերին Սադաթի՝ Երուսաղեմ, իսկ Բեգինի՝ Վաշինգտոն կատարած այցելություններից հետո Կարտերը բացառեց խաղաղության գործընթացում ՊԱԿ-ի ցանկացած մասնակցությունը²⁵⁶:

Այսպիսով, Մախտակ տունը՝ ետին պլան մղելով Միթիայի հետ բացված, իսկ պաղեստինցիների հետ ակնկալվող երկխոսությունը, սատար կանգնեց իսրայելաեզիպտական պայմանագրի կնքման գործընթացին: ԱՄՆ-ը ստանձնեց Իսրայելի ու Եզիպտոսի միջև բանակցությունների գլխավոր միջնորդի դերը՝ համաձայնագիրը դիտելով իբրև Իսրայելի և նրա բոլոր հակառակորդ-հարևանների միջև ստորագրվելիք մի շարք պայմանագրերի նախակարապետ²⁵⁷:

²⁵³ «US News and World Report», Washington, 2.11.1977. Մ.Վեմսն ու Ա.Գրոմիկոն որոշակի փոխզիջման գնացին ՄԱ-ի գծով՝ ԱՄՆ-ը հրաժարվեց Իսրայելին, իսկ ԽՍՀՄ-ը՝ ՊԱԿ-ին ցուցաբերվող որոշ օգնությունից:

²⁵⁴ «Правда», Москва, 2.10.1977.

²⁵⁵ Внешняя политика Советского Союза: Сб. Документов, 1977 г., М., 1987, стр. 170; «Washington Post», 13.10.1977.

²⁵⁶ Tabitha Petran, նշվ. աշխ., էջ 239:

²⁵⁷ Питер Кальвокоресса, նշվ. աշխ., էջ 509:

Ուշագրավն այն է, որ լիբանանյան զարգացումների առնչությամբ նախագահ Սադաթը, որը ոչ թե Լիբանանի անկախության ու ինքնիշխանության, այլ իր սեփական նպատակներին՝ նախևառաջ Իսրայելի հետ սեպարատ գործարքի հասնելու նպատակ էր հետապնդում, Փարիզում տված մամլո ասուլիսի ժամանակ հայտնել էր, որ Եգիպտոսը դեմ է Լիբանանում որևէ այլ երկրի, բացառությամբ՝ «Լիբանանի ազդեցությունից»: Կարելի է ենթադրել, որ Լիբանանի հողի վրա Սադաթը «հաշիվներ էր մաքրում» Եգիպտոսի նոր ուղեգիծը դատապարտող և, այս կամ այն կերպ, այն խոչընդոտող Սիրիայի, ՊՂԵ-ի, Լիբիայի և այլ ուժերի դեմ²⁵⁸: Խոսքը եգիպտահարայելական սեպարատ բանակցությունների դեմ 1977թ. դեկտեմբերին Տրիպոլիում «Կայունության և հակազդեցության ճակատի» («Front of Steadfastness and Confrontation») ստեղծման մասին էր, որի մեջ ընդգրկվեցին հակակայսերապետական կողմնորոշում ունեցող արաբական երկրներ Սիրիան, Իրաքը, Ալժիրը, ԵժՂՀ, Լիբանանը, ինչպես նաև ՊԱԿ-ը²⁵⁹:

Սակայն Սիրիան, որի լիբանանյան ներխուժումը համաձայնեցվել էր ԱՄՆ-ի հետ, չէր կարող հաշվի չնստել այդ երկրում վերջինիս դերակատարության հետ, որն էլ ըստ էության սկսել էր սահմանափակել Լիբանանում սիրիական գործողությունները: Իրենց հերթին, լիբանանյան աջերը հետզհետե ավելի հաճախ էին Լիբանանի անվտանգության երաշխավորման կոչերով դիմում Վաշինգտոնին: Լիբանանում ԱՄՆ-ի դեսպան Պարկերի հետ հանդիպումների ժամանակ, նրանք քննարկում էին ամերիկյան աջակցության տարբերակներ՝ վկայակոչելով Լիբանանի, նրա բանակի և անկախության պաշտպանության ուղղությամբ ԱՄՆ-ի պատրաստակամության շուրջ Ս. Վենսի հայտարարությունը: Սակայն Վաշինգտոնն անշուշտ Սիրիայի վրա ազդելու նպատակով առավել բարդ ու ոչ միանշանակ խաղ էր վարում՝

²⁵⁸ Напряженность в Ливане сохраняется, 62վ. աշխ., էջ 38:

²⁵⁹ Караманукян Ш.Л., Место Арабской Лиги в межарабских отношениях, Проблемы современной советской арабистики. Ер., 1985, Вып. I.- Современные политические и социально-экономические проблемы арабских стран, Ер., 1989, стр. 253. Դեկտ. 5-ին այս երկրները խզել էին Եգիպտոսի հետ դիվանագիտական հարաբերությունները:

ակնկալելով մերձավորարևելյան կարգավորման գործընթացում ամերիկյան սցենարով Միդիայի դիրքորոշման հետագա փոփոխությունը:

Ստեղծված իրավիճակում լիբանանյան ձախերն ու պաղեստինցիները ձգտում էին Միդիային խրայելցիների և աջերի դեմ առավել վճռական գործողությունների հրահրել: Իսկ աջերը փորձում էին Իսրայելի ու ԱՄՆ-ի միջոցով պաղեստինցիների ու լիբանանյան կառավարության նկատմամբ ճնշում ապահովել՝ իրենց ուղեգիծը (հատկապես քանակի վերակազմավորման հարցում) պարտադրելու նպատակով²⁶⁰: Այս միտումներն իրենց «գործնական արտահայտությունը» գտան 1978թ. փետրվարի 6-ից սկիզբ առած «սիրիա-լիբանանյան պատերազմում», երբ արևելյան Բեյրութի Ֆայադիա զինվորական կայազորում բախվեցին Լճ-ի և ՄՁՈՒ-ի գերազանցապես սիրիացիներից կազմված ուժերը²⁶¹:

5. 1978Թ. ԻՍՐԱՅԵԼԱԿԱՆ ԱԳՐԵՄԻԱՆ ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՆԿԱՏԱՍԱՐ:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀԱՐԱՎՐ ՄԻՐԻԱ-ԻՍՐԱՅԵԼ-ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ

ՈՒԺԵՐԻ ՊԱՅՔԱՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆ

Վերոշարադրյալից կարելի է գալ այն հետևության, որ ԱՄՆ-ի քաջալերած իսրայելաեզիպտական քանակցային գործընթացի զինը, այնուամենայնիվ, վճարեցին լիբանանցիները: Ֆայադիայի դեպքերից մեկ ամիս անց, 1978թ. մարտի 15-ին, իսրայելական 30.000-անոց զորաբանակը, Լիբանանի հարավում «անվտանգության գոտի» ստեղծելու՝ պատրվակով, ներխուժեց հարավային Լիբանան՝ գրավելով մինչև Լիտանի գետն ընկած տարածքները, բացառությամբ Տիր քաղաքի²⁶²:

²⁶⁰ Напряженнооть в Ливане сохраняется, նշվ. աշխ., էջ 37-38:

²⁶¹ «Arab Report and Record», London, 1978, p. 90-91. ՄՁՈՒ-ի սիրիական ուժերը փորձել էին կայազորի հրամանատարին արգելել լիբանանյան քանակի համար հատկացված ԱՄՆ-ի ռազմական քեռները տրամադրել Լճ-ին: Վեճին նպաստել էին նաև լիբանանյան քանակում քրիստոնյաների օգտին արված նշանակումները:

²⁶² Հարձակումից 5 ժամ անց այդպես էր արտահայտվել Է.Վեյցմանը: Այս մասին տես՝ «Arab Report and Record», London, 1978, p. 184.

²⁶³ Ближний Восток и Международное право, М., 1982, с. 190. 10 կմ. լայնությամբ և 25 կմ. երկարությամբ ներխուժմամբ Իսրայելը զբաղեցրեց երկրի ողջ տարածքի 1/10-ը:

Հարկ է նշել, որ իսրայելական ներխուժումը ՊՂԵ-ին «մեկընդմիջտ» կտարելուց բացի, Լիբանանի ջրային պաշարներին տիրելու և Լիբանանի հարավը «Մեծ Իսրայելին» բռնակցելու հետահար նպատակ էր հետապնդում, որի նկատմամբ այդժամ հարկավոր էր համարվում հսկողություն սահմանել²⁶³:

Պաղեստինցիներն ի վիճակի չեղան կասեցնել աշխարհի լավագույն զենքերով՝ ներառյալ ամերիկյան զնդիկավոր ռումբերով հանդերձավորված իսրայելական բանակի ներխուժումը²⁶⁴, որի արդյունքում վերջիններս գրավեցին Լիբանանի հարավի 1/3-ը՝ առավել խորացնելով առկա ճգնաժամը և ևս 250.000 փախստականների առաջացման պատճառ դառնալով*:

Դամասկոսը՝ գիտակցելով Միդիայի նկատմամբ Իսրայելի ռազմական առավելության փաստը, ռազմական գործողություններին հետևում էր Թել-Ավիվի կողմից Լիբանանի հարավի գրավման և այն Միդիայի դեմ իբրև գլխավոր ռազմահանգրվան օգտագործելու մտավախությամբ: Իսրայելաեզիպտական բանակցությունները Դամասկոսին դրել էին «ռազմավարական ճեղքի» առջև՝ թուլացնելով վերջինիս դիրքերը Թել-Ավիվի նկատմամբ²⁶⁵:

Ինչ վերաբերվում է իսրայելական ագրեսիայի նկատմամբ ԱՄՆ-ի դիրքորոշմանը, ապա պետքարտուղար Սայրուս Վեմսը քննադատեց Իսրայելի կողմից «առանց լիազորությունների» ամերիկյան զենքի կիրառման փաստն ու «ԱՄՆ-ի խորհրդով» Լիբանանում իսրայելական զորքերի պահպանման ուղղությամբ Բեզինի թույլ տված ակնարկները²⁶⁶: Նախագահ Կարտերը ևս դժգոհ էր Բեզինի կողմից Լի-

²⁶³ Вольнов Л.Л., Ливанский дневник, Актуальные вопросы международной жизни, М., 1980, стр. 80. Հարձակման շարժառիթ ծառայեց Հայֆա-Թել-Ավիվ գլխավոր մայրուղու վրա պաղեստինցիների գրոհի արդյունքում մի քանի իսրայելցիների զոհվելու փաստը:

²⁶⁴ Tabitha Petran, նշվ. աշխ., էջ 241: Լիբանանի հարավից «վարմիր գծով» բաժանված սիրիական զորքերը՝ երկրով մեկ փոքր պահակազորերի բաժանվելով՝ դադարել էին բանակ լինելուց: Նրանք ի զորու չէին իրականացնել իրենց գլխավոր գործառույթը՝ Միդիայի դեմ իսրայելական հարձակումների կասեցումը:

* Հարձակման արդյունքում զոհվեցին 2000 լիբանանցիներ ու պաղեստինցիներ:

²⁶⁵ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 111:

²⁶⁶ «Baltimore Sun», 16.03.1978.

բանանի հարավ ռազմական տեխնիկա ուղարկմանը²⁶⁷: Վաշինգտոնին իրականում անհանգստացնում էր իսրայելաեզիպտական պայմանագրի ստորագրման նախաշեմին Թե-Ավիվի գործողությունների արդյունքում իրադրության ապակայունացման հեռանկարը²⁶⁸: Կասկածից վեր է, որ Վաշինգտոնը նախապես տեղյակ էր ներխուժման մասին և, ցանկության դեպքում, ի վիճակի էր հետաձգել կամ կանխել այն: Մնում է ենթադրել, որ ամերիկյան լռությունը հավասարազոր էր հավանության²⁶⁹:

Սակայն, երբ Բեզինը հայտարարեց սահմանի երկայնքով «անվտանգության գոտու» ստեղծման իր մտադրության մասին, Վաշինգտոնը Լիբանանի խնդիրը հանձնեց ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի քննարկմանը՝ ելնելով Իսրայելի գործողությունների բացահայտ սատարման դեպքում Սադաթի «խաղաղ նախաձեռնությունը» ձախողելու մտավախությունից:

Իսրայելական զորքերին Լիտանի գետի ուղղությամբ շարժվելու Բեզինի հրամանի արձակումից հետո, ՄԱԿ-ի ԱԽ-ն ԱՄՆ-ի հովանու ներքո 1978թ. մարտի 19-ին ընդունեց 425-րդ բանաձևը՝ Այն կոչ էր անում իսրայելական զորքերի անմիջական, ամբողջական և առանց նախապայմանների դուրս բերում Լիբանանի հարավից: Պահանջվում էր երկրում հաստատել ՄԱԿ-ի 5000-ոց ժամանակավոր ուժեր՝ Միացյալ Ազգերի Լիբանանի Ժամանակավոր Ուժեր (ՄԱԼԺՈՒ կամ UNIFIL)՝ իսրայելական ուժերի դուրս բերումն ապահովելու և երկրի հարավում Լիբանանի կառավարության ինքնիշխանությունը վերականգնելու գործին աջակցելու նպատակով²⁷⁰:

Թե-Ավիվը սկզբից ևեթ մերժեց 425-րդ բանաձևը՝ մեկնաբանելով այն իբրև Լիբանանի հարավում ազատ գործող պաղեստինցի

²⁶⁷ Perlmutter Amos, *The Life and Times of Menahem Begin*, New York, 1987, p. 7.

²⁶⁸ Арабский мир, Три десятилетия независимого развития, М., 1990, стр. 342.

²⁶⁹ «Ha'aretz», Israel, 21.3.1978.

^{*} Այս մասին տե՛ս Ա.Հարությունյան, ԱՄՆ-ի վարած քաղաքականությունը Լիբանանի երկրորդ քաղաքացիական պատերազմի և ճգնաժամի ընթացքում (1975-1991թթ.), քեկնաձուական ատենախոսություն, ՀԱՎԵԼՎԱՄ ԵՐՐՈՐԴ; <http://www.un.org/russian/document/scresol/1978/res425.pdf>.

²⁷⁰ Basic Facts About The United Nations. United Nation Department of Public Information, N.Y., 2000, p. 97; UNSC Resolution 425 of March 19, 1978.

ահաբեկիչների սադրանքների հակազդեցության դիմաց Իսրայելին միակողմանի և անադարացիորեն պատժելու փորձ: Թեւ-Ավիվը ներխուժումից միայն 3 ամիս անց՝ 1978թ. հունիսին, ԱՄՆ-ի ճնշման տակ դուրս բերեց իր ուժերը Լիբանանի հարավից, որտեղ ստեղծված բուֆերային՝ չեզոք գոտում Իսրայելի Պաշտպանության ուժերը (ԻՊՈՒ) փոխարինվեցին գերազանցապես ՄԱԿ-ի խաղաղապահներով²⁷¹:

Սակայն Բեզինի կառավարությունը՝ «չվստահելով» UNIFIL-ի կողմից պաղեստինյան զրոհների արդյունավետ զսպման կարողությանը և տրամադրվածությանը՝, իսրայելական զորքերի «վերջնական» դուրս բերման արդյունքում ՄԱԿ-ի վերահսկողությանը հանձնեց իր կողմից զբաղեցրած 5 դիրքեր: Մի շարք քրիստոնեաբնակ վայրերում ստեղծած հենակետեր, այսպես կոչված՝ «անվտանգության գոտին», հանձնվեց՝ Սաադ Հադդադի «Լիբանանի հարավի պաշտպանության քանակի» (ԼՀՊԲ) և շիա մուսուլմանների միլիցիաների վերահսկողությանը: Վերջիններս համաձայնեցին Իսրայելի ռազմական և ֆինանսական աջակցության դիմաց կանխել Լիբանանի հարավ ՊԱԿ-ի վերադարձը և Սիրիայի հնարավոր ներխուժումը²⁷²: Իսրայելական օգնության շնորհիվ ռազմական և քաղաքացիական գրեթե բոլոր ենթակառույցներում Հադդադի ուժերը Հարավային Լիբանանում հզորագույն ուժի վերածվեցին²⁷³: ԻՊՈՒ-ի որոշ խորհրդականներ և մի քանի հարյուրի հասնող զինվորականներ մնացին երկրի հարավում՝ հաճախակի բախումների մեջ մտնելով ՄԱԿ-ի խաղաղապահների հետ: Իսրայելը շարունակում էր նաև լիբանանյան սահմանի մոտ զգալի քա-

²⁷¹ Laura Zitrain Eisenberg, Do Good Fences Make Good Neighbors?: Israel and Lebanon after the Withdrawal, Meria, Middle East Reviv of International Affaires, Journal, Volume 4, No. 3 - September 2000. <http://meria.idc.ac.il/journal/2000/issuc3/jv4n3a2.html>.

* Իսրայելն իր անվտանգությունը պայմանավորում էր հատկապես ՄԱԿ-ի որոշ զորամիավորումներ ՊԱԿ-ին համակրող ներկրներից հավաքագրված լինելու հանգամանքով:

* Իրենց հետագման նախօրեին իսրայելցիներն առավել քան 50 տանկ և զրահատակային փոխադրամիջոցներ, մեծ քանակությամբ հրետանի և ռազմամթերք, լավ հանդերձավորված ու ամրացված դիրքեր հանձնեցին Սաադ Հադդադի միլիցիային:

²⁷² Обстановка в Южном Ливане, ТАСС. Атлас N 25 (1094), 23.6.78, стр. 39.

²⁷³ Положение на Юге Ливана, ТАСС. БПИ N 90, 11.5.1979г., стр. 28.

նակութեամբ ռազմուծ պահել, որոնք անհրաժեշտության դեպքում կարող էին կրկին երկրի տարածք ներխուժել²⁷⁴:

Թեև Կարտերի վարչակազմը պաշտոնապես հավանություն չտվեց Իսրայելի կողմից ԼՃ-ին ու Մաադ Հադդադի միլիցիային ցուցաբերվող օգնությանը, անուամենայնիվ, իր ջանքերը Իսրայելի հետ մեկտեղ կենտրոնացրեց պաղեստինյան հիմնախնդրի վրա՝ գտնելով, որ *անխմաստ է արդեն եղածին ևս մի հակամարտություն ավելացնել*:

Ինչ վերաբերվում է ԼՀՊԲ-ի հանդեպ ամերիկյան դիրքորոշմանը, ապա ուշագրավ է ԱՄՆ-ի պետքարտուղարության խոսնակ Թոմ Ռեսթոնի կողմից Մաադ Հադդադին լիբանանյան բանակի սպա հայտարարելու փաստը: Այն ամերիկյան փորձագետների կողմից քրիստոնյա-աջերի կողմից սահմանային գոտու նկատմամբ վերահսկողության հաստատման ուղղությամբ Վաշինգտոնի անուղղակի հավանություն գնահատվեց: Թերևս պատահական չէր, որ UNIFIL-ի հրամանատար գեներալ Էմմանուել Էրսկինը Հադդադին և նրա ուժերին վերաբերում էր իբրև «լիբանանյան կառավարության օրինական ներկայացուցիչ», իսկ ավելի ուշ՝ Լիբանանի հարավի «ոչ ֆակտո ուժերի»²⁷⁵:

Չնայած Իսրայելի հյուսիսային շրջանների ուղղությամբ պաղեստինցիների գրոհների զգալիորեն նվազման հանգամանքին, ո՛չ UNIFIL-ը, ո՛չ էլ Իսրայելի աջակցությունից օգտվող լիբանանյան միլիցիաներն ի վիճակի չեղան կանխել պաղեստինցիների վերադարձը: Վերջին իրողությունը, զուգակցվելով Լիբանանի հարավում Սիրիայի ազդեցության աճի հետ, վկայում էր UNIFIL-ի, Հադդադի և հատկապես Իսրայելի «Լիտանի» գործողությունների անարդյունավետության մասին²⁷⁶: UNIFIL-ը երբեք իր խնամակալության տակ գտնվող տարածքներում լիարժեք հսկողություն չհաստատեց: Այն չկարողացավ կասեցնել ՊԱԿ-ի կողմից Իսրայելի ուղղությամբ իր զորքերի գլխավերև իրականացվող հրթիռակոծությունները, ճիշտ այնպես, ինչպես

²⁷⁴ Laura Zittrain Eisenberg, նշվ. աշխ.:

²⁷⁵ Tabitha Petran, նշվ. աշխ., էջ 242-243:

²⁷⁶ Laura Zittrain Eisenberg, *Israel's Lebanon Policy*, Meria, Middle East Reviv of International Affaires, Journal, Volume 1, No 3 - September 1997. <http://meria.idc.ac.il/journal/1997/issue3/jv1n3a3.html>.

անգոր գտնվեց Իսրայելի գործողությունները կանխելու, անգամ այդ ուղղությամբ կամք դրսևորելու հարցում²⁷⁷:

Ինչպես տեսանք, ԱՄՆ-ի հովանու ներքո Սադաթի և Իսրայելի միջև ուղղակի բանակցությունների վերականգնմանն ուղղված գործընթացը նպաստեց Լիբանանի իրադրության սրմանը: Եգիպտախառայելական սեպարատ բանակցությունների հաջողության համար առավել բարենպաստ պայմաններ ստեղծելու նպատակով, բանակցող կողմերը ձգտում էին նվազեցնել արաբական երկրների շրջանում հակասադաթյան տրամադրությունները, թուլացնել Իսրայելին *հակազորող կայունության ճակատը*²⁷⁸:

Ինչ վերաբերվում է երկրի հարավում լիբանանյան կառավարության իշխանության վերականգնման խնդրին, ապա այդ ուղղությամբ նրանց գործադրած ջանքերը դրական արդյունք չունեցան՝ կապված լիբանանյան բանակի կանոնավոր գորամիավորումների մուտքը սահմանային շրջաններ Հադդադի կասեցման հետ: Հադդադը միաժամանակ դեմ էր իր ազդեցության տակ գտնվող անկլավները ՄԱԿ-ի գորքերի հսկողությանը հանձնելուն՝ հիմնավորելով դրանք իսրայելցիների կողմից նախապես գրավված չլինելու հանգամանքով²⁷⁹: Անգամ ԱՄՆ-ի ճնշման տակ, 1978թ. սմռանը Լիբանանի հարավ ուղարկված լիբանանյան բանակի մի գումարտակ՝ հանդիպելով հարավի դիմակայությանը, ստիպված էր ցրվել:

Լիբանանի հարավի նկատմամբ իսրայելական ագրեսիան նպաստեց նաև 1978թ. փետրվարից սկիզբ առած և մինչև հոկտեմբեր ՄՁՈՒ-ի կազմի մեջ մտնող սիրիական ուժերի դեմ կարճատև (ապրիլ, հունիս, հուլիս ամիսներին) ընդմիջումներով աջ-քրիստոնեական ուժերի ռազմաքաղաքական գործողությունների շարունակմանը:

Այս մարտերի ընթացքում բացահայտվեց, որ լիբանանյան բանակի սպաների մեծ մասը կողմնակից են ԼՂ-ին: Անձամբ Իլիաս Մարգիսն օտարվեց Սիրիայից՝ մերձենալով ԼՂ-ին՝ այդ կերպ կորցնելով

²⁷⁷ John Bulloch, նշվ. աշխ., էջ 12:

²⁷⁸ «الثورة، دمشق»، «Ալ-սաուդա», Դամասկոս, 8.7.1978:

²⁷⁹ «Le Monde», Paris, 21.6.1978.

Միրիայի ու լիբանանյան իր դաշնակիցների վստահությունը: Մինչդեռ վարչապետ Հոսը մնաց Միրիայի մերձավոր դաշնակիցն ու գրեթե միակ նեցուկը լիբանանյան կառավարությունում²⁸⁰:

«Միրիացիների կողմից Լիբանանի 600.000 քրիստոնյաների ոչնչացման» դեմ օգնության խնդրանքով «քաղաքակիրթ աշխարհին» ուղղված Շամունի կոչերին «պատասխանեց» միայն Թեյ-Ավիլը: Վերջինս իսրայելական քարոզամեքենայում սիրիացիների գործողությունները համեմատեց «2-րդ աշխարհամարտի տարիներին հրեաների նկատմամբ նացիստների կիրառած բռնությունների» հետ²⁸¹: Իսրայելն ակտիվացրեց իր ռազմական օգնությունը Լճ-ին, սակայն դրանք ավելի շուտ վերջիններիս բարոյական ոգին բարձրացնելու, քան Միրիային վախեցնելու նպատակ էին հետապնդում, նամանավանդ որ, որոշ աղբյուրների համաձայն, իսրայելցի պաշտոնյաները Վաշինգտոնի միջոցով այդօր գրեթե ամենօրյա անուղղակի երկխոսություն էին պահպանում Դամասկոսի հետ²⁸²:

Ուշագրավն այն է, որ երբ Լիբանանի նախագահ Սարգիսը, ԱՄՆ-ի դեսպան Ռիչարդ Պարկերի հետ խորհրդակցելուց հետո, Դամասկոսին հայտնեց սիրիացիների ռազմական գործողությունների շարունակման դեպքում հրաժարական տալու իր մտադրության մասին, Ասադը հայտնեց Լիբանանի նոր նախագահ փնտրելու սիրիացիների պատրաստակամությունը և պահանջեց վերջ դնել Իսրայելի հետ Լճ-ի դաշինքին²⁸³: Միևնույն ժամանակ, Թեյ-Ավիլը «Քաթաիբի» և ԱԼԿ-ի խնդրանքով դիմեց ԱՄՆ-ին՝ Լիբանանի մարտական գործողությունների դադարեցման ուղղությամբ Միրիայի նկատմամբ ճնշում գործադրելու նպատակով: Սակայն Դամասկոսը դեմ արտահայտվեց լիբանանյան ճգնաժամի շուրջ ԱՄՆ-ի նախաձեռնությամբ ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի միստի գումարմանը, որի դեպքում կարող էր հայտնվել իր գործերը

²⁸⁰ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 111:

²⁸¹ Tabitha Petran, նշվ. աշխ., էջ 246:

²⁸² «Middle East Report», USA, 30.9.1978.

²⁸³ Tabitha Petran, նշվ. աշխ., էջ 247:

Լիբանանից դուրս բերելու վերաբերյալ ընդունված բանաձևի իրագործման փաստի առջև²⁸⁴։

Քաղաքական և ռազմավարական նկատառումներից ելնելով, Լիբանանում մնալով, Միրիան դիմակայում էր ոչ միայն Իսրայելին, այլ իր արաբ հակառակորդներին։ Լիբանանի նկատմամբ հսկողության նախաձեռնությունը մարտնախրայելական դաշինքին զիջելով՝ Միրիան ռազմավարական պարտություն կկրեր։ Իր հերթին Լիբանանի 400.000-ոց պաղեստինյան համայնքի նկատմամբ հսկողության կորուստը Միրիային կզրկեր նաև արաբ-իսրայելական խաղաղ բանակցությունների վրա ճնշում գործադրելու հնարավորությունից։ Դեռ ավելին, Լիբանանի երպառակտչական պատերազմն «անսպառիժ թողնելու» պարագայում, նույնպիսի պատերազմ կարող էր սանձագերծվել Միրիայում²⁸⁵։ Այդ էր պատճառը, որ Դամասկոսը չէր պատրաստվում իր գորքերը դուրս բերել Լիբանանի տարածքից այնքան ժամանակ, քանի դեռ ավարտին չէր հասցրել իր ստանձնած առաքելությունը։ Այդ առնչությամբ Միրիայի արտգործնախարար Հալիմ Խադդադը գտնում էր, որ ՄԱԷ-ը «ոչ ոքից թույլտվություն խնդրել չէր պատրաստվում»²⁸⁶։ Դեռ ավելին, նախագահ Ասադը գտնում էր, որ, հակառակ Լիբանանի ինքնիշխանության վերականգնման դեմ Իսրայելի ու նրա դաշնակիցների գործողություններին, Լիբանանն ի վիճակի էր ինքնուրույն ամրապնդել երկրի հարավում պետության դիրքերը²⁸⁷։

²⁸⁴ الشرق، بيروت، «Ալ-շալադ», Բեյրութ, 28.7.1978: 1978թ. ՄՁՈՒ-ի կազմում մնացել էր

միայն սիրիական զորաքառակը։

²⁸⁵ «Observer», London, 2.8.1978.

²⁸⁶ Интервью министра иностранных дел Сирии, ТАСС. Атлас N 33 (1102), 18.8.78, стр. 38. ՄՁՈՒ-ի՝ Լիբանանում մնալու ժամկետը լրանում էր հոկտեմբերի սկզբին։

²⁸⁷ Пресс-конференция президента Асада, ТАСС. Атлас N 34 (1103), 25.8.78, стр. 32.

Իսրայելաեզիպտական սեպարատ գործարքի կնքումից՝ ուղիղ մեկ ամիս անց, 1978թ. հոկտեմբերի 15-17-ին, Բեյք էլ-Դիմում (Լիբանան) տեղի ունեցավ ՄՁՈՒ-ի կազմում գորամիավորումներ ունեցող կամ այն ֆինանսավորող արաբական երկրների՝ արտգործնախարարների խորհրդակցությունը, որը՝ վերահաստատելով 1976թ. Կահիրեի և Ռիյադի վեհաժողովների ընդունած սկզբունքները, կոչ արեց բարելավել Լիբանանի իրավիճակն ու աջակցել ազգային հաշտեցման կայացման գործընթացին:

Հատկանշական է, որ համաժողովից հետո, հոկտեմբերի կեսերին Միացյալ Նահանգներն ու Ֆրանսիան խիստ դատապարտեցին ազգային հաշտեցման ուղղությամբ մարոնական միլիցիայի անգիջում կեցվածքն ու այն քաջալերող Իսրայելի քաղաքականությունը: Ֆրանսիայի արտգործնախարարը նախազգուշացնում էր, որ մարոնական միլիցիայի վարած ուղեգիծն անգամ աջակցություն չի գտնում Լիբանանի բոլոր քրիստոնյաների կողմից: ԱՄՆ-ի պետքարտուղարության խոսնակ Թոմ Ռեսթոնը՝ համաձայնելով Ֆրանսիայի արտգործնախարարի հետ, միաժամանակ ընդգծում էր, որ Իսրայելի շահերից է բխում Սիրիային լիբանանյան գործերում խճճելը, քանի դեռ իսրայելաեզիպտական բանակցություններն ընթացքի մեջ էին: Վաշինգտոնն ու Փարիզը Իսրայելից պահանջում էին չաջակցել քրիստոնյա միլիցիային, քանի որ վերջինս Լիբանանի ներսում անկախ պետություն ստեղծելու ինքնակործան և անիրատեսական ուղի է բռնել²⁸⁸:

1978թ. դեկտեմբերին ՍԱԿ-ի ԱԽ-ը կրկին քննարկեց Լիբանանի հիմնախնդիրը, որի ժամանակ ԽՍՀՄ-ի ներկայացուցիչը պահանջեց անհապաղ դադարեցնել Իսրայելի միջամտությունը լիբանանյան գոր-

* 1978թ. սեպտեմբերի 17-ին ԱՄՆ-ի նախագահի նստավայր Ջեմի Դևիդում տեղի ունեցավ նախագահներ Կարտերի, Սադաթի և Բեզիմի համդիպումը, որն ավարտվեց եզիպտաիսրայելական համաձայնագրի կնքմամբ: Սակայն համաձայնագիրը ոչ միայն չստեղծեց համընդհանուր կարգավորման համար բարենպաստ միջավայր, այլ բարդացրեց դրա իրականացումը: Միմյայի հողերի վերադարձի դիմաց Իսրայելն իր դիրքերն ամրապնդում էր Արևմտյան ափի, Դազայի և Գոլանների գրավյա տարածքների նկատմամբ: Այս մասին տե՛ս Сивачев Н.В., Языков Е.Ф., Новейшая История США, М., 1980, с. 362; Примаков Е., Годы в большой политике, М., 1999, с. 448.

* Սառույան Արարիա, Ջուլիյա, Քաբար, Սուդան, ԱՄՆ:

²⁸⁸ Tabitha Petran, նշվ. աշխ., էջ 248-249:

ծերին: Մոսկվան հանդես եկավ երկրի ողջ տարածքի նկատմամբ օրինական կառավարության իշխանության ամրապնդման և Լիբանանում ՊԴԸ-ի շահերի պաշտպանության օգտին: ԽՍՀՄ-ն արտահայտվեց Լիբանանի անկախության, ինքնիշխանության և տարածքային ամբողջականության հիման վրա իրադրության կարգավորմանը նպաստելու օգտին: Մակայն այդ ուղղությամբ ԱԽ-ի գործողություններն կասեցվեցին ԱՄՆ-ի և վերջինիս ՆԱՏՕ-ի գործընկերների կողմից, իսկ Իսրայելը շարունակեց Լիբանանում ՊԴԸ-ի դիրքերի ուղղությամբ գրոհները²⁸⁹:

**6. ՄԱ-ն ԱՄՆ-ի «ԿենսԱպահով ՇԱՀերի» ՏԱՐԱԾԱՐՁԱՆ:
1979թ. «ԿԱՐՏԵՐԻ ԴՈՎՏՐԻՆԱՆ»**

Այսպիսով, Լիբանանի ճգնաժամը Վաշինգտոնի ՄԱ-ի քաղաքականության օրակարգում, պահպանելով իր լուսանցքային նշանակությունը, ամբողջովին ստվերվեց մերձավորարևելյան մի շարք զարգացումներով, մասնավորապես եգիպտախորայելական բանակցային գործընթացով²⁹⁰: Այն եզրափակվեց 1979թ. մարտի 22-ին Վաշինգտոնում կնքված եգիպտախորայելական համաձայնագրով՝ ԱՄՆ-ի արտաքին քաղաքական «մեծագույն պատմական» հաջողություններից մեկը գնահատվելով²⁹¹:

Մինչդեռ Լիբանանում շարունակվող իսրայելական ագրեսիայի պայմաններում, Սպիտակ տունն ի վիճակի չեղավ քողարկել սեպարատ գործարքի միջոցով ՄԱ-ում հանընդհանուր խաղաղության հասնելու անհնարիությունը²⁹², հիասթափության և կորստի զգացողություն առաջացնելով նաև Մայրիների փոքրիկ երկրում²⁹³: Այն Իսրայելի կողմից գրավյալ տարածքների բռնակցման, լրացուցիչ բնակավայրերի

²⁸⁹ *Американский Экспансионизм Новейшее время*, М., 1986.

<http://www.barichev.ru/archiv/oon17.htm>.

²⁹⁰ Պաղեստինյան խնդրի ուղղությամբ Կարտերի քաղաքականության մեջ տեղի երումեցել փոփոխություն:

²⁹¹ *Ужасур Ивэнд*, նշվ., աշխ., էջ 28:

²⁹² *США и Ближний Восток после Кэмп-Дэвида*, ТАСС. БПИ N 96, 21.5.1979, стр. 3.

²⁹³ M. Heikal, *Middle East International*, London, 25.5.1979.

կառուցման և ՊԱԿ-ի դեմ պայքարի նպատակով Լիբանանի նկատմամբ ագրեսիայի հիմք ծառայեց²⁹⁴: Գործարքն անօգտակար գտնվեց նաև ՄԱ-ում ԱՄՆ-ի հենարան համարվող Իրանի շահի անկման արդյունքում ստեղծված վակուումը լրացնելու առումով: Խնդիրն այն է, որ շահը ՄԱ-ում ԱՄՆ-ին արժեքավոր ծառայություններ մատուցող շահավետ դաշնակից էր և Իսրայելին նավթ մատակարարող տարածաշրջանային առաջատար նավթարդյունահանող միակ երկիրը: Իրանի ռազմանավերը հսկում էին Պարսից ծոցն ու Օրմուզի նեղուցը, որտեղից առաքվում էր համաշխարհային նավթի 40%-ը²⁹⁵:

ՄԱ-ում ԱՄՆ-ի համար որակապես նոր իրավիճակ ստեղծվեց 1979թ. Իրանի իսլամական հեղափոխությունից հետո պաղեստինցիների և Իրանի միջև դաշինքի հաստատման ու հակաիսրայելական քաղաքական արմատական ուղեգծի որդեգրման, Շոցի տարածաշրջանի ամերիկամետ վարչակարգերին սպառնացող վտանգի²⁹⁶, 1979թ. մարտին Բաղդադում արաբական երկրների գումարած համաժողովում²⁹⁷ Եգիպտոսի դեմ դիվանագիտական պատժամիջոցների ընդունման ու համաժողովին Իրանի մասնակցության արդյունքում²⁹⁸:

Վերոնշյալ զարգացումների ու գործընթացների պայմաններում, ամերիկացիները հարկադրված էին ՄԱ-ում մեկուսացման մեջ չհայտնվելու նպատակով ակտիվ քաղաքականության անցնել²⁹⁹: Շատ շուտով Հարոլդ Բրաունը, Ջրիգին և Բժեզինսկին և Ջեյմս Ելսինցերը հանդես եկան ՄԱ-ում՝ մասնավորապես Շոցի տարածաշրջա-

²⁹⁴ Chomsky Naom, *Middle East Illusions, Including Peace in The Middle East? Reflections on Justice and Nationhood*, London. Boulder, Oxford, New York. 2003, p. 184.

²⁹⁵ «Fortune», USA, 9.4.1979.

²⁹⁶ Մերադրվում էր, որ Շոցի տարածաշրջանի երկրների մեծ մասում առկա շիա և պաղեստինցի բնակչությունը պոտենցիալ վտանգ էր ներկայացնում նավթահորերի դեմ դավադրությունների իրականացման առումով:

²⁹⁷ «New York Times», 2.7.1979. Լիբանանի կառավարությունը բացասաբար վերաբերվեց եգիպտաիսրայելական «խաղաղության դաշնագրի» ստորագրմանը, որի պատվիրակությունը ևս մասնակցեց Սադաթի գործելակերպը դատապարտող արաբական երկրների Բաղդադի խորհրդակցությանը:

²⁹⁸ «Foreign Affairs», USA, Summer, 1979. Բաղդադի խորհրդակցությանը մասնակից երկրները որոշեցին ստեղծել Եգիպտոսի անդամակցությունը ԱՊԼ-ում: Այս մասին տե՛ս Գևորգյան Գ., Եգիպտոսը և իրաք-իրանյան պատերազմը (1980-1988թթ.), Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, Կ. XXII, Երևան, 2003, էջ 56:

²⁹⁹ Задача восстановления единства арабских стран, ТАСС. БПИ N 115, 15.6.1979г., стр. 27.

նում, Միացյալ Նահանգների «կենսական շահերի» և տարածաշրջանի կայունության «պաշտպանության» նպատակով ՆԱՏՕ-ի շրջանակներում շարժական հարվածային ուժերի տեղակայման և ճգնաժամի կամ արտակարգ իրավիճակների դեպքում դրանց գործադրման ուղղությամբ ԱՄՆ-ի ծրագրերի հայտարարությամբ³⁰⁰: Սպիտակ տունը, ելնելով Միացյալ Նահանգների «անվտանգության նկատառումներից», Սաուդյան Արաբիային, Օմանին, Հյուսիսային Եմենին, Սոմալիին, Քենիային ռազմական օգնության ծրագրեր էր նախատեսում³⁰¹: Վաշինգտոնը 13 մլրդ. ԱՄՆ դոլլարի օգնության ծրագիր էր նախատեսում նաև Իսրայելի ու Եգիպտոսի համար, որի 90%-ը՝ ժամանակակից զենքի գնման նպատակով³⁰²:

Անշուշտ, այդ օգնության գլխավոր նպատակը ՄԱ-ի երկրներում ԱՄՆ-ի ներկայության և նախադրյալ պաշարների նկատմամբ անարգել մուտքի ապահովումն էր³⁰³: Ուշագրավ է, որ Ծոցի երկրները, մասնավորապես Սաուդյան Արաբիան, ամերիկյան ռազմական օգնության կարիքը զգում էին առանց ԱՄՆ-ի ներկայության՝ տարածաշրջանի արմատական խմբերի «ժակակայսերապետական» տրամադրությունների սրումից խուսափելու նպատակով³⁰⁴:

Վաշինգտոնը գտնում էր, Իրանի՝ զինուժի թուլության պայմաններում, Պարսից ծոցում վտանգ կարող էր ներկայացնել միայն ԽՍՀՄ-ը, որի ուղղակի սպառնալիքը՝ միջուկային պատերազմի հեռանկարով, կարող էր ստեղծել չափազանց բարդ իրավիճակ: Ուստի անհրաժեշտ էր համարվում անգամ ուժային քաղականության միջոցով ԽՍՀՄ-ի մուտքի կասեցումը տարածաշրջան: 1980թ. գարնանը Սպիտակ տունը նույնիսկ հանդես եկավ Ծոցում մարտավարական մի-

³⁰⁰ «Financial Times», London, 5.7.1979.

³⁰¹ Дэвид Бьюкен, США изучают варианты новой роли в Персидском заливе, ТАСС. БПИ N 136, 16.7.1979г., стр. 40. Այն 1979թ. կազմում էր 5.5 մլրդ. ԱՄՆ դոլլար, որի կեսը հատկացվելու էր ԱՄՆ-ի ուժերի համար ռազմահանգրվանների կառուցմանը: 1980թ. այդ գումարը հասնելու էր 8 մլրդ. ԱՄՆ դոլլարի:

³⁰² «L'Umanite», Paris, 18.6.1979.

³⁰³ Spiegel Steven L., The Middle East and the Western Alliance, University of California, Boston, Sydney, 1982, p. 112.

³⁰⁴ «Fortune», USA, 7.5.1979.

ջուկային զենք կիրառելու ԱՄՆ-ի իրավասության շուրջ հայտարարությամբ³⁰⁵։

Ի վերջո, ԱՄՆ-ի որդեգրած ուժային քաղաքականությանը ձևակերպվեց «Կարտերի դոկտրինայում», որը հռչակվեց 1979թ. դեկտեմբերին՝ ԽՍՀՄ-ի աֆղանական ներխուժումից հետո։ Նոր հայեցակարգի համաձայն՝ Վաշինգտոնն իրեն «իրավունք» էր վերապահում ԱՄՆ-ի «կենսական կարևորության շահեր» ներկայացնող աշխարհի ցանկացած հատվածում, տվյալ դեպքում՝ Շոցի տարածաշրջանում, կանխել սոցիալական կամ այլ բնույթի զարգացումներն ու արտաքին որևէ ուժի կողմից վերահսկողություն հաստատելու փորձերը³⁰⁶։

Այդ էր թերևս պատճառը, որ ՄԱ-ում ստեղծված նոր իրավիճակում ԱՄՆ-ի ստանձնած պարտավորությունների հարցում «ժուսախաբ եղած» արաբական արմատական մի շարք վարչախմբեր փորձեցին իրենց կապերն ամրապնդել ԽՍՀՄ-ի հետ³⁰⁷։

7. 1979թ. ԱՐԵՎՍՏՈՒՏՔԻ ՄԻՋԱՍՏՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀԱՐԱՎՈՒՄ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱՀՄԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍՏԱՏՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ: ՊԱՅՔԱՐ ԼԵ-Ի ՆԵՐՍՈՒՄ

Ինչպես նշվել է, 1978թ. մարտի 19-ի ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի 426-րդ բանաձևի համաձայն՝ Լիբանանի հարավում հաստատվեցին ՄԱԿ-ի խաղաղապահները՝ ԼՄԱԿԺՈՒ-ը, որոնց գործառույթների մեջ էր մտնում Լիբանանի ողջ տարածքում իշխանության վերականգնման ուղղությամբ կառավարությանն օգնության ցուցաբերումը։ Մակայն ԼՄԱԿԺՈՒ-ի վերահսկողության տակ գտնվող գոտին իրականում վեր էր ածվել մայրո չաղբաղի գորքերի և խրայելական գրոհների ու ագրեսիայի թիրախի, որոնց դեմ պայքարում իրենց անգործությունը խոս-

³⁰⁵ Levon Keshishyan, Middle East, London, June, 1979.

³⁰⁶ Современные Соединенные Штаты Америки, Энциклопедический справочник, Москва, 1988, стр. 306. ԽՍՀՄ-ի ներկայության դեմ պայքարելու նպատակով նախագահ Կարտերն ու Ջրիզմիև Բժեզինսկին Պակիստանում ու Աֆղանստանում իսլամական արմատականների զինման ու վարժեցման նպատակով նախաձեռնեցին 40 մլրդ. ԱՄՆ դոլլարի ծրագիր։ Այս մասին տե՛ս <http://www.usa-presidents.info/carter.htm> .

³⁰⁷ Edward Said, The Palestine Question and the American Context, Beirut, 1979, p. 17.

տովանում էին անգամ խաղաղապահները: Իսկ գրոհների կասեցման նպատակով ռազմական միջոցառումներ կիրառելու ուղղությամբ լիբանանյան կառավարության պահանջները մերժվում էին ինչպես ԱՄՆ-ի, այնպես էլ ՍԱԿ-ի կողմից³⁰⁸:

Ստեղծված իրադրության պայմաններում, 1979թ. մարտին ԱՄՆ-ը, Ֆրանսիան և արաբական որոշ երկրներ Բեյրութի վրա ճնշում գործադրեցին լիբանանյան բանակի բարեփոխման կետ պարունակող Բեյթ էլ-Դինի համաձայնագրի կենսագործման առնչությամբ: Մարտի 14-ին Լիբանանի խորհրդարանը հաստատեց բանակի օրինագծի ընդունման առաջարկը, որով պահանջվում էր արևմտաեվրոպական բանակների կառույցների օրինակով համապատասխան բարեփոխումներ իրականացնել լիբանանյան զինված ուժերում³⁰⁹:

Հարկ է նշել, որ Ֆրանսիան դեռևս 1978թ. նոյեմբերի 27-29-ը նախագահ Սարգիսի՝ Փարիզ կատարած այցելության ընթացքում խոստացել էր Լիբանանի զինված ուժերում բարեփոխումների իրականացման նպատակով ծանր զենք վաճառել³¹⁰: 1979թ. հունվարին Ֆրանսիան միջամտել էր նաև Լիբանանում ԼՍԱԿԺՌ-ի մանդատը ևս 5 ամսով երկարաձգելու հարցում: Փարիզը միաժամանակ կողմ էր ՍԱԿ-ի ԱԽ-ի 444-րդ բանաձևի ընդունմանը, որը Լիբանանի ողջ տարածքով կառավարության իշխանության հաստատման նպատակով ծրագիր ներկայացնելու կոչ էր պարունակում:

Արևմուտքի ճնշման նպատակը, ըստ էության, նախագահ Սարգիսի կողմից մայրը Հադրադի դեմ գործողությունների ձեռնարկումն էր, որից նախագահը խուսափում էր՝ նույնատիպ գործողությունների իրականացում պահանջելով պաղեստինցիների դեմ: Այնուհանդերձ, նախագահ Սարգիսի կողմից Լիբանանի հարավում կառավարության ինքնիշխանության հաստատման նպատակով զորաքանակ ուղարկելու վերջնաժամկետ նշանակվեց 1979թ. ապրիլի կեսը: Լիբանանի կա-

³⁰⁸ «Arab Reports», 6.6.1979, p. 25.

³⁰⁹ Tabitha Petran, նշվ. աշխ., էջ 249:

³¹⁰ К итогам визита Саркиса во Францию, ТАСС. Атлас N 49 (1003), 8.12.76, стр. 32-33. Ֆրանսիան խոստացել էր մարտական տանկեր, հրետանի, հրթիռային պահակազորային մոտորանավեր և այլն:

ռավարության նկատմամբ լրացուցիչ ճնշում գործադրվեց նաև արաբական երկրների կողմից:

Ապրիլի սկզբին լիբանանյան իշխանությունների կողմից Հադդադի վերահսկողության տակ գտնվող անկլավ 450 հոգանոց կանոնավոր զորաբանակ (UNIFIL-ի փոխարեն) ուղարկվեց: Իբրև հակաքայլ, ապրիլի 12-ին վարչապետ Բեզիհն Իսրայելի հսկողության տակ գտնվող սահմանային նեղ գոտին հանձնեց մայրը Հադդադին³¹¹: Իր հերթին մայրը Հադդադը՝ ելնելով ինչպես լիբանանյան բանակի առաջխաղացման դեպքում իսրայելական սահմանի հետ կենսական նշանակություն ունեցող հաղորդակցության ուղիներից կտրվելու մտավախությունից, այնպես էլ Լիբանանի հարավում բնակվող «քրիստոնյաներին պաշտպանելու անհրաժեշտությունից», հռչակեց «Ազատ Լիբանան» անկախ պետությունը³¹²: «Հադդադենդը»: Այն ըստ էության վերածվեց «պետության մեջ պետության» և Իսրայելի յուրօրինակ պրոտեկտորատի³¹³: «Ազատ Լիբանանի» հռչակմամբ Հադդադը միաժամանակ Իսրայելին կատարված փաստի առջև դնելու նպատակ էր հետապնդում՝ վերջինիս ստիպելով ենթարկվել Լիբանանում միայն պաշտպանական դիրքեր զբաղեցնելու ուղղությամբ ԱՄՆ-ի պահանջների³¹⁴: Խնդիրն այն է, որ Իսրայելը 1979թ. հունվարի կեսից ի վեր օդից, ծովից և ցամաքից անընդմեջ հրետակոծություններով հարավային Լիբանանում «հյուծիչ պատերազմ» էր վարում՝ կիրառելով ամե-

³¹¹ Tabitha Petran, նշվ. աշխ., էջ 249-251: ՄՁՈՒ-ի կազմից իրենց զորքերը փետրվարի կեսին դուրս բերեց Սուդանը (600), մարտի կեսին՝ Սաուդյան Արաբիան (1200), մի փոքր ավելի ուշ՝ ԱՄԷ-ը (750):

³¹² Вольнов Л.Л., У врат Востока, Очерки о Ливане, М., 1982. 700 раш. կմ. տարածք զբաղեցնող «Ազատ Լիբանանում» բնակվում էր 100.000 մարդ, որոնց մեծ մասը՝ 60.000-ը շիա-մուսուլմաններ, 40.000-ը՝ քրիստոնյաներ, մի քանի հարյուրը՝ դրուզներ էին: 42 գյուղերից 12-ը քրիստոնեական էին: Լիբանանի հարավի բնակչության գրեթե բոլոր խմբերը սատարեցին Հադդադին: Վերջինիս համաձայն՝ Լիբանանի մայրաքաղաքը մնում էր Բեյրութը, քանի որ ինքը մտադիր չէր Լիբանանը քաժանել, իսկ ազատ պետությունը ստեղծվել էր միայն սիրիացիներին ու պաղեստինցիներին երկրից դուրս վտարելու, լիբանանյան ձախերի-դեմ պայքարելու նպատակով: Մինչ այդ, 30.000-ոց սիրիական բանակը խուսափել էր Հադդադի միլիցիայի հետ բախումներից՝ ելնելով հիմնականում վերջինիս հովանավոր Իսրայելի հետ առճակատման մտավախությունից:

³¹³ Don Peretz, նշվ. աշխ., էջ 393:

³¹⁴ Положение на Юге Ливана, ТАСС. БПИ N 90, 11.5.1979г., стр. 28.

րիկյան գերժամանակակից, անգամ միջազգային իրավունքով արգելված զինատեսակներ: Ուստի ենթադրվում էր, որ Իսրայելի գործողությունների պատասխանատվությունը պետք է կրեր նաև ԱՄՆ-ը³¹⁵:

Այդ էր թերևս պատճառը, որ պետքարտուղար Վենսը՝ օգոստոսի սկզբին կոնգրեսին տեղեկացնելով Իսրայելի կողմից ամերիկյան օրենքի խախտման մասին՝ ակնարկում է Թեյ-Ավիվի դեմ պատժիչ միջոցառումների կիրառման և ԱՄՆ-ի տրամադրած զենքը զուտ ինքնապաշտպանական նպատակներով կիրառելու անհրաժեշտության մասին: Վենսի համաձայն՝ Իսրայելը Լիբանանի հարավում ոչ միայն ԱՄՆ-ի տրամադրած ինքնազնա հրետանի էր կիրառել, այլ տանկային տեխնիկա էր մտցրել այնտեղ: Թեյ-Ավիվը՝ հերքելով իր հասցեին ուղղված ԱՄՆ-ի մեղադրանքները՝ հայտնում է, որ իր գրոհներն ուղղված են եղել բացառապես ՊԱԿ-ի ռազմահանգրվանների դեմ³¹⁶: Դեռ ավելին, Իսրայելի արտգործնախարար Մոշե Դալանը հայտարարում է, որ Վաշինգտոնը սատարել է ամերիկյան զենքի կիրառմամբ Լիբանանի հարավում, բացառությամբ քաղաքացիական բնակչության, պաղեստինցի պարտիզանների դեմ Թեյ-Ավիվի գրոհների քաղաքականությունը³¹⁷:

1979թ. ապրիլից մինչև օգոստոս ամիսներն ընկած ժամանակահատվածում Իսրայելը հարավային Լիբանանը վերածեց հրաձգության գոտու՝ քաղաքացիական բազում զոհեր³¹⁸ և խոշոր վնասներ պատճառելով երկրին: Այն իրականում պաղեստինյան հեղափոխության ճնշման ու Լիբանանի հարավ սիրիա-իրաքյան զորքերի հնարավոր միջամտության դեպքում «կանխարգելիչ հարված»՝ «preemptive attack» հասցնելու նպատակ էր հետապնդում: Սիրիացի զինվորները գործնականում հայտնվել էին դժվարին կացության մեջ՝ սահմանափակելով իսրայելական գրոհներին հակադրելու նպատակով պաղեստինցիներին ցուցաբերվող աջակցությունը³¹⁹: Սա լուրջ խոչընդոտներ

³¹⁵ «Washington Star», 13.8.79.

³¹⁶ О Ближневосточной политике США, ТАСС. Атлас N 34 (1155), 24.8.79, стр. 16.

³¹⁷ К американо-израильским отношениям, ТАСС. Атлас N 34 (1155), 24.8.76, стр. 37-38.

³¹⁸ Федеральный канцлер Бруно Крайский о положении на Ближнем Востоке, ТАСС. БПИ N 190, 28.9.1979, с. 16.

³¹⁹ «Middle East», London, N 128, 4.7.1979.

եր Լիբանանում Միրիայի վարած քաղաքականության համար, որն առանց այն էլ խրթին էր դարձել ինչպես ներսիրիական, ներլիբանանյան, այնպես էլ միջարարական մի շարք գործոնների ազդեցության պայմաններում: Փոխվել էր Լիբանանում Դամասկոսի դերի շուրջ Մատտյան Արաբիայի և Շոցի մի շարք այլ երկրների դիրքորոշումը, որի արդյունքում նվազել էր Լիբանանում սիրիական ռազմական ներկայության ապահովման նպատակով ֆինանսական հատկացումները: Եվ չնայած Լիբանանի նկատմամբ երկարատև վերահսկողություն հաստատելու շնորհիվ Միրիան ամրապնդել էր Իսրայելի դեմ իր պաշտպանական և հարձակողական դիրքերը, այնուհանդերձ, 30.000-ոց զորքի պահպանումը, առանց անհրաժեշտ ռազմական ենթակառույցների և ֆինանսական աջակցության, թուլացնում էր Դամասկոսի դիրքերը, որն առանց այն էլ տուժել էր իսրայելաեզիպտական բանակցային գործընթացի հետևանքով³²⁰:

Լիբանանի նկատմամբ Միրիայի քաղաքականության փոփոխության առաջին նշաններն իրենց զգացնել տվեցին 1979թ. նոյեմբերին՝ Թունիսում կայանալիք արաբական պետությունների ղեկավարների խորհրդակցության նախօրեին, երբ նախագահ Մարգիսն արտահայտեց Լիբանանի հարավի և երկրում պաղեստինցիների գործունեության խնդիրը համաժողովի ընթացքում բարձրացնելու իր մտադրությունը³²¹: Միրիան ոչ միայն համաձայն չէր նախագահի մտադրության հետ, այլ դեմ էր Միրիայից անկախ գործելու ուղղությամբ Լիբանանի իշխանությունների ցանկացած դրսևորման³²²: Այնուհանդերձ, Լիբանանի հարավի հիմնախնդիրն ընդգրկվեց ԱՊԼ-ի անդամ-երկրների արտգործնախարարների սեպտեմբերյան խորհրդակցության օրակարգում³²²: Թունիսյան նիստերի ընթացքում լիբանանյան պատվիրակությունը հանդես եկավ Լիբանանում ՊԴԸ-ի ներկայության հարցի առաջնահերթ քննարկման առաջարկով: Մակայն այդ հիմնախնդիրների քննարկումները մերժվեցին արաբական երկրների կողմից՝

³²⁰ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 101:

* Նախագահի առաջարկն արժանացել էր ԼԵ-ի աջակցությանը:

³²¹ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 115:

³²² «New York Times», 27.9.1979.

Սադաթի անջատողական քաղաքականության դեմ պայքարի գլխավոր ուղղությունից *իրենց շեղելու* պատճառաբանությամբ:

Կարծում ենք, որ Լիբանանի ճգնաժամի ստատուս քվոյի երկարաձգմանն իր հերթին նպաստեց նաև արաբական հանընդհանուր շահերի, ամուր դաշինքի բացակայությունը և արաբական վեհաժողովների օրակարգում նրան պատշաճ տեղ չհատկացնելու փաստը: Արաբ վարչախմբերը եգիպտախորայելական խաղաղության գործընթացի, ԽՍՀՄ-ի աֆղանական ներխուժման, Իրանի իսլամական հեղափոխության և ՄԱ-ի մի շարք այլ զարգացումների հողի վրա զբաղված էին սեփական վարչախմբերի կայունության պահպանման *առավել կարևոր* խնդիրներով:

Ինչ վերաբերվում է ՄԱԿ-ի ԱԽ-ին, ապա վերջինիս կողմից Լիբանանի հիմնախնդրի ուղղությամբ բազմաթիվ քննարկումները, որպես օրենք, ավարտվում էին երկրի հարավում ՄԱԿ-ի ժամանակավոր ուժերի ներկայության երկարաձգման որոշումով:

Լիբանանի նկատմամբ տարածաշրջանային և միջազգային մասն դիրքորոշումների պայմաններում, 1980թ. սկզբին երկրի կենտրոնական իշխանությունները մշակեցին 14 կետերից կազմված ազգային հաշտության ծրագիր, որով հերքվում էր Զենվի Դ-կիդի գործարքն ու Իսրայելի հետ համագործակցության բոլոր ձևերը, ճանաչվում էր Պաղեստինի ժողովրդի օրինական, սեփական անկախ պետություն ստեղծելու իրավունքը, ընդհանուր գծերով անդրադարձ էր կատարվում սոցիալական խնդիրների լուծման անհրաժեշտությանը: Սակայն պաղեստինյան ներկայության խնդրի նկատմամբ աջերի անհաշտ կեցվածքի պատճառով այն կրկին չիրագործվեց³²³: Ազգային հաշտության վերականգնման հարցում հերթական անհաջողությունը հանգեցրեց 1980թ. հուլիսին վարչապետ Մելիմ Հոսի պաշտոնաթողությանը: Նոր կառավարությունը գլխավորեց Շաֆիկ Ուազգանը, որի գործառույթներն ազգային հաշտեցման, փոխզիջման և քաղաքական կարգավորման բացակայության պայմաններում հիմնականում արարողակարգային բնույթ կրեցին: Գործնականում Լիբանանի ներքին քաղաքա-

³²³ Новейшая история арабских стран Азии (1917-1988), Москва, 1988, стр. 141.

կանությունը վարվում էր քաղաքական մեծ ճամբարների ու խմբակ-
ցությունների կողմից:

Միրիայի և ԼՃ-ի միջև պայքարի թիրախ դարձած և հիմնակա-
նում իրենց գորանոցներում փակված լիբանանյան բանակը ևս չէր օգ-
տագործվում կենտրոնական կառավարության իշխանության հաս-
տատման նպատակով³²⁴: ԼՃ-ն աշխատում էր հնարավորին չափ կեն-
սական դժվարություններ ստեղծել սիրիական ուժերի համար՝ հատկա-
պես Բեքաայի հովտում:

Իսկ ՊԱԿ-ի գործողությունների սահմանափակման ուղղությամբ
նախագահ Սարգիսի ջանքերը միայն վատթարացնում էր նրանց հետ
հարաբերությունները՝ հակապաղեստինյան և պաղեստինամետ ա-
ռանցքների շուրջ բևեռացնելով հակամարտող կողմերին՝ Աջ-քրիստո-
նեական կուսակցությունների և խմբակցությունների զինված կազմա-
վորումները շարունակում էին որոշակի ինքնուրույնություն պահպա-
նել՝ աջերի շրջանում ևս տարածայնությունների և ռազմական բա-
խումների պատճառ դառնալով:

ԱՃ-ի ներքին պայքարում հաղթող դուրս եկան փաղանգավորնե-
րը՝ ի դեմս «Քաթաիբի» ռազմական խորհրդի ղեկավար երիտասարդ
Բաշիր Ժմայելի, որին չհաջողվեց հաղթանակ տանել միայն նախկին
նախագահ Ֆրանժիեի՝ Տրիպոլիում գտնվող «Մարադա» բրիգադի
նկատմամբ: Բախումների արդյունքում Ֆրանժիեի որդու և նրա հարա-
զատների ողբերգական մահվանից հետո Ֆրանժիեի՝ ԼՃ-ի հիմնադիր-
ներից մեկը, լքեց նրա շարքերը՝ դաշնակցելով սիրիացիների և մուսու-
լմանական ազգայնական որոշ խմբացությունների հետ: Ֆրանժիեի հե-
տևորդների հսկողության տակ գտնվող Լեռնալիբանանի հյուսիսային
հատվածի նկատմամբ վերահսկողություն հաստատելու հարցում ձա-
խողվելով, «Քաթաիբ» կուսակցությունն իր հարվածն ուղղեց ԼՃ-ի իր
հիմնական հակառակորդ Շամունի ԱԼԿ-ի դեմ:

³²⁴ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 96:

Վարչապետ Ուազզանը հիշեցրեց, որ ՄՁՈՒ-ը Լիբանան են ժամանել լիբանանցիների
խնդրանքով՝ նպաստելով երկպառակտչական պայքարի դադարեցմանն ու երկրի
կազմալուծման կասեցմանը և կենտանան միայն Լիբանանի կենտրոնական կառա-
վարության իշխանությունը ողջ երկրում վերականգնելուց հետո:

Փաղանգավորները պահանջում էին վերակազմավորել ԼՃ-ի մարտական ջոկատներն ու առանց խտրականության բոլոր զինված խմբավորումները ենթարկել կենտրոնական ղեկավարությանը: Սա 1980թ. հուլիսին հանգեցրեց ԱԼԿ-ի ջոկատների հետ դաժան բախումների՝ ԱԼԿ-ի և նրա առաջնորդ Շամունի որդու՝ Դանիի պարտության պատճառ դանալով:

Ի վերջո, Բաշիրը լիակատար վերահսկողություն հաստատեց արևելյան Բեյրութի, ինչպես նաև Բեյրութի ու Տրիպոլիի միջև ընկած փոքր ծովափնյա նեղ հատվածի նկատմամբ: Օգտվելով թվային և ռազմական առավելությունից, Բաշիրը մեկ ամսվա ընթացքում ճնշեց նաև դիմադրության մյուս օջախները՝ վերահսկողություն հաստատելով քրիստոնյա-աջերի ճամբարի նկատմամբ: Նա դարձավ ԼՈՒ-ի լիիրավ առաջնորդ, որի նախաձեռնությամբ էլ իրականացվեց ԼՃ-ի քաղաքական ու գաղափարական վերակազմավորումը*:

1980թ. դեկտեմբերին ԼՃ-ը հրապարակեց գործողությունների իր ծրագիրը, որի համաձայն երկրում քրիստոնեական համայնքին հատուկ դիրք էր վերապահվում, նշվում էր համադաշնության շրջանակներում Լիբանանի քաղաքական կառույցի «սպակեմտրոնացման» նպատակով 1943թ. «Ազգային Դաշինքի» վերանայման անհրաժեշտությունը: Առաջ էր քաշվում սիրիական ուժերը դուրս բերելու, Լիբանանում պաղեստինցիների «քնակեցմանը» վերջ դնելու, ՊԱԿ-ի և ժախերի նկատմամբ հաղթանակ ապահովելու, ինչպես նաև երկրի ողջ տարածքով իրենց վերահսկողությունը հաստատելու պահանջը³²⁵:

* ԼՃ-ի քաղաքական ղեկավար մնաց Քամիլ Շամունը:

³²⁵ Don Peretz, նշվ. աշխ., էջ 390: Այս հանգամանքը խորացրեց Սիրիայի հետ ԱՃ-ի հակասությունները, որը վերջին հաշվով հանգեցրեց նրանց միջև բացահայտ առճակատման:

1982թ. ԻՄՐԱՅԵԼԻ ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ԱԳՐԵՍԻԱՆ ԵՎ
ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ՋԱՐԳԱՅՈՒՄՆԵՐՆ ԱՄՆ-ԻՆ ՆԵՏՎԱԾ ԼՈՒՐՋ
ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐ

1. ՄԱՐԸ ՌՈՆԱԼԴ ՌԵՅԳԱՆԻ ՊԱՇՏՈՆԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՄԿՁԲՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՈՒՄ: ՏԱՐԱԿԱՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԱՄՆ-Ի
ՄԱ-Ի ԶԱՂԱԶԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՇՈՒՐՋ³²⁶

1980թ. ԱՄՆ-ի նախագահական ընտրապայքարում հաղթանակեց Ռոնալդ Ռեյգանը, որի կյանքի համոզմունքներից մեկը, իր իսկ խոստովանությամբ, եղել էր Իսրայել պետության գոյատևումն ապահովելու խնդիրը³²⁷: Այդ մասին նա հայտնել էր դեռևս Կալիֆոռնիայի նահանգապետի պաշտոնավարության ընթացքում՝ Նիքսոնի վարչակազմի իսրայելամետ քաղաքականությանն իր աջակցությունը հայտնելիս: 1980թ. նախագահական ընտրարշավի ժամանակ Ռեյգանը կրկին վերահաստատեց իր լոյալությունն Իսրայել պետության հանդեպ³²⁸, որը, նրա համոզմամբ, ՄԱ-ում կայուն ժողովրդավարություն ունեցող, ԱՄՆ-ի հետ միանման արժեհամակարգ ունեցող, և տարածաշրջանի հնարավոր ապակայունացման ու քաոսի զսպման նպատակով կայուն ռազմական հնարավորություններ ունեցող երկիր էր³²⁹:

Ուստի պատահական չէր, որ ԱՄՆ-ի նախագահի պաշտոնում Ռ.Ռեյգանի ընտրությունը թեթևություն պարզևեց իսրայելցիներին, որոնք սկսել էին մտորել Իսրայելի շահերին հավատարմության և Սաուդյան Արաբիայում ու Պարսից ծոցում սեփական նյութական ու ռազմավարական շահերի միջև հարկադրաբար ընտրություն կատա-

³²⁶ Այս մասին տե՛ս Հարությունյան Ա., ԱՄՆ մերձավորարևելյան քաղաքականությունը 1980-1981թթ., Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXIV, Երևան, 2005թ., էջ 111-124; Հարությունյան Ա., ԱՄՆ-ի լիբանանյան քաղաքականության որոշ ասպեկտների շուրջ (1982-1984թթ.), Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXV, Երևան, 2006թ., էջ 67-82:

³²⁷ Ronald Reagan, *An American Life*, New York, 1990, p. 409.

³²⁸ Kiron K. Skinner, Annelise Anderson and Martin Anderson, George P. Shults, Reagan. *A Life In Letters*, Free Press, 2003, p. 443.

³²⁹ Նույն տեղում, էջ 32:

րող ամերիկյան վարչակազմի քաղաքականության շուրջ³³⁰: Ռեյգանի ընտրությունը մեծապես ողջունվեց Իսրայելում, փոխարենը՝ խիստ մտավախություն առաջացնելով արաբական աշխարհում: Արաբներին մտահոգեց ոչ միայն պաշտոնավարության ստանձնումից նախագահի կողմից երկրի ղեկավար պաշտոններում իսրայելամետ բարձրաստիճան պաշտոնյաների նշանակումները, մասնավորապես պետքարտուղարի պաշտոնում ՆԱՏՕ-ի զինված ուժերի նախկին գլխավոր հրամանատար Ալեքսանդր Հեյզի նշանակումը, այլ մերձավորարևելյան գործերում վերջիններիս փաստացի անիրազեկությունը³³¹:

Իր պաշտոնավարության առաջին 18 ամիսների ընթացքում նախագահ Ռեյգանը, պետքարտուղար Հեյզն ու ազգային անվտանգության գծով նախագահի գլխավոր խորհրդական Ռիչարդ Վ. Ալլենը, Վաշինգտոնի մերձավորարևելյան քաղաքականության շուրջ դատում էին ոչ թե տարածաշրջանային գործերում իրենց սեփական փորձի ու իմացության, այլ սառը պատերազմի ռապնյակով՝ «Արևելք-Արևմուտք» հականարտության դիրքերից: Ռեյգանի քաղաքական փիլիսոփայության համաձայն՝ աշխարհը բաժանված էր միայն ԱՄՆ-ի և ԽՍՀՄ-ի դաշնակիցների և այդ երկու գերտերությունների կողմից գրավման եմթակա տարածքների: Պետքարտուղար Հեյզն անգամ հայտարարել էր, որ «Երրորդ աշխարհ գոյություն չունի», հողագունդը կազմված է Արևմուտքից և Արևելքից: Պատահական չէր, որ իր պաշտոնավարության ընթացքում Ռեյգանը խոստացել էր կոմունիստներին թույլ չտալ աշխարհի որևէ երկրում իշխանության գալ³³²: Ռեյգանի աշխարհաքաղաքական հայացքների հիմքում ընկած այս կանխադրույթի համաձայն, տարածաշրջանային հիմնախնդիրները պետք է երկրորդական նշանակություն ունենային նաև ՄԱ-ի առաջնորդների համար³³³, քանի

³³⁰ Кальвокоресси Питер, *նշվ. աշխ.*, էջ 510:

³³¹ Fred J. Khouri, *The Arab Israeli Dilemma, The Reigan Administration, Israel, the Arabs, and Palestinians*, January 1981-March 1985, New York, 1985, p. 422:

³³² Игнасио Рамоне, *Терроризм или конфликты малой интенсивности*, ТАСС. БПИ N 210, 23.10.1986г., стр. 4.

³³³ Shibley Telhami, *Political Islam: Challenges For U.S. Policy, Why Do They Hate US So Much?*, Congressional Program, Second Conference, Vol. 18, No. 4, June 27-July 3, Washington, DC., 2003.

որ Վաշինգտոնի կարծիքով՝ Ռեյադը, Կահիրեն, Երուսաղեմն սվելի շուտ համակված պետք է լինեին խորհրդային սպառնալիքի հետ կապված մտայնությամբ:

Թերևս դա էր պատճառը, որ Միացյալ Նահանգներին դարձյալ անհանգստացնում էր ոչ թե Լիբանանի «անցողիկ» համարվող ճգնաժամն ու արաբ-իսրայելական հակամարտությունը, այլև ՄԱ-ում ԽՍՀՄ-ի հնարավոր առաջխաղացման կասեցումը³³⁴, ԱՄՆ-ի համար ռազմավարական ու կենսական շահեր ներկայացնող Մոցի երկրների անվտանգության ապահովումը և նրա նավթային պաշարների նկատմամբ Արևմուտքի ազատ մուտքի ապահովագրումը: Ավելին, նրանք տարածաշրջանը դիտում էին իբրև խորհրդային ծավալապաշտության դեմ Վաշինգտոնի պայքարի մարտադաշտ³³⁵:

Ռեյզանի նախագահության տարիներին Մպիտակ տունը զործնականում անդրդվելի մնաց Մոսկվայի ցանկացած քաղաքական նախաձեռնության նկատմամբ: Ի տարբերություն իրենց նախընտրական հոռտորությունից պաշտոնավարության միջին շրջանում առավել կենտրոնամետ, պրագմատիկ մտեցումների անցնող ԱՄՆ-ի նախագահների մեծ մասի, Ռեյզանը մեկընդմիջտ անհողողող մնաց ավանդական արտաքին և ներքին ուժերի նկատմամբ՝ չիրաժարվելով նախկինում իրեն բնորոշ ազդեխիվ գաղափարական դիրքորոշումներից: Եվ քանի որ նախագահի համար ԽՍՀՄ-ը մնաց իբրև առաջին թշնամի³³⁶ և «չարիքի կայսրություն», ուստի վարչակազմն իր ջանքերը կիզակետեց Խորհրդային Միության դեմ³³⁷, մերձավորարևելյան քաղաքականության առաջնահերթություն դարձնելով խորհրդային հնարավոր ազդեխիվ կասեցումն ու ազդեցության սահմանափակումը: Այդ «մարտահրավերների» դիմակայման նպատակով Վաշինգտոնը հետամուտ եղավ տարածաշրջանի արևմտամետ կողմնորոշմամբ երկրներից (Իսրայել, Եգիպտոս, Հորդանան և Սաուդյան Արաբիա) «ազնավարա-

³³⁴ Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 422:

³³⁵ William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 121:

³³⁶ Anatholy Dobrynin, In Confidence Moscow's Ambassador to America's Six Cold War Presidents, University of Washington Press, 1995, p. 499.

³³⁷ Shibley Telhami, նշվ. աշխ., էջ 14:

կան կոնսենսուսի»³³⁸ պաշտպանական համակարգի ստեղծման գործին, որի առաջարկությամբ հանդես էր եկել դեռևս Կարտերի վարչակազմը: Ծոցի երկրներին զինելու միջոցով ԱՄՆ-ը մտադիր էր կասեցնել ինչպես խորհրդային զորքերի աֆղանական ներխուժումը, այնպես էլ իրանական հեղափոխության «արտահանումը»³³⁸: Այն ամերիկյան արտաքին քաղաքականությունը ձեռքբազանելու էր ներտարածաշրջանային հակամարտությունների հետ կապված բարդություններից՝ միաժամանակ ՄԱ-ի արևմտամետ կողմնորոշմամբ երկրներին համախմբելով հակախորհրդային առանցքի շուրջ:

Ռեյգանի վարչակազմի մերձավորարևելյան քաղաքականության ուղղությամբ երկրորդ գործնական քայլը կրկին կապված էր Կարտերի վարչակազմի Արագ Ծավալման (պաշտպանական) ուժերի (ԱԾՈՒ)³³⁹ ստեղծման նախաձեռնության շարունակության հետ: Պաշտպանական այս համակարգի ստեղծման նպատակով 1981թ. ապրիլին պետքարտուղար Ալեքսանդր Հեյզը մեկնեց ՄԱ՝ պահպանողական արաբ վարչակարգերին համոզելու խորհրդային սպառնալիքի առկայության և «ազմավարական կոնսենսուսին» միանալու անհրաժեշտության մեջ: Մակայն սառույցի և հորդամանցի առաջնորդները հայտնեցին, որ վերջիններիս համար առավել մեծ մտահոգություն ու

³³⁸ Թեև անվտանգության սպառնալիքների դիմակայման նպատակով Ծոցի տարածաշրջանի երկրների պաշտպանական համակարգի զարգացման ու կատարելագործման ուղղությամբ մեծ առաջընթաց արձանագրվեց, այնուամենայնիվ, «ազմավարական կոնսենսուսան» առավել օգտակար գտնվեց ռազմա-տեխնիկական, քան քաղաքական համագործակցության տեսանկյունից:

³³⁸ Freedman Robert O, *The Middle East After The Israeli Invasion of Lebanon*, N.Y., 1986, p. 69-70. Իրանի տարածքից իրաքյան զորքերի դուրս մղման, այնուհետև 1982թ. սեպտ. Իրանի ռազմական հաջողություններից հետո, վերջինս Ծոցի արաբական պետությունների մավթարդյունահանման կայունության հարցում ներքին, Խատկապես արժատականության հետ կապված սպառնալիք սկսեց դիտվել:

³³⁹ 1982թ. վերջին ԱԾՈՒ-ը բանակում, ծովային հետևակազորում և օդուժում 230.000 զինծառայող ուներ, որոնք տեսականորեն կարող էին օգտագործվել արտակարգ իրավիճակներում: Այդ անձնակազմը համակարգվում էր «Կենտրոնական հրամանատարության» Ֆլորիդայի շտաբակայանի կողմից: ԱԾՈՒ-ն իրավասու էր գործել Ծոցի և 20 այլ երկրներում (թացառություն էր կազմում Իսրայելը):

³³⁹ Steven L. Spiegel, *նշվ. աշխ.*, էջ 112:

սպառնալիք է ներկայացնում ոչ թե խորհրդային Միությունը³⁴⁰, այլ Իրանի իսլամական հեղափոխության «արտահանումը»³⁴¹, Իսրայելի ազդեցիկ քաղաքականությունը, արաբ-իսրայելական չկարգավորված հակամարտությունն ու ՊԱԿ-ի հիմնախնդիրը: Նրանք հայտնեցին նաև, որ ի վիճակի չեն ռազմաքաղաքական համագործակցություն հաստատել Միացյալ Նահանգների հետ, քանի դեռ արաբ-իսրայելական հակամարտությունը ՄԱԿ-ի բանաձևերի հիման վրա համապարփակ կարգավորում չի ստացել: Արաբ առաջնորդները նախագուշացրին, որ արաբ-իսրայելական հիմնախնդրի կարգավորման հարցում շարունակ ծախսողմենները կարող են թուլացնել թե՛ իրենց, և թե՛ Միացյալ Նահանգների դիրքերը՝ հօգուտ ԽՍՀՄ-ի, և ուշ թե շուտ կսպառնան մերձավորարևելյան նավթի նկատմամբ Արևմուտքի անկաշկանդ մուտքին³⁴²:

Նշենք, որ Ռեյգանի պաշտոնավարության առաջին տարում վարչակազմը պառակտված մնաց մերձավորարևելյան քաղաքականության շուրջ՝ չորդեզրելով հստակ ու հետևողական քաղաքականություն: Ռեյգանն ու պետքարտուղար Հեյզմ Իսրայելի հետ առավել սերտ դաշինքի կողմնակից էին՝ Միդիայի պես արաբական արմատական վարչակազմերին «խորհրդային ծավալապաշտության գործակալներ» համարելով: Իսկ պաշտպանության քարտուղար Կասպար Վայմբերգերն ու ազգային անվտանգության գծով խորհրդատու Վիլիամ Կլարկը համոզված էին տարածաշրջանի արաբական վարչա-խմբերի հետ հաշտեցման անհրաժեշտության մեջ՝ հրաժարվելով ամերիկյան ավանդական իսրայելամետ քաղաքականությունից և կոչ անելով արաբ-իսրայելական հակամարտության նկատմամբ առավել հավասարակշռված մոտեցում դրսևորել³⁴³: Նրանց կարծիքով, տնտեսապես ու աշխարհաքաղաքական առումով կարևորություն ներկայացնող արա-

³⁴⁰ Martin Kramer, *Regime Strategies in the Middle East: The Role of Islamism, Anti-Americanism, and Terrorism*, War on Terror: The Middle East Dimension, Washington Institute For Near East Policy, 2002, p. 23.

³⁴¹ Barry Rubin, *The United States and the Middle East: 1981-1982*, Middle East Contemporary Survey, 1981-82, Vol. 6, N.Y., 1983, p. 1.

³⁴² Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 423:

³⁴³ William L., Cleveland նշվ. աշխ., էջ 123:

բական աշխարհը ևս կենսական նշանակություն ուներ Ամերիկայի ռազմավարական շահերի համար: Մինչդեռ վերջինս անտեսում էր բարեկամական արաբական երկրների հետ կապերը՝ «խորայելական քաղաքականությամբ թշնամական» համարելու պատճառաբանությամբ: Այս տեսակետի ջատագովների համաձայն, Իսրայելի դեմ առավել մեծ ճնշում պետք է գործադրվեր՝ արաբ-իսրայելական հիմնախնդրում զիջումներ կորզելու, իսկ արաբներին առավել կատարելագործված զենքեր պետք է վաճառվեր՝ ուժերի միջև հավասարակշռությունը պահպանելու նպատակով³⁴⁴:

Թերևս վերջին նկատառումներից ելնելով, նախագահ Ռեյգանը, հաշվի առնելով Ծոցի տարածաշրջանում իրան-իրաքյան պատերազմի հետագա ծավալման հավանականությունը, և կարևորելով Մատլյան Արաբիայի դերն իբրև նավթարդյունահանող երկրի ու կոմունիզմի դեմ պայքարի հենարանի, ցանկանում էր ամրապնդել իր հարաբերությունները վերջինիս հետ: Նախագահը, ապավինելով Պենտագոնի այն հավաստիացումներին, թե Մատլյան Արաբիային 1986թ. համար նախատեսվող «AWACS» համակարգի հետախուզական ինքնաթիռների տրամադրումը չի խախտի ՄԱ-ում հաստատված ուժերի հավասարակշռությունը, վերսկսեց «AWACS»-ի շուրջ դեռևս Կարտեռի վարչակարգի օրոք նախաձեռնած բանակցությունները³⁴⁵: Նախագահ Ռեյգանի համաձայն՝ Մատլյան Արաբիան արաբական չափավոր երկրների առաջատարն էր և Իսրայելին կամ Եգիպտոսին կարող էր փոխարինել իբրև ՄԱ-ում խաղաղության տարածման բանալի³⁴⁶:

Սակայն ԱՄՆ-ի դաշնակից Իսրայելն այս հարցում դատում էր այլ կերպ՝ «AWACS»-ի վաճառքը դիտելով իբրև սեփական պաշտպանությանն ուղղված մարտահրավեր և Ռ-իյադի կողմից Վաշինգտոնի նկատմամբ լծակներ ձեռք բերելու հնարավորություն, որն ըստ էության նվազեցնում էր ԱՄՆ-Իսրայել ռազմավարական դաշինքի նշանակույթ-

³⁴⁴ Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 426:

³⁴⁵ William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 123:

³⁴⁶ «Washington Post», 1.11.1981. Հարցում արված ամերիկացիների 63%-ի կարծիքով՝ Հորդանանի և Մատլյան Արաբիայի կարգի արաբական երկրներին զենքի վաճառքով վարչակազմը չէր նպաստում ՄԱ-ում խաղաղության հաստատմանը: Այս մասին տե՛ս «Time», N.Y., 14.4.1982.

յունը: Ուստի 1981թ. փետրվարին, Իսրայելի արտգործնախարար Իցիյակ Շամիրն իր վաշինգտոնյան այցի ընթացքում ԱՄՆ-ից պահանջեց Մատույան Արաբիայի համար նախատեսված «AWACS»-ի վաճառքը փոխհատուցել Իսրայելին 300 մլն. ԱՄՆ դոլլար արժողությամբ «F-15» տիպի 15 կործանիչների տրամադրմամբ³⁴⁷: 1981թ. սեպտեմբերին, Իսրայելի մտավախությունները մեղմելու նպատակով, Վաշինգտոնը վարչապետ Սենախեն Բեզլինի հետ ռազմավարական համագործակցության վերաբերյալ «Փոխըմբռնման հուշագիր» ստորագրեց³⁴⁸, որը բնական զայրույթ առաջացրեց արաբների մոտ:

Դեռ ավելին, Եզիպտոսի նախագահ Մադաթի սպանության արդյունքում տարածաշրջանի հնարավոր ապակայունացման և Մատույան Արաբիան «մեկ այլ Իրանի վերածվելու» հավանականության մտավախությունից ելնելով, նախագահ Ռեյզանը ստիպված եղավ իր բոլոր իրավասություններն ու ողջ ժողովրդականությունը գործի դնել՝ հոկտեմբեր ամսին Սենատի կողմից (52՝ կողմ, 48՝ դեմ ձայներով) Իսրայելին կործանիչներ վաճառելու հավանությունը ձեռք բերելու նպատակով³⁴⁹:

Փաստորեն, ԱՄՆ-ի ռազմավարական ներգրավվածությունը նոր քափ էր հաղորդում Իսրայելի հարձակողական քաղաքականությանը՝ ՄԱ-ում հաստատված ուժերի լուրջ փոփոխություն ենթադրելով: «Փոխըմբռնման հուշագրով» Թել-Ավիվին ցուցաբերվող ռազմա-քաղաքական անսահմանափակ աջակցությամբ Միացյալ Նահանգները հաստատում էր իր հավաստարմությունն Իսրայելի որդեգրած «ազդեփիլ ծավալապաշտության» ուղեգծին:

Ինչ վերաբերվում է արաբ-իսրայելական հակամարտության հանդեպ Վաշինգտոնի դիրքորոշմանը, ապա նոր վարչակազմը Քենի Դևլոյի գործընթացին որոշակի վերապահումով էր վերաբերվում³⁵⁰: Եթե Կարտերի և նրա խորհրդականների տեսանկյունից՝ եզիպտաիսրայելական գործարքն Իսրայելի և արաբական պետությունների միջև

³⁴⁷ William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 123:

³⁴⁸ Barry Rubin, նշվ. աշխ., էջ 2:

³⁴⁹ William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 123:

³⁵⁰ T.G. Fraser, *The USA and the Middle East Since World War 2*, New York, 1989, p. 160.

սեպարատ պայմանագրերի կնքման մեկնակետ էր, որոնք հետագայում կարող էին ԱՄՆ-ի հովանու ներքո ռազմաքաղաքական դաշինքների վերածվել, ապա Ռեյգանի վարչակազմի համար այդ գործարքը հակախորհրդային ռազմավարության շուրջ Իսրայելին և արաբական վարչախմբերին համախմբող առանցք կամ միջոց էր: Խոսքը գնում է ոչ թե ուղղակի գործող ավանդական դաշինքի, այլ *Վաշինգտոնի միջոցով* ԱՄՆ-ի և նրա տարածաշրջանային գործընկերների միջև «փոխհարաբերությունների» մասին³⁵¹:

**2. 1981թ. ԻՍՐԱՅԵԼԱՍԻՐԻԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԲԱՆՈՒՄԸ:
ԻՍՐԱՅԵԼԻ ՌԱԶՄԱՏԵՆՉ ԶԱՂԱԶԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ
ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ԱԳՐԵՄԻԱՅԻ ՆԱՆԱԴՐՅԱԼՆԵՐԸ**

1981թ. սկզբին, Ռեյգանի պաշտոնավարության սկզբից ևեք, արաբ-իսրայելական հակամարտությունում ճգնաժամային նոր իրավիճակ ստեղծվեց, որը վարչակազմի ուշադրությունը հրավիրեց լիբանանյան իրադարձությունների վրա՝ Ռեյգանի ութամյա նախագահության ընթացքում չկորցնելով իր հրատապությունը, և մնալով ԱՄՆ-ին նետված արտաքին լուրջ մարտահրավերներից մեկը:

Լիբանանի իրադրության ապակայունացմանը նպաստեց Զեմլի Դևիդի գործարքից հետո ՊԱԿ-ի գործողությունների ակտիվացումը: ՊԱԿ-ն իր հսկողության տակ առավ Լիբանանի հարավի մեծ մասը՝ պաղեստինյան փախստականների ճամբարները պարտիզանական գրոհների նպատակով իբրև հենակետ օգտագործելով Իսրայելի հյուսիսում կառուցվող բնակավայրերի դեմ:

Սպիտակ տունն աջակցություն ցուցաբերեց լիբանանյան փաղանգավորներին՝ միաժամանակ հույս տածելով, որ պաղեստինցիները կհնտեգրվեն Լիբանանի քաղաքական համակարգին: Վաշինգտոնը փորձում էր վերջ դնել Լիբանանում սիրիական ուժերի ներկայությանն ու քաղաքական ազդեցությանը: Պատահական չէր, որ 1981թ. գարնանն ԱՄՆ-ի պետքարտուղար Հեյզն իր մերձավորարևելյան ա-

³⁵¹ Арабский мир, Три десятилетия независимого развития, М., 1990, стр. 347.

ռաջին պաշտոնական այցի ընթացքում դատապարտեց Լիբանանում Սիրիայի ապակայունացնող դերակատարությունը³⁵²:

Միևնույն ժամանակ սրվեցին մաս երկու գերտերությունների ՄԱ-ի դաշնակիցների՝ Սիրիայի և Իսրայելի միջև հակասությունները՝ իրենց գազաթնակետին հասնելով 1981թ. ապրիլին և իսրայելասիրիական ռազմական առճակատման առիթ ծառայելով: Բախման առիթը՝ փաղանգավորներին ցուցաբերվող իսրայելական ռազմական աջակցության և պաղեստինցիների դեմ փաղանգավորական միլիցիայի գործիչների դեմ Սիրիայի հակազդեցությունն էր³⁵³:

Փաստենք, որ դեռևս 1980թ. վերջին քրիստոնյա-աջերը, օգտվելով Սիրիայի տարածաշրջանային դիրքերի թուլացումից և Լիբանանում նրա ունեցած դժվարություններից, հսկողություն էին հաստատել Ջահլե (Բեքաա հարթավայր) քրիստոնեական քաղաքի վրա՝ սրելով ՄՁՈՒ-ի և աջ-քրիստոնեական ուժերի միջև հարաբերությունները: Իրադրությունն առավել սրվեց 1981թ. սկզբին, երբ «Քաթաիբը» երկրի ողջ տարածքով իր դիրքերի ընդլայնման ու ամրապնդման, ինչպես նաև Մաադ Հադդադի գլխավորությամբ հարավ-լիբանանյան խմբավորումների հետ միավորման արդյունքում մարտերի բռնկվեց ՄՁՈՒ-ի դեմ: Քրիստոնյա-աջերը դիմեցին Իսրայելի աջակցությանը³⁵⁴, որի վարչապետ Մենախեմ Բեգինը Կնեսետում հանդես եկավ Լիբանանում իսրայելական պետության անվտանգությանը սպառնացող սիրիական Հակա-օդային պաշտպանության (ՀՕՊ) ոչնչացման վերաբերյալ հրաման արձակելու առաջարկով:

Ապրիլի 28-ին Իսրայելը Ջահլեում գտնվող սիրիական երկու տրանսպորտային ուղղաթիռներ հրթիռակոծեց³⁵⁵, որից հետո Սիրիան ԽՍՀՄ-ի հետ պաշտպանական նկատառումներով («Բարեկամության ու համագործակցության» պայմանագրի շրջանակներում «SAM-6» տիպի հակաօդային հրթիռներ տեղադրեց Բեքաայի հովտում: Իսրա-

³⁵² Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 90:

³⁵³ Don Peretz, նշվ. աշխ., էջ 391:

³⁵⁴ Հարությունյան Լ., Սիրիայի և Իսրայելի գործունը լիբանանյան ճգնաժամում (1975-1990թթ.), Արևելք Երևան, 2001, էջ 80:

³⁵⁵ P. Scale, The Struggle for the Middle East, London, 1988, p. 284.

յելը ըմբակոծման սպառնալիքի տակ պահանջեց անհապաղ դուրս բերել այդ հրթիռները³⁵⁶:

Ապրիլի 6-ին Երուսաղեմում վարչապետ Մենախեմ Բեզգինի հետ տրված մամլո ասուլիսի ժամանակ Հեյզն անդրադարձավ սիրիացիների ու փաղանգավորների միջև Ջահլեում տեղի ունեցած բախումներին՝ քրիստոնեական շրջանների նկատմամբ սիրիացիների գործողությունները հրադարարին ուղղված քայլ գնահատելով: ԱՄՆ-ը, որն ամենայն հավանականությամբ պաշտպանելու էր Իսրայելին, քաջ զիտակցում էր, որ սիրիախորայելական հրթիռային ճգնաժամը կարող է իրենից վանել արաբական պահպանողական դաշնակից վարչակարգերին*, և որ ԽՍՀՄ-ի հետ Սիրիայի «Բարեկամության ու Համագործակցության» պայմանագրի կյանքի կոչումը կարող էր, ի վերջո, ԽՍՀՄ-ԱՄՆ հակամարտության առիթ ծառայել³⁵⁷:

Խուսափելով լայնամասշտաբ սիրիախորայելական պատերազմի ծավալումից և Մոսկվայի հետ հնարավոր առճակատումից, Ռեյգանի վարչակարգը 1981թ. մայիսին երեք հիմնական մարտնչող կողմերի՝ Իսրայելի, Սիրիայի և ՊԱԿ-ի միջև հրադարարի հաստատման միջոցորդական առաքելությամբ ՄԱ գործողեց պատվիրակ Ֆիլիպ Հաբիբին: Վերջինիս հաջողվեց հրադարար ապահովել Սիրիայի ու Իսրայելի միջև³⁵⁸, որը ՄԱ-ում ամերիկյան դիվանագիտության հաջողություն գնահատվեց³⁵⁹:

ԽՍՀՄ-ը հրթիռային ճգնաժամի ընթացքում Սիրիային աջակցելու հարցում զգուշավորություն դրսևորեց՝ աննպատակահարմար գտնելով իրենից որոշակի ռազմական առավելություն ունեցող ԱՄՆ-ի (ի դեմս նրա դաշնակից Իսրայելի) հետ իր դաշնակից Դամասկոսի ուղղակի առճակատումը: Փաստենք, որ հրթիռային ճգնաժամի ընթացքում ակնհայտ դարձավ նաև Սիրիայի շահագրգռվածությունը՝

³⁵⁶ Fred J.Khouri, նշվ. աշխ., էջ 423:

* Արաբական երկրներն ամենայն հավանականությամբ սատարելու էին Սիրիային:

³⁵⁷ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 92:

³⁵⁸ Heig Alexander M., Caveat Jr.: Realism, Roigan, Foreign Policy, Macmillan, New York, 1984, p. 180.

³⁵⁹ Агарышев А., От Кемп-Дэвида до трагедии Ливана, М., 1983, с. 161.

ԱՄՆ-ի հետ երկխոսության վերականգնման ուղղությամբ*։ Ուստի ԽՍՀՄ-ն անխնայաբար էր գտնում Սիբիրիային պաշտպանել առճակատման միջոցով։ Նույնը վերաբերվում էր նաև ՊԱԿ-ին, որի ղեկավարության քաղաքական գերագույն նպատակը Վաշինգտոնի կողմից իր ճանաչումն ապահովելն էր³⁶⁰։

1981թ. հունիսի 30-ին Իսրայելի խորհրդարանական ընտրություններում հաղթանակեց Լիկուդ կուսակցությունը։ Պաշտպանության ու արտաքին գործերի նախարարների պաշտոններում համապատասխանաբար նշանակվեցին Արիել Շարոնը և Իցխակ Շամիրը, որոնք դարձան Իսրայելի ռազմատենչ նոր քաղաքականության գաղափարախոսներն ու կենսագործողները։ Լիկուդը շարունակեց Իսրայելի որդեգրած քաղաքական կոչո գիծը՝ արագացնելով գրավյալ տարածքներում իսրայելական բնակավայրերի կառուցման գործընթացը և մի շարք «կանխարգելիչ գրոհներ» («preemptive attacks») իրականացնելով Լիբանանի հարավի պաղեստինյան թիրախների ուղղությամբ³⁶¹։

Նույն ամսին Բեյրութում գտնվող ՊԱԿ-ի գրասենյակի վրա Իսրայելի օդուժի հրթիռակծությունների արդյունքում առաջացած զանգվածային ավերածություններն ու մարդկային կորուստները (300 զոհեր և 800 վիրավորներ), Իսրայելի ու պաղեստինցիների միջև լիբանանախորայելական սահմանի երկայնքով մարտերի բռնկումը, ինչպես նաև ղեկտեսբերին Գոլանի քարծուներում իսրայելական ուժերի ծավալումը ԱՄՆ-ի վարչակազմին կանգնեցրին մի շարք ոչ դյուրին խնդիրների կարգավորման անհրաժեշտության առջև³⁶²։

Իսրայելական գործողությունների և նրան ցուցաբերվող ամերիկյան աջակցության փաստը Վաշինգտոնի մոտ տարածաշրջանային լայնամասշտաբ հակամարտության առաջացման լուրջ մտավախություն առաջացրին։ Իսկ Հաբիրի առաքելության չափերն ընդլայնվեցին, երբ կրկին անգամ ակնհայտ դարձավ, որ Լիբանանի ճգնաժամի ոչ մի գործոն չի կարող դիտվել մերձավորարևելյան հակամար-

* ԱՄՆ-Սիբիր երկխոսությունը դադարել էր 1977թ.։

³⁶⁰ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 148։

³⁶¹ Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 424։

³⁶² William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 121-122։

տության շրջանակներից դուրս: Վերջինս փորձեց սատույանների օգնությամբ հասնել հիմնախնդրի առավել հասնապարփակ կարգավորման³⁶³:

Հուլիսի 24-ին հրադադար հաստատվեց այս անգամ ՊԱԿ-ի և Իսրայելի միջև, առաջինի հետ՝ անուղղակի, իսկ վերջինի հետ՝ ուղղակի բանակցությունների միջոցով: Իսրայելը հրադադարն ընդունեց՝ ելնելով ամերիկաիսրայելական հարաբերությունների հետագա վատթարացման մտավախությունից: Դրանք առավել սրվեցին ինչպես իսրայելական որոշ շրջանակների, այնպես էլ ԱՄՆ-ի վարչակազմի, կոնգրեսականների և ամերիկյան լրատվամիջոցների կողմից Թել-Ավիվի գործողությունների քննադատության արդյունքում: Սակայն պաշտոնական Իսրայելին ավելի շուտ մտահոգում էր հրադադարին ՊԱԿ-ի մասնակցության փաստը, որը կարող էր վերջինիս հանդես բերել ԱՄՆ-ի մտտ պատասխանատու բանակցային կողմի տպավորություն ստեղծել: Այս մտավախությունը թերևս գուրկ չէր հիմքից, քանի որ պաղեստինցի որոշ առաջնորդների կարծիքով, ՊԱԿ-ի հետ մույնիսկ անուղղակիորեն բանակցելու միջոցով, Միացյալ Նահանգներն ու Իսրայելն առնվազն դե ֆակտո ճանաչում էին ՊԱԿ-ի՝ իբրև հակամարտող կողմի կարգավիճակը: Մինչդեռ իսրայելցիներն ու Հաբիբն առարկում էին, թե հրադադարն իրականում հաստատվել է «Իսրայելի և Լիբանանի միջև»³⁶⁴:

Հարկ է նշել որ Վաշինգտոնը փորձում էր մաս UNIFIL-ի դիրքերի ամրապնդման միջոցով ընդլայնել Լիբանանում վերջինիս գործունեության շրջանակներն ու կանխել պաղեստինցիների սպառազինման հնարավորությունը³⁶⁵:

Ի վերջո, 1981թ. երկրորդ կեսին, ամերիկյան պաշտոնական որոշ շրջանակների հայտարարություններից դատելով, մերձավորարևելյան հիմնախնդրի կարգավորման գործում իբրև իդեալական տարբերակ

³⁶³ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 92:

³⁶⁴ Fred J Khouri., նշվ. աշխ., էջ 424:

³⁶⁵ Tabitha Petran, նշվ. աշխ., էջ 262: ԱՄՆ-ը և Սատույան Արաբիան իբրև հովանավորներ պետք է երաշխավորենին համապատասխանաբար Իսրայելի և ՊԱԿ-ի կողմից հրադադարի պահպանումը:

ընդունվեց Քենսի Դևիդի համաձայնագրի ու Ֆահդի ծրագրի³⁶⁶ դրույթների համակցությունը: Մինչդեռ Իսրայելի Կենսատեղ ոչ միայն ընդառաջ չգնաց կարգավորման առաջարկին, այլև, շրջանցելով ԱՄՆ-ի հետ վերջին շրջանում ստորագրված «Փոխըմբռնման Հուշագիրը», 1981թ. դեկտեմբերի 14-ին Գոլանի բարձունքների նկատմամբ իր օրենսդրական դաշտն ու կառավարման իրավասություններն ընդլայնող օրինագիծ ընդունեց: Այս քայլը դատապարտվեց ԱՄՆ-ի կողմից՝ Ծոցի անվտանգության խնդիրներից վարչակազմի ուշադրությունը շեղելու պատճառաբանությամբ: Գեկտեմբերի 18-ին Վաշինգտոնն անգամ սպառնաց սառեցնել ԱՄՆ-Իսրայել հարաբերությունները³⁶⁷:

1982թ. սկզբին Վաշինգտոնի համար *պարզ դարձավ*, որ «ռազմավարական կոնսենսուսի» միջոցով հնարավոր չէր հասնել ՄԱ-ում Վաշինգտոնի հետապնդած բոլոր նպատակներին: Անհրաժեշտ էր առավել ավանդական և համալիր մոտեցում որդեգրել տարածաշրջանի ներքին հակամարտությունների և հիմնախնդիրների, մասնավորապես արաբ-իսրայելական, կարգավորման նկատմամբ: Դեռ ավելին, Ծոցի և արաբ-իսրայելական հակամարտության հիմնախնդիրներն այժմ չէին տարանջատվում միմյանցից: Առավել մեծ ուշադրություն էին պահանջում Քենսի Դևիդի համաձայնագրի և Սինայից իսրայելական ուժերի դուրս բերման վերջին փուլի հետ կապված *հրատապ* խնդիրները, որոնց շուրջ բանակցությունների վարման նպատակով

³⁶⁶ Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 425: 1981թ. օգոստոսի 8-ին Սաուդյան Արաբիայի քաղաքի շարքայազն Ֆահդը ներկայացրեց 8 կետերից բաղկացած նոր «խաղաղության ծրագիր», որով կոչ էր արվում իսրայելական զորքերի դուրս բերում 1967թ. գրավված տարածքներից, ներառյալ Արևելյան Երուսաղեմից, իրենց սեփական պետության մեջ պաղեստինցիների իրավունքների ճանաչում, որից հետո կարճ ժամանակահատվածով ՄԱԿ-ի մանդատի հաստատում: Ծրագրով նաև ճանաչվում էր «տարածաշրջանի բոլոր պետությունների խաղաղ գոյակցության իրավունքը», որը Սաուդյան Արաբիայի արքայազն Սաուդը՝ նոյեմբերի 5-ին, իսկ նախագահ Ռեյգանը՝ նոյեմբերի 10-ին որակեցին իբրև Իսրայելի դե ֆակտո ճանաչում: ԱՄՆ-ը Ֆահդի ծրագիրն առնվազն մեկնակետ համարեց բանակցությունների համար, որն այնուհանդերձ հերքվեց Իսրայելի կողմից: Այս մասին տե՛ս նաև Հովհաննիսյան Ն.Հ., Արաբական երկրների պատմություն, Անկախության և ինքնիշխանության դարաշրջան (1918-2005թթ.), հ. IV, Երևան, 2007, էջ 310:

³⁶⁷ Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 425-427:

1982թ. սկզբին ՄԱ այցելություն կատարեց ԱՄՆ-ի պետքարտուղար Հեյզը:

3. ԱՐԻԵԼ ՇԱՐՈՆԻ «ՄԵԾ ՆԱՆԱԳԻԾԸ» ԵՎ ԱՄՆ-Ի ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄԸ ԴԻՄ ՇՈՒՐՁ

1982թ. ԱՄՆ-ի մերձավորարևելյան քաղաքականությունը նշանավորվեց Ծոցի անվտանգության խնդիրներից լիբանանյան ճգնաժամի և արաբ-իսրայելական հակամարտության նկատմամբ դիվանագիտական ջանքերի ուղղորդմամբ³⁶⁸: Պատճառը 1982թ. հունիսի 6-ին Լիբանանի նկատմամբ իսրայելական ագրեսիայի՝ Արիել Շարոնի «Մեծ նախագծի» իրագործումն էր: Այն Իսրայելի կողմից մեծ տերության կարգավիճակի հասնելու նպատակով բազմափուլ ծրագրի իրականացում էր³⁶⁹, որը կոչվեց «Գալիլեայի խաղաղության ռազմական գործողություն»: Ծրագրի առաջին փուլում Իսրայելը պետք է շրջափակվան ենթարկեր հարավային Լիբանանը՝ դուրս մղելով այնտեղ հաստատված ՊԱԿ-ի ռազմիկներին: Իսրայելի հյուսիսային սահմանամերձ բնակավայրերի անվտանգությունը պաղեստինյան գրոհներից ապահովելու նպատակով պետք է ոչնչացվեին պաղեստինցիների ռազմաքաղաքական ենթակառույցները³⁷⁰: Պաղեստինյան ազգայնականության քաղաքական կենտրոնի ոչնչացմամբ պետք է թուլացվեին ՊԱԿ-ի քաղաքական դիրքերն ու հեղինակությունը: Իսկ Լիբանանի հարավում նախատեսվում էր ամրապնդել Իսրայելի դրածո՝ լիբանանյան բանակի նախկին մայր Սաադ Հադդադի կառավարությունը³⁷¹:

Հաջորդ փուլում, Իսրայելը պետք է ձգտեր թուլացնել Լիբանանի ձախերին՝ փոխարենը ամրապնդելով երկրի քաղաքական կառույցներում իր հետ համագործակցության պատրաստ աջակողմյան ուժերի դիրքերը: Աջերի շրջանում գլխավոր դերում հանդես էր գալու «Բաթախթը», որն Իսրայելի հետ հաշտագիր ստորագրելու և դաշնակցելու

³⁶⁸ Barry Rubin, *The United States and the Middle East: 1981-1982*, Middle East Contemporary Survey, 1981-82, Vol. 6, N.Y., 1983.

³⁶⁹ William Polk, նշվ. աշխ., էջ 349.

³⁷⁰ Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 428:

³⁷¹ Пырлин Е.Д., նշվ. աշխ., էջ 242:

նախապայմանով՝ Թեյ-Ավիվի աջակցությամբ (Բաշիր ժմայելի նախագահությամբ) պետք է խորայելամետ, հակասիրիական ու ՊԱԿ-ին ընդդիմադիր «քաղաքական նոր վարչակարգ» հաստատեր³⁷²։ Փաստաթղթում ամրագրվելու էր լիբանանյան տարածքում ցանկացած ձևով «պաղեստինյան ներկայության» բացառումը³⁷³, և Իսրայելի հետ Քենսի Դևիդի գործարքի ուղեգծին համապատասխան հաշտագիր էր ստորագրվելու։ Պատերազմի սկզբին Բեզկինն ու Շարոնն անգամ ՄԱ-ում Իսրայել, Եգիպտոս և Լիբանան նոր եռանկյունու ստեղծման շուրջ խոսակցություն էին ունեցել³⁷⁴։

Մեկուսացման մեջ հայտնված Միրիայի՝ «ճակատային գծի» միակ երկրի ռազմաքաղաքական ազդեցության թուլացումը Լիբանանում նախատեսվում էր երկրի տարածքից ՄՁՈՒ-ի* դուրս բերման միջոցով։ Թեյ-Ավիվի կարծիքով՝ լիբանանյան ներխուժումը քաղաքական ու հոգեբանական որոշակի փոխհատուցում կարող էր լինել Սինայից իսրայելական ուժերի դուրս բերման դիմաց³⁷⁵։ Լիկուդի դիրքորոշման համաձայն, որք Արևմտյան ափն ու Ղազան պատկանում էին Իսրայելին, որից «մի թիզ հող» անգամ որևէ բանակցությունում չպետք է զիջվեր արաբներին, բացառությամբ Սինայի, որը նրանց կարծիքով՝ Իսրայելին չէր պատկանում³⁷⁶։

Շարոնի ծրագրի համաձայն՝ Արևմտյան ափի և Լիբանանի պաղեստինցիները, լքելով իրենց հողը, պետք է գաղթեին Հորդանան՝ երկիրը ոչ միայն խորհրդանշորեն, այլ գործնականում վերածելով «Պաղեստինի», որի դեմ կուղղվեր Իսրայելի ռազմուժը։ Հորդանանի հետ «համագործակցության» միջոցով Իսրայելը կհարևանար Սաուդյան Արաբիային։ Վերջինս, ի դեմս Թեյ-Ավիվի հանդիպելով ժամանակակից ու հզոր պետության, իրեն հատուկ ավանդական «ձարմարվո-

³⁷² Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 428:

³⁷³ Пырлин Е.Д., նշվ. աշխ., էջ 242:

³⁷⁴ Аммон Капелюк, Правительство Израеля в час расплаты, ТАСС. БПИ N 222, 12.11.1982г., стр. 32.

* ՄՁՈՒ-ի կազմում 1978թ.-ից մնացել էր միայն սիրիական զորաքանակը:

³⁷⁵ Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 428:

³⁷⁶ Robert O. Freedman, The Intifada, Its Impact on Israel, the Arab World, and the Superpowers, Miami, 1991, p. 51.

ղական» քաղաքականություն կորստերը: Ճանապարհի վերջում Իսրայելը կճանաչվեր իբրև աֆրո-ասիական գերտերություն³⁷⁷:

Կասկածից վեր է, որ ՄԱ-ում խորհրդայնամետ ուժերի՝ Միքիայի և ՊԱԿ-ի դեմ պայքարում Իսրայելն ակնկալում էր ԱՄՆ-ի աջակցությունը³⁷⁸: Նախագահ Ռեյգանը և պետքարտուղար Ալեքսանդր Հեյզը՝ համոզված լինելով, որ ՊԱԿ-ի և Իսրայելի միջև 1981թ. հրադադարը դատապարտված է ծախսողման, վերջինիս լիբանանյան ներխուժման միջոցով հնարավոր էին համարում միաժամանակ երկու հիմնախնդրի՝ Լիբանանի ճգնաժամի և արաբ-իսրայելական հակամարտության խաղաղ կարգավորումը³⁷⁹: Հեյզը պնդում էր, որ իսրայելական քանակի մուտքը Լիբանան կարող էր վերջ դնել Բեյրութում ՊԱԿ-ի ներկայությանը՝ նոր ընթացք հաղորդելով հակամարտության կարգավորման գործընթացին:

Վաշինգտոնը կիսում էր Լիբանանում իսրայելամետ ու արևմտամետ քրիստոնյա փաղանգավորների ղեկավարությամբ «ուժեղ կենտրոնացված կառավարություն» հաստատելու ուղղությամբ Իսրայելի նկրտումները: Հեյզի կարծիքով՝ այն նպաստելու էր ազատ, բաց, ժողովրդավարական հասարակության կայացմանը³⁸⁰: Անհրաժեշտ էր նաև պայմաններ ստեղծել այստեղ ամերիկյան մշտական ռազմական ներկայության համար:

Վաշինգտոնի համոզմամբ՝ իսրայելական ներխուժումը կարող էր պատրվակ ծառայել հետպատերազմյան Լիբանանից սիրիական ուժերի դուրս բերման համար: Այն պետք է նպաստեր մերձավոր-արևելյան խաղաղության նոր գործընթացի մեկնարկին՝ հեշտացնելով Միացյալ Նահանգներին նպատակահարմար ձևով Լիբանանի հիմնախնդրի կարգավորումը³⁸¹: ԽՍՀՄ-ի դաշնակիցների պարտությունը կնստեմացներ համայնավարների հեղինակությունը ՄԱ-ում և կիմաստագրվեր արաբական համատեքստում լիբանանյան հիմնախնդրի

³⁷⁷ Zeef Schiff, *Lebanon: Motivations and Interest in Israeli's Policy*. Middle East Journal, Washington, D.C., N 38, 1984, p. 220:

³⁷⁸ Կարապետյան Ռ., նշվ. աշխ., էջ 108:

³⁷⁹ William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 4:

³⁸⁰ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 183:

³⁸¹ Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 428:

կարգավորման գաղափարը³⁸²: Խաղաղության բանակցություններում ԽՍՀՄ-ի ու Միջինասիական մասնակցության կասեցման, ինչպես նաև Իսրայելի, Հորդանանի ու անկախության չհավակնող պաղեստինցիների ընդգրկման միջոցով ԱՄՆ-ին կվերապահվեր միանձնյա հովանավորի ու միջնորդի դերակատարությունը:

Փաստորեն, Իսրայելի հետ (Եգիպտոսի օրինակով) Լիբանանի ներքաղաքական փոփոխություններով պարտադրված անջատողական հաշտագրի ստորագրման հավանականությունն ընդհանուր առմամբ համապատասխանում էր տարածաշրջանում ԱՄՆ-ի շահերին, որն ըստ երևույթին հնարավորություն կտար հաջողությամբ շարունակել քեմփդեյվիդյան գործընթացը³⁸³: Պիրլինի համաձայն՝ Իսրայելի պաշտոնախարարը «Լուրդպետ» ամսագրին տված իր հարցազրույցում հայտնել էր, որ Լիբանանում լայնամասշտաբ հակապաղեստինյան «գործողության» ծրագրերը Հեյզի ու Վայնբերգերի հետ համաձայնեցրել էր դեռևս 1981թ. սեպտեմբերին: Վաշինգտոնում Շարոնն իր բարձրաստիճան գրուցակիցներին հայտարարել էր թե՛ «Ապշած տեսք չընդունեք, երբ մենք դա կանենք», այսինքն՝ երբ կներխուժենք Լիբանան: Ուշագրավն այն է, որ Լիբանանում իսրայելական ագրեսիայի «սցենարը» հիշեցնող տեղեկատվություն տպվել էր դեռևս 1981թ. «Զաունթերսիայ» ամսագրում³⁸⁴:

1982թ. փետրվարին Իսրայելի հետախուզության պետը, իսկ մայիսին՝ Շարոնը, Հեյզի և ամերիկյան այլ բարձրաստիճան պաշտոնյաների հետ քննարկումներում լիբանանյան ներխուժումը ներկայացրել

³⁸² Moshe Maoz and Avner Yaniv, նշվ. աշխ., էջ 217:

³⁸³ Հարությունյան Լ., 1983թ. մայիսի 17-ի Լիբանանահիսրայելական համաձայնագիրը լիբանանյան հակամարտության միջազգայնացման համատեքստում, Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXIV, Երևան, 2005, էջ 125-126:

³⁸⁴ Պարսոու Ե.Ճ., նշվ. աշխ., էջ 237-238: Ամսագրի համաձայն՝ ԿՀՎ-ի աշխատակիցների մտահոգմամբ Արևմտյան ափում և Ղազալում պետք է իսրայելահորդանանյան համատեղ վերահսկողության տակ, առանց ՊԱԿ-ի մասնակցության, պաղեստինյան ինչ-որ «կազմավորում» ստեղծվեր: Այդ նպատակով իսրայելական ղեկավարությանը խորհուրդ էր տրվում սերտ կապեր հաստատել լիբանանյան աջ-քրիստոնեական ուժերի հետ, որոնք պետք է հարված հասցնեին արևմտյան Բեյրութի պաղեստինցիներին՝ դուրս մղելով վերջիններիս դեպի Լիբանանի հարավ: Հաջորդ փուլում իսրայելական բանակը պետք է հարված հասցներ Լիբանանի հարավի պաղեստինյան զինված կազմավորումներին:

էին ոչ միայն որպէս լոկալ միջոց, «այլև գլոբալ հավասարակշռության մեջ Արևմտյան շահերից բխող «Մեծ Նախագիծ»՝ «Grand Design»³⁸⁵: Հեյզը հայտնել էր, որ ԱՄՆ-ն Իսրայելի ուսումնական գործողությունները կընկալի միայն իբրև (ՊԱԿ-ի կողմից) «միջազգայնորեն ճանաչում գտած սադրանքի» հակազդեցություն³⁸⁶:

Բացի այդ, դեռևս 1981թ. հոկտեմբերին Անվար Մադաթի հուղարկավորության ժամանակ Մեմախեմ Բեզինը Ալեքսանդր Հեյզին հայտնել էր Լիբանան ներխուժման իրենց մտադրության մասին: Չնայած Հեյզը նախազգուշացրել էր, որ այդ դեպքում Բեզինը *ստիպված է լինելու գործել առանց ԱՄՆ-ի աջակցության*, այնուամենայնիվ նշել էր, որ Իսրայելի ծրագիրը *ընդհանուր առմամբ համապատասխանում է Վաշինգտոնի քաղաքականությանը*³⁸⁷:

Արդեն իսկ 1982թ. մայիսի 26-ին Չիկագոյում իր ելույթի ժամանակ պետքարտուղար Հեյզի՝ Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմին վերջ տալու նպատակով «միջազգային գործողությունների» կոչը, վերլուծաբանների մեծ մասը որակեց իբրև «կանաչ լույս» իսրայելական ներխուժման ճանապարհին³⁸⁸: Հեյզը նույնիսկ Իսրայելին պաշտպանեց նրա քննադատներից՝ մեղադրելով, որ «Իսրայելի դեմ ահաբեկչական գործողություններն ավելի մեծ դժգոհությունների տեղիք են տալիս, քան վերջինիս դեմ հակահարվածները»:

«Բարձր առաջնահերթություն» տալով Լիբանանի ճգնաժամի կարգավորմանը՝ Հեյզը նախազգուշացնում էր, որ «Լիբանանն այսօր վտանգի կիզակետ է: Պատերազմ բռնկվելու համար բազում նախադրյալներ կան՝ հեռու գնացող հետևանքներով»³⁸⁹: Փաստորեն, Հեյզը, չկասեցրեց ո՛չ Բեզինի նախաձեռնած Արևմտյան ափի բնակեցման գործընթացը, ո՛չ էլ Շարոնի լիբանանյան ագրեսիան³⁹⁰:

³⁸⁵ Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 428:

³⁸⁶ B.W. Quandt, *Peace Process, American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict*, Washington, D.C., 2005, p. 250.

³⁸⁷ William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 122:

³⁸⁸ Robert Fisk, նշվ. աշխ., էջ 627:

³⁸⁹ «Time», N.Y., 14.4.1982.

³⁹⁰ Douglas Little, *American Orientalism, The United States and the Middle East Since 1945*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 2002, p. 293.

Այսպիսով, կասկածից վեր ենք համարում, որ ամերիկյան վարչակազմը ոչ միայն տեղյակ էր իսրայելական ներխուժման ծրագրի մասին, այլև կողմ էր դրա «սահմանափակ» իրագործմանը՝ ռազմաքաղաքական օգնություն տրամադրելով Իսրայելին, իսկ վերջինիս առաջնորդները «համոզված էին, որ վերջնական կանաչ լույսը պետք է գա Վաշինգտոնից»։ Հատկանշական է, որ Լիբանան ներխուժելու որոշումը Բեզինն ընդունել էր Ռեյգանի ու Հեյզլի՝ Արևմտյան Եվրոպայում գտնվելու պահին, իսկ փոխնախագահ Բուշն ու ՄԱԽ-ի ղեկավար Կլարկը Վաշինգտոնից դուրս կարճաժամկետ հանգստի մեջ էին։ Հարկ է նշել, որ Բուշը, Կլարկը, ինչպես նաև Ջեյմս Բեյքերը, դեմ էին Իսրայելի մեծ ծրագրի կենսագործմանը³⁹¹։

**4. ԻՍՐԱՅԵԼԻ ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ԱԳՐԵՍԻՄԱՆ ԵՎ ԳԵՐՏԵՐՈՒ-
ԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՐՉԱԳԱՆՔԸ: ՀԵՅԳԻ ԾՐԱԳԻՐՆ ՈՒ ՀԱՐԻՔԻ
ՄԻՋՆՈՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱՔԵՆՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Հունիսի 4-ին Լիբանանում պաղեստինյան ճամբարների ուղ-
ղությամբ ցամաքից, ծովից և օդից ինտենսիվ հարվածներից հետո,
հունիսի 6-ին 90.000-ոց իսրայելական զորքերը՝ ամերիկյան նորագույն
զենքով հանդերձավորված, տանկերի, օդուժի և Ռազմա-ծովային
ուժերի (ՌՇՈՒ) աջակցությամբ հատեցին լիբանանյան սահմանը և
անցնելով ՄԱԿ-ի ժամանակավոր ուժերի դիրքերը, ներխուժեցին Լի-
բանան։ Հունիսի 5-ին ՄԱԿ-ի ԱԽ-ն ընդունեց 508-րդ բանաձևը, որով
կոչ էր արվում «հակամարտող բոլոր կողմերին անմիջապես և միաժա-
մանակ դադարեցնել Լիբանանում ռազմական գործողությունները»³⁹²։
Հունիսի 6-ին ԱԽ-ն ընդունեց 509-րդ բանաձևը*, որով պահանջում էր

³⁹¹ B. W. Quandt, Peace Process, American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict, p. 252:

³⁹² Միայն հունիս-սեպտեմբեր ամիսների ընթացքում ընդունվել է Իսրայելին դատա-
պարտող չորս 9 բանաձև։ Այս մասին տե՛ս Палестинская проблема. Документы ООН,
международных организаций и конференций, М., 1984, стр. 112; СССР и ближневосточ-
ное урегулирование 1967-1988 (Документы и материалы), М., 1988, с. 464.

* Այս մասին տե՛ս Ա. Հարությունյան, ԱՄՆ-ի վարած քաղաքականությունը Լիբանանի
երկրորդ քաղաքացիական պատերազմի և ճգնաժամի ընթացքում (1975-1991թթ.),
թեկնածուական ատենախոսություն, ՀԱՎԵԼՎԱԾ ՉՈՐԻՐՈՐԴ,
<http://www.un.org/russian/document/scresol/1982/res508.pdf>.

հակամարտող կողմերի միջև հրադադարի անմիջական հաստատում, իսրայելական ուժերի «անհապաղ ու առանց նախապայմանների» լիակատար դուրս բերում միջազգայնորեն ճանաչված սահմանների մոտ: Հարկ է նշել, որ իսրայելական ազդեցիկ Լիբանանում կամ ինչպես հաճախ այն անվանում են «արաբ-իսրայելական 5-րդ պատերազմը» (78 օր տևողությամբ) առավել երկարատև արաբ-իսրայելական պատերազմն էր³⁹³:

Լիբանան ներխուժելու առաջին օրերից Շարունի գլխավորած իսրայելական բանակը ջանք չէր խնայում առավելագույն տարածքի զբաղված ուղղությամբ՝ միանգամայն անտեսելով դրանց քաղաքական հետևանքները³⁹⁴: Իսկ Միացյալ Նահանգների արձագանքը սահմանափակվում էր մի շարք զգույշ հայտարարություններով՝ առանց Իսրայելի հասցեին փաստացի դատափետումների: Ռեյգանը երեք օր շարունակ լռություն պահպանեց՝ անգամ Իսրայելի կողմից Լիբանանի վրա գլխավոր հարվածները հասցնելու լուրը լսելուց հետո³⁹⁵: Պատերազմի երկրորդ օրն ԱՄՆ-ի պատվիրակ Ֆ.Հաբիբը Սիրիայի և Իսրայելի միջև միջնորդության նպատակով ժամանեց Իսրայել³⁹⁶: Սակայն Իսրայելի վերջնագիրը Դամասկոսին ներկայացնելու նպատակով հունիսի 8-ին նախատեսվող Հաբիբի և Ասադի հանդիպման նախօրեին Իսրայելը՝ օգտվելով իր ուժերի զգալի առավելությունից, սկսեց հարվածներ հասցնել Բեքաայում հանգրվանող ՄՁՌԻ-ի սիրիական զորամիավորումների ուղղությամբ³⁹⁷: Հունիսի 9-ին սիրիական ուժերը, որոնք խուսափում էին հակամարտության մեջ ներքաշվելուց, իսրայելցիների հետ բախումների և ծանր մարտերի արդյունքում ստիպված ե-

³⁹³ Գևորգյան Գ., 1982թ. իսրայելյան ազդեցիկ Լիբանանում և Եգիպտոսի դիրքորոշումը, Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXIII, Երևան, 2004, էջ 59:

³⁹⁴ «Financial Times», London, 23.9.1982. Իսրայելական ներխուժման պատրվակ ծառայեց Լոնդոնում 1982թ. հունիսի 3-ին Մեծ Բրիտանիայում Իսրայելի դեսպան Շլոմո Արզովի նկատմամբ Արու Նիդալի խմբի կողմից իրականացված անհաջող մահափորձը:

³⁹⁵ Alexander Haig, *Caveat*, MacMilan, New York, 1984, pp. 336-38.

³⁹⁶ Moshe Maoz and Avner Yaniv, նշվ. աշխ., էջ 218:

³⁹⁷ S.V.Seroshtan, *Local Wars, Electronic Combat in Local Wars in Near East*, *Voyenno-Istoricheskiy Zhurnal*, UMA-86-047, No. 3, 1986, pp. 70-71.

ղան նահանջել Բեյրութ-Գամասկոս մայրուղու ուղղությամբ՝ իսրայելցիներին մարդկային և տեխնիկական շոշափելի կորուստներ պատճառելով: Նշենք, որ մինչ այդ, պաղեստինյան խմբավորումներն ու լիբանանյան ձախերն իսրայելցիների ճնշման տակ լքել էին հարավային Լիբանանում գտնվող իրենց դիրքերն ու նահանջել Բեյրութ:

Փաստենք, որ 1982թ. պատերազմի նախապատրաստման և վարման ընթացքում, Իսրայելի օդուժի հրամանատարության տրամադրության տակ Սիրիայի օդային պաշտպանության և օդուժի վերահսկման նպատակով էլեկտրոնային սարքավորումների և համակարգերի վերաբերյալ հետախուզական հուսալի և ճշգրիտ տեղեկատվություն կար: Դա Թել-Ավիվին հնարավորություն ընձեռեց նվազագույն կորուստներով կարճ ժամանակահատվածում տիրել լիբանանյան երկնքին³⁹⁸: Սիրիայի գործողությունների կանխորոշման շնորհիվ՝ իսրայելցի արևեստավարժ օդաչուները կարողացան ավելի քան 20 սիրիական օդանավեր և սիրիական ցամաք-օդ տիպի հրթիռներ վնասագերծել վերջիններիս թռիչքից 1-2 րոպե առաջ: Պատերազմի ընթացքում Սիրիան ընդհանուր առմամբ կորցրեց 90 ինքնաթիռ, 6 «Գազել» տեսակի հակատանկային ուղղաթիռներ և 19 ցամաք-օդ տիպի հրթիռային մարտկոցներ³⁹⁹, մինչդեռ Իսրայելը ոչ մի ինքնաթիռ չկորցրեց⁴⁰⁰:

Նշենք, որ ԽՍՀՄ-ն ակնհայտ պասիվություն ու զգուշավորություն հանդես բերեց ագրեսիայի առաջին շաբաթների ընթացքում⁴⁰¹: Իսկ Վաշինգտոնը սիրիաիսրայելական հակամարտության խորացման մտավախությունից ելնելով, սկսեց ջանքեր գործադրել հակամար-

³⁹⁸ Hirsh Goodman, W.Seth Carus, *The Future Battlefield and the Arab Israeli Conflict*, New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.), 1990, p. 27.

³⁹⁹ Սիրիայի ռազմական մեքենան դեռևս ծայրահեղ խոցելի վիճակում էր: ԽՍՀՄ-ի ռադարները, էլեկտրոնային սարքավորումները և կոմունիկացիոն սարքավորումները հնացած, քարոյապես մաշված էին: Ճակատային գծի ԽՍՀՄ-ի ինքնաթիռներն ու հրթիռները զիջում էին Արևմուտքից Իսրայելի ձեռք բերած սպառազինությանը: Այս մասին տե՛ս Arms Control and Disarmament Agency, *World Military Expenditures and Arms Transfers 1986*, Washington, D.C., 1987, p. 137.

³⁹⁹ Richard Gabriel, *Operation Peace for Galilee*, New York, 1984, p. 121.

⁴⁰⁰ Hirsh Goodman, W.Seth Carus, նշվ. աշխ., էջ 27:

⁴⁰¹ Rabinovich Itamar, նշվ. աշխ., էջ 130:

տող կողմերի միջև հրադադարի ապահովման ուղղությամբ: Իսրայելին հրադադար պարտադրելու գործին նպաստեց նաև նախագահ Ռեյզանին խորհրդային առաջնորդ Լեոնիդ Բրեժնևի հղած հուշագիրը: Ուշագրավն այն է, որ ԱՄՆ-ի հասցեին ԽՍՀՄ-ի հնչեցրած մեղադրանքներին նախագահ Ռեյզանը պատասխանում է, որ Մոսկվան *պարտավոր էր կիսել ճգնաժամի պատասխանատվությունը*, քանի որ Լիբանանի իրավիճակի կայունացման համար չէր օգտագործել Սիրիայի ու ՊԱԿ-ի վրա ունեցած իր ազդեցությունը⁴⁰²:

Կարծում ենք, որ չնայած հուշագրի համեմատաբար չափավոր տոնին, սիրիա-իսրայելական հակամարտության խորացումն այնուհանդերձ կարող էր հանգեցնել գերտերությունների մակարդակով գլոբալ միջամտության, նամանականդ, որ իսրայելական գործողությունների հանդեպ ԱՄՆ-ի թողտվությունը զայրույթի ու քննադատության ալիք էր բարձրացրել նաև արաբների մոտ:

Այսպիսով, պատերազմի առաջին փուլը եզրափակող հրադադարն ուժի մեջ մտավ հունիսի 11-ի 12-ի լույս գիշերը, երբ իսրայելական հսկողության տակ էր հայտնվել լիբանանյան տարածքի գրեթե կեսը՝ մոտ 4,5 հազար քառ. կմ., որտեղ ոչնչացվել էին ՊԱԿ-ի ռազմաքաղաքական կառույցները⁴⁰³: Սակայն մարտերը դադարեցին միայն երկրի արևելյան հատվածում՝ շարունակվելով արևմտյան ու կենտրոնական հատվածներում: Մարտական գործողություններն ուղղակիորեն չազդեցին Սիրիայի համար ռազմավարական տեսանկյունից կենսական նշանակություն ունեցող շրջանների, հատկապես Բեքաայի վրա:

Հունիսի 13-ին իսրայելցիները մոտեցան Բեյրութի արվարձաններին՝ արևելյան Բեյրութում գործող աջ-քրիստոնեական զորամիավորումների օգնությամբ աքցանի մեջ առնելով մայրաքաղաքի արևմտյան հատվածում գտնվող ՊԴԸ-ի և պաղեստինյան տարբեր կազմակերպությունների հիմնական ուժերին: Սկսվեց աննախադեպ կերպով Լիբանանի մայրաքաղաքի հրետակոծությունն օդից, ծովից ու

⁴⁰² William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 124:

⁴⁰³ Палестинская проблема. Документы ООН, международных организаций и конференций, М., 1984, стр. 112.

ցամաքից: Հրթիռներով և հրետանային, ընդ որում՝ ամերիկյան արտադրության գնդիկավոր, ֆոսֆորային և վակուումային ռումբերով՝ շարքից հանվեցին հարյուրավոր տներ, զոհվեցին հազարավոր մարդիկ: Ամերիկյան լրատվամիջոցներն ու նույնիսկ կոնգրեսի որոշ անդամներ խստորեն դատապարտեցին քաղաքացիական զոհեր՝ հարուցած իսրայելական ռազմափոխ գործողությունները⁴⁰⁴: Հասարակական կարծիքի վիճակագրական տվյալների համաձայն, ներխուժումը քննադատող ամերիկացիների թիվը հետզհետե ավելանում էր:

Հունիսի 19-ի դրությամբ պետքարտուղար Հեյզը փորձեց արդարացնել իսրայելական գործողությունները՝ պնդելով, որ այն պարզապես «հարավային Լիբանանում անտանելի ձգձգվող անկայունության գագաթնակետն էր»: Պետքարտուղարը համոզված էր, որ իսրայելական լայնածավալ գործողություններն ամերիկյան շահերին համապատասխանում էին այն պարզ պատճառով, որ ուղի էին հարթում լիբանանյան կայունության հիմնական խոչընդոտներ համարվող ՊԱԿ-ի և սիրիական ուժերի երկրից դուրսբերման համար: Միայն այդ դեպքում կարող էր ապահովվել Իսրայելի հյուսիսային սահմանների անվտանգությունն ու Լիբանանի կայունությունը⁴⁰⁵: Մակայն ընդհանուր առմամբ ԱՄՆ-ի կառավարության դիրքորոշումը երկիմաստ էր մնում: Վարչակազմը մտավախություն ուներ Բեյրութի նկատմամբ Իսրայելի ճնշումն ուժեղացնելու և ՊԱԿ-ին արմատախիլ անելու թույլտվության հարցում, քանի որ այդ ուղղությամբ ԱՄՆ-ի վրա ճնշում էր գործադրվում արաբ առաջնորդների, անգամ Ամերիկայի եվրոպական դաշնակիցների կողմից: Այդ իսկ պատճառով նախագահ Ռեյգանն Իսրայել-

* Միջազգային չեզոք դիտորդների կողմից ամրագրվեց այն փաստը, որ ագրեսիայի առաջին ժամերից Իսրայելն օգտագործել է միջազգային պայմանագրերով արգելվող սարքեր տեսակի զինատեսակներ, օրինակ՝ ֆոսֆորային ու գնդիկավոր ռումբեր, որոնցից յուրաքանչյուրը պարունակում էր 650 փամփուշտ: Վերջապես, իսրայելական քանակն առաջին անգամ կիրառեց ամերիկյան արտադրության վակուումային ռումբեր, որոնք իրավունք ունեւր կիրառել միայն «պաշտպանական նկատառումներով»: Իսրայելցիներն ամերիկյան կատարելագործված զենք օգտագործեցին Լիբանանի իրենց հակառակորդների հրթիռային մարտկոցների ոչնչացման նպատակով:

* Ագրեսիայի ընթացքում Լիբանանը տվեց 20 հազ. զոհ, 30 հազ. վիրավոր և կրեց 2 մլրդ. դոլլարի վնաս:

⁴⁰⁴ Fred J.Khoury, նշվ. աշխ., էջ 430:

⁴⁰⁵ Fraser T.G., նշվ. աշխ., էջ 166:

լին «հորդորեց» դադարեցնել ռազմական գործողությունները և պահանջեց բոլոր օտար ուժերը՝ սիրիական, պաղեստինյան և իսրայելական, դուրս բերել Լիբանանից: Վաշինգտոնն անհրաժեշտ էր համարում երկրում հաստատել Իսրայելի հյուսիսային սահմանների անվտանգությունն ապահովող արդյունավետ կառավարություն⁴⁰⁶:

Ուշագրավն այն է, որ հունիսի 21-ին մախագահ Ռեյզանը հյուրընկալեց Իսրայելի վարչապետին, սակայն մերժեց Թե-Ավիվին լրացուցիչ ռազմական օգնություն տրամադրելու վերջինիս խնդրանքը⁴⁰⁷: Բեզինը խիստ սառը վերաբերմունքի արժանացավ մաև հունիսի 22-ին՝ ԱՄՆ-ի Սենատի Արտաքին հարաբերությունների հանձնաժողովի հետ ունեցած հանդիպման ընթացքում⁴⁰⁸: Իսրայելցիները համոզված էին, որ ամերիկյան կառավարությունը, ընդունելով հանդերձ իր շահերին լիբանանյան ագրեսիայի ծառայելու փաստը, պարզապես *պարտավոր էր* իր ավանդը ներդնել դրա ֆինանսավորման գործում: Նրանք վստահ էին մաև, որ ԱՄՆ-ն Իսրայելի հանդեպ բարոյական պարտք ունի, քանի որ «իսրայելցիներն արյուն են հեղում ամերիկացիների համար շահավետ պատերազմներում»⁴⁰⁹:

Բոլոր դեպքերում, Միացյալ Նահանգները քվեարկեց Իսրայելի ներխուժումն ու քաղաքացիական ծանր կորուստների հարուցումը դատապարտող ԱՄ-ի մի շարք բանաձևերի օգտին: Ռեյզանն *ընդունեց* մաև վարչակազմի զեկույցները, որոնց համաձայն *հնարավոր էր համարվում* ԱՄՆ-ի հետ ռազմական համաձայնագրի խախտման արդյունքում Իսրայելի կողմից գնդիկային ռումբերի օգտագործումը⁴¹⁰:

Թեև Վաշինգտոնն իր բանավոր բողոքը հայտնեց իսրայելական ուժերի կողմից Լիբանանի տարածքի 1/3-ը կազմող հարավի գրավման ու Բեյրութի պաշարման դեմ, այնուհանդերձ, պատերազմի շարունակման նպատակով քաղաքական աջակցություն ցուցաբերեց

⁴⁰⁶ William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 125:

⁴⁰⁷ Во что обходится Израилю война в Ливане, ТАСС. БПИ N 175, 6.10.1982г., стр. 31.

⁴⁰⁸ Sachar Howard M., A History of Israel from the Rise of Zionism To Our Time, N.Y., 2000, p. 910.

⁴⁰⁹ «Le Mond Diplomatique», Paris, 17.8.1982.

⁴¹⁰ Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 431:

Թեւ-Ավիվին: ԱՄՆ-ը ոչ միայն վետո՞ դրեց Լիբանանում իսրայելական զորքերի ներկայությունը դատապարտող ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի ընդունած մի շարք բանաձևերի վրա⁴¹¹, այլ 1982թ. վերջին Իսրայելին 2.485 ԱՄՆ մլրդ. դոլլարի տնտեսական օգնություն հատկացրեց ԱՄՆ-ի 1983թ. նախատեսվող բյուջեից⁴¹²:

Ամեն դեպքում, իսրայելական ռազմական գործողությունների հետագա շարունակությունը դուրս էր գալիս Վաշինգտոնի և Թեւ-Ավիվի միջև պայմանավորվածությունների շրջանակից: Նահանգների մոտ ստահոգություն էր առաջացնում ԱՄՆ-արաբական երկրներ հարաբերությունների վատթարացման, Իսրայելի ու Սիրիայի միջև նշմարվող պատերազմի և համայնավարների հավանական միջամտության հեռանկարը⁴¹³: Փաստորեն, Լիբանանում ՊԱԿ-ի և սիրիական ուժերի կրած պարտությունը Վաշինգտոնի համար միաժամանակ և՛ նոր հնարավորություններ էր ստեղծում, և՛ լուրջ խնդիրներ հարուցում: Մի կողմից, խորհրդային երկու դաշնակիցների՝ ՊԱԿ-ի և Սիրիայի պարտությունն ու Մոսկվայի անգործությունը նման ելքի կանխարգելման ուղղությամբ կարող էին ուժեղացնել ամերիկյան լծակները տարածաշրջանում՝ միաժամանակ թուլացնելով իր հակառակորդին⁴¹⁴: Մյուս կողմից էլ, արաբ առաջնորդների և նույնիսկ Նահանգների եվրոպական դաշնակիցների քննադատության պայմաններում ԱՄՆ-ը ստիպված էր զգուշավորություն հանդես բերել Իսրայելի ճնշումը Բեյրութի հանդեպ ուժեղացնելու և ՊԱԿ-ին արմատախիլ անելու թույլտվության հարցում⁴¹⁵:

⁴¹¹ ԱՄՆ-ն ի դեմս ՄԱԿ-ում ԱՄՆ-ի մշտական ներկայացուցիչ Ջ.Կիրկպատրիկի, 4 անգամ՝ 1982թ. հունիսի 9-ին, հունիսի 26-ին, հուլիսի 29-ին, օգոստոսի 6-ին վետո դրեց իսրայելական զորքերի դուրսբերման վերաբերյալ ՄԱԿ-ի Գ-Ա-ի ընդունած բանաձևերի վրա:

⁴¹² Моджорян Л.А., Международный сионизм на службе империалистической реакции, М., 1984, стр. 96.

⁴¹³ Майкл Майерс, объем помощи Израиля увеличивается, ТАСС. БПИ N 12, 18.1.1983, стр. 31.

⁴¹⁴ Robert O Freedman, The Middle East After The Israeli Invasion of Lebanon, N.Y., 1986, p. 70.

⁴¹⁵ Barry Rubin, նշվ. աշխ.:

⁴¹⁵ William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 125:

Արդեն իսկ հուլիսի կեսերին Հաբիբը սկսեց քանակցել լիբանանյան կառավարության հետ՝ ՊԱԿ-ի ստորաբաժանումների և սիրիական զորքերի Լիբանանից դուրս բերման ուղղությամբ: Դա առաջին դեպքն էր, երբ լիբանանյան կառավարությունը պաշտպանում էր Իսրայելի և ԱՄՆ-ի դիրքորոշումն այդ հարցում⁴¹⁶: Իսրայելը, որը ցանկություն չունեւ լրացուցիչ կորուստներ կրել և ներքաշվել ՊԱԿ-ի հետ մարտերի մեջ, հունիսի 25-ին Սպիտակ տանը հայտնեց, որ պատրաստ է ընդունել հրադադարի պայմանները և հաստատեց Հեյզի առաջարկած վերոնշյալ ծրագիրը: Իր հերթին, ՊԱԿ-ի առաջնորդ Արաֆաթը, Լիբանանից ՊԱԿ-ի հեռացման պատրաստակամության մասին ակնարկելով հանդերձ, պահանջեց պահպանել Բեյրութում ՊԱԿ-ի քաղաքական ու խորհրդանշական ներկայությունը՝ երաշխավորելով մահ իր ռազմիկների անվտանգ դուրսբերումը: Ռեյզանն առաջարկեց ՊԱԿ-ի դուրսբերման անվտանգության երաշխավորման նպատակով խաղաղապահ ուժերում ամերիկյան զորքեր ընդգրկել: Սակայն ՊԱԿ-ի համար «նոր տուն» փնտրելու խնդիրը դեռևս առկա չէր՝ կապված Լիբանանում բնակվող 400.000 պաղեստինցիներին արաբական երկրներում վերաբնակեցնելու և պաղեստինցի մարտիկներին այդ երկրների կողմից ընդունելու պատրաստակամության շուրջ առկա մտավախության հետ: Վաշինգտոնը Սաադյան Արաբիային ու արաբական մյուս պետություններին պաշտոնապես տեղեկացրեց, որ «ԱՄՆ չի կարող երաշխավորել» Իսրայելի հետ զինադադարի ապահովումը, քանի դեռ պաղեստինցիները զենքը վայր չեն դրել⁴¹⁷:

Եզիպտոսի նախագահ Մուբարաքն Արաֆաթին առաջարկել էր ապաստան տալ 6.000 պաղեստինցի մարտիկների՝ Եզիպտոս առանց սպառազինության մտնելու նախապայմանով: Սակայն նախագահն ավելի ուշ հրաժարվեց իր առաջարկից, քանի որ Արաֆաթը հրաժար-

⁴¹⁶ Эпштейн А.Д., Бесконечное противостояние, М., 2000, стр. 109.

* Հուլիսի երկրորդ շաբաթվա ընթացքում ՊԱԿ-ը համաձայնվել էր Բեյրութում քաղաքական գրասենյակ ու Տրիպոլիում 600 հոգանոց զինուժ պահել:

⁴¹⁷ Пырлив Е.Д., 624. аշխ., էջ 248.

վում էր Բնորոշից հետանալ առանց զենքի⁴¹⁸։ Միայն այն բանից հետո, երբ Սառույան Արաբիան խոստացավ համապատասխան ֆինանսական օգնություն հատկացնել, արաբական որոշ երկրներ համաձայնեցին ընդունել ՊԱԿ-ի մարտիկներին⁴¹⁹։ Դամասկոսը ևս հասկացրեց, որ ՊԱԿ-ը կարող է հաստատվել Սիրիայում և համաձայնվեց սիրիական ուժերը դուրս բերել Լիբանանից։

Ինչ վերաբերվում է վերոնշյալ խնդրի նկատմամբ «Կայունության և հակազդեցության ճակատի» արձագանքին, ապա հարկ է նշել, որ այն դադարել էր գոյություն ունենալ ինչպես անդամ երկրների, մասնավորապես Սիրիայի և Իրաքի* միջև ներքին տարածայնությունների*, այնպես էլ ՊԱԿ-ի ներսում առկա պատակտման արդյունքում։ Իսրայելի լիբանանյան ագրեսիան պատշաճ հակազդեցություն չառաջացրեց նաև արաբական մյուս պետությունների, հատկապես ԱՄՆ-ից ռազմական առաքումներ ստացող Շոցի պահպանողական մավթարդյունահանող երկրների մոտ⁴²⁰։ Իսրայելական ագրեսիայի առնչությամբ ԱՊԼ-ի արտգործնախարարների միստ հաջողվեց գումարել միայն հունիսի 26-ին Թունիսում, որը սակայն հավանություն չտվեց Լիբանանում իսրայելական ագրեսիայի դեմ արաբների համատեղ պայքարի ծավալման և ԱՄՆ-ի դեմ քաղաքական ու տնտեսական պատժամիջոցների կիրառման ուղղությամբ Սիրիայի և ՊԱԿ-ի առաջարկին⁴²¹։

⁴¹⁸Գևորգյան Գ., 1982թ. իսրայելյան ագրեսիան Լիբանանում և Եգիպտոսի դիրքորոշումը, էջ 64։

⁴¹⁹ Павлов А., Ястребы над Ливаном, М., 1990, стр. 33.

* Լիբանանում էր գտնվում նաև իրաքյան 1500 հոգուց բաղկացած մի զորախումբ։ Այս մասին տե՛ս Арабский мир, Три десятилетия независимого развития, М. 1990, стр. 306.

* Այդ տարածայնությունների շնորհիվ Իսրայելն ի վիճակի եղավ հարավային քեդ բույլ պաշտպանված թողնել՝ հյուսիսում կենտրոնացնելով բոլոր ուժերն ու միջոցները։

⁴²⁰1980-ականների սկզբից միջազգային շուկայում մավթի գների կտրուկ նվազման պայմաններում մավթարդյունահանող արաբական երկրները զգալիորեն նվազեցրին Սիրիային հատկացվող օգնությունը։ Վերջինիս կրճատմանը մպատեց նաև իրան-իրաքյան պատերազմի ընթացքում Շոցի երկրների կողմից Իրաքին հսկայական ֆինանսական միջոցների տրամադրման փաստը։ Այս մասին տե՛ս Գ.Ղարիբջանյան, Սոցիալ-տնտեսական և ներքաղաքական ճգնաժամը Սիրիայում 1980-ական. քթ. առաջին կեսին, Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXIV, Երևան, 2005, էջ 152։

⁴²¹ The Palestinians Between Terrorism and Statehood, Brington, 1996, p. 24.

Նշենք, որ ԽՍՀՄ-ը «հաշվարկված» պասիվություն ու զգուշավորություն հանդես բերեց՝ նաև Բեյրութի պաշարման ընթացքում՝ ելնելով արաբ-իսրայելական հակամարտությունը գերտերությունների ուժային քաղաքականության միջոցով կարգավորելու անհնարինության կանխադրությից: Մինչդեռ Սիրիան՝ Մոսկվայի հանդեպ հիասթափությունը սքողելով, շարունակեց ԽՍՀՄ-ին վերաբերվել իբրև իր գլխավոր դաշնակցի, միջազգային աջակցության հիմնական միջոցի, Բեքաայում Իսրայելին զսպող գլխավոր ուժի և հունիսին կորցրած զենքի լրացման աղբյուրի: Միևնույն ժամանակ Դամասկոսը փորձում էր վերականգնել Վաշինգտոնի հետ ընդհատված իր երկխոսությունը⁴²²:

**5. ԸՈՒՒՅԻ ԱՐԱՐ-ԻՍՐԱՅԵԼԱԿԱՆ ՀԱԿԱՍՏԱՐՏՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ: ՊԱԿ-Ի ԴՈՒՐՍ ԲԵՐՈՒՄԸ
ԼԻՐԱՆԱՆԻՑ «ԲԱԶՄԱԶԳ ՈՒԺԵՐԻ» ՀՈՎԱՆՈՒ ՆԵՐՔՈ**

Վերոշարադրյալից կարելի է գալ այն հետևության, որ իսրայելական ազդեսիայի սկզբում Սպիտակ տունը որդեգրել էր «վնասի սահմանափակման» ռազմավարություն, որի համաձայն՝ անհրաժեշտ էր կանխել Վաշինգտոնի արաբ դաշնակիցների՝ հատկապես Մատոլյան Արաբիայի և Եգիպտոսի բացասական հակազդեցությունը, նվազագույնի հասցնել համայնավարների ազդեցությունն արաբական աշխարհում և խուսափել ԱՄՆ-ԽՍՀՄ ճգնաժամի առաջացումից⁴²³: Այս մտեցումը թերևս պայմանավորված էր մերձավորարևելյան քաղաքականության շուրջ ԱՄՆ-ի պաշտոնախարար Կասպար Վայնբերգերի և ազգային անվտանգության գծով հատուկ օգնական Վիլիամ Կլարկի՝

* Անգամ Բեյրութում խորհրդային դեսպանատանը իսրայելական զորքերի կողմից վնաս հասնելուց հետո:

⁴²² Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 130:

⁴²³ Moshc Maoz and Avner Yaniv, նշվ. աշխ., էջ 217:

* Սպիտակ տանը լայնորեն տարածված տեսակետ կար, որի համաձայն Կլարկը քավականաչափ իրազեկ չէր արտաքին քաղաքականության հիմնական ուղղություններն ինքնուրույն մշակելու գործում: Այս մասին տե՛ս СИА: Дипломатия, Раздирасмая противоречиями, ТАСС. БПИ N 162, 18.8.1982, стр. 3.

նախագահ Ռեյգանի ու պետքարտուղար Հեյզի հետ ունեցած տարածաշրջանային լուրջ զրոյացումը⁴²⁴։ Կասսպար Վայնբերգերն ու Վիլիամ Կլարկը շարունակ պնդում էին, որ Իսրայելի լայնածավալ գործողությունները կարող են հակասմերիկյան տրամադրություններ առաջացնել արաբական աշխարհում, սպառնալ Ծոցի պահպանողական ամերիկամետ վարչակարգերին՝ տարածաշրջանում ԽՍՀՄ-ի ազդեցության վերահաստատման հնարավորություն ընձեռելով⁴²⁵։ Կլարկն առաջ էր քաշում Իսրայելին զսպելու և սառուցիներին ընդառաջելու անհրաժեշտությունը, քանզի արաբական աշխարհում ԱՄՆ-ի դիրքերի ամրապնդման նպատակով հարկավոր էր միաժամանակ ինչ-որ բան խոստանալ նաև արաբներին։

Ի վերջո, ԱՄՆ-ի վարչակազմի ներսում առկա տարածաշրջանայինությունները, մասնավորապես լիբանանյան ճգնաժամի հարցում, նպաստեցին Հեյզի պաշտոնաթողությանը։ Գործնականում կառավարությունում միջազգային հարցերում եզակի փորձառու պաշտոնյաներից լինելով, Հեյզը մեկուսացված էր Սպիտակ տանը։ Նախկին պաշտնախարար Շլեսինգերի կարծիքով՝ պետքարտուղարը կառավարությունում միակ արհեստավարժը լինելով, Քիսինգերի անարդարացի քննադատության գոհն էր դարձել։ Շլեսինգերը գտնում էր նաև, որ որքան մեծ լիներ Հեյզի ազդեցությունը, այնքան ավելի պրոֆեսիոնալ կլիներ ԱՄՆ-ի դիրքորոշումն արտաքին քաղաքական հարցերում և առավել մեծ կլիներ Սպիտակ տան հանդեպ արտերկրի վստահությունը⁴²⁶։ Ըստ էության, Հեյզի պաշտոնաթողության հիմնական պատճառը Ռեյգանի հետ արտաքին քաղաքական խնդիրների՝ մասնավորապես Արևելք-Արևմուտք, Հյուսիս-Հարավ հարաբերությունների, ռազմավարական սպառազինությունների սահմանափակման հիմնախնդրի և,

⁴²⁴ Карен Эллиот Хаус, Рич Джарословски, О назначении Уильяма Кларка на пост помощника президента США по национальной безопасности, ТАСС. БПИ N 7, 12.1.1982г., стр.13. Կլարկը զգալի օգնություն ցուցաբերեց Հեյզին՝ ռեյգանական Սպիտակ տան աշխատակիցների հետ հարաբերությունների կարգավորման հարցում։ Նա ձգտում էր հարթել ինչպես Վայնբերգերի, որի հետ ջերմ հարաբերություններ ուներ, և Հեյզի, այնպես էլ Հեյզի ու Ալլենի միջև առկա հակասությունները։

⁴²⁵ Sachar Howard M., նշվ. աշխ., էջ 910։

⁴²⁶ Карен Эллиот Хаус, Положение в Госдепартаменте: Хейг изолирован от круга Рейгана, ТАСС. БПИ N 24, 4.2.1982г., стр. 3-9.

անշուշտ, ՄԱ-ի քաղաքականության որոշ ասպեկտների շուրջ ունեցած տարաձայնություններն էին⁴²⁷:

Արտաքին գերատեսչության ղեկավարի պաշտոնում Հեյզին փոխարինեց տնտեսագետ ու առաջատար գործարար Ջորջ Շուլցը*, որի պաշտոնավարության սկիզբը (1982թ. հուլիսի 16) նշանավորեց ՄԱ-ում խաղաղության համապարփակ գործընթացի սկիզբը:

Նախագահ Ռեյգանը պետքարտուղարի պաշտոնում Ալեքսանդր Հեյզին Ջորջ Շուլցով փոխարինելու մասին լուրը հայտնելիս նշեց, որ ԱՄՆ-ի արտաքին քաղաքականության մեջ ոչ մի փոփոխություն չի լինելու՝ «այդ քաղաքականությունը որոշողը ես եմ լինելու»: Երկու շաբաթ չանցած, արտաքին գործերով սենատի համձնաժողովի առջև իր ելույթի ժամանակ Շուլցն ակնարկեց ՄԱ-ի քաղաքականության մեջ կարևոր շրջադարձի մասին՝ «անհետաձգելի» համարելով «պաղեստինցիների քաղաքական ձգտումների» բավարարումը⁴²⁸:

Ինչ վերաբերվում է Իսրայելի նկատմամբ պետքարտուղարի տաժաժ զգացումներին, ապա դրանք իր նախորդի համեմատությամբ հեռու էին բարեկամական լինելուց, և նա քննադատաբար էր վերաբերվում Իսրայելի հանդեպ լավատեսորեն տրամադրված պետքարտուղարության «արաբագետներին»: Ջորջ Շուլցն ու Վիլիամ Կլարկը վարչակազմում արաբամետ գծի և արաբ-իսրայելական հա-

⁴²⁷ Anatholy Dobrynin, նշվ. աշխ., էջ 506: Պաշտոնաթողությանը նպաստեցին նաև Հեյզի նկատմամբ ներքին՝ անդրկուլիսյան մեքենայությունները, որոնց համաձայն Հեյզը մեղադրվում էր իրեն ամերիկյան արտաքին քաղաքականության միակ առաջատարը ներկայացնելու հավակնություններում (սա նսեմացնում էր նախագահի դերը՝ քաղաքական որոշումների կայացման գործում), ինչպես նաև պետքարտուղարի պաշտոնը 1984թ. նախագահական ընտրություններին Ռեյգանի դեմ պայքարում օգտագործելու մտադրություններում:

* Շուլցը եղել էր ՄԱ-ում լայն հետաքրքրություն ունեցող ինժեներական «Բեյքեյ Կորպորացիայի» նախագահը, որի պատճառով կոնգրեսի որոշ անդամներ նրան պիտակավորվել էին իբրև «արաբագետ»: Շուլցը Նիքսոնի պաշտոնավարման տարիներին կառավարական մակարդակի տարբեր պաշտոններ էր զբաղեցրել:

⁴²⁸ США: Дипломатия, Раздорная противоречиями, նշվ. աշխ., էջ 3-4: Ի տարբերություն Կլարկի, Շուլցը Հեյզի պես հերքում էր ԽՍՀՄ-ի դեմ «տնտեսական պատերազմի» ամերիկեշտությունը: Սա հակասում էր Սպիտակ տան խորհրդակցականների կողմից նախագահին սերմանվող հակասովետիզմին:

կամարտության բանակցային ճանապարհով կարգավորման կողմնակիցներ էին: Կրելով պետքարտուղարի օգնական Նիկոլաս Վելտթիսի գլխավորած պետդեսպի ՄԱ-ի գործերով զբաղվող բյուրոյի ազդեցությունը, նրանք համոզված էին խաղաղության հասնելու հնարավորությունների մեջ: Շուրջի կարծիքով, Վայմերբերգն ակտիվորեն ներքաշվել էր արտաքին քաղաքականության մեջ՝ միջազգային բոլոր ճգնաժամների կարգավորման գործում առաջարկելով պարզեցված մտեցում՝ ռազմական ուժի կիրառում դիվանագիտական ջանքերի անտեսմամբ⁴²⁹:

Այսպիսով, Լիբանանի հրադադարից (հուլիսի 5-ի) անմիջապես հետո, իր պաշտոնավարության առաջին ամսին Շուրջի՝ պետքարտուղարության ՄԱ-ի գծով փորձագետների թիմը զբաղված էր արաբ-իսրայելական հակամարտության կարգավորման ուղղությամբ գաղտնի ծրագրի մշակմամբ: Ծրագրով նախատեսվում էր արևմտյան Բեյրութից ՊԱԿ-ի դուրսբերում, քենիդևիդյան պայմանավորվածությունների իրագործում, Իսրայելի կողմից Արևմտյան ափում և Ղազայում պաղեստինյան ինքնավարության ճանաչում: Սակայն ծրագրում հստակեցված չէր պետության բացակայության պարագայում պաշտպանության և արտաքին քաղաքականության հարցերում պաղեստինցիների կողմից պատասխանատվություն ստանձնելու խնդիրը: Ըստ էության, Շուրջը նպատակ ուներ պաղեստինցիներին քանակցությունների սեղանի շուրջ մտեցնել եգիպտական պատվիրակության կազմում, իսկ Բեզիհին համոզել՝ զիջումների գնալ Արևելյան Երուսաղեմի և Արևմտյան ափում նոր բնակավայրերի կառուցումը դադարեցնելու հարցում: Նախատեսվում էր արաբական «չափավոր» երկրներ Հորդանանին, Սաուդյան Արաբիային, ինչպես նաև Լիբանանին համոզել՝ եգիպտաիսրայելական գործարքի օրինակով Իսրայելի հետ պայմանագրեր ստորագրել: Շուրջը մտադիր էր նաև Վաշինգտոնի և ՄԱ-ի մայրաքաղաքների միջև կապ հաստատելու նպատակով այնտեղ մշտական դեսպան՝ իր տեսակի մեջ «գերհաբիբի» նշանակել: Այդ պաշտոնում առավել հավանական թեկնածու էր դիտվում Հենրի Զի-

⁴²⁹ Anatholy Dobrynin, նշվ. աշխ., էջ 509:

սինջերը, որն իր մասնակի ավանդն էր ունեցել նշյալ ռազմավարության մշակման գործում: Պետքարտուղարի կարծիքով՝ գլխավոր խնդիրը Լիբանանին ուղքի կանգնելու հարցում օգնության ցուցաբերումն էր⁴³⁰՝ քանի որ լիբանանյան ճգնաժամի կարգավորումը կարող էր նպաստել տարածաշրջանում տևական խաղաղության հաստատմանը:

Մինչդեռ Շուլցը զբաղված էր արաբ-իսրայելական հակամարտության կարգավորման իր ծրագրի մշակմամբ, իսրայելական ուժերն օգոստոսի 1-ին օդային գրոհներ իրականացնելուց հետո, ներխուժեցին Բեյրութի հարավային արվարձաններ և իրենց ձեռքն առան օդանավակայանի վերահսկողությունը: ԱՄՆ-ի հեռուստաալիքներով ցուցադրվեցին իսրայելական ուժերի հարուցած բազմաթիվ զոհերի ու ավերածությունների գիշերային տեսարանները: Օգոստոսի 1-ը մամուլում «Սև Կիրակի» անունը ստացավ⁴³¹: Հաջորդ օրը ՏԱՄՍ-ը հանդես եկավ արևմտյան Բեյրութի նկատմամբ իսրայելական ագրեսիան դատապարտող հայտարարությամբ⁴³²: Միևնույն օրն Իսրայելի արտգործնախարար Շամիրն այցելեց Վաշինգտոն՝ հանդիպելով ամերիկյան ղեկավարության հետ: Ռեյգանը Շամիրին հայտնեց, որ Իսրայելի կողմից արևմտյան Բեյրութ ներխուժման փաստն իրենց հարաբերություններում ամենատխուր հետևանքների կարող է հանգեցնել և սպառնաց դադարեցնել Իսրայելին տրամադրվող ռազմական օգնությունը: Շամիրի հետ Շուլցի առանձնագրույցի ժամանակ վերջինս պահանջեց, որպեսզի Իսրայելը դադարեցնի Բեյրութի դեմ գրոհները՝ ՊԱԿ-ի դուրս բերման շուրջ Հաբիբի բանակցություններն ավարտին հասցնելու նպատակով:

Ի վերջո, անդադար փոխհրաձգությամբ և օդային հրետակոծություններով ուղեկցվող արևմտյան Բեյրութի 78-օրյա պաշարումն ավարտվեց՝ ամրագրվելով 1982թ. օգոստոսի 7-ին ամերիկյան պատվիրակ Ֆիլիպ Հաբիբի և լիբանանյան իշխանությունների միջնորդությամբ:

⁴³⁰ «New York Post», 17.8.1982.

⁴³¹ John Bulloch, նշվ. աշխ., էջ 123:

⁴³² Арабо-израильский конфликт и палестинская проблема, ВГБИЛ, Москва, 1989, стр. 26. Այս մասին տե՛ս նաև. Внешняя политика Советского Союза и международные отношения, 1982...1983, стр. 90-91.

յամբ ստորագրված պայմանագրում: Վերջինիս համաձայն՝ պաղեստինյան ջոկատներն օգոստոսի վերջին պետք է դուրս բերվեին արևմտյան Բեյրութից՝ իրենց ապահովությունը երաշխավորող բազմազգ խաղաղապահ ուժերի ուղեկցությամբ: Փոխարենը, Վաշինգտոնը զրավոր երաշխավորում՝ էր Լիբանանում մնացող պաղեստինցիների կյանքի անվտանգությունն ու արևմտյան Բեյրութ Իսրայելի մուտքի արգելումը⁴³³:

Միրիան և մասնակցեց ՊԱԿ-ի դուրս բերմանն ուղղված բանակցություններին՝ իր հավանությունը տալով ամերիկյան ծրագրին: Փաստորեն, Դամասկոսի բանակցային հնարավորությունները համեմատաբար թույլ էին՝ պատերազմում սահմանափակ (հիմնականում օդում) պարտություն կրելու, արաբական զգալի աջակցության բացակայության և Լիբանանում իր քաղաքական դաշնակիցների հետ համագործակցության թուլացման պայմաններում: Մինչդեռ ՊԱԿ-ի ջախջախումն օգտակար եղավ Միրիային այնքանով, որքանով նրա մի հատվածի կախվածությունն առավել քան երբևէ մեծացավ Դամասկոսից⁴³⁴:

ՊԱԿ-ի դուրս բերման գործընթացի վերահսկողությունն ու անվտանգության ապահովումն օգոստոսի 25-ից մինչև սեպտեմբերի 26-ը նախատեսվում էր իրականացնել իտալական, ֆրանսիական զորակազմերից բաղկացած խաղաղապահական՝ «Բազմազգ ուժերի» (ԲՈՒ) միջոցով, որոնց օգոստոսի 20-ին պետք է միանային ԱՄՆ-ի 800 ծովային հետևակազորայինները⁴³⁵:

⁴³³ Ֆիլիպ Հարիթն իր կառավարության անունից երաշխավորեց, որ այդ դեպքում՝ 1) իսրայելական զորքերը չեն մտնի արևմտյան Բեյրութ և 2) կապահովվի Լիբանանում պաղեստինյան փախստականների ճամբարների անվտանգությունը: Այս մասին տե՛ս Агарышев А., От Кемп-Дэвида до трагедии Ливана, նշվ. աշխ., էջ 133:

⁴³⁴ Людиг А., Носенко В., Кризис в ООП: внутренние и внешние причины (1982-1985гг.), Научно-информационный бюллетень, 2(36), ЭКЗ. N 00259, Москва, 1985, стр. 134. Արաֆաթը Ռեյգանի վարչակազմի հետ Հարիթի միջոցով անուղղակի կապ պահելու փաստն ընկալեց իբրև Վաշինգտոնի կողմից ՊԱԿ-ի դե-ֆակտո ճանաչում, որն իր հերթին պետք է նպաստեր ամերիկապաղեստինյան երկխոսության կայացմանը:

⁴³⁵ Moshe Maoz and Avner Yaniv, Syria under Assad, նշվ. աշխ., էջ 218:

⁴³⁶ Kiron K. Skinner, Annelise Anderson and Martin Anderson, նշվ. աշխ., էջ 441: ՊԱԿ-ի դուրս բերման ընդհանուր պատասխանատվությունը կրում էին ֆրանսիացիներն ու իտալացիները: Իսկ 800 ամերիկյան ծովային հետևակայինների գործողությունները,

Ուշագրավն այն է, որ Վայնբերգերը, որը ճգնաժամերի ուժային կարգավորման կողմնակից էր, դեմ էր Լիբանան ԱՄՆ-ի ծովային հետևակայինների ուղարկման Ռեյզանի որոշմանը՝ ելնելով հակամարտությանը հնարավոր մասնակցի վերածվելու մտավախությունից: Մինչդեռ Շուլցն այն համոզմանն էր, որ ամերիկյան զորակազմը, իբրև խաղաղության հարատև երաշխիք, պետք է ուղի հարթեր խորայելական ուժերի արագ դուրս բերմանը⁴³⁶:

Նշենք, որ սկզբնական շրջանում ամերիկյան ծովային հետևակայինները ողջունվեցին պաղեստինցիների և լիբանանյան բոլոր խմբակցությունների կողմից: Եթե պաղեստինցիներն ու մուսուլմանները հույս ունեին ծովային հետևակայինների միջոցով պաշտպանվել Իսրայելից ու փաղանգավորներից, ապա Ժմայելն ու փաղանգավորներն ակնկալում էին նրանց միջոցով ամրապնդել երկրում իրենց սեփական դիրքերը: Ինչևէ, խաղաղապահները միառժամանակ չեզոք ու օգտակար դեր ունեցան անվտանգության ու կայունության հաստատման, ինչպես նաև Բեյրութից խորայելական ուժերի դուրս բերման գործում⁴³⁷:

1982թ. սեպտեմբերի 1-ին պաղեստինյան զորամիավորումների և ՄՁՈՒ-ի սիրիական զորաքանակի դուրս բերումը գործնականում ավարտված էր: Բեյրութից հեռացան սիրիական 25-րդ բրիգադի մնացորդները (2000 մարդ), իսկ պաղեստինցի մոտ 8.485 մարտիկներ տեղափոխվեցին Սիրիա, Ալժիր, Հարավային Եմեն, Սուդան, Իրաք, Հորդանան և Թունիս⁴³⁸:

Լիբանանից հեռանալուց հետո, Արաֆաթը հանդես եկավ ՄԱ-ում ուժերի հարաբերակցությունն ԱՄՆ-ի օգտին փոխվելու շուրջ

Վայնբերգերի ցանկությամբ, սահմանափակվում էին Բեյրութի մականանգուտի շրջանի վերահսկողությամբ՝ ելնելով անվտանգության նկատառումներից:

⁴³⁶ Douglas Little, նշվ. աշխ., էջ 245:

⁴³⁷ Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 441-422:

⁴³⁸ Киселев В.И., Палестинская проблема в международных отношениях: религиозный аспект, М., 1988. с. 184. ՊԱԿ-ի առաջին զորակազմը Բեյրութից Սիրիա մեկնեց օգոստոսի 27-ին: Սեպտեմբերի 1-ի դրությամբ ավելի քան 15.000 պաղեստինցիներ ու սիրիացիներ հեռացել էին Լիբանանից: ՊԱԿ-ի կենտրոնակայանը տեղափոխվեց Թունիս:

հայտարարությամբ⁴³⁹: ՊԱԿ-ի առաջնորդի կարծիքով՝ տեղի էր ունեցել ԱՄՆ-ի և ԽՍՀՄ-ի միջև «ազդեցության ոլորտների բաժանում»՝ տարածաշրջանում Վաշինգտոնին հատուկ դիրքեր սպասելու⁴⁴⁰:

6. ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ԱՋԵՐԻ ԳԻՐՔԵՐԻ ԱՄՐԱՊՆԴՈՒՄՆ ՈՒ 1982Թ. ԲԱՇԻՐ ԺՄԱՅԵԼԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՊԱՇՏՈՆՈՒՄ: 1982Թ. ՌԵՅԳԱՆԻ ԾՐԱԳԻՐԸ

Լիբանանից սիրիապաղեստինյան ուժերի հեռացման պայմաններում ճախակողմյան ուժերի դիրքերը թուլացան՝ փաղանգավորներին թողնելով երկրի կառավարման նախաձեռնությունը: Թեև Սիրիան ու ՊԴԸ-ը պահպանեցին իրենց ռազմական ներկայությունը Բեքաայի հովտում, երկրի հյուսիսում ու Լեռնալիբանանի մի շարք շրջաններում, այնուհանդերձ, իրադարձությունների ընթացքի վրա նրանց ազդելու հնարավորությունն անշուշտ նվազեց: Չախերի գործունեության հիմնական կենտրոնը՝ արևմտյան Բեյրութը, անցավ աջակողմյան ուժերի հետ սերտ համագործակցության մեջ գտնվող լիբանանյան բանակի վերահսկողությանը:

Նման իրադրության պայմաններում 1982թ. օգոստոսի 23-ին Լիբանանի նոր նախագահ ընտրվեց այդ պաշտոնում միակ թեկնածու 34-ամյա Բաշիր ժմայելը: Նախքան նախագահի պաշտոնում ընտրվելը, Բաշիրը խոստացել էր վերականգնել հակամարտության արդյունքում պառակտված երկրի միասնականությունը և հանդես էր եկել ԱՊԼ-ի կազմում Լիբանանի անդամակցության պահպանման օգտին⁴⁴¹:

Այնուամենայնիվ, նախագահի ընտրությունից անմիջապես հետո Վալիդ Ջումրլաթի գլխավորությամբ մուսուլման գործիչները Բաշիրից պահանջեցին երաշխավորել Լիբանանում քրիստոնյաների և մուսուլմանների միջև ավանդական հաշտության քաղաքականության

⁴³⁹ القاهرة، الأهرام، الاقتصادية، «Ալ-ահրամ Ալ-իքթիսադի», Կահիրե, 17.1.1983:

⁴⁴⁰ أنشورة، الفلسطين، «Ֆալիստին Ալ-սաուրա», 20.11.1982:

⁴⁴¹ «New York Times», 24.8.1982.

վարումը⁴⁴²: Խնդիրն այն էր, որ Լիբանանի մուսուլման գործիչները Բաշիրին իսրայելցիների դաշնակից էին համարում*, քանի որ վերջիններս ամեն ջանք գործադրել էին Լիբանանի մախազահի պաշտոնում Բաշիրի ընտրությունն ապահովելու հարցում: Այդ էր պատճառը, որ Թել-Ավիվն իրեն իրավունք էր վերապահում Բաշիրից պահանջել կատարել Իսրայելի հետ հաշտության ու պաշտպանության վերաբերյալ պայմանագիր կնքելու խոստումը⁴⁴³: Գեներալ Շարոնը սպառնում էր անգամ առանց պայմանագրի ստորագրման Իսրայելի զորքերը դուրս չբերել Լիբանանից, որն անշուշտ խարխլում էր Ժմայելի դիրքերը երկրի ներսում: Փաստորեն Բաշիրը, որը խրախուսել էր իսրայելական ազդեսիան իր գլխավոր «հակառակորդներից»՝ ՊԱԿ-ից և Սիրիայից ձերբազատվելու համար, այժմ ստիպված էր դիմել ամենատարբեր խուսավարումների՝ Լիբանանում Իսրայելի դրածոյի պիտակից ազատվելու համար⁴⁴⁴:

Այդ էր թերևս պատճառը, որ Թել-Ավիվը, Բաշիրի ընտրության հաջորդ օրը, վերջինիս նկատմամբ ճնշում գործադրելու (պաշտոնա-

⁴⁴² «Washington Post», 23.8.1982. Ժմայելի ընտրության դեմ վճռականապես հանդես եկան մախլեհի վարչապետ Սալամը՝ ՊԱԿ-ի հետ Ֆիլիպ Հաբիբի բանակցություններում լիբանանյան հիմնական միջնորդը, և մախլեհ մախազահ Ս.Յրամժինն: Մտապնդանքների մոտ առավել մեծ վրդովմունք էր առաջացրել այն հանգամանքը, որ մախազահին շնորհավորել էր Իսրայելի վարչապետ Սենյախն Բեզինը՝ «Ի սրտե լավագույն բարեմաղթանքներս քո ընտրության կապակցությամբ: Աստված քեզ գորավից, իմ հարազատ ընկեր, Լիբանանի ազատագրության և նրա անկախության պատմական մեծ առաքելության իրականացման գործում»: Այս մասին տե՛ս Sachar Howard M., A History of Israel from the Rise of Zionism To Our Time, New York, 2000, p. 911.

⁴⁴³ «Le Mond Diplomatique», Paris, 12.11.1982.

⁴⁴⁴ «Financial Times», London, 23.9.1982. 1982թ. սեպտեմբերի 14-ին (Բաշիրի սպանությունից մեկ շաբաթ առաջ) Իսրայելում Բեզինի հետ գաղտնի հանդիպման ընթացքում Բաշիրը հայտնում է բոլոր լիբանանցիների մախազահ դառնալու, հետևաբար՝ քաղաքական բոլոր ուժերին ընդունելի պայմանագիր կնքելու իր մտադրության մասին, որը փաստացի կերպով հարվածի տակ էր դնում Իսրայելի հետ պայմանագրի ստորագրման փաստը: Բաշիրը Բեզինին հայտնում է նաև Իսրայելի դրածո մայրը Հադդադին պետական դավաճանության մեղադրանքով Լիբանանի արդարադատությանը հանձնելու իր մտադրության մասին: Բեզինն էլ իր «կամակոտր» դաշնակցին հեղինակազրկելու նպատակով «թույլ է տալիս» այդ հանդիպումը լուսաբանող հաղորդագրություն հրատարակել իսրայելական թերթերի առաջին տողերում՝ այդպիսով խորացնելով Բաշիրի և ընդդիմության միջև առկա հակասությունները: Այս մասին տե՛ս Аммон Капелюк, Правительство Израеля в час расплаты, ТАСС. БПИ N 222, 12.11.1982г., стр. 32.

պես Լիբանանի հակամարտող ուժերի միջև հնարավոր «արյունահեղությունների կանխման» նպատակով իր գորքերը մտցրեց արևմտյան Բեյրութ⁴⁴⁵։ Լիբանանի կառավարությունը Թեյ-Ավիլի քայլը գնահատեց իբրև նոր ազդեսիա՝ ՄԱԿ-ի ԱԽ-ից պահանջելով նոր նիստ գումարել և Վաշինգտոնին խորայելական գործողությունների պատասխանատու համարելով⁴⁴⁶։

Մեկ շաբաթ անց, սեպտեմբերի 1-ին, Իսրայելը պաշտոնապես հայտարարեց «Խաղաղություն Գալիլեային» ռազմական գործողության ավարտի մասին։ Նույն օրը, Սպիտակ տան Օվալաձև գրասենյակից արված հեռուստաուղերձի ժամանակ, Ռեյզանը հանդես եկավ մերձավորարևելյան խաղաղության «Փարմ սկիզբ» նախաձեռնությամբ, որն իբրև հստակ քայլ էր դիտվում արաբական աշխարհի դժգոհությունը մեղմելու և ամերիկյան քաղաքականությունն իսրայելականից տարոտրշելու ուղղությամբ⁴⁴⁶։ Եվ քանի որ իր պաշտոնավարության ստանձնումից ի վեր նախագահ Ռեյզանը մերձավորարևելյան գործերում որպես օրենք առաջնորդվում էր նախորդ վարչակազմերի որդեգրած քաղաքականությամբ, ուստի նրա նախաձեռնությունը ևս հիմնված էր 1969թ. Ռոջերսի ծրագրի⁴⁴⁷ և 1979թ. Քեմփ Դևիդի համաձայնագրերի վրա։ Մակայն նրանում առավել հանգամանալից էին ներկայացված քաղաքական ու տարածքային խնդիրների կարգավորումներին առնչվող առաջարկները։ Խաղաղ բանակցային նոր գործընթաց նախանշող ծրագիրը նպատակ ուներ արաբական աշխարհին ցույց տալ, որ ԱՄՆ-ը համակրանքով է վերաբերվում արաբներին և փորձում է արձագանքել նրանց հոգսերին ու տազնապաններին։ Խնդիրն այժմ Իսրայելի օրինական անվտանգության խնդիրները պաղեստինցիների օրինական իրավունքների հետ համատեղելու մեջ էր, որին,

⁴⁴⁵ «Financial Times», London, 23.9.1982. Իսրայելցիները զինաթափեցին տեղի ճախնուսուլմանական միլիցիային, որոնք հայտնվեցին քրիստոնյա միլիցիայի վերահսկողության տակ։

* Ինչպես նշվել է, ԱՄՆ-ը, ի դեմս Հաբիբի, զրավոր երաշխիք էր տվել արևմտյան Բեյրութ իսրայելական զորքերի ներխուժումն արգելելու առնչությամբ։

⁴⁴⁶ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 146։

⁴⁴⁷ Այս մասին տե՛ս Mahmoud Riad, նշվ. աշխ., էջ 137-158: The Rogers Plan, Jewish Virtual Library, A Division of The American-Israeli Cooperative Enterprise, Decmber 9, 1969. <http://www.jewishvirtual library.org/jsource/History/rogers.html>.

նախագահի կարծիքով, կարելի էր հասնել ոչ թե մարտադաշտում, այլ դիվանագիտական ճանապարհով և կողմերի միջև փոխզիջման զնով⁴⁴⁸:

Ծրագիրն առաջադրում էր տարածաշրջանում խաղաղության և կայունության հասնելու նպատակով վերականգնել պատերազմից քայքայված Լիբանանը: Սակայն դա չէր նշանակում, որ ՄԱ-ի խաղաղությունը սկսվում ու ավարտվում էր Լիբանանում: ԱՄՆ-ի աջակցությամբ Լիբանանի վերականգնման գործընթացը պարզապես արաբ-խորայելական հակամարտության պատճառների արմատական կարգավորման ուղղությամբ քայլերից մեկը պետք է լիներ⁴⁴⁹:

Ամեն դեպքում, Ռեյգանի խաղաղության նախաձեռնությունը, բացի Եգիպտոսից, մերժեցին հակամարտությանն ուղղակի և անուղղակի մասնակից բոլոր կողմերը՝ Հորդանանի թագավոր Հուսեյնը, Իսրայելի վարչապետ Բեզիմը, Սիրիայի նախագահ Ասադը, ՊԱԿ-ի առաջնորդ Արաֆաթը, ԽՍՀՄ-ի առաջնորդ Բրեժնևը: Վաշինգտոնը փաստացի կերպով զրկվում էր ինչպես արաբ-խորայելական հակամարտության կարգավորման հնարավորությունից, այնպես էլ արաբ չափավոր վարչախմբերի վստահությունից: Խորհրդային առաջնորդները Ռեյգանի ծրագիրը «ֆարս» համարեցին՝ դատապարտելով ՄԱ-ի ապագան միանձնյա տնօրինելու ուղղությամբ ԱՄՆ-ի հավակնությունները:

7. ԱՄՆ-Ի ՌԱԶՄԱԸԱՂԱԸՄԿԱՆ ԱԶԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՄԻՆ ԺՄԱՅԵԼԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆԸ

Ինչպես տեսանք, Ռեյգանի ծրագիրն անօգտակար գտնվեց ոչ միայն արաբ-խորայելական հակամարտության, այլև այդ հակամարտության մարտադաշտի վերածված Լիբանանի ճգնաժամի կարգավորման հարցում: Այդ մասին է վկայում ՄԱԿ-ի ԲՈՒ-ի և ԱՄՆ-ի խա-

⁴⁴⁸ Robert O Freedman, նշվ. աշխ., էջ 71:

⁴⁴⁹ The Reagan Plan, Jewish Virtual Library, A Division of The American-Israeli Cooperative Enterprise, September 1982.

<http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Peace/reaganplan.html>.

դադապահներին վերադարձը Լիբանան, որոնք իրենց առաքելության իրականացումից հետո, սեպտեմբերի 13-ի դրությամբ, հեռացել էին երկրից: Վերջիններիս վերադարձին նպաստեցին մի շարք իրադարձություններ՝ սեպտեմբերի 14-ին Բաշիր ժմայելի սպանությունը, սեպտեմբերի 16-ի գիշերը Սաբրայի ու Շաֆիլայի պաղեստինյան ճամբարների փախստականների նկատմամբ Իսրայելի աջակցությամբ «Բաթախիբի» իրականացրած դաժան կոտորածները⁴⁵⁰, ինչպես նաև արևմտյան Բեյրութից իսրայելական ուժերի հեռացումը:

Այսպիսով, սեպտեմբերի 20-ին Լիբանան վերադառնալու հրահանգ ստացան ԱՄՆ-ի ծովային հետևակայինները: Սեպտեմբերի 29-ին Ռեյգանի խնդրանքով Բեյրութ վերադարձան նաև Ֆրանսիայի ու Իտալիայի խաղաղապահները: Նրանց պարտականությունը երկրի անվտանգության ու կայունության ապահովումը և պաղեստինցիներին ու լիբանանցիներին սպառնացող վտանգներից պաշտպանությունն էր: Իրականում լիբանանյան հակամարտության պասիվ խաղաղապահներից նրանք վերածվեցին ակտիվ մասնակիցների⁴⁵¹:

Անդրադառնալով Սաբրայի ու Շաֆիլայի կոտորածների խնդրին, կասկածից վեր ենք համարում, որ Վաշինգտոնը, առնվազն սեպտեմբերի 17-ի դրությամբ, տեղյակ էր այդ մասին: Նույն օրը երեկոյան նախագահ Ռեյգանը Նյու Ջերսիում ունեցած ելույթի ժամանակ հայտարարել էր, որ Բեյրութի աջ-քրիստոնեական զորամիավորումները գործել են *ինքնապաշտպանական նկատառումներով*՝ հակազդելով *ինչ-որ* ձախսական միլիցիայի հարձակմանը: Նման գնահատականից հետո պատահական չենք համարում ՄԱԿ-ում ՊԱԿ-ի մշտական դի-

⁴⁵⁰Моржорая Л.А., 62վ. աշխ., էջ 97: Իսրայելական հետախուզության կողմից «Երկաթե ուղեղներ» ծածկանումը ստացած զործողության շրջանակներում սեպտեմբերի 16-ին Թել-Ավիվը՝ օգտվելով Բեյրութից ՊԱԿ-ի ջոկատների հեռացման հանգամանքից, փակեց արևմտյան Բեյրութում գտնվող Սաբրա և Շաֆիլա պաղեստինյան ճամբարների մտարերը և փաղանգավորական միլիցիայի զորամիավորումներին *բույ-լատրեց* «ճամբարներում բաքնված» 2.000 «պաղեստինցի ահաբեկիչների» հայտնաբերման պատրվակով «մաքրազարդել» ճամբարները: 4 օր շարունակ 100-ավոր քաղաքացիներ կոտորածի ենթարկվեցին: Այս փաստն անգամ իր հուշերում խոստովանում է ԱՄՆ-ի պետքարտուղարներից Մադլեն Օլբրայթը: Sh'u Madam Secretary, A Memoir Madeleine Albright, Mirimax Books, N.Y., 2003, p. 305.

⁴⁵¹ Douglas Little, 62վ. աշխ., էջ 246:

տորդի կողմից թե՛ ուղղակի, և թե՛ մի շարք արաբական երկրների դեսպանատների միջոցով անուղղակի կերպով պետքարտուղարությանը հղված դիմումների* անպատասխան թողնելու փաստը⁴⁵²:

Մինչդեռ սեպտեմբերի 19-ին Իսրայելը խիստ դատափետումների ենթարկվեց ոչ միայն ՄԱԿ-ի ԱՄ-ի, ԵՏՀ-ի անդամ պետությունների և բազում աներիկացիների, այլ բազմաթիվ իսրայելցիների կողմից, որոնք խստորեն քննադատեցին իրենց կառավարությանը՝ կոտորածները թույլատրելու համար*։ Սեպտեմբերի 24-ին ՄԱԿ-ի Գլխավոր Ասամբլեան ընդունեց կոտորածները դատապարտող բանաձևը⁴⁵³:

Ինչ վերաբերվում է լիբանանյան իրադարձությունների նկատմամբ ԱՄՆ-ի զբաղեցրած դիրքորոշմանը, ապա հարկ է նշել, որ 1982թ. աշնանից Վաշինգտոնը ներքաշվեց լիբանանյան հակամարտության խրթին հորձանուտը՝ ստանձնելով Բաշիր ժմայելի սպանությունից մեկ շաբաթ անց վերջինիս եղբոր՝ Լիբանանի նախագահի պաշտոնում ընտրված Ամին ժմայելի հիմնական հովանավորի դերակատարությունը։ Նշենք, որ փաղանգավոր Ամին ժմայելը սեպտեմբերի 21-ին Լիբանանի նախագահի պաշտոնում ընտրվել էր մուսուլման խորհրդարանականների աջակցությամբ՝ ազգային հաշտության, Իսրայելի

* Դիմումները վերաբերվում էին Բեյրութից հեռացած պաղեստինցիների ընտանիքներին Վաշինգտոնի տված «ամվտանգության երաշխիքների» չկատարմանը:

⁴⁵² Пырлян Е.Д., նշվ. աշխ., էջ 250: Թումիսի ԱՄՆ-ի դեսպանատանը սեպտեմբերի 17-ին պաշտոնապես հայտարարվեց, որ Բեյրութում աներիկյան դեսպանատան ներկայացուցիչը եղել է ճանաչված և «առանձնահատուկ ոչինչ չի նկատել»:

* Բեզինի կառավարությունը հասարակական ճնշման տակ պաշտոնական հետաքննություն անցկացրեց, որը 1983թ. փետրվարին վերջնականապես հանգեցրեց պաշտոնախարար Շարունի պաշտոնազրկմանը: Գրավյալ Արևմտյան ափի կառավարիչ Մեմախեմ Միլսենը սեպտեմբերի 23-ին երաժարվեց իր պաշտոնից, իսկ 1000 իսրայելցի պահեստազորայիններ պաշտոնապես խնդրեցին, որպիսի ծառայության չնշանակվեն Լիբանանում:

⁴⁵³ Палестинская проблема. Документы ООН, международных организаций и конференций, М., 1984, стр. 153-154. Цы մասին մամրամասն տե՛ս Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН ES-7/9 от 24 сентября 1982 года, Резолюция седьмой чрезвычайной специальной сессии Генеральной Ассамблеи ООН по вопросу о Палестине (1980-1982 годы), Палестинская проблема, Документы ООН, международных организаций и конференций, М., 1984, стр. 153-154; Ա.Հարությունյան, ԱՄՆ-ի վարած քաղաքականությունը Լիբանանի երկրորդ քաղաքացիական պատերազմի և ճգնաժամի ընթացքում (1975-1991թթ.), քննաժողովական առենախոսություն, ՀԱՎԵԼՎԱԾ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ:

օկուպացիային վերջ դնելու և Լիբանանի տարածքային ամբողջականության քաղաքականության գործին սատարելու նպատակով⁴⁵⁴։ Փաստորեն, Լիբանանի պատմության մեջ առաջին անգամ, բարձրագույն իշխանությունը ստանձնած փաղանգավորների նոր վարչակարգը որդեգրում էր երկրի վերամիավորման քաղաքականությունը։ Լիբանանից բոլոր օտարերկրյա ուժերի դուրս բերումից և հակամարտող կողմերի միջև հաշտության հաստատումից հետո փաղանգավորները կարող էին երկրում պահպանել իրենց տիրապետող դիրքերը։

Նախագահ Ամինի հիմնական փորձությունը Սաբրայի և Շաթիլայի իրադարձություններից հետո Իսրայելի հետ հարաբերությունների խնդիրն էր։ Վերջինիս ապավինելու դեպքում նախագահը կարող էր կորցնել ձախ-նուսուլմանական ուժերի աջակցությունը։ Թերևս այդ էր պատճառը, որ Իսրայելի և, ինչու չէ, Սիրիայի *կապանքներից* ազատվելու նպատակով նա կարող էր ապավինել ԱՄՆ-ի աջակցությանը՝ գտնելով, որ միայն Վաշինգտոնն է ի գորտ նրանց հարկադրել Լիբանանից միաժամանակ դուրս բերել իրենց ուժերը։ Դեռ ավելին, լիբանանյան կառավարության դիրքերն ամրապնդելու հարցում Ամինը զգում էր նաև ԱՄՆ-ի ռազմական, ֆինանսական և դիվանագիտական աջակցության կարիքը⁴⁵⁵։

Թեև Վաշինգտոնի կարծիքով՝ Ամին Ժմայելը չէր կարող առավել արդյունավետ կառավարիչ լինել, քան նրա եղբայր Բաշիրը, այնուհանդերձ, նրա քաղաքական կողմնորոշումը, առավել մոտ էր լիբանանյան բարեփոխումների ամերիկյան հայեցակարգին։ Այն պայմանավորված էր ոչ այնքան ԱՄՆ-ի համար Լիբանանի ռազմավարական նշանակության, որքան արտաքին գործոնների առկայության հանգամանքով⁴⁵⁶։ Այդ էր հավանաբար պատճառը, որ ԱՄՆ-ի օգնությունը երկար սպասել չտվեց։ 1982թ. դեկտեմբերից Վաշինգտոնը ստանձնեց լիբանանյան բանակի հանդերձավորման ու զորավարությունների անցկացման պատասխանատվությունը։ Լիբանանի ոստիկանությանն

⁴⁵⁴ Moshe Maoz and Avner Yaniv, նշվ. աշխ., էջ 219։

⁴⁵⁵ «Financial Times», London, 23.9.1982.

⁴⁵⁶ Moshe Maoz and Avner Yaniv, նշվ. աշխ., էջ 219։ Լիբանանյան զարգացումների հետագա ընթացքը տվյալ պահին գրեթե ամբողջովին կախված էր ամերիկահիթական հարաբերությունների բնույթից։

իր գործառույթների իրականացման նպատակով մեծ քանակությամբ զենք ու զինամթերք տրամադրվեց: Երկրում ապահովվեց նաև ամերիկյան ծովային հետևակայիների և 6-րդ նավատորմի առկայությունը*:

Թե՛ Ժմայելը, և թե՛ ամերիկացիները մարտնական հրամանատարությամբ համազգային մարտունակ բանակ ստեղծելու նպատակ էին հետապնդում: ԱՄՆ-ը վստահ էր, որ արևմտամետ Ժմայելի կառավարության ընդլայնման և ամրապնդման, հատկապես նրա բանակի վերակառուցման շնորհիվ հնարավոր կլիներ իրականացնել Լիբանանից սիրիական ու իսրայելական գորքերի դուրսբերումը՝ սահմանափակելով երկրում Սիրիայի ազդեցությունը:

1983թ. վերջին, գեներալ Ֆինտելի գլխավորած ամերիկյան ռազմական փորձագետների ջանքերի շնորհիվ, լիբանանյան բանակը համալրված էր 21.000 լավ զինված և վարժեցված սպաներով ու զինվորներով, որոնք բաժանվում էին 7 գորամասերի: Սակայն այն դեռևս կրում էր կոնֆեսիոնալիզմի կնիքը, քանի որ առավել մարտունակ 6 և 8-րդ գորամասերը համալրված էին շիաներով ու քրիստոնյաներով, իսկ ընդհանուր առմամբ բանակի շարքային զինձառայողների 60 %-ը շիաներ էին⁴⁵⁷: Դեռ ավելին, բանակը զրկվում էր համազգային ինքնությունից, քանի որ արտոնյալ գործառույթներ էին վերապահվում միայն փաղանգավորական միլիցիային:

Այսպիսով, Ամին Ժմայելի գլխավորած ԼՃ-ը՝ օգտվելով սկզբում իսրայելական, ապա՝ ամերիկյան ռազմաքաղաքական աջակցությունից, երկրում տիրապետող ներքին ուժի վերածվեց: Դրան նպաստեցին ինչպես նախագահության, բանակի և այլ առանցքային կառույցների նկատմամբ փաղանգավորների վերահսկողության հաստատման, այնպես էլ Վաշինգտոնի կողմից «Քաթաիրների» և պետական կառույցների նույնացման փաստը: Միացյալ Նահանգները՝ բավարարվելով լիբանանյան բանակաշինության գործում արձանագրված «արագ առաջխաղացմամբ», գտնում էր, որ բանակի, միլիցիայի և

* 1983թ. հունվարի 1-ից ամերիկյան «արագ արձագանքման» ուժերը սկսեցին հանդես գալ «Պենտագոնի կենտրոնական հրամանատարության» դրոշի տակ:

⁴⁵⁷ Мярккин Г., նշվ. աշխ., էջ 33:

ժանդարմերիայի կազմակերպված ուժերը պարտավոր են կարգ ու կանոն ապահովել երկրի առնվազն 2/3-ում⁴⁵⁸:

Ի վերջո, ԱՄՆ-ի ռազմաքաղաքական և ֆինանսական աջակցությունը ժամայելին գոտեպնդեց՝ առանց Իսրայելի և Սիրիայի աջակցության, ինչպես նաև առանց լիբանանյան դրուզների ու մուսուլմանների հետ փոխզիջման գնալու, մարոնական գերիշխանության պահպանման որոշումը կայացնելիս: Ամինը Վաշինգտոնի վարժեցրած ու հանդերձավորած բանակն ուղղեց արևմտյան Բեյրութ՝ կտրելով տեղի մուսուլմանների ու պաղեստինցիների դիմադրությունը՝ միաժամանակ թույլ տալով փաղանգավորների միլիցիային և քաղաքական ուժերին շարունակել անարգել գործել ոչ միայն արևմտյան Բեյրութում, այլ ողջ երկրում⁴⁵⁹:

Ց. ԸՆԴ ԳՈՐԾՈՆԻ ԳԵՐԱԿԱՏԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵԾԱՅՈՒՄԸ ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ՋԱՐԳԱՅՈՒՄԵՐՈՒՄ

Լիբանանի ճգնաժամը վեր հանեց նաև Լիբանանում շիա գործոնի ակտիվացման և իրանական իսլամական հեղափոխության արտահանման խնդիրները, որոնք իրենց սրությամբ ծառայեցին լիբանանյան ճգնաժամի ողջ ընթացքում: Ուշագրավն այն է, որ Իրանի քարոզչությունը, ի տարբերություն արաբական այլ երկրների, բարենպաստ հող գտավ միայն պառակտված Լիբանանում թագավորող քառսում՝ անցանկալի խնդիրներ հարուցելով ինչպես Սիրիայի, Իսրայելի, այնպես էլ ԱՄՆ-ի համար⁴⁶⁰:

Հայտնի է, որ իսլամիստների գործունեության ակտիվացմանը նպաստեց մերձավորարևելյան հակամարտության կարգավորման գործընթացում ստեղծված փակուղային իրավիճակը՝ զգալիորեն ընդլայնելով տարածաշրջանի հակամարտությունների շրջանակը: Միաժամանակ, արաբ-իսրայելական պատերազմներում սեփական իշխա-

⁴⁵⁸ «Le Monde», Paris, 12.4.1983, p. 3.

⁴⁵⁹ Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 444-445:

⁴⁶⁰ «Middle East International», London, 25.7.1987.

նությունների կողմից «փոքր» Իսրայելին հաղթելու անկարողությունը, ԱՄՆ-ի վարած իսրայելամետ քաղաքականությունը և չափավոր արաբական վարչախմբերի հետ նրա համագործակցությունը Վաշինգտոնի և նրան սատարող երկրների ու քաղաքական ուժերի նկատմամբ մուսուլմանական միջավայրում ծայրահեղ հակակրանք և անհանդուրժողականության մթնոլորտ ստեղծեցին:

Չախաթևյան կազմակերպությունները՝ հիասթափված ներքաղաքական իրավիճակի կարգավորման աշխարհիկ կուսակցությունների անգործությունից, առկա խնդիրների լուծման ճանապարհը տեսնում էին «ճշմարիտ իսլամին» վերադառնալու մեջ: Ուստի պատահական չէ, որ այդ գործընթացներում մեծ դեր ունեցավ երկրի խոշորագույն, սակայն տնտեսապես ամենաանապահով և քաղաքականապես վատ կազմակերպված շիա համայնքը: Շիաներին ներկայացնող կրոնաքաղաքական կազմակերպությունները հանդես եկան իրենց նկրտումներին այլևս չհամապատասխանող պետական կրոնադավանական համակարգի վերացման օգտին: Ուշագրավ է, որ եթե նախքան 1979թ. Իրանի իսլամական հեղափոխությունը շիա կղերականների կողմից՝ Լիբանանը իսլամական պետության վերածելու կոչերը շիա համայնքի շրջանում իբրև ուտոպիա էին դիտվում, ապա հեղափոխությունից հետո դրանք միանգամայն իրատեսական համարվեցին⁴⁶¹:

Շիա համայնքի զարթոնքը մեծապես պայմանավորվեց նաև Մուսա Սադրի խարիզմատիկ անձով, որը 1959թ. Իրանից գալով Լիբանան, 1974թ. գլխավորեց շիա նշանավոր կրոնական առաջնորդներին միավորող Գերագույն իսլամական խորհուրդը: Սադրը սկիզբ դրեց քաղաքական հավասարության և սոցիալական արդարության համար պայքարող «Չրկվածների Շարժմանը», իսկ 1975թ. Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմի սկզբին, հիմնականում պաշտպանական նկատառումներով, հիմնադրեց շարժման զինված թևը՝ ԱՄԱԼ կազմա-

⁴⁶¹Chibli Mallat, *Shi'i Thought from the South of Lebanon*, Oxford: Centre for Lebanese Studies, 1988. http://www.bintjbeil.com/E/shii_mallat.html.

կերպությունը⁴⁶²: Փաստորեն մինչ ԱՄՍԼ-ի ստեղծումը, Լիբանանի շիաները զինված խմբավորում չունեցող միակ համայնքն էին:

Մուսա Սադրը ձգտում էր իր շարժման կոնֆեսիոնալ շրջանակներն ընդլայնելու նպատակով համագործակցել կրոնաքաղաքական մյուս համայնքների ներկայացուցիչների հետ: Սակայն հստակ գաղափարական և քաղաքական հենքի բացակայության պայմաններում, շարժումը ձեռք բերեց առավել վառ արտահայտված շիական բնույթ: Այն լիբանանյան շիաների ձգողական կենտրոնի վերածվեց՝ իբրև իր համայնքի անդամներին պաշտպանող և երկրում նրանց դիրքերն ամրապնդող ուժ:

Նախքան իսրայելական 1982թ. ագրեսիան, շարժումը բազմաթիվ քախումներ էր ունեցել հարավային Լիբանանի պաղեստինցիների հետ: Նախագահ Ամին Շմայելի պաշտոնավարությունից հետո այն պայքարում էր նաև «փաղանգավորական գերիշխանության դեմ»⁴⁶³:

Փաստենք, որ ԱՄՍԼ-ի հզորացմանն ու Լիբանանում շիա շարժման արմատականացմանը նպաստեցին մի ամբողջ շարք իրադարձություններ՝ 1975թ-ից սկիզբ առած Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմը, 1978թ. Մուսա Սադրի անհետացման հանգամանքը, 1979թ. Իրանի իսլամական հեղափոխությունը, 1978 և 1982թթ. Իսրայելի ներխուժումները Լիբանան: Մուսա Սադրի անհետացումից հետո Լիբանանի շիա համայնքն արար ազգայնականներից ու ձախ ուժերից՝ իր հայացքն ուղղեց դեպի ԱՄՍԼ-ը, որի ղեկավարությունը, Նաբիհ Բերիի գլխավորությամբ, կղերականից վերածվեց աշխարհիկի: Վերջինս, չնայած Իրանի հետ ունեցած կապերին, ԱՄՍԼ-ը տարավ ազգայնա-

⁴⁶² Martin Kramer, Hizbullah: The Calculus of Jihad, in Fundamentalisms and the State: Remaking Politics, Economics, and Militance, The Fundamentalism Project, vol. 3, Chicago, 1993, pp. 539-56. ԱՄՍԼ-ը «Դինադրության լիբանանյան գոմարտակներ»՝ «Ավֆաջ ալ-մուքավիմա ալ-լուբնանիյա»-ի արարերն են հապավումն է:

⁴⁶³ Жудро А., К итогам 6-го съезда движения "Амаль", ТАСС. БПИ N 87, 6.5.1986г., стр. 35. Խոմեյնիին սատարող շիական հոգևորականությունը՝ ձախ կամ բրոժոնական կուսակցությունների ազդեցության ուժեղացումը ժողովրդի շրջանում կանխելու նպատակով քարոզում էին «Կուսակցություն» կարգախոսը որպես միայն աստու կուսակցություն՝ «Հիզբալլան», իսկ առաջնորդը՝ որպես միայն Ռոհոլլահ՝ աշխիքն՝ Խոմեյնի: Այս մասին տե՛ս К.Шувалов, Иранское шиитское духовенство и его роль в революции, Восток и Современность, Научно-информационный бюллетень, 5(21), ЭКЗ. N 000265, М., 1981, стр. 22.

կան ճանապարհով, որի նպատակը մյուս համայնքների հետ քաղաքական ու տնտեսական հավասար պայմանների ստեղծման ուղղությամբ բարեփոխումների իրականացումն էր: 1986թ. ապրիլին ԱՄԱՀ շարժման 6-րդ համագումարի ժամանակ շարժման նպատակ հայտարարվեց խրայելական օկուպացիայի դեմ պայքարը, Լիբանանի քաղաքական կյանքից Իսրայելի վերջնական բացառումը, Ա.Ժմայելի ներքին գերիշխանության դեմ պայքարը: Մարոնի համայնքի քաղաքական արտոնությունների վերացման հողի վրա նախատեսվում էր նաև պայքար սղել երկրի քաղաքական համակարգի բարեփոխումների, ազատության, արդարության և հավասարության օգտին⁴⁶⁴:

Լիբանանի իրանամետ շիա շարժմանն իսլամական հեղափոխության արտահանման գործում օգնություն տրամադրելու նպատակով Իրանը, օգտվելով Իսրայելի լիբանանյան ազդեսիայից, Գամսկոսի թույլտվությամբ, 1982թ. Բեքաայի հովիտ (որն այդժամ Սիրիայի վերահսկողության տակ էր գտնվում) ուղարկեց «Իրանի հեղափոխական պահակազորի»^{*} Ի-ՀՊ-ի 1000 և ավելի փաստաբանների, որոնց թիվն ավելի ուշ հասավ 2000-ի⁴⁶⁵:

Բոլոր դեպքերում, լիբանանյան շիաների և Սիրիայի վերաբերմունքն Իրանի ուղղակի միջամտության հարցում, միանշանակ չէր: 1980-ականներին շիա համայնքում իր դիրքերն ամրապնդած Նաբիհ Բերին չէր ցանկանում ազդեցությունը կորցնել դեպի Իրանը կողմնորոշող իր համայնքի նկատմամբ, իսկ Սիրիան չէր ցանկանում Թեհրանի կղերական վարչախմբին Լիբանանի ներքին գործերում ուղղակի միջամտության հնարավորություն ընձեռել⁴⁶⁶:

⁴⁶⁴ Adam Shatz, In Search of Hezbollah, The New York Review of Books, Volume LI, Number 7, April 29, 2004, March 31, 2004, p. 41. <http://www.oup.com>.

* Փաստաբաններին Լիբանան ուղարկեց Ալի Աքբար Մոհթաշեհին, որը հետագայում նշանակվեց Իրանում Սիրիայի դեսպան: Այս մասին տե՛ս Robert Fisk, The Great War for Civilization, The Conquest of the Middle East, Fourth Estate, London, p. 197.

⁴⁶⁵ Жиль Делафон, Тегеран укрепляет свое влияние среди ливанских шиитов, ТАСС. БПИ N 173, 2.9.1987г., стр. 19.

⁴⁶⁶ Махмедов В., Ливанская “Хезболла” как “Центр силы” на Ближнем Востоке, Информационный Центр Северная Африка, Ближний и Средний Восток, Исламизм и экстремизм на Ближнем Востоке, М., 2001, стр. 3. <http://www.middleeast.narod.ru/rcsearch/livan.htm>.

Այդ պատճառով Իրանը հզոր քարոզարշավ կազմակերպեց Նաբիհ Բերիի նկատմամբ՝ միաժամանակ մեծ գաղափարական և ֆինանսական օժանդակություն ցուցաբերելով նրա տեղակալ Հուսեյն Մուսավիին, որն իր կողմնակիցների հետ հեռանալով ԱՄՍԼ-ի շարքերից, նոր կազմակերպություն հիմնադրեց՝ դառնալով Լիբանանում իրանական արտաքին քաղաքականության իրականացման գլխավոր գործիքներից մեկը⁴⁶⁷:

Միևնույն ժամանակ, Նաբիհ Բերիի հետ իր քաղաքական հայացքները չկիսող ԱՄՍԼ-ի անդամ Իբրահիմ ալ-Ամինը, Մուհամմեդ Հուսեյն Ֆադլալահի ակտիվ մասնակցությամբ, 1982թ. Բաալբեկում ձեռնամուխ եղավ լիբանանյան «Հիզբալլահ» կազմակերպության («Աստծո կուսակցության») ստեղծման գործին: «Հիզբալլահի» առաջնորդների հոգևոր ու ֆինանսական կնքահայրը դարձավ այաթոլլահ Խոմեյնին, որի հանդեպ իրենց հավատարմությունն արտահայտեցին 1985թ. մանիֆեստում: Կազմակերպությանը Խոմեյնիի տրամադրած ֆինանսական և ռազմական օգնությունը գաղափարականացված էր և խարխսխվում էր պատմական խոր արմատներ ունեցող շիական դոկտրինայի ու գաղափարական դրույթների⁴⁶⁸ վրա՝ բացառելով միաժամանակ Իսրայելի պետության գոյության փաստի ճանաչումը: Փաստորեն, Խոմեյնիի «փսլամական հեղափոխության արտահանման» գործում «Հիզբալլահը» պետք է ցատկահարթակի դեր կատարեր⁴⁶⁹:

Կազմակերպչական առումով՝ «Հիզբալլահը» Բեյրութում, Բեքաայի հովտում ու Հարավային Լիբանանում գործող ազատ կառույց

⁴⁶⁷ Gary C. Gambill and Ziad K. Abdelnour, Hezbollah: Between Tehran and Damascus, Middle East Intelligence Bulletin, vol. 4, No 2, February 2002, p. 1. http://www.mcib.org/articles/0202_II.htm.

⁴⁶⁸ Джон Кифнер, Иран: Религиозные разногласия мешают решению проблем, ТАСС. БПИ N 78, 22.4.1982г., стр. 37.

⁴⁶⁹ Gary C. Gambill and Ziad K. Abdelnour, Hezbollah: Between Tehran and Damascus, Middle East Intelligence Bulletin, Vol. 4 No. 2, February 2002, p. 1.

^{*} Այս մասին տե՛ս Հարությունյան Ա., Լիբանանյան «Հիզբալլահը» որպես տարածաշրջանային ռազմաքաղաքական գործոն, Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXIII, Երևան, 2004, էջ 124-132:

ունեցող և գաղափարապես մոտ կանգնած խմբերի ու զինյալ ջոկատների դաշինք էր⁴⁷⁰:

1985թ. իրանամետ ծայրահեղական կազմակերպությունների մասնակցությամբ Իրանում կայացած խորհրդաժողովի ժամանակ «Հիզբալլահի», «ԱՄԱԼ Իսլամիի» և լիբանանյան այլ խմբավորումների առաջնորդներն իրենց երկարաժամկետ ծրագրային նպատակներ հայտարարեցին ալ-Քուդս (Երուսաղեմ) սուրբ քաղաքի և Լիբանանի հարավի գրավյալ տարածքների ազատագրումը, Իսրայելի՝ մասնավորապես սիռնիզմի, ԱՄՆ-ի, Ֆրանսիայի, Բրիտանիայի և արևմտամետ արաբական վարչախմբերի դեմ պայքարի ծավալումը, նահատակության և ինքնագոհաբերման գնով «Աստծո թշնամիների» ոչնչացումը, Լիբանանում Իրանի օրինակով իսլամական հանրապետության ստեղծումը:

⁴⁷⁰ Ջոն Էսպրզիտո, Իսլամական սպառնալիք. Առասպել՝, թե իրականություն, Երևան, 2003, էջ 182:

ԱՄՆ-Ն ԻՍՐԱՅԵԼԱՆԻՔԱՆԱՆՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ (1983թ.)
 ՀՈՎԱՆԱՎՈՐԻՑ ՄԻՐԻԱՆԻՔԱՆԱՆՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ
 (1989թ.) ՀՈՎԱՆԱՎՈՐ

1. ԻՍՐԱՅԵԼԱՆԻՔԱՆԱՆՅԱՆ 1983թ. ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ
 ՄՏՈՐԱԳՐՈՒՄ ԱՄՆ-Ի ՀՈՎԱՆՈՒ ՆԵՐՔՈ: ԱՄՆ-ԻՍՐԱՅԵԼ ՌԱԶ-
 ՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԳՈՐԾԱՐԿՈՒՄԸ

1983թ. Վաշինգտոնը միաժամանակ կանգնած էր Լիբանանում ազգային հաշտության ապահովման, Լիբանանը «Միդիայի կապանքներից ազատման», երկրի հարավից իսրայելական ուժերի դուրս բերման, Ռեյզանի ծրագրի հիման վրա խաղաղության առավել լայն գործընթացի վերականգնման և, ԱՄՆ-ի նախագահական ընտրություններից առաջ ամերիկյան ծովային հետևակայինների վերադարձի ապահովման փոխկապակցված խնդիրների հանգուցալուծման առջև⁴⁷¹: Եվ քանի որ նշյալ խնդիրների կարգավորումն անհնարին էր դիտվում Լիբանանում օտարերկրյա ուժերի առկայության պայմաններում, ուստի, 1982թ. վերջին ամիսներին և 1983թ. ողջ ընթացքում, ամերիկյան դիվանագիտությունը փորձում էր ակտիվացնել Լիբանանից իսրայելական, սիրիական զորքերի ու պաղեստինյան պարտիզանների դուրս բերման, ինչպես նաև երկրում արևմտամետ կառավարության կենսունակության ապահովման գործընթացները⁴⁷²:

Սակայն օտարերկրյա ուժերի դուրս բերման ուղղությամբ դեռևս տարեսկզբին Ֆիլիպ Հաբիբի վարած բանակցությունները փակուղի էին մտել՝ հիմնականում իսրայելցիների ոչ կառուցողական մտտեցման պատճառով: Այդ էր պատճառը, որ ամերիկյան որոշ բարձրաստիճան անձինք, մասնավորապես պաշտոնախարար Վայնբերգերը, վարչա-

⁴⁷¹ «Gardian», UK, 15.11.1983.

⁴⁷² Перспективы международной политики в 1983 году, ТАСС. БПИ N 1, 3.1.1983г., стр. 4-5. Այս գործընթացներին պետք է նպաստեր խաղապահների ֆլաքանակի ավելացումն ու անվտանգության հարցում նրանց պատասխանատվության բարձրացումը:

մոտ շատ ավելի տարակուսանք առաջացրեց Լիբանանի բանակցությունները փակուղուց դուրս բերելու և խաղաղության ամերիկյան ծրագրի հանդեպ չափավոր արաբական վարչակարգերի աջակցությունն ապահովելու նպատակով ՄԱ նախատեսվող այցից պետքարտուղար Շուլցի հրաժարման փաստը: Սա խոսում էր Ռեյգանի ծրագրի սատարման հարցում Շուլցի շահագրգռվածության բացակայության մասին: Դեռ ավելին, Ռեյգանի օգնականների համաձայն՝ անգամ նախագահն էր թերահավատությանը վերաբերվում համապարփակ խաղաղության հաստատման հնարավորությանը: Նրանց կարծիքով՝ Լիբանանից օտարերկրյա զորքերի դուրսբերման պայմանագրի կընքումից հետո նախագահը պատրաստվում էր ընդհանրապես «ձերբազատվել ՄԱ-ի լաբիրինթոսից»⁴⁷⁶:

Սակայն 1983թ. ապրիլի 18-ին Լիբանանի հակամարտությունը Վաշինգտոնի համար դրամատիկ նոր շրջադարձ ունեցավ, երբ Բեյրութի ամերիկյան դեսպանատան մոտ «Հիզբալլահի» կազմակերպած ահաբեկչական գործողության արդյունքում ավերվեց կառույցի մեծ մասն ու զոհվեցին 63 մարդ, որոնցից 17-ը՝ ամերիկացիներ: Միջադեպն առավել սուր բնույթ հաղորդեց Լիբանանում ամերիկյան ռազմական՝ հատկապես խաղաղապահների ներգրավվածության ընդլայնման շուրջ Սպիտակ տանը բռնկված վեճերին: Այն ամերիկյան ուժերին լուրջ վտանգի տակ էր դնում, հատկապես առավել մեծաքանակ սիրիական ու իսրայելական ուժերի միջև միջնորդական գործառույթների իրականացման պարագայում: Ստեղծված իրավիճակում ԱՄՆ-ն անհրաժեշտ էր գտնում ապահովել նախ՝ իսրայելալիբանանյան, այնուհետև՝ իսրայելասիրիական պայմանագրերի կնքումը՝ նախապատվությունը տալով առաջինին և առավել ուշ փուլի հետանկարով հետաձգելով երկրորդը: Շուլցի կարծիքով՝ Լիբանանում Սիրիայի, ԽՍՀՄ-ի, ինչպես նաև պաղեստինցիների և դրուզների դիրքերն ու ազդեցությունն այնքան էին թուլացել պատերազմի արդյունքում, որ վերջիններս ի վիճակի չէին դիմակայել Իսրայելի ու Լիբանանի միջև ստորագրվելիք ցանկացած համաձայնագրի: Այդ էր թերևս պատճառը, որ

⁴⁷⁶ Карен Эллиот Хаус, Истоки провала Ближневосточного плана Рейгану следует искать дома, ТАСС. БПИ N 81, 26.4.1983г., стр. 12-13.

Շույցն ուշադրություն չդարձրեց ինչպես Սիրիայի պահանջներին*, այնպես էլ ՄԱ-ի գծով ամերիկյան որոշ դիվանագետների խորհուրդներին: Վերջիններիս կարծիքով՝ Սիրիայի և Լիբանանի ընդդիմադիր տարրերի, արաբական երկրների կարծիքների ու շահերի անտեսման գնով սեպարատ ու միակողմանի համաձայնագրի կնքումը կխարխլեր Լիբանանի քաղաքական ուժերի միջև առանց այն էլ փխրուն հավասարակշռությունը: Շույցը ոչ միայն վստահ էր սատուցիների օժանդակությամբ* սիրիական ու լիբանանյան ընդդիմության աջակցությունը ձեռք բերելու, այլ սիրիա-խորայելական ուժերի շուտափույթ դուրսբերումից հետո, ՄԱ-ի խաղաղ գործընթացի վրա իր ջանքերի կենտրոնացման հնարավորության հարցում⁴⁷⁷: Բացի այդ, ԱՄՆ-ի նախագահական ընտրությունների նախաշեմին Վաշինգտոնը՝ հակվելով դեպի Թեյ-Ալիվը՝ գտնում էր, որ ուժեղ Իսրայելը Սիրիայի տարածաշրջանային հավակնությունները մեղմելու միջոց կարող էր ծառայել: Ահա այսպես էր Շույցը որոշել հասնել պետքարտուղարի պաշտոնում իր դիվանագիտական առաջին հաղթանակին՝ անձամբ զբաղվելով մաքուրային դիվանագիտությամբ՝ գործնականում վտանգի տակ դնելով իր հեղինակությունը⁴⁷⁸:

Մինչդեռ դժվար էր պատկերացնել Վաշինգտոնի վարած լիբանանյան քաղաքականությունն առանց Սիրիայի հետ համագործակցության, մանամավանդ, որ Հաֆիզ ալ-Ասադի համար Լիբանանից հեռանալու դիմաց վճարվող գինը չափազանց մեծ էր: Սիրիան նվազագույն ռիսկի ու ծախսերի գնով ի վիճակի էր պաղեստինյան և լիբանանյան մարտիկներին ու միլիցիային օգտագործել ինչպես Իսրայելի, այնպես էլ ԲՈՒ-ի դեմ: Դեռ ավելին, 1983թ. Սիրիայի և ԽՍՀՄ-ի միջև ստորագրված պայմանագրով նախատեսվող կատարյալ ռազմական

* Սիրիան պահանջում էր իրականացնել ՄԱԿ-ի Աև-ի 1982թ. հունիսյան բանաձևը, որի համաձայն Իսրայելը պարտավոր էր առանց նախապայմանների Լիբանանից դուրս բերել իր զինված ուժերը:

* Սատույան Արաբիան Սիրիայի նկատմամբ զսպիչ ազդեցություն չգործադրեց:

⁴⁷⁷ Fred J. Khouri, նշվ. աշխ., էջ 442-443: Նախքան 1983թ. բանակցություններում որոշ առաջխաղացում նկատվելը, ԱՄՆ-ը Լիբանանին արտակարգ միջոցառումների նպատակով 82 մլն., իսկ քնակարգանաշինության և կարևոր ծառայությունների համար՝ 30 մլն. ԱՄՆ դոլարի օգնություն տրամադրեց:

⁴⁷⁸ «Gardian», UK, 15.11.1983.

տեխնիկայի* տրամադրումը Դ-ամասկոսին գոտեպնդել էր լիբանան-յան իրադարձություններն իր վերահսկողության տակ պահելու որոշումը կայացնելիս: ԽՍՀՄ-ը զինվորական մեծաթիվ անձնակազմ և տեխնիկա էր տրամադրել Սիրիային՝ *իր միջամտելու պատրաստակամությամբ* հայտնելով նաև Դ-ամասկոսի դեմ հնարավոր ռազմական գործողությունների դեպքում:

Ուշագրավ է նաև, որ 1983թ. մայիսի 10-ի ՏՄՄ-ի հայտարարության մեջ ԽՍՀՄ-ը դատապարտեց Լիբանանի բաժանման ամերիկա-խորայելական ծրագրերը՝ պահանջելով ամերիկյան, իսրայելական և օտարերկրյա մյուս ուժերը դուրս բերել երկրից⁴⁷⁹:

Սիրիայի նկատմամբ ռազմուժի կիրառումն աննպատակահարմար գտնելով, Վաշինգտոնն այժմ պետք է հենվեր Լիբանանի դրամատիկ քաղաքական զարգացումների, կամ էլ՝ ուղղակի կամ անուղղակի կերպով երկրում Իսրայելի ռազմական գերազանցությունը պահպանելու վրա: Այդ էր հավանաբար պատճառը, որ իսրայելական ագրեսիայի ընթացքում կենսական կարևորություն ներկայացնող բազմաթիվ դիրքերից դուրս մղված և ծանր ռազմական կորուստներ կրած սիրիական ուժերին լիբանանյան իրադարձություններում շուրջ մեկ տարով իրրև ամենաազդեցիկ արտաքին գործոն փոխարինելու եկավ Իսրայելը⁴⁸⁰: 1983թ. հունիսին Վաշինգտոնը հայտարարեց Իսրայելի հետ 1981թ. նոյեմբերի 30-ի «ռազմավարական համաձայնագրի» գործարկման անհրաժեշտության մասին: Նոյեմբերի 29-ին «ռազմաքաղաքական համագործակցության» ուղղությամբ բանակցություններից հետո համաձայնագիր կնքվեց, որի շրջանակներում ստեղծված համատեղ հանձնախումբը պետք է առաջնակարգ ուշադրություն դարձներ ՍԱ-ում ամերիկախորայելական շահերի դեմ ԽՍՀՄ-ի հնարավոր

* Կատարելագործված ցամաք-օդ տիպի հրթիռներ, օդային պաշտպանության համակարգեր:

⁴⁷⁹ Арабо-израильский конфликт и палестинская проблема, ВГБИЛ, Москва, 1989, стр. 27. Այս մասին տե՛ս նաև Внешняя политика Советского Союза и международные отношения, 1983...1984, М., стр. 81-82.

⁴⁸⁰ Don Peretz, նշվ. աշխ., էջ 392:

սպառնալիքին⁴⁸¹: Նշենք, որ Իսրայելի հետախուզական ծառայության հետ ԿՀՎ-ի կնքած պայմանագիրը ԿՀՎ-ի պատմության մեջ օտարերկրյա որևէ հետախուզական ծառայության հետ կնքված ամենահամապարփակ պայմանագիրն էր⁴⁸²:

Մայիսին Շույցը մեկնեց ՄԱԴ Բեյրութի և Թել-Ավիվի միջև՝ Լիբանանից իսրայելական ուժերի դուրս բերման ուղղությամբ համաձայնության ձեռք բերման նպատակով, որն իր հերթին Դամասկոսի և Բեյրութի միջև նմանատիպ համաձայնագրի կնքման նախադեպ պետք է ծառայեր: ՄԱԴ-ի մի շարք մայրաքաղաքների միջև ապրիլ-մայիս ամիսներին 17-օրյա մաքրային անցուղարձեռնից հետո, 1983թ. մայիսի 17-ին Շույցը հայտարարեց, որ Լիբանանի տարածքի մեծ մասից հեռանալու ուղղությամբ Իսրայելի հետ մասնակի համաձայնագիրը⁴⁸³ ձեռք է բերվել: Համաձայնագրի զաղտնի մասով Իսրայելն ԱՄՆ-ից պահանջում էր իսրայելական ուժերի դուրս բերումն իրականացնել Սիրիայի և ՊԱԿ-ի ուժերի հետ միաժամանակ: ԱՄՆ-ի կառավարության անունից համաձայնագիրը ստորագրել էր ՄԱ-ում նախագահի հատուկ ներկայացուցիչ Մ.Դրայպերը⁴⁸⁴:

Սակայն մայիսի 7-ին Դամասկոսում Շույցի հետ հանդիպման ընթացքում Ասադը, ընդառաջ չգնալով պետքարտուղարին, այդուհետ ընդհանրապես հրաժարվեց Ֆ.Հաբիբի հետ Սիրիայի դիրքորոշումը մանրամասն քննարկելու նպատակով հանդիպումներից: Պետքարտուղարին չհաջողվեց նաև հուլիսի սկզբին մերձավորարևելյան այցի շրջանակներում Ասադի հետ հանդիպման ընթացքում հստակեցնել Դամասկոսի դիրքորոշումը և կանախատեսել նրա քայլերը: Իրականում այս այցը ոչ միայն ապացուցեց, այլ ընդգծեց ՄԱ-ում ամերիկյան

⁴⁸¹ Стивен Спигель, К американо-израильскому стратегическому партнерству, ТАСС. БПИ N 38, 24.2.1986, с. 21-22.

⁴⁸² Петрусенко В.В., Белый Дом и ЦРУ, Москва, 1985, стр. 267.

⁴⁸³ Պայմանագրի տեքստը տե՛ս Jewish Virtual Library, A Division of The American-Israeli Cooperative Enterprise, Peace Agreement Between Israel and Lebanon (May 17, 1983). http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/israel_lebanon_83.html; Ա. Հարությունյան, ԱՄՆ-ի վարած քաղաքականությունը Լիբանանի երկրորդ քաղաքացիական պատերազմի և ճգնաժամի ընթացքում (1975-1991թթ.), քեկնածուական ատենախոսություն, ՀԱՎԵԼՎԱԾ ՅՈԹԵՐՈՐԴ:

⁴⁸⁴ Павлов А., 62լ. աշխ., էջ 34:

քաղաքականության կրած անհաջողությունը, քանի որ ձախողվեց ոչ միայն Ռեյգանի ծրագրի առաջին⁴⁸⁵, այլ երկրորդ մասը՝ կապված Լիբանանից օտարերկրյա ուժերի դուրս բերման հետ⁴⁸⁶:

Փաստորեն, ամերիկյան ծրագրերի ձախողման գլխավոր պատճառը Միքիան էր: ՄԱ-ի գծով ԱՄՆ-ի փորձագետների համաձայն՝ դա բացատրվում էր Ռեյգանի վարչակազմի կողմից արմատական պետությունների հետ գլուխ հանելու անկարողությամբ և Միքիայի տագնապների նկատմամբ նրա անտարբերությամբ: Մյուս պատճառն ամերիկյան ծրագրերում Սաուդյան Արաբիայի⁴⁸⁷ ազդեցությունն օգտագործելու հարցում ԱՄՆ-ի դժկամությունը կամ անկարողությունն էր⁴⁸⁶:

Ըստ էության, Շուլցի ՄԱ կատարած հուլիսյան այցելությունն ամերիկյան նախաձեռնությունը փակուղի մտցրեց: Այդ էր պատճառը, որ Սպիտակ տունը փորձում էր, նախքան հուլիսի վերջին նախատեսվող Ժամայելի և Բեզինի վաշինգտոնյան այցելությունը, ՄԱ-ում ամերիկյան քաղաքականության համար նոր ուղիներ հարթել: Խնդիրն այն է, որ այս անգամ Լիբանանի իրավիճակի ապակայունացման դեպքում Վաշինգտոնի վճարած գինն ավելի բարձր կարող էր լինել՝ երկրում ամերիկյան ծովային հետևակայինների, Լիբանանի իշխանության գլխում Վաշինգտոնի աջակցությունից օգտվող կառավարության առկայության և ԱՄՆ-ի հովանու ներքո կնքված պայմանագրի ձախողման պարագայում⁴⁸⁷:

1983թ. հուլիսի 28-ին Ռեյգանը հանդիպում ունեցավ նաև Իսրայելի պաշտոնխարարի ու արտաքին գործերի նախարարի հետ, որի ընթացքում որոշվեց իրագործել իսրայելական զորքերի դուրս բերման վերաբերյալ համաձայնագրի առաջին փուլը: Այն իբրև լծակ պետք է

⁴⁸⁵ Հուսելը մերժում ստանալով Արաֆաթից, հայտարարեց, որ չի կարող մասնակցել քանակություններին:

⁴⁸⁶ «Washington Post», 9.7.1983.

⁴⁸⁷ Միքիան հավանաբար իր կողմն էր գրավել սառույցիներին: Բացի այդ, ԱՄՆ-ի քաղաքականության անհաջողությունն անվտանգություն էր առաջացրել Ռիչարդի մոտ:

⁴⁸⁸ «Washington Post», 9.7.1983.

⁴⁸⁹ Նույն տեղում:

օգտագործվելը Ղ-ամասկոսի դեմ՝ սիրիական ուժերի դուրս բերման պահանջով⁴⁸⁸։

1983թ. սեպտեմբերի 29-ին ԱՄՆ-ի կոնգրեսի ներկայացուցիչների պալատի արտաքին գործերով հանձնաժողովի առջև իր ելույթում Շուլցը հայտարարեց, որ «Լիբանանի մարտահրավերը մեր ազգի շահերը շոշափող մարտահրավեր է... Այստեղ դրվող խաղաքարտերը կապված են ամերիկյան արտաքին քաղաքականության նպատակների ու սկզբունքների հետ»։ Վերջիններիս տակ նկատի էր առնվում օտարերկրյա բոլոր ուժերի դուրս բերումը, անկախ, ինքնիշխան Լիբանանի գոյությունը, Իսրայելի հյուսիսային սահմանի անվտանգության ապահովումը։ Շուլցի համաձայն՝ խնդրահարույցը Սիրիան էր, որն արգելակում էր այդ քաղաքականության երկու գլխավոր նպատակների կենսագործումը՝ օտարերկրյա ուժերի դուրս բերումն ու ազգային հաշտության կայացումը՝ օգտագործելով Լիբանանի ներսում ունեցած լծակները⁴⁸⁹։

Սակայն սիրիական ուժերի չհեռացման պայմաններում, Վաշինգտոնը 1983թ. երկրորդ կեսից փորձում էր արդարացնել Իսրայելի ազդեսիան՝ վերջինիս հորդորելով ոչ միայն շարունակել պահպանել իր ներկայությունը Լիբանանում, այլ օգտագործել իր ռազմական իշխանությունը՝ Սիրիային հակազդելու, Ամին ժմայելի կառավարությանը սատարելու և *ԱՄՆ-ին լիբանանյան ճգնաժամից ձեռքազատելու հարցում աջակցելու նպատակով*⁴⁹⁰։ Փաստորեն՝ ԱՄՆ-ի և Իսրայելի միջև ռազմավարական համագործակցության վերագործարկումը միաժամանակ Լիբանանից Վաշինգտոնի հեռացումը հեշտացնելու և Իսրայելի հետ Լիբանանի հակամարտությունը կանխելու նպատակ էր հետապնդում⁴⁹¹։ Ըստ էության, Թել-Ավիվը դարձել էր ամերիկյան մերձավորարևելյան այդժամ արդեն *ուժային քաղաքականության* և ռազմավարության կենտրոնական տարրը։

⁴⁸⁸ Kiron K. Skinner, Annelise Anderson and Martin Anderson, նշվ. աշխ., էջ 712։

⁴⁸⁹ Мярский Г., նշվ. աշխ., էջ 24։

⁴⁹⁰ Robert O Freedman, նշվ. աշխ., էջ 79։

⁴⁹¹ «Gardian», UK, 15.11.1983.

Այնուհանդերձ, Իսրայելին չհաջողվեց կենսագործել Նահանգների կողմից իրեն վերապահված քաղաքականությունը, քանզի Ասադն իր գորքերը Լիբանանից դուրս բերելու փոխարեն, աջակցություն ցուցաբերեց երկրում իրենց դիրքերի վերականգնման նպատակով Դամասկոսից ռազմաքաղաքական աջակցություն հայցող լիբանանյան շիաներին, դրուզներին, պաղեստինցիներին և զինված այլ խմբավորումների⁴⁹² :

2. 1983թ. ԱՄՆ-Ի ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ՀԱԿԱՍՄԱՐՏՈՒԹՅԱՆԸ: ՄԻՐԻԱՅԻ ՈՒ ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ՉԱՆՆԵՐԻ ԴԻՐՔԵՐԻ ԱՄՄԱՊՆԴՈՒՄԸ

Թեև լիբանանյան խորհրդարանը 1983թ. հունիսին հավանություն տվեց լիբանանաիսրայելական համաձայնագրի ստորագրմանը, այնուհանդերձ, այն չէր վավերացվում լիբանանյան ձախերի և Սիրիայի դիմակայության պատճառով: Լիբանանի ոչ միայն մուսուլման, այլև քրիստոնյա համայնքները՝ դեմ էին պայմանագրին՝ Իսրայելին շատ մեծ հնարավորություններ ընձեռելու, Լիբանանի ինքնիշխանությունն իր սեփական տարածքի նկատմամբ սահմանափակելու և երկրին արաբական համերաշխությունից ու լոյալությունից զրկելու պատճառով⁴⁹²:

Լիբանանաիսրայելական պայմանագրի ստորագրումը բավարար նախապայման չեղավ, որպիսի սիրիական ուժերը դուրս բերվեն Լիբանանի արևելյան ու հյուսիսային ռազմահանգրվաններից: Դեռավելին, լիբանանյան կառավարությունը դատապարտեց Իսրայելի

⁴⁹² Ամին Ժմայելի բարեփոխումները մերժեցին Լիբանանի ձախերը՝ 1983թ. հուլիսի 23-ին ձևավորելով «Ազգային Փրկության ճակատ» (ԱՓՃ) կոչվող մարտավարական դաշինքը, որի արտաքին հովանավորը Սիրիան էր: Նրանց նպատակը լիբանանաիսրայելական համաձայնագրի տապալումն ու փաղանգավորների քաղաքական գերիշխանության վերացումն էր: Այս մասին տե՛ս *Новейшая история арабских стран Азии (1917-1988)*, մշվ. աշխ., էջ 151:

⁴⁹³ Խոսքը գնում է հույն ուղղափառ, հույն կաթոլիկ, հայ և հյուսիսային Լիբանանի մարտնի՝ փաղանգավորներին չպատկանող համայնքների մասին:

⁴⁹² Fred J. Khouri, մշվ. աշխ., էջ 443-444:

հետ ուղղակի համագործակցության միջոցով Լիբանանից սիրիական ուժերի հեռացմանն ուղղված Ամին Շմայելի ուղեգիրը: Իսկ Լիբանանի մարտնչող խմբավորումներից դաշինքների ձևավորման ուղղությամբ Շմայելի գործադրած բազում ջանքերը ձախողվեցին մերք մի խմբավորման, մերք մյուսի կողմից՝ թուլացնելով նախագահի իշխանությունը:

Վաշինգտոնը մտավախություն ուներ, որ սիրիանես դրուզների վերահսկողության տակ գտնվող Շուֆ լեռներից՝ խորայնական ուժերի դուրս բերումը կարող էր Լիբանանի բաժանման նախադրյալ ծառայել՝ նպաստելով Սիրիայի դիրքորոշման կարծրեցմանը: Հետևաբար, ԱՄՆ-ը փորձում էր Դամասկոսի հետ երկխոսության վերականգնման հարցում ժամանակ շահելու նպատակով Իսրայելին համոզել միառժամանակ չհեռանալ զբաղեցրած դիրքերից: Սակայն Թեյ-Ալիվի հետ համաձայնության չգալով, Վաշինգտոնը ստիպված էր (օգոստոսին) ընդունել Իսրայելի զինուժի հեռացման որոշումը, որը սկսվեց 1983թ. սեպտեմբերի 4-ից: Իսրայելական ուժերի հեռացումից հետո սիրիական ռազմական աջակցությունից օգտվող դրուզները Շուֆում հաղթանակ տոնեցին մարտիների նկատմամբ՝ վրեժխնդիր լինելով Իսրայելի պաշտպանությունից զրկված իրենց հակառակորդների նկատմամբ: Վերջիններիս օգնության հասան ԲՈՒ-ը՝ Լիբանանի բանակին նյութատեխնիկական աջակցություն տրամադրելով⁴⁹³: Իբրև պատասխան քայլ, դրուզների ջոկատները ուրակոծեցին Բեյրութի օդանավակայանում գտնվող ամերիկյան հետևակայինների դիրքերը՝:

Փաստորեն, աստիճանաբար ներքաշվելով խաչածև հրաձգության մեջ, ԲՈՒ-ը վերածվեցին լիբանանյան ընդդիմադիր խմբակցությունների հարձակումների թիրախի: Ի հեճուկս հակամարտությանը զինված միջամտությունից խուսափելու և չեզոք դիրք գրավելու շուրջ Ռեյզանի նախնական հավաստիացումներին, արաբ-իսրայելական

* Լեռնալիբանանի նահանգ՝ ալ-Շուֆի մարզ:

⁴⁹³ Perlutter Amos, նշվ. աշխ., էջ 442:

* ԲՈՒ-ի և ԱՄՆ-ի ծովային հետևակայինների տեղակայման մասին տե՛ս ՀԱՎԵԼՎԱԾԸ: Աղբյուրը՝ Fisk Robert, Pity the Nation, The Abduction of Lebanon, N.Y., 1990. p. 2.

հակամարտության պատմության ողջ ընթացքում առաջին անգամ ԱՄՆ-ը՝ չսահմանափակվելով գրոհների հակահարվածներով, սեպտեմբերի 20-ից բացահայտ ռազմական առճակատման մեջ մտավ արաբական կողմի հետ: Իր գործողություններն արդարացնելով իբրև լիբանանյան բանակի և Բեյրութում ամերիկյան ռազմական ու դիվանագիտական աշխատակազմի, ծովային հետևակայինների կողմից «հարձակողական ինքնապաշտպանություն», Վաշինգտոնը Լիբանանի տարածքը սմբակոծությունների ենթարկեց ծովից ու օդից: Հինգ օր անց, Սպիտակ տունը ծովային հետևակայիններին հրահանգավորեց գործի դնել ռազմածովային հրետանին՝ և ավիակիրների ինքնաթիռները, իսկ ԲՈՒ-ի դիրքերի՝ սպառնալիքի տակ հայտնվելու դեպքում հակահարձակման անցնել: Ուշագրավն այն է, որ երբ լիբանանյան բանակի զորամիավորումները մուսուլմանական միլիցիայի կողմից շրջափակման մեջ հայտնվեցին, Ռեյզանը *Մուք ալ-Հարբը՝ հայտարարեց ԱՄՆ-ի ռազմավարական շահերին ուղղված սպառնալիք*: Նախագահի կարծիքով՝ Լիբանանում հակաարևմտյան ուժերի հաղթանակի դեպքում վտանգի տակ էին հայտնվում ոչ միայն ԱՄՆ-ի արևելամիջերկրածովյան շահերը, այլ ողջ ՄԱ-ի կայունությունը⁴⁹⁴: Ռեյզանի հրահանգով Բեյրութի ծովափին մոտեցած ամերիկյան 6-րդ նավատորմի հրթիռներն ու ծովային հետևակայինը հրետակծության ենթարկեցին Մուք ալ-Հարբի դիրքերը⁴⁹⁵: ԱՄՆ-ի վարչակազմը կյանքի կոչեց տարածաշրջանային մակարդակով «ուղղակի հակամարտության» դեկտրինան⁴⁹⁶: Լիբանանի մուսուլմանները Մուք ալ-Հարբի գնդակոծությունից հետո ԱՄՆ-ին մեղադրեցին ստանձնած առաքե-

* Բեյրութի մոտ կայանված էին տասնյակ ռազմանավեր, այդ թվում հսկայական ավիակիր «Էյզենհաուերը», որի տախտակամածի վրա կար 90 ռազմական ինքնաթիռ, «Տարավան» ուղղաթիռակիրը՝ համարված «Հարիեր» ինքնաթիռներով և «Կորրա» ուղղաթիռներով: Բացի 1200 ծովային հետևակայիններից, ԲՈՒ-ում դեսամտային նավերի վրա առկա էին Հնդկական օվկիանոսից բերված 2500 ծովային հետևակայիններ, «Մ-60» տանկեր, լողացող զրահափոխադրամիջոցներ, հակատանկային «ժոռո» տիպի հրթիռներ, հրետանի:

* Լեռնալիբանանում դրոզների դիրքերը:

⁴⁹⁴ David Lamb, *The Arabs, Journey Beyond The Mirage*, New York, 2002, p. 83.

⁴⁹⁵ «Nouvel Observatoirc», Paris, 23.9.1983.

⁴⁹⁶ Современные Соединенные Штаты Америки, նշվ. աշխ., էջ 308:

լությունից շեղվելու մեջ՝ գտնելով, որ ծովային հետևակայինները գործնականում պաշտպանում էին Իսրայելի շահերը՝ միաժամանակ վերածվելով լիբանանյան քրիստոնյաների պահակազորի⁴⁹⁷:

Նշենք, որ նախագահ Ռեյզանին, այնուամենայնիվ, հաջողվեց կոնգրեսից թույլտվություն ստանալ՝ Լիբանանում ևս 18 ամսով ամերիկյան ծովային հետևակայինների առաքելության ժամկետի երկարաձգման ուղղությամբ:

Միևնույն ժամանակ նախագահը հաշվի էր առնում ԽՍՀՄ-ի և Միրիայի հակազդեցության հնարավորությունը, քանի որ ամիսներ առաջ Դամասկոսը ստեղծել էր ժամանակակից հրթիռներով համալրված հզոր ՀՕՊ համակարգ: Հետևաբար կասկածահարույց էր Ժմայելի վարչակարգի փրկման նպատակով այդ հրթիռների դեմ պայքարում ԱՄՆ-ի օդաչուների կյանքը զոհաբերելու Ռեյզանի պատրաստակամությունը⁴⁹⁸:

Եվ այսպես, Ժմայելի կառավարության և նրա փաղանգավորների հսկողության տակ գտնվող բանակի կողմից աստիճանաբար ներհամայնքային պայքարի մեջ ներքաշված Վաշինգտոնը լիբանանցիների աչքերում դարձավ *իշխանության համար մղվող կատաղի մրցակիցներից մեկը*: Լիբանանում Վաշինգտոնի «կայունացնող ու միջնորդական» դերակատարությունը թերահավատություն առաջացրեց ինչպես արաբական չափավոր վարչախմբերի, այնպես էլ Վաշինգտոնի արևմտաեվրոպական գործընկերների՝ մոտ: Այս զարգացումները նպաստեցին ԽՍՀՄ-ի հետ Միրիայի մերձեցմանը՝ նպաստելով տարածաշրջանում Մոսկվայի ազդեցության մեծացմանը:

ԽՍՀՄ-ն ԱՄՆ-ին և Իսրայելին մեղադրեց Լիբանանում «պատերազմի նոր փուլ» ծավալելու մեջ, իսկ Միրիայի կառավարությանը զգուշացրեց, որ իրավիճակի սրումը կարող է իր կողմից պայքարի մեջ ներգրավվելու հիմք ծառայել: Մեպտեմբերի 21-ին նախագահ Ռեյ-

⁴⁹⁷ David Lamb, նշվ. աշխ., էջ 84:

⁴⁹⁸ Рене Бакман, Бейрут: На авансцену выходит американская морская пехота, ТАСС. БПИ N 206, 21.9.1983г., с. 34.

* Ֆրանսիան՝ Լիբանանում «խաղաղարար» ջանքեր գործադրող ԱՄՆ-ի գլխավոր գործընկերը, քննադատեց Վաշինգտոնի գործողությունները: Ֆրանսիացի խաղաղապահներն այդժամ տվել էին 18 զոհ և 31 վիրավոր:

գանն իր պատասխան ելույթում մեղադրեց թե՛ Սիրիային, և թե՛ ԽՍՀՄ-ին՝ ստեղծված իրավիճակում *անխոհեմություն ցուցաբերելու մեջ*^{*}։

Փաստորեն, ԱՄՆ-ը որքան ամրապնդում էր իր կապերը փառանգավորների հետ՝ ընդդեմ դրուզների և շիաների, այնքան միակողմանի և կողմնակալ էր դառնում նրա դիրքորոշումը՝ միաժամանակ ուժեղացնելով Ասադի դիրքերը։ Եվ որքան շատ էր Վաշինգտոնը լիբանանյան հակամարտությունն ու Սիրիայի դիրքորոշումը դիտում Արևելք-Արևմուտք առնակատման ուսայնակով, այնքան նպաստում էր Ասադի և նրա լիբանանյան գործընկերների մերձեցմանը ԽՍՀՄ-ի հետ⁴⁹⁹։

Ի վերջո, 1983թ. սեպտեմբերի 25-ին Սիրիայի և Սաուդյան Արաբիայի միջնորդությամբ լիբանանյան բոլոր հակամարտող կողմերի միջև հրադադարի վերաբերյալ համաձայնագիր ստորագրվեց։ Վերջինս արտահայտում էր Լիբանանի քաղաքական թատերաբեմում ուժերի նոր հարաբերակցությունը՝ նախանշելով ինչպես ճգնաժամի կարգավորման գործում Վաշինգտոնի, Թեյ-Ավիվի ու նրանց լիբանանյան դաշնակիցների կրած ծախողումը, այնպես էլ լիբանանյան գործերում Սիրիայի ու լիբանանյան ձախերի կողմից նախաձեռնության ստանձնումը, ինչպես նաև ԽՍՀՄ-ի դիրքերի ուժեղացումը։

Վերջապես, 1983թ. հոկտեմբերի 31-ից նոյեմբերի 4-ը Ժնևում Լիբանանի հակամարտող կողմերի միջև Ազգային երկխոսության կայացման նպատակով գումարված համաժողովի՝ արդյունքում վերահաստատվեց Լիբանանի՝ իբրև արաբական պետության կարգավիճակը, որի հիման վրա էլ համաժողովն արտահայտվեց մայիսի 17-ի լի-

* Փոխադարձ մեղադրանքներն առավել սպառնալից բնույթ էին ստացել ԽՍՀՄ-ը որպես «չարիքի կայսրություն» Ռեյգանի պնդումը վերահաստատելու հողի վրա, երբ 1983թ. սեպտեմբերի 1-ին ԽՍՀՄ-ը պայթեցրեց Կորեայի մարդատար ինքնաթիռն իր 269 ուղևորներով։

⁴⁹⁹R.G. Neumann, Assad and the Future of the Middle East, Foreign Affaires, L., 1983/1984, Vol. 62, N 20, p. 246.

* Համաժողովին մասնակցում էին նախագահ Ամին Ժնայելը, Ազգային Փրկության ճակատի՝ ԱՓՃ-ի առաջնորդ Վալիդ Ջոնքրաթը, Ռաշիդ Քարամեն, Սուլեյման Ֆրանժիեն, ԱՄԱԼ-ի ղեկավար Նաբիհ Բերին, աջ-քրիստոնեական առաջնորդներ՝ Պիեռ Ժնայելը, Քամիլ Շամունը, Սիրիայի արտգործնախարար Արդել Խալիմ Հադդադը և Սաուդյան Արաբիայի ներկայացուցիչը։

բանանախրայելական համաձայնագրի մերժման օգտին: Դեռ ավելին, Ամին Ժմայելը, Լիբանանից իսրայելական ուժերի դուրս բերման վերաբերյալ այլ բանածն մշակելու նպատակով, հրահանգավորվեց ուղևորվել Վաշինգտոն, որը սակայն մերժվեց Ռեյզանի կողմից՝ նպատակով զինված հակամարտության սրմանը⁵⁰⁰:

Ուշագրավն այն է, որ այդ ժամանակամիջոցին ԱՄՆ-ը, ի դեմս պետքարտուղար Շուլցի, զբաղված էր Թեյ-Ալիվի հետ «ռազմավարական համաձայնագրի» (հոկտեմբերի 18-ին) վերագործարկման խնդրով: Արդեն իսկ հոկտեմբերի 29-ին Ռեյզանը ստորագրեց Իսրայելի հետ ռազմական դաշինքի վերաբերյալ Ազգային Անվտանգության Խորհրդի 111-րդ հրամանը (National Security Decision Directive 111)⁵⁰¹: Նոյեմբերի 29-ին Վաշինգտոն ժամանեց Իսրայելի վարչապետ Շամիրն ու պաշտոնախարար Արենը և պաշտոնապես հայտարարվեց 1981թ. նոյեմբերի 30-ի համաձայնագրի և իսրայել-ամերիկյան ռազմական դաշինքի վերագործարկման մասին⁵⁰²: Կարծիք կա, որ այդպիսով Վաշինգտոնը փորձում էր իր ազդեցության լծակները մեծացնել ՄԱ-ում ամերիկյան շահերի առնչությամբ Իսրայելի կայացրած որոշումների վրա, որը բոլորովին վերջերս մերժել էր կենտրոնական Լիբանանում իսրայելական ուժերի պահպանման ռազմավարական նշանակություն ունեցող *խնդրանքի* կատարումը⁵⁰³:

Սակայն շուտով Վաշինգտոնը Լիբանանում հայտնվեց շատ ավելի բարդ իրավիճակի առջև, որից դուրս գալու հարցում նրան ի գործ չէր օգնել անգամ վերոնշյալ համաձայնագրի վերագործարկումը: Խնդիրն այն է, որ 1983թ. հոկտեմբերի 23-ին Բեյրութի ԱՄՆ-ի դեսպանատան, ծովային հետևակայիններին պատկանող շտաբակայանի և օդանավակայանի զինանոցների, ինչպես նաև ֆրանսիական խաղաղապահների շտաբակայանի նկատմամբ միջազգային ահաբեկչության պատմության մեջ «Հիզբալլահի» առաջին ինքնասպան պայթե-

⁵⁰⁰ Don Peretz, նշվ. աշխ., էջ 393:

⁵⁰¹ Caspar. P. Weinberger, *Fighting for Peace: Seven Critical Years in the Pentagon*, N.Y., 1990, p. 154-55.

⁵⁰² Հովհաննիսյան Ա., ԱՄՆ-ի քաղաքականությունը Իսրայել-Պաղեստինյան հակամարտության համդեպ, Երևան, 2001, էջ 26:

⁵⁰³ B. W. Quandt, նշվ. աշխ., էջ 259:

ցումներով ահաբեկչական գրոհներ իրականացվեցին, որոնց զոհ գնացին 241 ամերիկյան ծովային հետևակային⁵⁰⁴, 58 ֆրանսիացի պարաշուտիստ խաղաղապահներ և իսրայելցի զինվորականներ: Ահաբեկչական գրոհներից ամփոփապես հետո Կոնգրեսում դեմոկրատները բանաձև մշակեցին ծովային հետևակայինների «շտապ և կանոնավոր դուրս բերման» վերաբերյալ, սակայն Ռեյզանը հայտարարեց, որ ահաբեկիչները չեն կարող ԱՄՆ-ին դուրս մղել Լիբանանից կամ ՄԱԻց: Նախագահը գտնում էր, որ «ամերիկացիները պարտավոր են առավել վճռական լինել, քան երբևէ, որպեսզի ահաբեկիչները չկարողանան իրենց ձեռքը վերցնել աշխարհի այդքան կենսական ու ռազմավարական նշանակություն ունեցող հատվածի վերահսկողությունը»: Դեկտեմբերին Ռեյզանը կարգադրեց վրեժխնդիր լինել Բեքասա հարթավայրում հաստատված Ի-ՀՊ-ի փաստարաններից, սակայն նրանց հարձակումը հակահարվածի արժանացավ: Դեռ ավելին, սիրիական հրթիռները ոչնչացրեցին Դամասկոսի դիրքերի ռմբակոծման նպատակով օդ բարձրացած ամերիկյան հնացած կործանիչներից երկուսին⁵⁰⁵:

Հարկ է նշել, որ այս միջադեպերի հետ կապված ԱՄՆ-ում աճող քրեանդատությունը, Միդասի վճռական գործողությունների կասեցման հարցում Վաշինգտոնի անկարողությունը և, առհասարակ, ներլիբանանյան հակամարտության քաղաքական կարգավորման հարցում վերջինիս ձախողումը մեծ հարված հասցրին ՄԱ-ում ԱՄՆ-ի դիրքերին:

⁵⁰⁴ Martin Kramer, Hizbullah: The Calculus of Jihad, in *Fundamentalisms and the State: Remaking Politics, Economics, and Militance* (The Fundamentalism Project, vol. 3), Chicago, 1993, p. 549. <http://www.geocities.com/martinkramerorg/Calculus.htm#n2>.

⁵⁰⁵ B.W. Quandt, նշվ. աշխ., էջ 259: Օդայուններից մեկը սպանվեց, մյուսը՝ լեյտենանտ Ռոբերտ Գուդմենը գերի վերցվեց: Վերջինս 1984թ. հունվարի դամասկոսյան այցի ընթացքում ԱՄՆ-ի նախագահիի բեկնածու դեմոկրատ Ջեսի Ջեքսոնի օգնությամբ ազատագրվեց, իսկ ռմբակոծությունների պատճառած վնասը փոխհատուցվեց: 1984թ. հունվարի 18-ին հրազենից սպանվեց Բեյրութի ամերիկյան համալսարանի նախագահ Մայքլոմ Բերրին՝ արարական երկրների գծով հայտնի մասնագետ-գիտնականը, որն ամերիկյան բժիշկ միսիոներներից մեկի որդին էր: ԿՀՎ-ի տեղական գրասենյակը ևս պայքեցվեց: 1985-87թթ. Բեյրութում առևանգված ԱՄՆ-ի քաղաքացիների թիվը հասել էր 14-ի:

Իսկ Միդիային պատժելու ուղղությամբ Ռեյգանի վարչակազմի որոշումը չիրագործվեց Մալիտակ տան ներսում առկա երկու իրարամերժ դիրքորոշումների պատճառով: Ի տարբերություն Պենտագոնի, մախագահ Ռեյգանը, Շուլցն ու ՄակՖարլեյնն* առավել ռազմատենչ ուղի էին բռնել և կողմ էին Լիբանանում ԱՄՆ-ի գորքերի պահպանմանը: Մինչդեռ պաշտնախարարը, քարձրաստիճան որոշ գեներալներ, ԿՀՎ-ի տնօրեն Վիլիամ Ջեյսին, պետքարտուղարության ՄԱ-ի գործերով փորձագետները դեմ էին ոչ միայն ԱՄՆ-ի գորքերի պահպանմանը, այլ Իսրայելի հետ կապերի սերտացմանն ընդհանրապես:

Այդ էր պատճառը, որ Վաշինգտոնի առաջնահերթ խնդիրը Լիբանանում, թեև այդ մասին չքարձրածայնելուն, ԱՄՆ-ի մախագահական ընտրությունների մախաշեմին, ծովային հետևակայինների վերադարձի ապահովումն էր հայրենիք: Իսկ Լիբանանի ավերինն այդժամ ԱՄՆ-ի ռազմածովային ուժերի ցուցադրման հետևում իրականում թաքնված էին Վաշինգտոնի գործողությունները խիստ սահմանափակող մի շարք գործոններ:

Խնդիրն այն է, որ Բեյրութի շրջանից իսրայելական ուժերի (սեպտեմբերին) անցանկալի հեռացման արդյունքում ԱՄՆ-ի ծովային հետևակայինները չէին կարողանում կատարել իրենց վրա դրված պարտականությունները: Իսկ կոնգրեսը չէր ցանկանում Ժմայելի վարչախմբի օգտին անհրաժեշտ մասշտաբներով ռազմական միջամտություն ապահովել՝ ելնելով Ծոցի պետություններին ԱՄՆ-ից վանելու մտավախությունից՝ ճիշտ այն ժամանակ, երբ իրան-իրաքյան պատերազմը ցանկացած պահի սպառնում էր Օրմուզի նեղուցի շրջափակմամբ⁵⁰⁶:

* Ծովային հետևակային զննապետ Ռոբերտ ՄակՖարլեյնը, որը զբաղեցրել էր պետքարտուղարի խորհրդականի պաշտոնը, դարձավ ԱՄՆ-ում Կլարկի տեղակալը՝ այդժամ Հաբիբին փոխարինելով որպես ԱՄՆ-ի լիբանանյան պատվիրակ, այնուհետև՝ Կլարկին փոխարինելով ազգային անվտանգության գծով մախագահի օգնականի պաշտոնում: Տե՛ս Robert O Freedman, նշվ. աշխ., էջ 89:

⁵⁰⁶ «Gardian», UK, 15.11.1983.

Այսպիսով, Ռեյգանը Լիբանանից ծովային հետևակայինների դուրս բերման վերաբերյալ որոշում կայացրեց՝ հակառակ ամիսներ շարունակ ԱՄՆ-ի անվտանգության տեսանկյունից Լիբանանի կենսական կարևորության ներկայացման և Լիբանանի խաղաղության ու անվտանգության նկատառումներից բխող ԲՈՒ-ի ներկայության պահպանման անհրաժեշտության ուղղությամբ Վաշինգտոնի պնդումներին⁵⁰⁷:

Ռեյգանի կառավարության պատրանքները Լիբանանի ճգնաժամի կարգավորման առնչությամբ վերջնականապես փարատվեցին 1984թ. փետրվարին, երբ դյուզների ու շիաների միլիցիաները Լեռնալիբանանում մի շարք նոր դիրքեր զբաղեցնելուց հետո հաղթանակ տարան նաև արևմտյան Բեյրութում: Վերջիններս հանդես եկան լիբանանախորայնական համաձայնագիրն անվավեր դարձնելու և փաղանգավորների գերիշխանությանը վերջ դնելու կարգախոսներով: Դեռ ավելին, մուսուլմաններին իր կողմն անցնելու ուղղությամբ ԱՄՍԼ-ի կոչի արդյունքում ամերիկյան աջակցությամբ մարտնչող լիբանանյան բանակը կազմալուծվեց քրիստոնեական և մուսուլմանական զորամիավորումների⁵⁰⁸:

1984թ. փետրվարի 6-ին նախագահ Ռեյգանը դիմեց Սիրիայի կառավարությանը՝ լիբանանցիների նկատմամբ ահաբեկչական հարձակումների իրականացմանը նպաստող կամ դրանք ապահովող գործողությունները դադարեցնելու կոչով⁵⁰⁹: Հաջորդ օրը, փետրվարի 7-ին, նախագահն ԱՄՆ-ի ծովային հետևակայիններին հրամայեց բարձրանալ տախտակամած: Ամերիկացիների օրինակին շուտով հետևեցին ԱՄՆ-ի ՆԱՏՕ-ի մյուս գործընկերները: 1984թ. փետրվարի 26-ին, ամե-

⁵⁰⁷ B.W. Quandt, նշվ. աշխ., էջ 259: Պետքարտուղար Շուպն այնուհանդերձ դեմ էր նախագահի որոշմանը:

⁵⁰⁸ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 185-186:

⁵⁰⁹ Kiron K. Skinner, Annclise Anderson and Martin Anderson, նշվ. աշխ., էջ 443:

րիկյան զինվորական ողջ անձնակազմը Լիբանանից դուրս բերվեց, իսկ մարտի 30-ին Լիբանանից հեռացան 6-րդ Նավատորմի վերջին միավորները: Քաղաքական ծախսողման պայմաններում ամերիկյան նավատորմի հզորությունն իմաստագրված էր: Ինքնասպան ահաբեկիչների գործողությունները չեզոքացնում էին գերտերության անպարտելիության զգացումը⁵¹⁰:

Ռոբերտ Մակֆարլենյի կարծիքով՝ ծովային հետևակայինների դուրս բերումը Լիբանանից Ռեյզանի վարչակազմի գլխավոր պարտություններից էր⁵¹¹: Թերևս այդ էր պատճառը, որ Իսրայելում և ԱՄՆ-ի կոնգրեսում, Թեյ-Ալիլի աջակիցների ուժգին ճնշման տակ, վարչակազմը չեղյալ համարեց ոչ միայն Հորդանանին ու Սաուդյան Արաբիային կատարելագործված հակաօդային հրթիռներ վաճառելու ծրագիրը, այլ բացառեց մտտ ապագայում արաբ-իսրայելական հիմնախնդրի հետ կապված խաղաղարար նոր ջանքերի գործադրումը: 1984թ. մայիսի 18-ին ՄԱ-ում ԱՄՆ-ի հատուկ պատվիրակ Դոնալդ Հ. Ռամսֆելդը՝ դադարեցրեց իր գործառույթները⁵¹²: Ամերիկյան վարչակազմը որոշեց պայմանագրի ստորագրման շուրջ կրկին բանակցությունների չդիմել այնքան ժամանակ, մինչև *արաբական երկրներն ու Իսրայելն առավել ճկունություն հանդես չբերեին սեփական հակամարտության կարգավորման ուղղությամբ*: Միևնույն ժամանակ, Վաշինգտոնը մտավախություն ուներ, որ խաղաղության պայմանագրի բացակայության արդյունքում առաջացած «դիվանագիտական վակուումը» կարող էր լցվել ինչպես ԱՄՆ-ի ազգային շահերին սպառնացող արաբ ահաբեկիչների ու արմատականների, այնպես էլ իսրայելցի առաջնորդների կողմից⁵¹³:

Օգտվելով ստեղծված իրավիճակից, ՄԶՈՒ-ի կազմի մեջ մտնող 30.000-անոց սիրիական բանակն իր հսկողության տակ առավ երկրի տարածքի գրեթե կեսը: Միրիան ոչ միայն վերականգնեց Լիբանանում ունեցած իր նախկին ազդեցությունը, այլ երկրից իսրայելական ուժերի

⁵¹⁰ David Lamb, նշվ. աշխ., էջ 85:

⁵¹¹ Douglas Little, նշվ. աշխ., էջ 245:

⁵¹² Khouri Fred J., նշվ. աշխ., էջ 451:

⁵¹³ William L. Cleveland, նշվ. աշխ., էջ 137:

դուրս բերումից հետո, վերածվեց տիրապետող արտաքին ուժի⁵¹⁴։ Մա նշանակում էր, որ դեսպան Հաբիբի ու պետքարտուղար Շուլցի կողմից Լիբանանի հիմնախնդրի շուրջ վարվող բանակցություններից Միրիա-յին բացառելն իսկապես անհեռանկար քաղաքականություն էր։ Ամե-րիկացի դիվանագետները չէին գիտակցում նաև Իսրայելի և Միրիայի, կամ Իսրայելի և Հորդանանի միջև առավել համալիր բանակցային գործընթացի նախաձեռնության հրատապությունը։ Նրանք չէին գի-տակցում միաժամանակ, որ Վաշինգտոնի օգտին Միրիայի վրա արդ-յունավետ ճնշում գործադրելու հարցում կարող էին ամենայն լրջությ-յամբ ապավինել ԱՄՆ-ի այնպիսի դաշնակիցների վրա, ինչպիսին Սաուդյան Արաբիան էր։

Իզուր չէր Շուլցն ավելի ուշ արդարանում, որ ինքը փորձել է «Ասադի վրա լծակներ գործադրել», չնայած անուղղակի ճանապար-հով՝ արաբական այլ երկրների միջոցով։ Պետքարտուղարը Լիբանա-նում ԱՄՆ-ի կրած ծախսողման մեղավոր էր դիտում Իսրայելին՝ Լիբա-նանից անժամանակ հեռանալու, պաշտոնախարար Վայնբերգերին՝ ԱՄՆ-ի դիվանագիտության սատարման մպատակով սահմանափակ ուժ չկիրառելու, ինչպես նաև ԱՄՆ-ի վարչակազմին՝ Լիբանանից ամերիկյան ծովային հետևակայիններին դուրս բերելու համար⁵¹⁵։

Փաստորեն, պետքարտուղարությունը՝ կորցնելով Լիբանանում ձեռք բերած լծակները, այժմ կարող էր միայն հուսալ, որ *Գամալկուսը կկարողանա կայուն դերակատարություն ունենալ* երկրի ներքին քա-ղաքական խնդիրների կարգավորման կամ անդրկուլիսյան պայմա-նագրի ստորագրման հարցում, որը կհեշտացներ իսրայելական ուժերի վերջնական դուրս բերումը երկրից։ Մակայն այս սպասումներն ի դերև եղան շարունակվող ահաբեկչությունների պայմաններում⁵¹⁶։

Փաստենք, որ ԱՄՆ-ի ռազմավարական ծրագրերի ձախողումը փաստող վերոնշյալ իրադարձությունները վերջնականապես փոխե-ցին Լիբանանում առկա ուժերի հարաբերակցությունը։ Նոր իրողութ-

⁵¹⁴ Don Peretz, նշվ. աշխ., էջ 393։

⁵¹⁵ George P. Shultz, *Turmoil and Triumph. My Years as Secretary of State*, N.Y., 1993, p. 233.

⁵¹⁶ Robert O Freedman, *The Middle East After The Israeli Invasion of Lebanon*, New York, 1986, p. 81.

յան պայմաններում ԼՃ-ը ևս *հարկադրված էր շտկումներ մտցնել* իր քաղաքականությունում: Ամերիկյան աջակցությունից զրկված և լիբանանյան ձախերի դեմ միայնակ հայտնված Ամին Ժմայելն այժմ ստիպված էր քաղաքական աջակցության նպատակով *վերականգնել Միրիայի հետ մարտնչների հին դաշինքը*: Փետրվարի վերջին Ամին Ժմայելը նախագահի պաշտոնում առաջին անգամ այցելեց Դամասկոս, որն ընկալվեց իբրև լիբանանյան գործերում ամերիկամետ և խորայելամետ կողմնորոշումից լիբանանյան իշխանությունների պաշտոնական հրաժարում և Միրիայի առաջատար դերակատարության ընդունում: 1984թ. մարտի 5-ին Դամասկոսում ձեռք բերված պայմանավորվածության համաձայն, լիբանանյան կառավարությունը պաշտոնապես անվավեր հայտարարեց Իսրայելի հետ կնքված «խաղաղության համաձայնագիրը»⁵¹⁷, որի արդյունքում Լիբանանում ու նրա շուրջը փաստացի կերպով քաղաքական նոր իրավիճակ ստեղծվեց:

Եվ այսպես, ԱՄՆ-ի հեղինակությունը և նրա դիրքերը ՄԱ-ում տուժեցին, իսկ նրա տարածաշրջանային հայեցակարգը դատապարտվեց ձախողման: 1974թ-ից արաբ-իսրայելական հակամարտության կարգավորման գործընթացը միանձնյա տնօրինող գերտերության աջակցությանն ապավինած *Իսրայելը 1984թ. ընկրկեց*, և այդ տասնամյակում առաջին անգամ ԱՄՆ-ի հովանավորած արաբ-իսրայելական համաձայնագիրը ձախողվեց *ԽՍՀՄ-ի տեղական դաշնակցի՝ Միրիայի կողմից*⁵¹⁸: Լիբանանի օրինակը փաստեց, որ ՄԱ-ում ԱՄՆ-ի ծրագրերը ոչ միշտ են իրագործվում⁵¹⁹: Ամերիկյան ծրագրերը գործնականում կատարվեցին միայն այնքանով, որքանով Իսրայելի վերահսկողությունը հաստատվեց հարավային Լիբանանի նկատմամբ: Սա արդեն անհաջողություն էր ԱՄՆ-ի քաղաքականության համար:

Այնուհանդերձ, պաշտոնավորության երկրորդ ժամկետում նախագահ Ռեյզանի վարչակազմի մերձավորարևելյան քաղաքականության սկզբունքներն անփոփոխ մնացին: Դրանց տակ շարունակ հասկացվում էր ԽՍՀՄ-ի ազդեցության սահմանափակում՝ առավելագույ-

⁵¹⁷ Мирский Г., նշվ. աշխ., էջ 32:

⁵¹⁸ Don Peretz, նշվ. աշխ., էջ 393:

⁵¹⁹ Douglas Little, նշվ. աշխ., էջ 245:

նի հասցնելով սեփական ազդեցությունը, տարածաշրջանային կայունության ապահովում՝ կանխելով պատերազմներն ու արմատական հեղափոխությունները, ԱՄՆ-ի դաշնակիցների աջակցություն և ամրապնդում, նավթի նկատմամբ ազատ մուտքի ապահովում⁵²⁰։

**4. 1985թ. ԻՄՐԱՅԵԼԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐԻ ԴՈՒՐՍ ԲԵՐՈՒՄԸ
ԼԻԲԱՆԱՆԻՑ: ԼԻԲԱՆԱՆՆ ԻԲՐԵՎ ԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ
ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՕՋԱՆ**

1984թ. մարտի 12-20-ին Լոզանում Վալիդ Ջումրլաթի և Նաբիհ Բերիի նախաձեռնությամբ մասնակիցների նախկին կազմով սկսվեց ազգային երկխոսությանը մվիրված հանդիպումների երկրորդ փուլը, որին մասնակցեց նաև Միրիայի փոխնախագահ Արդել Հալիմ Խադդամը: Չնայած կողմերի տարածայնության արդյունքում նրանց չհաջողվեց քաղաքական բարեփոխումների շուրջ համաձայնության գալ, այնուհանդերձ, նրանք անրազրեցին հրադադարի հասնելու միջոցները և հավանություն տվեցին նոր սահմանադրության մշակման սկզբունքներին: Ապրիլին Ամին Ժմայելի Դ-ամասկոս կատարած այցի ընթացքում պայմանավորվածություն ձեռք բերվեց լիբանանյան քաղաքական կառույցի համալիր բարեփոխումների շուրջ: Նախատեսվում էր կրոնահամայնքային համակարգի պահպանմամբ հանդերձ, սահմանափակել քրիստոնյաների արտոնությունները և իրավահավասարություն մտցնել մուսուլմանների ու քրիստոնյաների միջև:

Դ-ամասկոսում ձեռք բերված պայմանավորվածությունների իրագործման շրջանակում 1984թ. մայիսի սկզբին Ռաշիդ Քարամնի գլխավորությամբ ձևավորվեց «Ազգային Միասնականության Կառավարությունը»՝ ԱՄԿ-ը*։ Նոր կառավարությունը հավասարակշռված էր իր կազմով և ընդգրկում էր հակամարտող կողմերի առաջնորդներին՝

⁵²⁰ Barry Rubin, *US and The Middle East, 1985-1988, The Middle East from the Iran-Contra Affair to the Intifada*, N.Y., 1991.

* Ըաֆիկ Ուազանի կառավարությունը հրաժարական էր տվել դեռևս փետրվար ամսին:

Վալիդ Ջումրաթին՝ ԼԱՄԿ-ից, Նաբիհ Բերիին՝ ԱՄԱԼ-ից, Պիեր Ժմայելին և Զամիլ Շամունին: Նոր կառավարությունն իր առջև դրել էր իսրայելական գործերի դուրս բերման, անկախ արտաքին քաղաքականության վարման, Միդիայի հետ սերտ համագործակցության հաստատման և քաղաքական բարեփոխումների համաձայնեցված անցկացման նպատակ: Թեև փաղանգավորներն իրենց ձեռքում պահեցին նախագահի պաշտոնը, այնուհանդերձ, Ռաշիդ Քարամեի վարչապետության ամրապնդման շնորհիվ զրկվեցին քաղաքական գերիշխանությունից⁵²¹:

Նոր իրադրությունը թույլ տվեց սիրիական կառավարության հետ իրենց գործողությունները համակարգող լիբանանյան իշխանություններին՝ ի դեմս նախագահ Ժմայելի և Վալիդ Ջումրաթի, առավել ակտիվ միջոցներ ձեռնարկել երկրի տարածքից իսրայելական ուժերի դուրս բերման ուղղությամբ⁵²²: Իսրայելի կրած մարդկային զգալի կորուստները, լիբանանյան իրադարձությունների վրա ներգործելու ամառայումսավետությունը և ֆինանսական զգալի ծախսերը Իսրայելի Շիմոն Պերեսի կառավարությանը ստիպեցին իսրայելական ուժերի դուրս բերման պայմանների շուրջ 1984թ. նոյեմբերի 8-ին բանակցություններ վարել:

1985թ. հունվարի կեսերին, Իսրայելը հայտարարեց իր ուժերի եռափուլ դուրս բերման մտադրության մասին: Սահմանամերձ գոտուց հեռանալու պարտավորությունը ստանձնելուն զուգահեռ Իսրայելը պահպանում էր «Հարավային Լիբանանի Բանակին» ռազմական աջակցություն ցուցաբերելու իրավունքը⁵²³:

1985թ. մարտի 11-ին Սամիր ՋաՋայի գլխավորությամբ խմբավորումները վերահսկողություն հաստատեցին ԼՈՒ-ի նկատմամբ: 1985թ. ապրիլին Ս. ՋաՋայի կողմնակիցները իսրայելական սպաների անմիջական հրամանատարությամբ մասնակցեցին հարավի՝ Սալդա-

⁵²¹ Новейшая история арабских стран Азии, №24. աշխ., էջ 153:

⁵²² Обстановка в Ливане, Бейрут, ТАСС. Атлас N 37 (1419), 11.03.1988, стр. 41.

⁵²³ Բանակցությունները վարվում էին Լիբանանի ու Իսրայելի բանակային սպաների մակարդակով՝ UNIFIL-ի սպաների ներկայությամբ:

⁵²³ Fred J. Khouri, №24. աշխ., էջ 458:

յի շրջանի ռազմական գործողություններին: Մայիսին ԼՈՒ-ի գործկոմի նախագահի պաշտոնում ՋաՋային փոխարինեց Էլի Հոբեյքան, որը Դամասկոսի հովանու ներքո ձախերի հետ փոխզիջման գնալու կոչ արեց:

Միևնույն ժամանակ խնդիրներ ծագեցին ձախերի և մուսուլմանական խմբավորումների հսկողության տակ գտնվող շրջաններում⁵²⁴: Մայիս-հունիս ամիսներին Բեյրութում արյունալի բախումներ տեղի ունեցան սիրիական աջակցությունից օգտվող շիական ԱՄԱԼ-ի և 1985թ. տարբեր ռազմավարական դիրքեր⁵ վերադարձած պաղեստինյան ուժերի միջև⁵²⁵: Այս անգամ Սիրիան՝ հրաժարվելով մարտնիների ու սոււննիների գերիշխող ազդեցության վերականգնման քաղաքականությունից, սկսեց ամրապնդել Նաբիհ Բերիի գլխավորությամբ շիական ԱՄԱԼ-ի և Վալիդ Ջումրաթի գլխավորությամբ դրուզների միջև ռազմաքաղաքական դաշինքը⁶: Սակայն պաղեստինցիները կոշտ հակազդեցություն ցուցաբերեցին ճամբարներից իրենց դուրս մղելու փորձերին, որտեղ նրանց հաջողվեց վերականգնել իրենց զինված կազմավորումները⁵²⁶: ԱՄԱԼ-ի հետևորդների ջանքերը ձախողվեցին մահ Բեյրութի արվարձանի պաղեստինյան ճամբարի զրավման ուղղությամբ:

Հունիսին իսրայելական ուժերը հեռացան Լիբանանի հարավի մեծ մասից՝ ազատագրելով այդ շրջանի խոշորագույն քաղաքները՝ Մայդան, Տիրը և Նաբաթիան, Լեռնալիբանանի զգալի մասը և Բեքաայի հովիտը⁷:

⁵²⁴ Шуйская Н., *նշվ. աշխ.*, էջ 58-59:

⁵ Բեյրութի ու Սիդոնի պաղեստինյան ճամբարներ:

⁵²⁵ Тони Уокер, Организация освобождения Палестины и Арабский мир, ТАСС. БПИ N 151, 5.8.1986г., стр. 21-24. Իսրայելի ագրեսիայի արդյունքում Լիբանանից վտարված ՊԱԿ-ի 12.000 մարտիկներ 1985թ. սկզբին վերադարձել էին Լիբանան՝ կրկին ամրապնդելով իրենց դիրքերը ՊԱԿ-ի ճամբարներում:

⁶ Բերին ու Ջումրաթը Ժմայելի կառավարության անդամներ էին:

⁵²⁶ Peretz Don, *նշվ. աշխ.*, էջ 394:

⁷ 1985թ. հունիսի 9-ին ԽՍՀՄ-ն (ՏԱՄՍ-ի հայտարարությամբ) իր աջակցությունը հայտնեց Լիբանանի տարածքից իսրայելական ուժերի լիակատար և առանց նախապայմանների դուրս բերման ուղղությամբ լիբանանցիների պահանջին: Այս մասին տես Арабо-израильский конфликт и палестинская проблема, ВГБИЛ, Москва, 1989, стр. 29; Внешняя политика Советского Союза и международные отношения, 1982, М., 1983.

Վերոշարադրյալից կարելի է գալ այն հետևության, որ եթե 1983-84թթ. Բեյրութում՝ ամերիկյան ու ֆրանսիական քիրախնների նկատմամբ «Հիզբալլահի» ահաբեկչական գործողությունները նպաստեցին 1984թ. երկրից ամերիկյան ու ԲՈՒ-ի («MNF») հեռացմանը, ապա 1983-85թթ. Լիբանանի հարավում իսրայելական ներկայության դեմ զինված պայքարը՝ հանգեցրին 1985թ. հունվարից կենտրոնական Լիբանանից իսրայելական ուժերի դուրս բերմանը⁵²⁷: Այդ իրադարձությունները նպաստեցին շիա համայնքի դերի բարձրացմանը ինչպես միջազգային, այնպես էլ լիբանանյան թատերաբեմում⁵²⁸:

Միևնույն ժամանակ Թեյ-Ավիվի ռազմական ներկայությունը պահպանվեց լիբանանաիսրայելական սահմանի երկայնքով «անվտանգության գոտում»՝ անհրաժեշտության դեպքում Լիբանանի տարածքի ուղղությամբ հարվածներ իրականացնելու իրավունքի վերապահումով: Իսրայելի ռազմաքաղաքական միջամտությունը լիբանանյան գործերում շարունակվում էր՝ հաճախ քողարկված ազդեսիայի տեսք ընդունելով և ԱՄՆ-ի կողմից սատարվելով:

Հարկ է նշել, որ Թեյ-Ավիվը Լիբանանից իսրայելական ուժերի դուրսբերման ժամանակ (1985թ. ապրիլի 2-ից) իրենց հետ Իսրայել էին տարել «լիբանանյան թատերաբեմից հնարավոր վտանգ ներկայացնող» մոտ 1000 ռազմագերիների (որոնցից 735-ը՝ շիա): Միացյալ Նահանգների և որոշ երկրների կողմից այդ քայլը որակվեց իբրև դեպորտացիան արգելող Ժնևի կոնվենցիայի կոպիտ խախտում:

Հունիսի 14-ին ռազմագերիներին ազատագրելու նպատակով «Ալ-Ջիհադ ալ-Իսլամի» շիա-մուսուլմանների զինված մարտիկները բռնագրավեցին Աթենքից Հռոմ թռչող «Trans world Airline» ամերիկյան ընկերության «Բոինգ-727» ինքնաթիռը (153 ուղևորով)՝ ստիպելով

* «Իսլամական հեղափոխության փաստաբանները» ևս իրենց գործողությունները Բեքաայից տեղափոխել էին Լիբանանի հարավ: Նրանց ուսումնավարժական ճամբարների քիվը 1987թ. դրությամբ 7-ից հասել էր 23-ի: Այս մասին տե՛ս Жюль Деллафон, նշվ. աշխ., էջ 21:

⁵²⁷ Polk William, նշվ. աշխ., էջ 355:

⁵²⁸ Itamar Rabinovich, նշվ. աշխ., էջ 179:

հարկադրական վայրէջք կատարել Բեյրութում⁵²⁹: Ամերիկյան ՌԾՈՒԻ-ի ջրասույզ Ռոբերտ Դինը սպանվեց, իսկ 39 ուղևորներ 17 օր շարունակ սպառանդ պահվեցին: Նախագահ Ռեյգանը հունիսի 17-ին սպառնաց ամերիկյան մարտական ջոկատ ուղարկել պատանդներին ազատագրելու նպատակով, սակայն վարչակազմի ավագ պաշտոնյաները գաղտնի խոստովանեցին ռազմական իրական տարբերակ չունենալու փաստը: 700 շիա ռազմագերիների ազատ արձակման Իսրայելի առաջարկը մերժվեց Միացյալ Նահանգների կողմից՝ այն դիտելով իբրև «սահաբեկության զիջում»: Իցիսակ Ռաբիը հայտնեց, որ այդ խնդրի հետ կապված ԱՄՆ-ն Իսրայելի հետ «խաղեր չպիտի խաղա» և միակողմանիորեն ազատ արձակեց 31 ռազմագերիների: Հունիսի 24-ին փոխնախագահ Ջորջ Բուշն անսպասելորեն հայտնեց, որ Իսրայելում շիա ռազմագերիների պահպանումը միջազգային օրենքի խախտում է, և նրանք պետք է ազատ արձակվեն: Վերջապես, հունիսի 28-ին ետնաբեմային բանակցություններից հետո, որտեղ Միդիայի նախագահ Ասադը ևս դեր ունեցավ*, ԱՄՆ-ի պաշտոնյաները հայտարարեցին մնացած 39 պատանդների և Իսրայելի կողմից 735 ռազմագերիների «շտապ» ազատ արձակման մասին⁵³⁰: Սպիտակ տունը հանդես եկավ մաս Բեյրութի միջազգային օդանավակայանի աշխատանքների բողոքարկման միջոցով Լիբանանի դեմ պատժամիջոցներ կիրառելու հայտարարությամբ:

Ուշագրավն այն է, որ Իսրայելը՝ հակառակ սահաբեկիչների սպառնալիքներին կտրականապես «չենթարկվելու երկաթյա քաղաքականությանը», ազատ արձակեց շիա ռազմագերիներին: Այնուհանդերձ, այս միջադեպը Թեհրանի հետ, որտեղ գտնվում էր «Ալ-Ջիհադ ալ-Իսլամիի» հրամանատարական շտաբը, ուղղակի գործարքի՝ գնա-

⁵²⁹ Barry Rubin, *The United States and The Middle East, 1984-1985*, Vol. 9, Middle East Contemporary Survey, Westview Press, Boulder, Colorado, 1987.

* Եհաննիսի առաջնորդ Նաբիի Բեքին Ասադի առաջադրանքով միջնորդական ջանքեր գործադրեց բանակցություններում:

⁵³⁰ Polk William, նշվ. աշխ., էջ 469:

Մարտ ամսին զենքի առևտրով զբաղվող սաուդյան միլիարդատեր Ադման Խաշոզը իսրայելցիներին առաջարկել էր ԱՄՆ-ի պատանդների դիմաց Թեհրանին ամերիկյան զենք տրամադրելու գործարքը: Եիմոն Պերեսը Բեյրութում ԿՀՎ-ի բաժնի վարիչ Վիլյամ Բարլիի ազատագրման նպատակով կապվել էր Վաշինգտոնի հետ, որից հե-

լու հեռանկար բացեց: Վաշինգտոնը մտադիր էր Իսրայելի միջոցով թեերանին զենք վաճառել՝ «չաղտոտելով» իր ձեռքերն ահաբեկիչների հետ ուղղակի շփումների արդյունքում⁵³²:

1985թ. հուլիսի սկզբին, այս անգամ «ահաբեկչության դեմ պայքարի» պատրվակով, ԱՄՆ-ը կրկին փորձեց իր ռազմական ներկայությունն ապահովել Լիբանանում՝ «անորոշ երկար ժամկետով» ռազմածովային ուժեր կենտրոնացնելով երկրի ծովափնյա շրջաններին: Խոսք զնաց մահ Լիբանանի նկատմամբ տնտեսական շրջափակման և ԱՄՆ-ի կողմից տրամադրվող օգնություններից զրկելու մասին: Ի պատասխան ԱՄՆ-ի վարչակազմի «ձեռնարկած միջոցառումներին», Ռ.Քարամեն հերքեց Լիբանանն «ահաբեկչական երկրի» վերածվելու շուրջ ԱՄՆ-ի հայտարարությունները⁵³³: Վարչապետը նշեց, որ «եթե ահաբեկչություն անգամ գոյություն ունի, ապա այն ամերիկյան քաղաքականության ծնունդ է, որը մշտապես անտեսում է միջազգային իրավունքներն ու համաձայնագրերը»⁵³⁴:

տո մայիսին Իսրայել էր մեկնել ամերիկյան ԱՄՆ-ի մայիսին խորհրդատու Մայրլ Լի-գինը: Ավելի ուշ հետևեց ամերիկյան հոգևորական Բենջիամին Ուլտրի ազատագրման դիմաց Իրանին հակատանկային «ԹՈՈՒ» 500 հրթիռների տրամադրման գործարքը, որի արդյունքում սեպտեմբերի 15-ին պատանդն ազատ արձակվեց, իսկ Բարլին գազամարար սպանվեց: Այս մասին տե՛ս Юрий Дэн, Как США заключили сделку с дьяволом, Секретная американо-иранская сделка - как тайное стало явным, 1986, ТАСС. БПИ N 247, 19.12.1986г., стр. 24-26.

⁵³² Որոշ դիտորդների կարծիքով՝ Իսրայելը վտանգում էր իր ինքնիշխանությունը՝ Սպիտակ տանը ծառայելով Պենտագոնի կամ ԿՀՎ-ի դերում՝ իրրև սովորական դաշնային գերատեսչություն: Սակայն հարկ է նկատել, որ Իսրայելն իր հաշիվներն ուներ Իրանի հետ պատերազմող Իրաքի հետ, որի զորքերն արար-խարայելական երեք պատերազմների ընթացքում կռվել էին Թեյ-Ավիվի դեմ: Ենթադրվում էր, որ հաղթանակի դեպքում Իրաքն իր մարտերում կփոխված զորքերը կարող էր ուղղել մահ Իսրայելի դեմ: Հետևաբար թշնամու թշնամու օգնություն ցուցաբերել միանգամայն թխում էր Թեյ-Ավիվի շահերից: Այս մասին տե՛ս Гленн Фрэнкел, Израэль организовал первую сделку между США и Ираном ТАСС. БПИ N 233, 1.12.1986г., стр. 10-11; «Le Monde», Paris, 18.11.1986.

⁵³³ Агарышев А., Близкий Восток: Терроризм и его покровители, 1986, М., с. 183.

⁵³⁴ «Правда», М., 4.6.1985.

5. 1985թ. ԴԱՄԱՄԿՈՍՅԱՆ «ԵՌԱԿՈՂՄ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ»
ՍՏՈՐԱԳՐՈՒՄԵ ԵՎ ԱՄՆ-Ի ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄԸ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ
ՆԿԱՏԱՄԵ: ՆԵՐԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ՊԱՅՔԱՐԻ ՍՐՈՒՄԸ

1985թ. աշնանը լիբանանյան ճգնաժամի կարգավորման առաջատար երեք ռազմաքաղաքական խմբավորումների՝ ԱՄԿ-ի (Վալիդ Ջուսրլաթի), ԱՄԱԼ-ի (Նաբիհ Բերիի) և ԼՈՒ-ի (Էլի Հոքեյքայի)⁵³⁵ միջև Դամասկոսում բանակցություններ սկսեցին, որոնք ավարտվեցին դեկտեմբերի 28-ին՝ «Եռակողմ պայմանագրի» ստորագրմամբ: Պայմանագրով նախատեսվում էր քաղաքացիական պատերազմի ավարտից և քաղաքական կոնֆեսիոնալիզմի հիմնախնդիրը սահմանադրական մարմինների դատին հանձնելուց հետո արմատական քաղաքական բարեփոխումներ իրականացնել: Առաջին խորհրդարանը, որն առաջարկվում էր ընտրել 1986թ. վերջին, իրավունք էր ստանում վերացնել կրոնադավանական համակարգը պատգամավորների ձայների 2/3 մեծամասնությամբ⁵³⁶: Այդ փաստաթղթի համաձայն՝ լիբանանյան հասարակության և պետության խորը պառակտման պատճառ հանդիսացող կրոնահամայնքային համակարգը պետք է աստիճանաբար՝ 11-13 տարվա ընթացքում վերացվեր: Անցումային շրջանում նախատեսվում էր մարոնի նախագահի իշխանության սահմանափակում՝ կառավարության և խորհրդարանի լիազորությունների համաժամանակյա ընդլայնմամբ և խորհրդարանում մուսուլմանների ու քրիստոնյաների հավասար ներկայությունը՝ ապահովմամբ: Պայմանագիրը հռչակում էր Լիբանանի և Միջին Արևելքի «հատուկ հարաբերությունների» մասին, որոնք տարածվում էին ոչ միայն ռազմական ոլորտի, այլ արտա-

⁵³⁵ Ենթադրվում էր, որ Հոքեյքան դարձել էր մարոնի բուրժուազիայի այն շրջանակների արտահայտողը, որոնք ի դեմս Միջին Արևելքի տեսնում էին իրենց համայնքի փրկությունը: Այս մասին տե՛ս Мирский Г., նշվ. աշխ., էջ 40:

⁵³⁶ Шейхсая Н., նշվ. աշխ., էջ 52: Խորհրդարան չընտրվելու դեպքում, հաջորդ խորհրդարանը՝ 1990թ. կարող էր վերացնել կրոնադավանական համակարգը ձայների 50%+1% մեծամասնությամբ: Եթե դա ևս չիրագործվեր, ապա 3-րդ խորհրդարանը՝ 1994թ., իրավասու էր վերացնել կոնֆեսիոնալիզմը ներկա պատգամավորների ձայների պարզ մեծամասնությամբ:

* Պատգամավորների թիվը 99-ից հասցվելու էր 198-ի:

քին քաղաքականության վրա, շոշափում էին անվտանգության, տնտեսության, կրթության, տեղեկատվական ծառայությունների ոլորտները⁵³⁷: Կողմերը հանդես էին գալիս այդ հարաբերությունները «ազամավարական ինտեգրացիայի» սկզբունքի հիման վրա կառուցելու օգտին⁵³⁸:

Ինչ վերաբերվում է առավել կամ պակաս չափով ազդեցիկ քրիստոնեական մյուս համայնքներին⁵³⁹, ապա նրանք հանդես չեկան եռակողմ պայմանագրի դեմ, որով պահպանվում էին իրենց նախկին իրավունքները: Պայմանագրին դեմ էին Ս. Ֆրանժիես և Զ. Շամունը: Շամունը մերժում էր այն՝ շիաների առաջնորդ Բերիի հետ ունեցած իր տարածայնությունների պատճառով: Խնդիրն այն է, որ Բերին խորհրդարանում երեք համայնքների (շիա, մարոնի և սուննի) հավասար ներկայացուցչություն էր պահանջում, այսինքն՝ պայքարում էր մարոնիների կողմից պատգամավորական տեղերը շիաներին զիջելու օգտին⁵³⁹:

Սակայն 1986թ. հունվարի 13-ին ԼՈՒ-ում նոր զարգացումների արդյունքում Էլի Հոքեյքան փոխարինվեց Սամիր Ջաջայով, որը Ժնևյեի և Շամունի հետ միասին հանդես եկավ «Շոակողմ պայմանագրի» դեմ: Օտարերկրյա մամուլն իրադարձությունների մման ելքը որակեց իբրև Սիրիայի լուրջ պարտություն⁵⁴⁰: Բանն այն է, որ ԼՈւ-ին ու փաղանգավորներին մտահոգում էր պայմանագրում Սիրիայի հետ հատուկ հարաբերությունների վերաբերյալ կետը⁵⁴¹, մինչդեռ Ամին Ժնևյեին մտահոգում էր ոչ միայն բանակցություններին չմասնակցելու, պայմանագրով իր լիազորությունները սահմանափակելու, այլ ազքրիստոնեական ուժերի աջակցությունից զրկվելու հեռանկարը:

⁵³⁷ «The Middle East and North Africa», L., 1986-1987, p. 569.

⁵³⁸ Мирский Г., *Ուլ.* աշխ., էջ 39; Ежегодник, М., 1986, стр. 294.

* Հույն-ուղղափառ, հույն-կաթոլիկ, հայ-կաթոլիկ:

⁵³⁹ بيروت، *أنداء*, «Ալ-Նիդա», Բեյրութ, 27.12.1985: Այդժան արդեն մոսուլմանները գերակշռում էին քրիստոնյաներին, իսկ շիաները՝ սուննիներին:

⁵⁴⁰ Lebanon's Christians Sink Assad's Grand Design, Middle East International, L., 1986, No 267. Հոքեյքան որոշ ժամանակ անց սիրիական աջակցությամբ ԼՈՒ-ի իշխանությունը վերագրավելու անհաջող փորձ կատարեց:

⁵⁴¹ بيروت، *الأمل*, «Ալ-ամալ», Բեյրութ, 17.01.1986:

Հարկ է նշել, որ Ժմայելը չէր կարող նաև հաշվի չնստել ԱՄՆ-ի հետ, որը բացահայտ սատարում էր պայմանագրի դեմ արտահայտվող ընդդիմությանը: Վաշինգտոնը գտնում էր, որ «Եռակողմ պայմանագրի» հաջող կենսագործումը՝ հատկապես սիրիահորդաանանյան մերձեցման հողի վրա, Լիբանանին ևս կարող էր մղել այդ երկրների հետ «արևելյան ճակատում» ընդգրկվելու գաղափարին: Այդ պատճառով էլ, երբ ԱՄՆ-ը հայտարարեց, որ սահմանափակում է Լիբանանի հարավում գտնվող ՄԱԿ-ի արտակարգ ուժերին ցուցաբերվող օգնությունը՝ այդուհետ ընդհանրապես դադարեցնելու մտադրությամբ, ապա այդ քայլը գնահատվեց իբրև Լիբանանի վրա որոշ նկատառումներով ԱՄՆ-ի կողմից ճնշում գործադրելու փորձ: Չի բացառվում, որ պայմանագրի դեմ գործելով՝ Վաշինգտոնը ձգտում էր պատժել իր հովանուներքո ստորագրված լիբանանախարայելական 1983թ. պայմանագրի ձախողմանը նպաստող Սիրիային՝ վերջինիս զրկելով Լիբանանում «ուտքի տակի հողից»⁵⁴²:

Ընդդիմությունն Ամին Ժմայելին մեղադրեց ԱՄՆ-ի՝ մասնավորապես Ջորջ Շուլցի պահանջներին տեղի տալու հարցում: Ենթադրվում էր, որ Շուլցին հաջողվել էր Սիրիայի միջնորդությամբ ստորագրված համաձայնագրին հետևողականորեն դիմակայելով՝ համապատասխան պահին ձախողել այն⁵⁴³: Պետքարտուղարին զիջելով՝ Ժմայելն ասես նպաստում էր 1983թ. պայմանագրի հարցում ԱՄՆ-ի կրած քաղաքական վնասի փոխհատուցմանը:

Ի հեճուկս «Եռակողմ պայմանագրի» դեմ Ժմայելի և ԼՈՒ-ի հակազդեցությանը, Վ.Ջունբլաթը, Ն.Բերին, Պ.Ֆրանժինեն և Ա.Հ.Խադդամը կրկին հանդիպեցին Դամասկոսում՝ իրենց հավատարմությունը հայտնելով եռակողմ պայմանագրին: Նրանք հերքեցին «ազգային համաժողով» հրավիրելու վերաբերյալ աջ-քրիստոնյաների առաջարկությունը, որի դեպքում ստիպված էին լինելու բանակցային սեղանի շուրջ նստել Ամին Ժմայելի և Սամիր Ջաջայի հետ: Սակայն դա կանխավ անընդունելի էր, առավել ևս, որ նման համաժողովը կարող էր

⁵⁴² Шуйская Н., *նշվ. աշխ.*, էջ 54-56:

⁵⁴³ *بيروت*, *أنداء*, «Ալ-միդա», Բեյրութ, 18.01.1986:

հաջողությունն ապահովել միայն դամասկոսյան պայմանագրի իրագործման համար ուղի հարթելու դեպքում⁵⁴⁴։

Ուշագրավն այն է, որ երբ 1986թ. գարնանը ԱՄՆ-ը Լիբիայի՝ իբրև ահաբեկչությունը հովանավորող երկրի դեմ պատժիչ միջոցների դիմեց, Բեյրութի քաղաքական շրջանակներում *հիշեցին* աջ-քրիստոնեական ուժերին՝ 1986թ. հունվարի 15-ից «մինչև գարնան սկիզբն ընկած ժամանակահատվածում անդդվելի մնալու» ուղղությամբ Վաշինգտոնի տված «խորհուրդները»։ Ըստ էության լիբանանյան աջերին խորհուրդ էր տրվում ժամանակ շահել քաղաքական որոշումներ կայացնելու հարցում, քանի դեռ միջազգային հանրության ուշադրությունը սևեռված էր մերձավորարևելյան նոր իրադարձությունների վրա։ Սակայն երբ Վաշինգտոնը Միդիային ևս մեղադրեց ահաբեկչության հովանավորման մեջ՝ Լիբանանն ինքնըստինքյան հայտնվեց Միդիայի դեմ ԱՄՆ-ի պատժամիջոցների կիրառման թիրախի վերածվելու սպառնալիքի տակ։

Միևնույն ժամանակ Լիբանանում զարգանում էր ևս մի գործընթաց՝ կապված Լիբանան պաղեստինցիների վերադարձի հետ⁵⁴⁵։ Դամասկոսյան պայմանագրի ձախողումից հետո Արաֆաթի կողմնակիցները վերականգնեցին Լիբանանում ունեցած իրենց դիրքերը, որն օտարերկրյա մամուլը Միդիայի երկրորդ պարտություն գնահատեց⁵⁴⁶։ ՊԱԿ-ի դիրքերի ամրապնդումը կանխելու նպատակով Միդիան աջակցություն ցուցաբերեց ԱՄՄԼ-ին, որը 1986թ. մայիսից մարտերի էր բռնկվել արևմտյան Բեյրութի Սաբրա և Շաբիլա փախստականների ճամբարների պաղեստինցիների դեմ։ ԱՄՄԼ-ը ևս դեմ էր իսրայելական զորքերից ազատագրված և իր կողմից զբաղեցրած շրջաններ զինված պաղեստինցիների վերադարձին⁵⁴⁷։

⁵⁴⁴ Шуйская Н., *նշվ. աշխ.*, էջ 63-65։

⁵⁴⁵ «The Middle East and North Africa», *Լ.*, 1986-1987, p. 570.

⁵⁴⁶ Мирский Г., *նշվ. աշխ.*, էջ 40։

⁵⁴⁷ Жудро А., К итогам 6-го съезда движения «Амаль», ТАСС. БПИ N 87, 6.5.1986г., стр. 37. «ԱՄՄԼ»-ի տեղական ղեկավարներից Դատոյ Դատոյն ամրապնդվեց Տիրի շրջանում, Մահմուդ Ֆաթիհը՝ Սայդայի արվարձաններում ու Նաբաթիայի շրջանում։ Վերջիններս փաստացի կերպով գործում էին իրենց թեյրոպյան առաջնորդից՝ Նաբիհ Բերիից անկախ։ Նրանց գործողությունները հիմնականում ուղղված էին Հադդադին փոխարինած Լահադի ստորաբաժանումների դեմ։

Նշենք, որ թեև ձախ-մուսուլմանների առաջնորդները, հատկապես Ջումրլաթը, ևս դեմ էին Լիբանան պաղեստինցիների վերադարձին, այնուհանդերձ պաղեստինցիների նկատմամբ շիաների կիրառած բռնություններն առաջացրին սուննիների և դրուզների դժգոհությունը: Կարծում ենք, որ Լիբանանի ձախ-մուսուլմանները գիտակցում էին պաղեստինցիների նկատմամբ ԱՄԱԼ-ի հաղթանակի դեպքում շիա համայնքի հզորացման, ինչպես նաև նրա մարտական ոգու և հավակնությունների մեծացման հնարավորությունը:

1986թ. հուլիսին իրադրությունը հսկողության տակ առնելու նպատակով արևմտյան Բեյրութ մտցվեցին սիրիական անվտանգության ուժերի ստորաբաժանումներ: Ամրն ժամայեղը, «Զաթախիբը», ԼՈՒ-ը և ԱԼԿ-ը բացասաբար արձագանքեցին լիբանանյան իշխանությունների հետ չհամաձայնեցված այդ քայլը: Նրանք գտնում էին, որ սիրիական զորքերը չսահմանափակվելով միայն արևմտյան Բեյրութով, կներխուժեն աջ-քրիստոնյաների վերահսկողության տակ գտնվող շրջաններ⁵⁴⁸: Նախագահի մտահոգությունն ըստ էության զուրկ չէր հիմքից, քանի որ 1987թ. փետրվարին արևմտյան Բեյրութում, դրուզների և պաղեստինցիների ուժերի դեմ ԱՄԱԼ-ի ջոկատների հարձակումից հետո, իրադրությունն իր հսկողության տակ պահելու նպատակով Դամասկոսը փետրվարի 22-ին սիրիական 7000-ոց ուժեր մտցրեց մայրաքաղաք⁵⁴⁹: Ենթադրվում էր, որ սիրիական զորքեր չմտցնելու դեպքում՝ ԱՄԱԼ-ը կարող էր մղվել Բեյրութի հարավային արվարձաններ, և արևմտյան Բեյրութի ու Մայդայի միջև ընկած ողջ շրջանը կհայտնվեր արմատական մուսուլմանական ուժերի հետ համագործակցող պաղեստինյան կոալիցիայի և ձախ կողմնորոշմամբ նրանց հին դաշնակիցների ազդեցության ոլորտում⁵⁵⁰:

⁵⁴⁸ Ильяска Я. Н., *с. 24*, *а. 2*, *б. 67*:

⁵⁴⁹ Gary Gambill and Ziad K. Abdelnour, Hizbollah: Between Tehran and Damascus, Middle East Intelligence Bulletin, Vol. 4 No.2, February 2002, p. 3.
http://www.mcib.org/articles/2002_11.htm.

⁵⁵⁰ Muir J., Syria Takes a Dangerous Plunge, Middle East International, London, No 295, L., 1987, p. 3-4.

Հարկ է նշել, որ իր հերթին 1986թ. սեպտեմբերից «Հիզբալլահը», որի տրամադրության տակ այդժամ 5000 մարտիկ կար, արյունահեղ մարտեր էր վարում իսրայելական բանակի և նրա լիբանանյան դաշնակիցների դեմ՝ կիրառելով «մարդկային ալիքների» ռազմավարությունը, որն Իրանն օգտագործել էր Իրաքի դեմ պատերազմում: Իսրայելի դեմ պայքարի մարտական կարգախոսի տակ «Հիզբալլահը» մտադիր էր հաստատվել հարավային Լիբանանում, որտեղ իր մրցակիցն էր Սիրիայի դաշնակից Նաբիհ Բերիի ԱՄԱԼ շարժումը⁵⁵¹:

Փաստորեն, Լիբանանի հարավում պաղեստինցիների ռազմական ներկայության վերականգնման և Իրանի ազդեցության աճի խնդիրները մթնոլորտը շիկացնող այն երկու գործոններն էին, որոնք ի գործու էին Իսրայելին ու Սիրիային ներքաշել նոր պատերազմի մեջ⁵⁵²:

Թերևս այդ էր պատճառը, որ աջ-քրիստոնյաները ստիպված էին, մուսուլմանների կողմից Լիբանանի պառակտման սպառնալիքի տակ, համաձայնել Սիրիայի հետ երկխոսությանը, նամանավանդ, որ իսրայելական ուժերի դուրս բերումից հետո Թել-Ավիվի դիրքերը Լիբանանում Սիրիայի համամատ շատ ավելի թույլ էին: Նման իրավիճակում ԱՄՆ-ը և Իսրայելը, *առնվազն դեմ չէին* իրադրության կարգավորման ուղղությամբ Դամասկոսի միջամտությանը: Այս առումով հաշվի էր առնվում նաև հարավային Լիբանանում սիրիական ուժերի կողմից Իսրայելի ազդեցության «կարմիր գոտին» չխախտելու փաստը:

1987թ. հուլիսին մինչ այդ միմյանց դեմ մարտնչող սիրիամետ 13 խմբակցություններ ձևավորեցին մեկ այլ, «Միասնության և Ազատագրման ճակատը»՝ ՍԱՃ-ը, որի նպատակը Սիրիայի և Լիբանանի ռազմական, սոցիալ-տնտեսական, անվտանգության և կրթական համակարգերի միավորումն էր: ՍԱՃ դաշինքն ուղղված էր նախագահ Ժմայելի և մարոնական միլիցիաների դեմ, որոնց վերահսկողության տակ էր գտնվում արևելյան Բեյրութն ու Լիբանանի հյուսիսային ծովափնյա հատվածը: Սակայն առանց կենտրոնական կառավարու-

⁵⁵¹ Жиль Деллафон, *նշվ. աշխ.*, էջ 21:

⁵⁵² Israel and Syria Both Have an Interest in Keeping the Lid in Lebanon, *Economist*, L., Vol. 302, N 7480, 1987, p. 19.

թյան, միացյալ բանակի և արդյունավետ հարկային համակարգի, երկրում կայունության հաստատման հեռանկարն ամեն դեպքում դեռևս աղոտ էր թվում էր⁵⁵³:

6. ԼԻԲԱՆԱՆՆ «ԻՐԱՆԳԵՅԹ» ԳՈՐԾԱՐՔԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ (1985-1986թթ.)

1983թ. փետրվարին ԱՄՆ-ի պետքարտուղար Շուլցը ներկայացուցիչների պալատի օտարերկրյա գործերով զբաղվող հանձնաժողովի առջև հանդես եկավ արտասահմանյան երկրներին ԱՄՆ-ի օգնությունների վերաբերյալ զեկույցով, որում շեշտվեց ազատ աշխարհի «տնտեսական և քաղաքական անվտանգության» համար Պարսից ծոցի «կենսական կարևորությունը»: Մակայն ընդամենը երեք տարի անց, 1986թ. փետրվարին Շուլցը նույն հանձնաժողովի առջև ԱՄՆ-ի արտաքին քաղաքական նոր հայեցակարգում չհիշատակեց Պարսից ծոցի, անգամ ՄԱԿ-ի մասին՝ փոխարենն ընդգծելով միջազգային ահաբեկչության խնդիրը, որը սերտորեն կապված էր Լիբանանի հետ⁵⁵⁴: Վաշինգտոնը, մասնավորապես պետքարտուղար Շուլցը, կասկածներ ունեին, որ Իրանը մասնակից է Լիբանանում ԱՄՆ-ի երեք քաղաքացիների առևանգման գործին⁵⁵⁵: Նշենք, որ Իրանը բացահայտ սատարում էր «Հիզբալլահին» ընդդեմ Սիրիայի՝ հույս ունենալով, որ «Աստծո կազմակերպության» հսկողության տակ գտնվող

⁵⁵³ Don Peretz, նշվ. աշխ., էջ 395:

⁵⁵⁴ Дон Обердорфер, Дэвид Оттауэн, США: Значение Персидского залива уменьшается, ТАСС. БПИ N 36, 20.2.1986, стр. 11. 1982թ. Հուսեյն Մուսավիի ղեկավարած խմբավորման կողմից առևանգված Բեյրութի ամերիկյան համալսարանի նախագահ Դավիդ Դոզը մեկ տարի անց ազատվել էր Սիրիայի միջամտության արդյունքում: 1984թ. սիրիացիների միջնորդությամբ ազատ էին արձակվել տարրեր խմբավորումների կողմից պատանդ վերցված ամերիկացիներ: 1984թ. մարտին ու ամռանը «Հիզբալլահի» կողմից Բեյրութում առևանգված ԱՄՆ-ի 8 քաղաքացիներից մեկին՝ Ջերեմի Լեվինին հաջողվել էր փախուստի դիմել 1985թ. փետրվարին: 1985թ. հունիսին «Իսլամական Ջիհադը» պատանդ էր վերցրել 6 ամերիկացի լրագրողի, Բեյրութի համալսարանի հիվանդանոցի տնօրենին, մի ակադեմիկոսի, երկու հոգևորականի և Լիբանանում ԿՀՎ-ի գործակալության ղեկավար Ուիլյամ Բաքրին, որոնց ազատագրման ուղղությամբ Ասադի փորձերն անհաջողության էին մատնվել:

⁵⁵⁵ «Christian Science Monitor», N.Y., 20.11.1986.

Բեյրութի հարավային արվարձանները, որտեղ գտնվում էին օտարերկրյա պատանդները, կդառնան Լիբանանում ապագա իսլամական հանրապետության ստեղծման հենակետը⁵⁵⁶:

1985թ. հուլիսին Իսրայելի արտաքին գործերի նախարար Դավիթ Կիմչեն ԱՄՆ-ի նախագահի ազգային անվտանգության գծով խորհրդական Մակֆարլեյնին հայտնում է, որ իրանական բարձրաստիճան պաշտոնյաները պատրաստ են ազդել «Հիզբալլահի» վրա՝ ամերիկյան պատանդների ազատագրման հարցում Վաշինգտոնից ռազմական առաքումներ ստանալու դիմաց: Մակֆարլեյնն այս մասին տեղեկացնում է նախագահ Ռեյգանին, որը համաձայնում է օգտվել ընձեռված հնարավորությունից: Այս գործարքը հետագայում ստացավ «Իրան-Կոնտրաս» կամ «Իրանգեյթ» անունը՝ «Վթերգեյթի» նմանությամբ⁵⁵⁷:

Հարկ է նկատել, որ Ռեյգանն իր պաշտոնավարության սկզբից ևեք ուղիներ էր փնտրում Իրանի հետ տեղի «չափավոր» ուժերի միջոցով ԱՄՆ-ի հարաբերությունները վերականգնելու ուղղությամբ: Այդ իսկ պատճառով պատանդների ազատագրման խնդրով շահագրգռված Ռեյգանը, իբրև բարի կամքի դրսևորում, պատրաստ էր իրանցիներին պաշտպանական զենք և զինամթերք վաճառել՝ խախտելով ահաբեկչության դեմ ամերիկյան պաշտոնական հայեցակարգը և նոր պատանդների առևանգման խթան ծառայելով⁵⁵⁸:

Հարկ ենք համարում նշել, որ միևնույն ժամանակամիջոցին՝ 1985թ. հուլիսին, նախագահ Ռեյգանի հանձնարարությամբ փոխնախագահ Ջորջ Բուշի՝ կառավարության մակարդակով գլխավորած ահաբեկչության դեմ պայքարի հատուկ խումբը՝ ելնելով արտերկրում ամերիկյան քաղաքացիների և շահերի դեմ ահաբեկչական գործողությունների աճող սպառնալիքից, եկել էր այն եզրակացության, որ ահաբեկչության դեմ ԱՄՆ-ի քաղաքականությունն ու պայքարի ծրագիրը պետք է լինեն կոշտ ու վճռական: Այն արտահայտում էր այլ պետու-

⁵⁵⁶ A Friendship Broken in Beirut, Economist, Vol. 302, No 7489, L., 1987, p. 55.

⁵⁵⁷ Հովհաննիսյան Ն., Իրան, Այաթոլլահ Խոմեյնիի դարաշրջանը, Երևան, 2004, էջ 70-71:

⁵⁵⁸ «US News and World Report», Washington, DC., 24.11.1986.

թյունների հետ համատեղ կամ միայնակ ահաբեկչական գործողությունների կանխարգելման և պատասխան միջոցառումների կիրառման Վաշինգտոնի պատրաստակամությունը՝ *քացառելով ահաբեկիչների հետ փոխզիջման գնալու ցանկացած հնարավորություն*⁵⁵⁹: Կարծիք կա, որ ԱՄՆ-ի հետախուզության գծով սենատի հատուկ հանձնաժողովի նախագահ Դարենբերգերի ճնշման տակ ԿՀՎ-ն առաջին անգամ հատուկ հետախուզական ռազմավարություն էր մշակել: Այնուհանդերձ, Քեյսիին ենթարկվող ԿՀՎ-ն և հետախուզական գերատեսչություններն ի վիճակի չէին նախագահին և ազգային անվտանգության գծով նրա օգնականներին ապահովել անհրաժեշտ համակողմանի և խորը տեղեկատվությամբ: Եվ սա այն դեպքում, երբ նրանց գնահատմամբ՝ ահաբեկչությունն առավել սպառնալից տեսք էր ընդունում, քան խորհրդային հարձակումը, այն էլ՝ միջուկային զենքի կիրառմամբ⁵⁶⁰:

Այսպիսով, Վաշինգտոնը, 1983թ. Բեյրութում ամերիկյան ու ֆրանսիական թիրախների նկատմամբ շիաների ահաբեկչական գործողություններից հետո, գործի դրեց «ահաբեկիչներին իրենց ապաստարաններում հարված հասցնելու մարտավարությունը»՝ միաժամանակ ահաբեկչությունն իբրև փոքր ինտենսիվությամբ հակամարտություն որակելով: Ուշագրավն այն է, որ անգամ ֆրանսիացի քաղաքական գործիչներն ահաբեկչության մասին խոսելիս, օգտագործում էին ամերիկյան փաստարկների ողջ զինամտքը՝ «ահաբեկչությունը պատերազմ է», «այդ արտաքին ագրեսիայի դեմ նոր դիմադրական շարժում է պետք», «անհրաժեշտ է հարված հասցնել այն երկրներին, որոնք ահաբեկչությունն օգտագործում են խուսափարման նպատակով»⁵⁶¹:

⁵⁵⁹ Доклад американской специальной правительственной группы по борьбе с терроризмом, Заявление вице-президента США Джорджа Буша, ТАСС. БПИ N 55, 19.3.1986г., стр. 3-4. Միայն 1985թ. տեղի էր ունեցել ահաբեկչական միջազգային 812 միջադեպ, որոնց արդյունքում զոհվել էր 926 մարդ, այդ թվում՝ 23 ամերիկացի:

⁵⁶⁰ Патрик Тайлер, Дэвид Оттауэй, ЦРУ в движении: Кейсы укрепляет свою роль в соответствии с "Доктриной Рейгана", ТАСС. БПИ N 66, 3.4.1986г., стр. 8.

⁵⁶¹ Игнасио Рамоне, Терроризм или конфликты малой интенсивности, ТАСС. БПИ N 210, 23.10.1986г., стр. 6-7. «Վաշինգտոն պոստ»-ի և «Է-Բի-Մի» հեռուստաընկերության հարցումների համաձայն՝ ԱՄՆ-ի հասարակությունը դրական էր վերաբերվում ահաբեկիչների դեմ ճնշամիջոցների, մասնավորապես «ահաբեկիչների ապաստա-

Շուրջ տարի ու կես պետքարտուղար Շուլցը շրջագայեց ողջ աշխարհով՝ փորձելով կանխել ահաբեկիչների հետ կապիտալիստական երկրների կողմից գործարքների դիմելու հնարավորությունը և կոչ անելով բոլոր երկրներին պաշտպանել ԱՄՆ-ի դիրքորոշումը՝ ահաբեկիչների սպառնալիքներին տեղի չտալու հարցում: Ռեյզանն իր ելույթներում և մամլո ասուլիսներում հայտարարում էր, որ «Մենք երբեք բանակցությունների չենք գնա», և որ ԱՄՆ-ը չեզոք դիրք է զբաղում իրան-իրաքյան պատերազմում՝ միաժամանակ պահանջելով, որ ոչ մի երկիր Իրանին զենք չվաճառի: Այդ երկրների մեծ մասն անշուշտ ենթարկվեցին ԱՄՆ-ի պահանջներին: Սակայն որքան էլ տարօրինակ թվա, Վաշինգտոնն այս ողջ ընթացքում *հակառակ իր կոչերին ու հայտարարություններին*, խախտելով ինչպես ԱՄՆ-ի⁵⁶², այնպես էլ միջազգային իրավունքի նորմերը, *Իսրայելի միջոցով Լիբանանում ամերիկյան պատանդների ազատ արձակման դիմաց Իրանին զենք վաճառելու գաղտնի գործարքի մեջ էր գտնվում*⁵⁶²: Հարկ է նշել, որ բացի պատանդների ազատագրումից, ԱՄՆ-ն Իրանին կոմունիզմի դեմ իբրև գործընկեր իր կողմը զբաղվելու⁵⁶³ և Իրանի զինված ուժերում արևմտամետ կողմնորոշմամբ ավագ սպայակազմին արմատականների դեմ պայքարում օգտագործելու՝ նպատակներ էր հետապնդում: Վ.Բայրուրդյանի համաձայն՝ Իրանի հետ հարաբերություններում ընդհանուր տնտեսական, աշխարհաքաղաքական ու ռազմաստրատեգիական շահերի կարևորությունից ելնելով՝ Արևմուտքի երկրներն Իրանի հանդեպ «քննադատական քաղաքականություն» որդեգրելով հանդերձ, հույս ունեին մեղմել Իրան-Արևմուտք առճակատումը⁵⁶³: Փաստորեն, Իրանն իբրև ա-

րանների» դեմ հարվածների քաղաքականությանը: ԱՄՆ-ը ռազմական գործողությունների պետք է դիմեր ամերիկացիների դեմ ահաբեկչական գործողությունների մասնակից ՄԱ-ի ցանկացած երկրի նկատմամբ:

* Կոնգրեսը հատուկ արգելք էր դրել Իրանին զենք վաճառելու վրա:

⁵⁶² «People's Daily World», N.Y., 13.11.1986. 100.000 ԱՄՆ \$-ի դիմաց ամերիկացի մի պատանդի ազատագրման անհաջող գործարք ևս կատարվեց:

* Այս մասին տե՛ս Торговца оружием разоблачает тайную сделку администрации США с Ираном, ТАСС. БПИ N 237, 5.12.1986г., стр.14.

* «Washington Post», 19.11.1986. Արմատականները դեմ էին Վաշինգտոնի հետ ցանկացած մերձեցման:

⁵⁶³ Բայրուրդյան Վ., Իրանի պատմություն (Հնագույն ժամանակներից մինչև մեր օրերը), Երևան, 2005, էջ 735-36:

րագ ծավալման ուժերի ռազմահանգրվան, իր անհրաժեշտ տեղը պետք է զբաղեցնեն մահ Պենտագոնի աշխարհաքաղաքական ռազմավարության մեջ⁵⁶⁴։

Այսպիսով, Թեհրանի հետ պատանդների փոխանակման գործարքով զբաղվում էր ԱՄՆ-ի ԱԱԽ-ը^{*}, որի գործունեությունն ու ծրագրերը գաղտնի էին պահվում կոնգրեսից ու Միացյալ Նահանգների ժողովրդից⁵⁶⁵։ Սակայն պետքարտուղար Շուլցն ու պաշնախարար Վայնբերգերը գործարքն «անհեթեթություն» համարելով, ամենայն հավանականությամբ, խուսափել էին վերջինիս մասնակցությունից⁵⁶⁶։ Նախկին պետքարտուղար Հեյզն իր հուշերում ևս հավաստում է, որ երբևէ չի լիազորել կամ առաջարկել, որպիսի ԱՄՆ-ն Իսրայելի միջոցով Իրանին զենք վաճառի, առավել ևս՝ որ այդ ուղղությամբ իրավասու չի եղել⁵⁶⁷։ Հարկ է նշել, որ գործարքի, մասնավորապես 1985թ. ամռանը Լիբանանում ամերիկյան պատանդի՝ հոգևորական Բենջիամին Ուէյրի ազատագրման նպատակով զենքի իսրայելական առաքումների մասին իր իրազեկությունը թաքցնում էր նաև փոխնախագահ Բուշը⁵⁶⁸։

Փաստորեն Ռ.Ռեյզանը, որը «Վոթերգեյթ» ճգնաժամի հետ կապված ժամանակին անխնա ծաղրել էր Ջիմմի Կարտերին, 1986թ. ուշ աշնանը, «Իրանզեյթի» գործարքի գաղտնագերծումից հետո, անձամբ հայտնվեց ոչ նախանձելի իրավիճակում⁵⁶⁹։ Սա դեմոկրատների

⁵⁶⁴ Դրանով էր րացատրվում Պակիստանի, Թուրքիայի, Մաուրյան Արաբիայի և Իսրայելի միջոցով իրանական արմատականների հետ հարաբերությունների բարելավման ուղղությամբ ԱՄՆ-ի գործադրած ջանքերը։ Այս մասին տե՛ս В.Д. Чопра, *Ось Вашингтон-Исламабад-Тегеран*, ТАСС. БПИ N 192, 1.10.1986г., стр. 44.

^{*} Սպիտակ տան աշխատակազմի ղեկավար Դոնալդ Ռիզանը, ազգային անվտանգության գծով օգնական փոխծովակալ Ջոն Պոյնդեքստերը, ԿՀՎ-ի պետ Վ.Քեյսին և Ազգային Անվտանգության ծառայության՝ ԱԱԾ-ի «օպեր-աշխատակիցներ», մասնավորապես ծովային հետևակային փոխգնդապետ Օլիվեր Նորտը։ Վերջիններիս օգնել էին ԱԱԾ-ի նախկին ղեկավար Ռորերտ ՄակՔարթլենը և այլքր։

⁵⁶⁵ *Гэс Холл, Иранское дело Рейгана-основание для ямничества*, ТАСС. БПИ N 225, 19.11.1986г., стр. 3-4.

⁵⁶⁶ *«Philadelphia Inquirer»*, USA, 23.11.1986.

⁵⁶⁷ Alexander Haig, Charles McCarry, *Inner Circles, How America Changed the World, A Memoir*, N. Y., 1992, p. 552.

⁵⁶⁸ *Томас Олифант, Дилемма Буша: что сказать*, ТАСС. БПИ N 238, 8.12.1986г., стр. 9.

⁵⁶⁹ *«Newsday»*, N.Y., 30.11.1986.

հաղթանակն էր, որոնք ձգտում էին գործարքի մասին նախագահի «անիրազեկության» հանգամանքը՝ Ռեյգանի «աքիլլեսյան գարշապարը», օգտագործել վերջինիս դեմ⁵⁷⁰:

Գործարքի գաղտնագերծման արդյունքում ԱՄՆ-ի միջազգային հեղինակությունը խաթարվեց նաև նրա ՄԱ-ի դաշնակիցների, հատկապես Մատոյան Արաբիայի, Հորդանանի և չափավոր արաբական երկրների շրջանում, որոնց մոտ մինչ այդ հարգանք էր ներշնչել իրան-իրաքյան պատերազմում ԱՄՆ-ի որդեգրած չեզոք քաղաքականությունը⁵⁷¹:

Մինչդեռ Դամասկոսը գործարքի մասին տեղեկացել էր նախքան բացահայտումը, որի մոտ խիստ վրդովմունք էր առաջացրել սեփական միջոցներով պատանդների ազատագրման հնարավորության ծախսողումը՝ ԱՄՆ-ից տնտեսական և այլ զիջումներ կորզելու ակնկալիքով: Դամասկոսը հույս ուներ նաև ահաբեկչությունը հովանավորող երկրի՝ պիտակից ձերբագատվելու նպատակով ճնշում բանեցնել Վաշինգտոնի վրա, սակայն վերջինս տեղի չտվեց այդ սպառնալիքներին: Գործարքի բացահայտումից հետո, նոյեմբերի կեսին, Սպիտակ տունն *ընդամենը փոքր-ինչ մեղմացրեց* Միրիայի դեմ պատժամիջոցների կիրառումը⁵⁷²:

⁵⁷⁰ «Boston Glob», 1.12.1986.

⁵⁷¹ «US News and World Report», Washington, 24.11.1986.

* Վաշինգտոնը Միրիային, Լիբիային, Նիկարագուային և Իրանին դատում էր ահաբեկչական երկրների շարքը: Այս մասին տե՛ս Жак Фат, Терроризм: Реальность, причины и идеология, ТАСС. БПИ N 247, 19.12.1986г., стр. 11-20.

⁵⁷² «New York Post», 11.12.1986.

7. 1988թ. ՄԻՐԻԱ-ԱՄԵՐԻԿՅԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԼԻՐԱՆԱՆԻ ԾԳՆԱԺԱՄԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԵՎ
ՆԱՍԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՈՒՂՂՈՒԹՅԱՄԲ՝

1988թ. առաջին կեսին Լիբանանի կառավարությունը փորձում էր ազգային հաշտության քաղաքականություն վարել, սակայն թե՛ ձախ և թե՛ աջ քաղաքական կուսակցությունները համղես էին գալիս խորհրդարանական ժողովրդավարության վերականգնման օգտին⁵⁷³:

Միևնույն ժամանակ լիբանանցիները պատրաստվում էին նախագահական ընտրություններին, որի նախաշեմին երկրում քննարկվող հիմնական թեման դարձել էր սիրիաամերիկյան հարաբերությունների խնդիրը⁵⁷⁴: Բանն այն է, որ ԱՄՆ-ը և նրա արևմտյան գործընկերները դեռևս 1986թ. աշնանից սկսել էին ակտիվ միջոցներ ձեռնարկել Դամասկոսի հետ «սառեցված» հարաբերությունների «ջերմացման» ուղղությամբ՝ *բացահայտ շահագրգռվածություն հանդես բերելով Միրիայի հետ քաղաքական երկխոսության վերականգնման* հարցում: Արևմուտքը հավանաբար հույս ուներ Դամասկոսի քաղաքական հնարավորություններն օգտագործել իրան-իրաքյան պատերազմի, Լիբանանում մի շարք խնդիրների կարգավորման՝ նախևառաջ արևմտյան պատանդների ազատագրման, ինչպես նաև մերձավորարևելյան կարգավորման որոշ մեխանիզմների վրա ներգործելու ուղղությամբ⁵⁷⁵: Հաշվի էր առնվում նաև Իրանի և ԽՍՀՄ-ի հետ Միրիայի սերտ դաշնակցության փաստը⁵⁷⁶: Չի բացառվում, որ «Իրանզեյթի» ստորացումը կրելուց հետո, Դամասկոսի միջնորդությամբ Լիբանանում գտնվող ա-

⁵⁷³ Այս մասին մանրամասն տե՛ս Հարությունյան Ա., Միրիա-ամերիկյան համագործակցությունը Լիբանանի 1988թ. նախագահական ընտրությունների և ճգնաժամի կարգավորման ուղղությամբ, Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXVI, Երևան, 2007, էջ 144-155:

⁵⁷⁴ Ежегодник, М., 1988, стр. 296.

⁵⁷⁵ Онищенко Ю. и Крупихина М., К предстоящим президентским выборам, Внутриполитическая обстановка в Ливане, ТАСС. БПИ N 61, 29.3.1988г., стр. 29-32.

⁵⁷⁶ Шенников В., Основные направления политики США и других стран НАТО на Ближнем Востоке, ТАСС. БПИ N 93, 16.05.1988, стр. 40.

⁵⁷⁷ «International Herald Tribune», Paris, 27.9.1988.

մերիկյան պատանդների ազատագրման մտադրությամբ, ԱՄՆ-ը «ստիպված էր ջերմացնել» Սիրիայի հետ հարաբերությունները, որն անշուշտ կուժեղացներ նաև Ասադի հաղթաբղթերը⁵⁷⁷:

Դեռ ավելին, նոր իրողության պայմաններում ԱՄՆ-ը ձգտում էր մեղմացնել Լիբանանում Դամասկոսի հակաամերիկյան և հակաիսրայելական քաղաքականությունը, ծայրահեղ դեպքում չեզոքացնել նրա դերն այդ երկրում լիբանանյան նախագահական վերահաս ընտրությունների նախաշեմին:

Փաստենք, որ Հաֆիզ ալ-Ասադը տարեսկզբին հանդիպում էր ունեցել ԱՄՆ-ի պետքարտուղար Ջորջ Շուլցի հետ, որի ընթացքում քննարկվել էին միջազգային համաժողով հրավիրելու, ԽՍՀՄ-ին այդ գործընթացի մեջ կառուցողական ոգով ներգրավելու՝ և այլ հիմնախնդիրներ: Հանդիպումից հետո, որոշ համգամանքների բերումով, Սիրիայի նախագահը սկսեց «հաշվի նստել» Վաշինգտոնի կարծիքի հետ՝ Շուլցի ծրագրում «ակտիվ կառուցողական դեր» ստանձնելով⁵⁷⁸:

Ի տարբերություն 1983-84թթ. լիբանանյան զարգացումներում *ռազմական միջամտությանն ու հակամարտող կողմերի նկատմամբ ԱՄՆ-ի ոչ անկողմնակալ դիրքորոշմանը*, Վաշինգտոնն այժմ փորձում էր ԱՄՆ-ի դիվանագիտության համար հաջողություն ապահովագրել *տեղական կուսակցությունների հետ համագործակցության միջոցով*⁵⁷⁹:

Իրենց հերթին, լիբանանյան քաղաքական ուժերը՝ կորցնելով ներլիբանանյան գործերը ներքին միջոցներով կարգավորելու հույսը, մեծ ակնկալիքներ ունեին ՄԱ-ի և Հարավային Ասիայի գծով ԱՄՆ-ի պետքարտուղարի օգնական Ռիչարդ Մերֆիի դամասկոսյան այցի

⁵⁷⁷ «Financial Times», London, 26.9.1988.

⁵⁷⁸ Դեռևս 1987թ. սեպտեմբերի 27-ին ԽՍՀՄ-ի արտգործնախարար Է.Շևարնաձեն և Սիրիայի Արաբական հանրապետության (ՄԱՀ) արտգործնախարար Ալ-Շարասան հանդիպել էին Նյու-Յորքում: Հանդիպման նպատակն էր ՄԱ-ի հակամարտության կարգավորման ուղղությամբ միջազգային համաժողովի հրավիրումը՝ բոլոր շահագրգիռ կողմերի, այդ թվում՝ ՊԱԿ-ի մասնակցությամբ: Այս մասին տես «Правда», Москва, 25.10.1987.

⁵⁷⁹ Туркватенко Н., К итогам поездки госсекретаря США Шульца на Ближний Восток, ТАСС. БПИ N 49, 11.03.1988, стр. 5.

⁵⁷⁹ Barry Rubin, The US Policy in the Intifadah Era, 1988-1990, Middle East Contemporary Survey, Vol. 11, 1987 (Westview, 1989). <http://mcria.idc.ac.il/uspolicy/data1988.html>.

արդյունքներից: Այս անգամ ԱՄՆ-ի ներկայացուցիչները գերադասում էին խոսել *ոչ թե ինչ-որ նախաձեռնության կամ ծրագրերի, այլ այդ երկրի հիմնախնդիրների համալիր կարգավորման մասին*: Ուշագրավն այն է, որ լիբանանյան հոգսերի նկատմամբ տարիներ շարունակ լիակատար անտարբերությունից հետո, ճգնաժամի կարգավորման ուղղությամբ Վաշինգտոնի միջնորդությամբ հանդես գալու նախաձեռնությունը լիբանանցիներն այնուհանդերձ կապում էին Դամասկոսի հետ⁵⁸⁰:

Վաշինգտոնն այժմ հետամուտ էր մի կողմից՝ Սիրիայի ու նրա լիբանանյան դաշնակիցների, մյուս կողմից՝ Լիբանանի նախագահ Ամին Շմայելի ու աջ-քրիստոնեական ուժերի միջև «կամուրջների անցկացմանը», քաղաքական բարեփոխումների հարցում քրիստոնյաների համաձայնության ձեռք բերմանը և Լիբանանում Դամասկոսի հատուկ դերի ճանաչմանը⁵⁸¹: Ներլիբանանյան կարգավորման ճանապարհին Վաշինգտոնը երկու հիմնական խնդիր էր տեսնում՝ վերացնել Լիբանանի պետական կառույցի կոնֆեսիոնալ համակարգն ու ապահովել մուսուլմանական համայնքի մասնակցությունը քաղաքական որոշումների ընդունման գործընթացին: Ընտրությունների անցկացումն ու նոր կառավարության ձևավորումն անհնար էր դիտվում առանց «ազգային հաշտության» կայացման: Մինչդեռ քրիստոնյաները չէին ցանկանում հրաժարվել իրենց իշխանական արտոնություններից՝ «հաշտությունը» պայմանավորելով Լիբանանում սիրիական զորքերի դուրսբերման հետ:

Մերֆին հետապնդում էր նաև Սիրիայի հովանու ներքո՝ 1983 և 1984թթ. Ժնևում գումարված ազգային հաշտեցման համաժողովի նմանությամբ լիբանանյան «համազգային երկխոսության» հրավիրման նպատակ^{*}:

⁵⁸⁰ Крутихин М., Некоторые аспекты ливанского кризиса, ТАСС. ВПИ N 55, 21.4.1988г., стр. 33.

⁵⁸¹ Ю.Онищенко и М.Крутихина, К предстоящим президентским выборам, 22.01.88, 29.03.88:

* Այս կապակցությամբ Դամասկոսը հիշեցնում է, որ հատկապես նախագահ Շմայելն էր ձայնողել 1985թ. դեկտեմբերին Սիրիայի նախաձեռնած ներլիբանանյան համաձայնության ձեռքբերման փորձերը, այն դեպքում, երբ հիմնական զինված խմբա-

Մակայն լիբանանյան «Ալ-Մասա» քերթի համաձայն՝

1. ԱՄՆ-ի համար լիբանանյան խնդիրներն արաբ-իսրայելական հիմնախնդրի համեմատությամբ ետին պլանի վրա էին գտնվում:

2. Վաշինգտոնն ամենևին էլ չէր պատրաստվում հրաժարվել տարածաշրջանում Իսրայելի շահերի պաշտպանությունից:

3. Ամերիկացիները գործ ունեին գերազանցապես նախագահ Ամին Շմայելի հետ, և նրանց ջանքերը կենտրոնացված էին Շմայելի կապերը Դամասկոսի հետ վերականգնելու ուղղությամբ: Մինչդեռ նախագահի քաղաքական մեկուսացման ու Լիբանանի մուսուլմանների կողմից նրա դեմ բողոքարկման պայմաններում Շմայելը ոչ թե նախագահ, այլ առաջնորդ էր համարվում, այն էլ՝ ոչ թե ժողովրդական, այլ՝ քրիստոնեական կլանի:

Իր հերթին, սիրիական ղեկավարությունը Մերֆիին ներկայացրել էր լիբանանյան ճգնաժամի կարգավորման իր ծրագիրը՝ առանձնացնելով այն մերձավորարևելյան հիմնախնդիրների կարգավորման փաթեթից: Եվ որպես լիբանանյան հիմնախնդիրը մերձավորարևելյան փաթեթից առանձնացման գործընթացի սկիզբ, Վաշինգտոնը պետք է Իսրայելին համոզեր դուրս բերել իր գորքերը Լիբանանի տարածքից: Միայն այդ դեպքում երկրի հարավում լիբանանյան ու պաղեստինյան տարբեր զինված խմբավորումների ներկայությունը չէր կարող այդպարացվել իբրև Թեյ-Ավիվի ներկայության դեմ հակակշիռ: Ենթադրվում էր, որ իսրայելական ուժերի դուրս բերումը հնարավորություն կընձեռեր Լիբանանի հարավում, ավելի ստույգ, լիբանանաիսրայելական սահմանի երկայնքով ՄԱԿ-ի ուժերի հետ մեկտեղ լիբանանյան ուժեր տեղակայել: Երկրի հարավն ու Բեքաայի հովիտը «վաղադության գոտու» կվերածվեին, ուր հնարավոր ցանկացած զինված ելույթ կճնշվեր՝ իբրև Իսրայելի դեմ չարդարացված քայլ:

Սիրիացիներն էլ հնարավորություն կստանային զբաղվել արևմտյան Բեյրութի անվտանգության, լիբանանյան մայրաքաղաքի

վորումները ստորագրել էին «Եռյակ համաձայնագիրը»: Սիրիացիների պնդմամբ՝ հաշտեցման իրենց ձգտումները ձախողում էր նախագահ Շմայելը՝ օրինակ «ղժկամություն» հանդես բերելով վարչապետ Քարամեի սպանության մեղավորներին գտնելու և պատժելու հարցում: Լիբանանյան մուսուլմանների կարծիքով՝ սպանությունը կազմակերպել էին ԼՈՒ-ի և լիբանանյան զինված ուժերի որոշ տարրեր:

հարավային շրջանների հսկողության խնդրով*, ուր տեղակայված էին «Հիզրալլահի» և իրանական կողմնորոշմամբ սուսուլմանական ծայրահեղական այլ խմբավորումների հենակետեր: Վերջին առաջարկի առնչությամբ Մերֆին ԱՄՆ-ի կողմից «կանաչ լույս» չեղարկվածը՝ գտնելով, որ Դամասկոսն արևելյան Բեյրութով կարող է զբաղվել միայն հարավային Լիբանանի անվտանգության խնդիրներն Իսրայելի հետ կարգավորելուց հետո:

Ինչ վերաբերվում է Լիբանանի նախագահի թեկնածության խնդրի շուրջ երկու պետությունների դիրքորոշումներին, ապա Սիրիայի նախագահի կարծիքով՝ «Դամասկոսի միջոցով» ընտրությունների անցկացումը կարող էր Լիբանանում խաղաղության վերականգնման ազդանշան ծառայել, հակառակ դեպքում՝ իրադրությունը հղի էր անկանխատեսելի հետևանքներով: Վաշինգտոնի պաշտոնական դիրքորոշումն այս հարցում առավել քան չեզոք էր: Մերֆիի համաձայն՝ ԱՄՆ-ը որոշել էր գործակցել Լիբանանում նախագահական ընտրությունների անցկացմանը՝ նշված ժամկետում և առանց խաչընդոտների:

Այդուհանդերձ, սիրիաամերիկյան բանակցությունները որոշ արդյունքներ արձանագրեցին, որոնց ուղղությամբ ԱՄՆ-ի ձեռնարկած քայլերն էին՝

- Մերֆին Լիբանանի նախագահի խորհրդական Ի.Սալեմի միջոցով նախագահ ժամայելին հանձնեց լիբանանյան կառավարության նոր կառուցվածքի և կոնֆեսիոնալ համակարգի փոփոխության հնարավորության շուրջ Սիրիայի և ԱՄՆ-ի պայմանավորվածությունների փաթեթը: Լիբանանի նախագահը պետք է ամենասեղմ ժամկետում պատասխաներ առաջարկներին:

- ԱՄՆ-ի դեսպանատան աշխատակիցները մի շարք հանդիպումներ ունեցան աջքրիստոնեական ուժերին ու նախագահ ժամայե-

* Սակայն իրականում Բեյրութի հարավային արվարձանների մասին հարցն այլ կերպ էր դրվել Մերֆիի և Ասադի հանդիպման ընթացքում: Երբ ամերիկյան պատվիրակը հարցրել էր «Հիզրալլահի» նկատմամբ սիրիացիների ձեռնարկվելիք միջացատմաների հնարավորության մասին, Ասադը պատասխանել էր, որ դրանց կիրառումն անխնայ է առանց արևելյան Բեյրութում աջ-քրիստոնեական միլիցիայի և կուսակցությունների նկատմամբ նմանատիպ միջոցառումների կիրառման:

լին ընդդիմադիր կուսակցությունների և կազմակերպությունների ղեկավարների հետ: Ամերիկացիները լիբանանյան քաղաքական գործիչներին տեղեկացրեցին Դամասկոսում Մերֆիի վարած քանակությունների արդյունքների մասին՝ խնդրելով հնարավորին չափ շուտ պատասխանել առաջարկներին:

Միրիան և ԱՄՆ-ը պայմանավորվածության էին եկել հետևյալում՝

1. Խորհրդարանում պատգամավորների տեղերը բաժանվում էին մոտավորապես և քրիստոնյա համայնքների միջև հավասարապես, որի արդյունքում պատգամավորական տեղերն ավելացվելու էին:

2. Խորհրդարանի նախագահն ու անդամներն ընտրվում էին քառամյա ժամկետով:

3. Վարչապետն ընտրվում էր խորհրդարանի պատգամավոր: Խորհրդարանի նախագահի ստորագրությունը պարտադիր էր կառավարության ձևավորումը, նրա կազմի հաստատումը կամ կաբինետի արձակումը հրահանգավորող փաստաթղթում՝ նախագահի ստորագրությանը զուգահեռ:

4. Նախագահի, խորհրդարանի նախագահի և վարչապետի ընտրության դեպքում պահանջվող պատգամավորական ձայների մեծամասնությունը պետք է որոշվեր նույն կարգով:

5. Պատգամավորների ձայների ոչ պակաս, քան 2/3-ով ընդունված հրամանագրերը ստորագրվելու էին նախագահի, վարչապետի և համապատասխան նախարարությունների ղեկավարների կողմից:

6. Որոշ ժամանակ (16 տարի) անց քաղաքական կրոնադավանական համակարգը պետք է վերացվեր⁵⁸²:

Միրիայի ղեկավարները ևս իրենց լիբանանյան դաշնակիցներին ներկայացրին քաղաքական քարեկոթիւնների ուղղությամբ ձեռք բերված պայմանավորվածությունների հիմնադրույթները: Այդ նպատակով Դամասկոս գործուղվեց Լիբանանի խորհրդարանի նախագահ

⁵⁸² М.Крутин, 62վ. աշխ., էջ 33-36:

Հուսեյն ալ-Հուսեյնին, վարչապետի պաշտոնակատար Մելիմ ալ-Հոսը, ԱՄԿ-ի նախագահ Վալիդ Ջուբրաթը, ԱՄԱԼ-ի առաջնորդ Նաբիհ Բերին, որոնք ընդհանուր առմամբ համաձայնեցին քաղաքական բարեփոխումների ճանապարհով Լիբանանի հակամարտության կարգավորման ծրագրի հետ: Ամերիկացիները նույնպես քրիստոնեական համայնքի ներկայացուցիչներին հանձնեցին ամերիկասիրիական գործակցության արդյունքում ձեռք բերված առաջարկների փաթեթը⁵⁸³:

Հարկ է նկատել, որ Վաշինգտոնի և Դամասկոսի միջև պայմանավորվածություններն առաջին հայացքից չէին շոշափում Լիբանանի հիմնախնդիրներն ու ճգնաժամի առաջացման պատճառները: Այնուհանդերձ, վերահաս նախագահական ընտրությունների նախաշեմին, դրանք զգալիորեն ակտիվացնում էին թե՛ երկրի ներքաղաքական զարգացումները, և թե՛ նախընտրական գործընթացում միջազգային՝ մասնավորապես Դամասկոսի ու Վաշինգտոնի ներգրավվածությունը:

**8. ԼԻԲԱՆԱՆԸ 1988Թ. ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՆԱԽԱՇԵՄԻՆ: 1989Թ. ՄԻՐԻԱԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ԹԱԽՖԻ
ՀՄՄԱՉԱՅՆԱԳԻՐԸ***

1988թ. նախագահական ընտրությունների նախաշեմին բազմաթիվ լիբանանցիներ «երաշքի» էին սպասում Վաշինգտոնի, Բեյրութի և Դամասկոսի միջև «աշխատանքային փաստաթղթերի» փոխանակման և ամերիկախորհրդային հանդիպումների արդյունքներից:

Այնուհանդերձ, 1988թ. սեպտեմբերի դրությամբ, երբ լրանում էր Ամին Ժամայելի պաշտոնավարության ժամկետը, լիբանանյան քաղաքական ուժերը դեռևս համաձայնության չէին եկել նախագահի իրավահաջորդի հարցում: Քաղաքական այս փակուղու առաջացմանը, որոշ կարծիքների համաձայն, նպաստում էր ամերիկյան դիվանագի-

⁵⁸³ К предстоящим президентским выборам, 02վ. աշխ., էջ 31-32:

Այս մասին մանրամասն տե՛ս Հարությունյան Ա., Միրիալ-լիբանանյան Թախֆի համաձայնագիրը, Հանդես Երևանի համալսարանի, N 1(96), Երևան, 2000, էջ 111-118:

տությունը, որի միջամտության արյունքում*, Ռ.Մերֆիի առաջարկով, Միրիան հրաժարվում էր իր թեկնածուի՝ Լիբանանի նախկին նախագահ Մուլեյման Ֆրանժիեի առաջադրությունից⁵⁸⁴: ԱՄՆ-ը լուր սատարում էր Դամասկոսի երկրորդ թեկնածուին՝ իրավաբան և խորհրդարանի անդամ Միխաիլ ալ-Դահերին, որն անտղղակիորեն նպաստեց լիբանանյան կառավարության հետագա պառակտմանը⁵⁸⁵:

Նշենք, որ Դամասկոսը հավանություն չտվեց ԱՄԿ-ի առաջնորդ Վալիդ Ջումրաթի առաջ քաշած քրիստոնյա մարոնի Անտուան ալ-Աշքարի* թեկնածությանը՝ հակառակ Լիբանանի ներքին գործերին չմիջամտելու ուղղությամբ Միրիայի արտաքին քաղաքական գերատեսչության ղեկավարի նախկինում արված հայտարարություններին: Միրիայի հավանությանը չարժանացան նաև պատգամավորների առաջադրությամբ խորհրդարանի նախագահ Հուսեյն ալ-Հուսեյնի թեկնածությունը: Դամասկոսին բնականաբար դուր չեկավ նաև լիբանանյան արհմիությունների առաջնորդների ու խորհրդարանի պատգամավորների լայն շրջանի աջակցությունից օգտվող «Ազգային Դաշինքի» առաջնորդ Ռայմոն Էդդեի թեկնածությունը, որը երդվել էր պայքարել Լիբանանից սիրիական և իսրայելական ուժերի դուրս բերման օգտին:

Միրիան ու ԱՄՆ-ը բացասաբար վերաբերվեցին նաև բանակի հրամանատար մարոնի Միշել Աունի թեկնածությանը: Խնդիրն այն էր, որ Միրիան ցանկություն չուներ Լիբանանի նախագահի պաշտոնում տեսնել մի զինվորականի, որը պայքարել է իր լիբանանյան դաշակիցների՝ դրուզների ԼԱՄԿ-ի և շիական ԱՄԱԼ-ի դեմ, և որի վրա Դա-

* Լիբանանում մարոնիների կաթողիկոս Բուտրոս Սֆեյրի համաձայն՝ ԱՄՆ-ը նախապես իր միջոցով Միրիային էր ներկայացրել նախագահական թեկնածուների ցուցակը: Այս մասին տե՛ս Foreign Broadcasting Information Service Daily Reports, Washington, 1988.

* Անտուան ալ-Աշքարն աջակցություն չէր գտել նաև ԱՄԱԼ-ի մոտ:

⁵⁸⁴ Дин Фишер, Упущенный шанс на измученной земле, Иностранная печать о несурегулированном внутривосточном положении в Ливане, ТАСС. БПИ N 203, 18.10.1988, стр. 34.

⁵⁸⁵ «New York Times», 30.8.1989. Լիբանանում մարոնիների կաթողիկոս Բուտրոս Սֆեյրի համաձայն՝ ԱՄՆ-ն իր միջոցով Միրիային էր ներկայացրել նախագահական թեկնածուների ցուցակը:

* Անտուան ալ-Աշքարն աջակցություն չէր գտել նաև ԱՄԱԼ-ի մոտ:

մասկոսն ազդեցություն չունենր: ԱՄՆ-ը ևս դեմ էր զինվորական անցյալ ունեցող նախագահի թեկնածությանը, մտավախություն ունենալով, որ վերջինս կարող է «ԱՄՆ-ի օրակարգից դուրս» ճգնաժամի առաջացման պատճառ դառնալ⁵⁸⁶:

Միևնույն ժամանակ լիբանանյան սուննի մուսուլմանների գլխավոր քաղաքական խմբավորումը՝ «Իսլամական հանդիպումը», Միրիալի միջնորդությամբ փոխզիջման հասնելու շուրջ բանակցություններ էր վարում քրիստոնյա քաղաքական գործիչների հետ: Խմբավորման անդամները պատրաստ էին նախագահ չընտրվելու դեպքում ղեկավարել անցումային կառավարությունը: Նշենք, որ վարչապետի պաշտոնակատար սուննի մուսուլման Մելիմ Հուսը, որն իր գլխավոր խնդիրը համարում էր առկա ստատուս քվոյի պահպանումը, հատկապես տնտեսության ոլորտում, լրացնում էր լիբանանյան սիրիահամետների շարքը:

«Հիզբալլահն» իր հերթին պահանջում էր «քաղաքական մարտնչիզմի վերացում» և նախագահի պաշտոնում շիա աստվածաբանի ընտրությամբ «իսլամական հանրապետության» ստեղծում: Լիբանանի շիական բարձրագույն իսլամական խորհրդի նախագահի տեղակալ շեյխ Մուհամմադ Մահդի ալ-Դիմն առաջ էր քաշում «ժողովրդավարական մեծամասնության» հիման վրա ընտրությունների գաղափարը՝ հերքելով քրիստոնյա-մարտնիչների օգտին նախագահի պաշտոնի ամրագրումը, և առաջ քաշելով Մելիմ Հուսի թեկնածությունը:

Ինչ վերաբերվում է «Իսլամական-հայրենասիրական» ճամբարին*, ապա վերջինիս գործողությունների համակենտրոնացմանը խոչընդոտեցին ԱՄՄԼ-ի և «Հիզբալլահի» միջև ռազմական գործողությունները և Արաֆաթի կողմնակիցների ու հակառակորդների միջև քա-

⁵⁸⁶ P.Salem, Awn and Taif, Two Years of Living Dangerously, General Awn and the Precarious Rise of Lebanon's Second Republic, The Beirut Review, LCPS, Vol. 1, No 1, 1991, p. 65. Ասումը ստեղծել էր իր նախընտրական քիմը և լիբանանյան քաղաքական քատերաբեմից ամերիկամետների, սիրիամետների հետացմանն ուղղված իր գործելակերպով արժանացել էր ԱՄՆ-ի և Միրիալի բացասական վերաբերմունքին:

* Ճամբարը կազմված էր 4 մասից՝ ԱՀՈՒ-ից, «Իսլամական հանդիպումից», ԱՄՄԼ-ից և «Հիզբալլահ»-ից:

ռատված «ճամբարների միջև պայքարը», որոնց միավորում էր բացառապես Լիբանանում սիրիական ուղեգծի սատարումը⁵⁸⁷:

Սամիր ՋաՋայի գլխավորած ԼՈՒ-ը, բողոքարկեցին Հաֆիզ Ասադի մերձավոր ընկերոջ, Մուլեյման Ֆրանժիեի թեկնածությունը՝ ելնելով Ասադի կամքին Ֆրանժիեի ականջալուր լինելու մտավախությունից՝ հատկապես Լիբանանում սիրիական 40 հազարանոց զորքերի առկայության պայմաններում: Աջ-քրիստոնյաների համար անընդունելի էր նաև սիրիական նախագահի երկրորդ թեկնածու Միխայիլ ալ-Դահերի թեկնածությունը:

Այսպիսով, լիբանանյան քաղաքական ողջ սպեկտրը ներկայացնող ուժերի միջև ծրագրերի բացակայության ու տարածայնությունների պայմաններում, 1988թ. սեպտեմբերի 21-ի նախագահական ընտրությունները գործնականում դատապարտված էին ձախողման: Ընտրությունների հաջորդ օրը, նախքան նախագահի լիազորություններից հրաժարվելը, Ժմայելն իր աշխատակազմի ղեկավար, լիբանանյան բանակի գլխավոր հրամանատար Միշել Աունին նշանակեց վարչապետի պաշտոնում, որը պետք է ղեկավարեր 6 զինվորականներից կազմված «ազնական անցումային կառավարությունը»⁵⁸⁸: Աունի նշանակմանը հավանություն տվեցին քրիստոնյա-աջերը, սակայն մերժեցին մուսուլման-ձախերը՝ այն ոչ լեզիտիմ համարելով: Ռազմական կարիների 3 մուսուլման ներկայացուցիչներ՝ սուննի, շիա և դրուզ, հրաժարվեցին համագործակցել Աունի և երկու սպա քրիստոնյաների հետ: Փոխարենը՝ մուսուլման առաջնորդները Միրիայի աջակցությամբ իրենց հավատարմությունը հայտնեցին վարչապետի պաշտոնակատար Սելիմ ալ-Հոսի գլխավորած լիբանանյան կառավարությանը⁵⁸⁹:

Այդժամ Աունը ձևավորեց իր կառավարությունը, որի մեջ երկու քրիստոնյա նախարարների՝ գեներալ Իսամ Ջամրայի ու Էդգար Մալուֆի հետ մտավ նաև անձամբ վարչապետը: Փաստորեն, երկրում

⁵⁸⁷ М.Крутихин, "Исламско-патриотический" лагерь Ливана, ТАСС. БПИ N 216, 4.11.1988г., стр. 23-24.

⁵⁸⁸ Ежегодник, М., 1989, стр. 307.

⁵⁸⁹ Дин Фишер, 62վ. աշխ., էջ 66:

ստեղծվեց լեզվախոս իշխանության ձեռք բերման ուղղությամբ մրցակցող երկու հակամարտող կառավարությունների (իրենց առանձին բանակներով) համագոյակցություն: Լիբանանը կրկին բաժանվեց երկու կառավարությունների միջև՝ Բաաբդա նախագահական պալատում գործող կառավարության՝ Միշել Աուն վարչապետով և արևելյան Բեյրութում գործող կառավարության՝ Մելիմ Հոս վարչապետով:

Սկզբնական շրջանում թվում էր, թե կառավարության պառակտումը չի երկարատևի՝ երկու վարչապետերի կողմից նախագահական շտապ ընտրությունների անցկացման շուրջ արտաքուստ համաձայնության գալու լույսի ներքո: Եվ իսկապես, կառավարական աշխատանքները լուր կերպով շարունակվում էին երկու կաբինետների միջև: Մակայն շուտով պարզվեց, որ Աունի հավակնությունները դուրս են գալիս Հոսի կաբինետի լեզվախոսությունը մերժելու շրջանակներից և նախագահական պաշտոնը զբաղեցնելու նպատակ են հետապնդում՝ Աունը՝ մի կողմ դնելով նախագահական ընտրությունների անցկացման հրատապության խնդիրը, ձեռնամուխ եղավ անկախ քաղաքական ուղեգծի վարմանը՝ պայքար ծավալելով միաժամանակ ԼՃ-ի ներսում դեկավարությունը ստանձնելու ուղղությամբ:

1989թ. փետրվարին ԼՈՒ-ի միլիցիայի հետ Աունի առաջին բախման նպատակը Բեյրութի նավահանգստի նկատմամբ վերահսկողության հաստատումն էր: Այն վերածվեց բացահայտ առճակատման, որի արդյունքում նավահանգիստը վերադարձվեց պետությանը: Աունը մեկ ամիս անց ծովային շրջափակման ենթարկեց մուսուլման մեծամասնությամբ միլիցիաներին, որոնց ձեռքում էին գտնվում երկրի գրեթե բոլոր նավահանգիստները⁵⁹⁰: Սա առաջացրեց ԱՄԱԼ-ի, դրուզների և Ս.Ֆրանսիեի «Մարադայի», ինչպես նաև նրանց սիրիական հովանավորի դիմակայությունը՝ ճգնաժամի սրման առիթ ծառայելով:

Մարտի 14-ին Աունն «ազատագրական պատերազմ» սանձահարեց Լիբանանում սիրիական ուժերի ներկայության դեմ⁵⁹¹, որն ըստ

* Լիբանանի սահմանադրության համաձայն՝ նախագահի պաշտոնը թափուր մնալու դեպքում վերջինիս լիազորությունները վստահվում էին Նախարարների Խորհրդին:

⁵⁹⁰ P. Salem, նշվ. աշխ., էջ 66:

⁵⁹¹ Նույն տեղում, էջ 67:

եության մեծ մարտահրավեր էր՝ ուղղված ներքին և տարածաշրջանային համերաշխությանը: Իր հերթին Սիրիան ցամաքային և ծովային շրջափակման ենթարկեց Միշել Աունի զինված խմբավորումների հսկողության տակ գտնվող «Քրիստոնեական ինքնավարության» շրջանները: Աունը պատասխան հարվածներ հասցրեց արևմտյան Բեյրութում գտնվող սիրիական դիրքերին⁵⁹²: Վեց ամիս շարունակ արևելյան Բեյրութը՝ մուսուլմանական ու սիրիական ուժերի, իսկ արևմտյան Բեյրութն ու Շուֆը՝ ԼՈՒ-ի բանակի քրիստոնյա զորամիավորումների փոխհրաձգությունների տակ էր գտնվում:

ԱՄՆ-ի նախագահ Ջորջ Բուշի՝ վարչակազմը, որը մինչ այդ խուսափում էր ՄԱ-ի ուղությանը համապարփակ քաղաքականության իրականացումից, ելնելով տարածաշրջանային հակամարտությունների (կոնկրետ դեպքում լիբանանյան) ծավալման մտավախությունից, փորձեց կասեցնել հրաձգությունների և ցամաքային զրոհների միջոցով Լիբանանի քրիստոնեական ինքնավար շրջանի ոչնչացման ուղղությամբ Սիրիայի գործողությունները⁵⁹³:

Սակայն լիբանանյան իրադարձություններում Վաշինգտոնն այժմ ստիպված էր գործ ունենալ նոր դերակատարի հետ՝ ի դեմս Իրաքի, որի միջամտությունը հակամարտությանն առավել սուր բնույթ հաղորդեց: Խնդիրն այն է, որ իրան-իրաքյան պատերազմի ընթացքում Սիրիան տարածաշրջանում ազդեցիկ ռազմավարական դիրքեր էր զբաղեցնում Իրանի հետ դաշինքի շնորհիվ: Սակայն պատերազմի ավարտից հետո, Իրաքն ասես Սիրիայի դեմ ունանալի նպատակով⁵⁹⁴,

⁵⁹² Հարությունյան Լ., 1980-ականների վերջին և 1990-ականների սկզբին լիբանանյան աջ ուժերի ճակատում հակասությունների սրման հարցի շուրջ, Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXV, Երևան, 2006, էջ 85:

* Ջորջ Բուշն ԱՄՆ-ի նախագահի պաշտոնը ստանձնել էր 1989թ. հունվարին:

⁵⁹³ О внешней политике Сирии, ТАСС. Атлас N 36 (1678), 4.9.1989, стр. 58.

⁵⁹⁴ «New York Times», 30.8.1989.

1988թ. աշնանից զինում ու հանդերձավորում էր Լիբանանի քրիստոնյա ընդդիմությանը⁵⁹⁵:

Սիրիան չէր կարող վերջիններիս դեմ պայքարում ապավինել ո՛չ ԱՄՆ-ի, ո՛չ էլ իր ռազմավարական դաշնակցի՝ ԽՍՀՄ-ի աջակցությանը, որի վարած մերձավորարևելյան քաղաքականության որոշ ասպեկտներից դժգոհ էր: Ուստի Դամասկոսը ստիպված էր դիմելու Իրանի աջակցությանը՝ թե՛ Իրաքի կողմից սատարվող Միշել Աունի նկատմամբ ճնշում գործադրելու, և թե՛ Սաուդյան Արաբիայի ու ԱՊԼ-ի կողմից Լիբանանում Սիրիայի բացառիկ դերի ճանաչումն ապահովելու հարցում:

Եվ իսկապես, Իրանին գործնականում հաջողվեց Լիբանանում իսլամական ազգայնական հակաաունական կոալիցիա՝ ստեղծել, որն Աունի դեմ պայքարում Սիրիայի համար եական զսպիչ գործոն ծառայեց՝ նամանավանդ Աունի օգտին Ֆրանսիայի կողմից սպառնացող միջամտության պայմաններում: Մա միաժամանակ իբրև նախազուշացում ծառայեց նաև Սաուդյան Արաբիային ու ԱՊԼ-ին, որոնք Լիբանանում Սիրիայի խաղաղարար դերակատարությանը դիմակայելու դեպքում ստիպված էին լինելու գործ ունենալ իսլամական հեղափոխության հետ⁵⁹⁷:

Ի վերջո, Սիրիան ստեղծված ճգնաժամի պայմաններում տարորոշված ռազմավարություն որդեգրեց՝ գործի դնելով ռազմական ճնշամիջոցների, Դամասկոսի նկատմամբ արաբական, ֆրանսիական և միջազգային ճնշմանը դիմակայելու, ԱՄՆ-ին Սիրիայի հետ առավել

⁵⁹⁵ Тони Уокер, Сирия стремится сохранить свое влияние в Ливане, ТАСС. БПИ N 203, 18.10.1988, стр. 35. Իրաքը Լիբանանի քրիստոնյա ընդդիմությանը հաճախ զինում էր Իրանից բռնագրավված զենքով ու հանդերձանքով:

• Աստիճ մտահոգում էին ԽՍՀՄ-իսրայել հարաբերությունների բարելավումը, Իսրայելի հետ քաղաքական գործընթացին մասնակցելու ուղղությամբ Արաֆաթի նոր պրագմատիկ քաղաքականության սատարումը ԽՍՀՄ-ի կողմից: Այս մասին տե՛ս «New York Times», 30.8.1989.

• Կոալիցիայի մեջ մտան Վ.Ջումրլաթը, ԱՄԱԼ-ից՝ Նաբիհ Բեքին, «Հիզբալլահից»՝ մի շարք շեյխեր, Շիական բարձրագույն խորհրդից՝ Մահդի Շամսադդին, պաղեստինցիներ՝ Արու Մուսան և Ահմեդ Ջեբրիլը, Թաուհիդից՝ շեյխ Շաբան, նասերականներ, կոմունիստներ:

⁵⁹⁷ Anoushirvan Ehteshami and Raymond A. Hinnebusch, Syria and Iran, London and New York, 1997, p. 135.

լայն երկխոսության մեջ ներգրավվելու քաղաքականություն՝ *Վաշինգտոնի հետ հարաբերություններին առավել մեծ նշանակություն տալով* և այդ ուղղությամբ առավել մեծ ջանքեր գործադրելով⁵⁹⁸:

Իր հերթին ԱՄՆ-ը՝ հաշվի առնելով Լիբանանում Դամասկոսի կարևոր դերակատարությունը, փորձում էր լիբանանյան և արաբ-իսրայելական հիմնախնդիրների կարգավորման հետու գնացող նկատառումներով, *ընդլայնել Սիրիայի հետ համագործակցությունը*⁵⁹⁹: Այդ նպատակով լիբանանյան և մերձավորարևելյան խաղաղության հիմնախնդիրներն ԱՄՆ-ի աջակցությամբ քննարկման դրվեցին 1989թ. մայիսի 25-26-ին Կասաբլանկայում գումարվող արաբական երկրների գագաթնաժողովում⁶⁰⁰:

ԱՊԼ-ի նշանակած հանձնախումբը՝ հանդիպումներ կազմակերպելով լիբանանյան երկու կառավարությունների ղեկավարների հետ՝ կողմերին հնարավորություն ընձեռեց արտահայտել իրենց դիրքորոշումները⁶⁰¹: Լիզայի ձևավորած եռակողմ հանձնաժողովի կազմում ընդգրկվեցին Սաուդյան Արաբիայի ու Մարոկկոյի թագավորները, Ալժիրի նախագահը, որոնց հիմնական նպատակը Լիբանանի սահմանադրական բարեփոխումների և նոր նախագահի ընտրության ապահովումն էր⁶⁰²: Հանդիպումը նախատեսվում էր անցկացնել սեպտեմբերի 30-ին Սաուդյան Արաբիայի Թաիֆ քաղաքում, ուր նախապես հրապարակված պաշտոնական հաղորդագրության համաձայն հրավիրված էին նաև Լիբանանի խորհրդարանի պատգամավորները⁶⁰³:

Հարկ է նշել, որ իրենց հերթին 1989թ. սեպտեմբերի 23-ին ԽՍՀՄ-ն ու ԱՄՆ-ն հանդես եկան համատեղ հայտարարությամբ՝ ընդգծելով Լիբանանի հիմնախնդիրը խաղաղ ճանապարհով և հսկա-

⁵⁹⁸ О внешней политике Сирии, նշվ. աշխ., էջ 57-58:

⁵⁹⁹ Նույն տեղում, էջ 58:

⁶⁰⁰ Ghassan Tuoni, նշվ. աշխ., էջ 94:

⁶⁰¹ Fida Nasrallah, The Treaty of Brotherhood, Co-operation & Co-ordination, An Assessment' in State and Society in Syria and Lebanon, University of Exeter Press, 1994, p. 104.

⁶⁰² Susan Smith, The Taif Agreement: Still on Schedule After 1-1/2 Years, Washington Report on Middle East Affairs, Special Report. May/June 1991, p. 1.

⁶⁰³ Հովհաննիսյան Ն. Հ., Արաբական երկրների պատմություն, Անկախության և ինքնիշխանության դարաշրջան (1918-2005թթ.), հ. III, Երևան, 2006, էջ 657:

մարտող կողմերի շահերից բխող կառուցողական երկխոսության ոգով կարգավորելու անհրաժեշտությունը⁶⁰⁴:

Այսպիսով, միջարաբական ու միջազգային խորհրդակցությունների և բանակցությունների արդյունքում ստեղծված «Բարձրագույն Եռակողմ հանձնախումբը» քննարկման ներկայացրեց իր կողմից պատրաստված զեկուցագիրը, որը հայտնի էր դառնալու իբրև «Թաիֆի համաձայնագիր» կամ «Ազգային Հաշտության Խարտիա»⁶⁰⁵:

Համաձայնագրում արժարժվող չորս հիմնախնդիրներից առաջինը վերաբերվում էր Լիբանանի ներքին սահմանադրական բարեփոխումներին, երկրորդը՝ Լիբանանի ինքնիշխանության վերահաստատմանը երկրի ողջ տարածքում, երրորդը՝ Իսրայելի զինված ուժերից Հարավային Լիբանանի ազատագրմանը, և չորրորդը՝ Սիրիայի հետ հատուկ հարաբերությունների հաստատմանը:

Զեկուցագրում առաջարկվում էր ստեղծել նաև «Մեծ Բեյրութի» անվտանգությունը հսկող արաբական ղեկավարություն՝ հաստատելով նրա աշխարհագրական սահմանները⁶⁰⁵:

Ներքին բարեփոխումներն ուղղված էին գործադիր իշխանության վերաբաշխմանը, որը մի շարք մեկնաբանների կարծիքով, հին համակարգում նախագահի միջոցով արտահայտվող քրիստոնեական գերակայությունը փոխարինում էր նոր համակարգի պայմաններում վարչապետի միջոցով արտահայտվող մուսուլմանական գերակայությանը: Գործադիր իշխանությունն անցնելու էր Նախարարների Խորհրդին, որը նախագահելու էր վարչապետը:

⁶⁰⁴ Հովհաննիսյան Ա., ԱՄՆ-ի քաղաքականությունը Իսրայել-Պաղեստինյան հակամարտության հանդեպ, Եր., 2001, էջ 26:

⁶⁰⁵ Թաիֆի պայմանագրի տեքստը տես Middle East Historic Documents, The Taif Agreement, September 1989.

http://www.lebanonwire.com/prominent/historic_documents/1989_tacf_agreement.asp;

Council of Lebanese American Organizations, Policy Statement and Analysis of the Lebanese Situation, July, 1991. [http://www.lebanese-](http://www.lebanese-forces.org/lebanon/agreements/taef.htm)

forces.org/lebanon/agreements/taef.htm; Ա. Հարությունյան, ԱՄՆ-ի վարած քաղաքականությունը Լիբանանի երկրորդ քաղաքացիական պատերազմի և ճգնաժամի ընթացքում (1975-1991թթ.), քեկնածուական ատենախոսություն, ՀԱՎԵԼՎԱՄ ՈՒԹԵՐՈՐԿ:

⁶⁰⁵ Թյուրյունջյան Պ., Լիբանանի ժողովրդի ազատագրական պայքարը և հայ համայնքը (1920-1990), Եր., 1992, էջ 250:

Թախիֆի համաձայնագրով կրոնական համայնքների միջև հակակշիռ պետք է ապահովվեր իշխանության երեք ճյուղերի համամասնական բաշխման միջոցով՝ հանրապետության նախագահի պաշտոնում նշանակելով մարոնի քրիստոնյայի, նախարարների խորհրդի նախագահի՝ վարչապետի պաշտոնում՝ սուննի մուսուլմանի և պատգամավորների պալատի՝ խորհրդարանի նախագահի պաշտոնում՝ շիա մուսուլմանի:

Նոր խորհրդարանական ընտրությունները պետք է հիմնվելին արտահամայնքային սկզբունքի վրա, այսինքն՝ ստեղծվելու էր ԱՄՆ-ի կոնգրեսի Սենատի և Ներկայացուցիչների պալատին համարժեք մի կառույց, և, անկախ ընտրված պատգամավորների կրոնահամայնքային պատկանելության, Սենատի օրինակով, նրանց միջև համամասնությունը պետք է պահպանվեր քաղաքական այնպիսի մարմնի ձևավորման միջոցով, որում բոլոր կրոնահամայնքային մարմինները ներկայացված լինեին հավասարապես:

Փաստորեն, կոլեգիալ կառավարման ինստիտուտը՝ հիմնվելով ընդհանուր համաձայնության վրա, կարող էր համարվել այն միակ գործուն մեխանիզմը, որն ի վիճակի կլիներ թուլացնել միջհամայնքային լարվածությունը և դառնալ նրանց համախմբման հիմնական երաշխիքը:

Համաձայնագրի երկրորդ մասով պահանջվում էր սահմանադրական բարեփոխման կենսագործումից մեկ տարի անց ազատ արձակել բոլոր միլիցիաներին: Ինչ վերաբերվում է սիրիական ուժերի օժանդակությանը Լիբանանի ինքնավարության վերահաստատումից հետո դրանք Բեքաայի հարթավայր տեղափոխման խնդրին, ապա զեկույցում, բացի նշյալ ուժերի ռազմավարական տեղաբաշխումից, նրանց վերջնականապես հեռացման մասին ոչինչ չէր նշվում: Խնդիրը հետաձգվում էր Սիրիայի և Լիբանանի Ազգային Միասնության կառավարությունների միջև բանակցությունների արդյունքում լուծման հեռանկարով⁶⁰⁶ միաժամանակ օրինականացնելով սիրիական ռազմական ուժերի ներկայությունը Լիբանանում, որի շուրջ պայքար էր ծա-

⁶⁰⁶ Susan Smith, նշվ. աշխ., էջ 3:

վալվել դեռևս 1982 թվից: Նշենք, որ Բեքաայում Սիրիայի ռազմավարական դիրքերի պահպանումը բացատրվում էր տարածաշրջանում status quo-ի պահպանման նկատառումներով, այսինքն՝ սիրիական զորքերի դուրս բերումը Լիբանանից բացառվում էր իսրայելական ռազմական ուժերի առկայության պայմաններում:

Իրերի նման փոխկապվածությունը բնականաբար արգելակում էր զենկուցագրի երրորդ մասով նախատեսվող ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի 425-րդ բանաձևի կենսագործումը, որով պահանջվում էր միջազգային հանրության օգնությամբ հարավային Լիբանանի ազատագրում իսրայելական զորքերից:

Համաձայնագրի վերջին՝ չորրորդ մասն անդրադառնում էր Սիրիայի և Լիբանանի միջև հատուկ հարաբերությունների բնույթին: Երկու երկրներն էլ ստանձնում էին փոխադարձ անվտանգության երաշխիքներ, որոնց համաձայն Լիբանանը պարտավորվում էր թույլ չտալ իր տարածքն օգտագործել որպես միջանցիկ օդակ կամ ռազմահանգրվան որևէ տերության, կազմակերպության կամ իշխանության կողմից՝ ուղղված Սիրիայի դեմ: Սիրիան էլ պարտավորվում էր թույլ չտալ, որպեսզի Լիբանանի տարածքն օգտագործվեր Լիբանանի անվտանգության դեմ:

Հարկ է նկատել, որ Թաիֆում, այնուհանդերձ, բացակայում էր արաբների կողմից Իսրայելի ագրեսիան սահմանափակող և նրա ուժերի դուրս բերումն ապահովող լծակների առնչությամբ որևէ կետ, որի օգնությամբ հնարավոր կլիներ ինչ-որ կերպ հակազդել Լիբանանի ներքին գործերում Իսրայելի ապակայունացնող դերակատարությանը: Արաբները պետք է խուսափեին Լիբանանի ինքնիշխանությունը Սիրիայի և պաղեստինցիների հաշվին նսեմացնող քայլերից: Դրա պատճառներից մեկը հրադարձի պարտադրման նպատակով համապատասխան խաղաղապահների և դիտորդների բացակայությունն էր⁶⁰⁷:

⁶⁰⁷ Ghassan Tuoni, նշվ. աշխ., էջ 95:

9. ՀԵՏԹԱԻՅՅՄԱՆ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ԼԻՔԱՆԱՆՈՒՄ:
1991Թ. ՄԻՐԻԱԼԻՔԱՆԱՆՅԱՆ «ԵՂՔԱՅՐՈՒԹՅԱՆ,
ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՄԱԿԱՐԳՄԱՆ» ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

Հակառակ Թաիֆի համաձայնագրի ստորագրման ուղղությամբ տարածաշրջանային ու միջազգային ուժերի գործադրած ջանքերին, այն չկարողացավ բավարարել լիբանանյան հակամարտությանը մասնակից բոլոր կողմերի պահանջները: Համաձայնագիրը բացարձակապես մերժվեց զորավար Աունի և քննադատության ենթարկվեց «Հիզբալլահի», ԱՄԱԼ-ի, ԱՄԿ-ի և պաղեստինցիների կողմից⁶⁰⁸: Միշել Աունը մերժեց մասնակցել համաժողովին, իսկ քրիստոնյա պատգամավորների մասնակցությունը դավաճանություն համարեց⁶⁰⁹: Գեներալը հերքում էր այն՝ պայմանագրում սիրիական ուժերի Լիբանանից դուրս բերման շվացուցակի բացակայության պատճառաբանությամբ: Աունը գտնում էր նաև, որ քաղաքական բարեփոխումների արդյունքում իշխանությունը նախագահից պարզապես փոխանցվում էր վարչապետին՝ առանց հիմնախնդրի արմատական կարգավորման: Այդ էր պատճառը, որ 1989թ. նոյեմբերին նախատեսվող խորհրդարանական ընտրությունները բողոքարկելու դիտավորությամբ, հետևաբար Թաիֆի կենսագործումը ձախողելու նպատակով, Աունը ցրեց խորհրդարանը՝ սկիզբ դնելով Թաիֆի հետ կապված գործընթացների օրինական կամ սահմանադրական լինել չլինելու վերաբերյալ առայսօր շարունակվող բանավեճերին:

Ի հեճուկս Աունի գործողությունների, լիբանանյան խորհրդարանը նոյեմբերի 5-ին երկրի նախագահի պաշտոնում ընտրեց պատգամավոր Ռենե Մուավվադին^{*}, որը 7 օր անց մահափորձի զոհ դարձավ: Լիբանանյան խորհրդարանի ընտրած հաջորդ նախագահն էր պատգամավոր Իլիաս Հրաուիմ:

⁶⁰⁸ Fida Nasrallah, նշվ. աշխ., էջ 106:

⁶⁰⁹ Robert Fisk, *Pity the Nation, The Abduction of Lebanon*, N.Y., 1990, p. 638.

* Այս մասին տե՛ս Հարությունյան Լ., Լիբանանը 1958-1990 թվականներին, Երևան, 2007, էջ 262:

Բոլոր դեպքերում, երկրի նախագահին, խորհրդարանին և Ս. Հոսի նոր կառավարությանը ցուցաբերվող միջազգային ու տարածաշրջանային աջակցության շնորհիվ Թաիֆի գործընթացները վիճակված էին կենսագործման⁶¹⁰, նամանավանդ նորընտիր նախագահի կողմից ջանքերի այնպիսի գործադրման պայմաններում, որոնք գեներալ Աունին իշխանությունից հեռացնելու նպատակով կիրառեցին հարկադրման բոլոր հնարավոր միջոցները (ներառյալ տնտեսական շրջափակում):

Սակայն Շոցի ճգնաժամն* Իրաքի մարտավարական դաշնակիցներ գորավար Աունի և ՊԱԿ-ի մոտ կարճատև հույս արթնացրեց ԱՄՆ-ի և Մաուրյան Արաբիայի ուշադրությունը Լիբանանից շեղելու ակնկալությամբ: Նրանց կարծիքով՝ Շոցի ճգնաժամի շնորհիվ կթուլանար թե՛ իրենց ճնշող առանցքը, թե՛ քաիֆյան գործընթացներին սատարող տարածաշրջանային ու միջազգային համաձայնությունները:

Ստեղծված իրավիճակում Միրիան հարկադրված էր արագացնել Լիբանանի խորհրդարանի կողմից Թաիֆի պայմանագրի ստորագրման գործընթացը, որը տեղի ունեցավ 1990թ. օգոստոսի 21-ին: Ուշագրավն այն է, որ Միրիան նման շտապողականություն հանդես բերեց ԱՄՆ-ի պետքարտուղարի մերձավորարևելյան գործերով օգնական Ջոն Ջելիի այցից հետո: Օգնականը հավանություն էր տվել Լիբանանում Միրիայի տիրապետող դիրքերի պահպանմանը՝ այդ ուղղությամբ խոստանալով ապահովել նաև Վաշինգտոնի աջակցությունը:

Այսպիսով, ԱՄՆ-ից ստանալով «կանաչ լույսը», սիրիական զորքերն ու ռազմաօդային ուժերը՝ կրկին խախտելով սիրիա-իսրայելական «կարմիր գոտու» վերաբերյալ դաշնագրի պայմանները և օգտվելով ԱՄՆ-ի գլխավորությամբ հակա-իրաքյան կռալիցիային մասնակցության հնարավորությունից, 1990թ. հոկտեմբերի 13-ից ռմբակոծեցին ամիսներ շարունակ կամավորական ուժերի կողմից պաշտպան-

⁶¹⁰ P. Salem, նշվ. աշխ., էջ 67-68:

* 1990թ. օգոստոսին Իրաքը ներխուժեց Զուլեյթ, որը միաժամանակ ԱՄՆ-ին ու Մաուրյան Արաբիային նետված մարտահրավեր էր:

վող Բաաբդա պալատը՝ վերջնական պարտության մատնելով Միշել Աունիս⁶¹¹:

Ի վերջո, Ծոցի պատերազմում տարած հաղթանակի շնորհիվ Ամերիկայի և Սաուդյան Արաբիայի «օրինությանը» Թաիֆի համաձայնագիրը կատարելապես «սիրիականացվեց»՝ օրինականացնելով Լիբանանում Սիրիայի դերը և երկրում «Pax-Syriana»-ի հաստատման հնարավորություն ընձեռելով⁶¹²:

Դեկտեմբերի 24-ին Ծոցի երկրների աջակցությունից օգտվող Սեյիմ Հոսի փոխարեն Ազգային Միասնության կամ Հաշտության կառավարության վարչապետ նշանակվեց Օմար Քարամեն, որն օգտվելու էր բացառապես սիրիական աջակցությունից: Նոր կառավարության կազմի մեջ ընդգրկված էին միմյանց հակառակորդ միլիցիաների ու կուսակցությունների առաջնորդներ, ավանդական քաղաքական դեմքեր:

ԼՈՒ-ի և «Փաղանգավորների» կարծիքով՝ նոր կառավարությունում բացակայում էր «ազգային հավասարակշռությունը», որի անդամների 2/3-ը գտնվում էին Սիրիայի վերահսկողության տակ: Դրուզները դժգոհ էին իրենց ազդեցության թուլացումից: «Հիզբալլահը», ԼԿԿ-ը և ԱԼԿ-ը, Միշել Աունի հետևորդները կաբինետում ընդհանրապես ներկայացված չէին:

Մարտի 28-ի լիազույժար նիստին կառավարությունը հաստատեց լիբանանյան և ոչ-լիբանանյան բոլոր միլիցիաների կազմալուծման և խորհրդարանի 40 նոր պատգամավորների վերընտրման ծրագիրը, որը Թաիֆի պայմանագրի իրագործման երկրորդ փուլն էր: Այս միջոցառումներին նպաստեց Ծոցի պատերազմում Թաիֆի գործընթացը աստարող Ամերիկա-Մոսկյան Արաբիա-Սիրիա դաշինքի կողմից Իրաքի նկատմամբ տարած հաղթանակը⁶¹³:

Հարկ է նշել, որ ԽՍՀՄ-ի փլուզման և աշխարհաքաղական փոփոխությունների պայմաններում Սիրիան, ի դեմս ԽՍՀՄ-ի, կորցրեց

⁶¹¹ Fida Nasrallah, նշվ. աշխ., էջ 107-108:

⁶¹² Anoushirvan Ehteshami and Raymond A.Hinnebusch, նշվ. աշխ., էջ 75:

⁶¹³ Fida Nasrallah, նշվ. աշխ., էջ 107-108:

իր ուժեղ դաշնակցին և հովանավորին⁶¹⁴։ Դա ԱՄՆ-ին հնարավորություն ընձեռեց ամրապնդելու տարածաշրջանում ունեցած իր դիրքերը և առանց գլոբալ խոչընդոտների հետամուտ լինելու իր քաղաքական նպատակների իրագործմանը։ Վաշինգտոնն ազատ էր Թաիֆի գործընթացների նկատմամբ արարական աջակցության ապահովման հարցում, որի իրագործմանը ստադիիր էր հասնել Սիրիայի միջոցով⁶¹⁵։

Իսկ Լիբանանի և Սիրիայի միջև «հատուկ» հարաբերություններն ամրապնդվեցին երկու երկրների կառավարությունների միջև 1991թ. մայիսի 22-ին Դամասկոսում «Եղբայրության, Համագործակցության և Համակարգման» դաշնագրի ստորագրումով, որը դեռևս 1980-ականների երկրորդ կեսից սկիզբ առած գործընթացների տրամաբանական շարունակությունն էր։ Գործընթացներ, որոնք սկիզբ դրեցին ամերիկյան համաձայնությամբ Լիբանանում Սիրիայի զբաղեցրած դերի օրինականացմանը։

Դաշինքով հիմնադրվեց պաշտոնական այն կառույցը, որը Սիրիայի հետ լիովին համաձայնեցված կերպով զբաղվելու էր երկու երկրների միջև քաղաքական, ռազմական, ներքին անվտանգության և տնտեսության մակարդակներով խնդիրների մշակման ու կենսագործման քաղաքականությամբ։ Դաշինքի պաշտոնական բնույթը Սիրիային հնարավորություն էր ընձեռում Լիբանանին պահել *de jure* կախվածության մեջ, չնայած Դամասկոսը պարտավորվում էր հարգել Լիբանանի լիբերալ՝ ազատական քաղաքական համակարգը և կապիտալիստական տնտեսությունը։

Գործադիր իշխանության վերահսկողության նպատակով ստեղծվում էին համատեղ խորհուրդներ, որոնցից կարևորագույնը՝ Գերագույն Խորհուրդը, կազմված էր երկու երկրների նախագահներից, վարչապետներից, նրանց տեղակալներից, խորհրդարանի նախա-

⁶¹⁴ Сурен Манукян, Зигзаги развития исламистского движения в Сирии в 1982-2000гг., Упрдավոր Արևելյի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXIV, Երևան, 2005, էջ 187։

⁶¹⁵ Krayem Hassan, The Lebanese Civil War and The Taif Agreement, American University of Beirut, p. 6.

<http://www.beirutletter.com/mainmenu/lebansecexp/lebwat/analyse/sample.html>.

գահներին: Այն օժտված էր գործադիր իշխանությամբ՝ հակասելով ոչ միայն երկրի սահմանադրությանը, այլև սպառնալով նրա քաղաքական համակարգին, քանի որ Լիբանանի խորհրդարանն այլևս առանց հանրաքվեի իրավասու չէր այն փոխել: Իսկ խորհրդարանի պատգամավորները՝ ընտրված լինելով տարբեր քաղաքական կառույցների կողմից, ի վիճակի չէին ներկայացնել ժողովրդին: Սիրիայի և Լիբանանի արտաքին քաղաքականության համակարգումը, անգամ երկու երկրների սահմանադրության շրջանակներում իրագործվելու պայմաններում, նսեմացնում էր Լիբանանի ինքնիշխանությունն ու նրա անկախությունը՝ նամանավանդ Սիրիայի 40.000-ոց գործերի առկայության դեպքում:

Անվտանգության ոլորտում համագործակցությունն ամրագրվում էր երկու երկրների միջև ստորագրված «պաշտպանական դաշինքով»՝ ինքնըստինքյան խիստ հսկողություն ենթադրելով բոլոր լիբանանցիների, մասնավորապես սիրիական վարչախմբի հակառակորդների գործողությունների նկատմամբ: Դաշնագրով վավերացվում էր նաև սիրիական ռազմական ներկայության ժամկետների երկարաձգման փաստը Լիբանանի տարածքում, խախտելով Իսրայելի հետ կնքված զինադադարի պայմանագիրը, որոնց նկատմամբ Լիբանանի ո՛չ զինվորական հրամանատարությունը, և ո՛չ էլ նախարարական ու պատգամավորական կազմը հրամաններ արձակելու որևէ իրավասություն չունեն⁶¹⁶:

Եղբայրության դաշնագրի վավերացման փաստը չնպաստեց նաև երկու երկրների միջև դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատման գործին:

Հարկ է նշել, որ 1990-ականների հետ-թախիֆյան շրջանում Լիբանանը շարունակեց մնալ իբրև հակասական և միմյանց դեմ հակամարտող սոցիալ-քաղաքական ուժերի պայքարի օջախ: Թեև քաղաքական բարեփոխումների գործընթացներին մասնակցեցին լիբանանյան ճգնաժամի ընթացքում հակամարտող հիմնական քաղաքական ուժերը, այնուհանդերձ, իշխանության եկան նաև սոցիալ-քաղաքա-

⁶¹⁶ Fida Nasrallah, նշվ. աշխ., էջ 109-110:

կան նոր ուժեր, որոնք ներկայացնում էին տարածաշրջանային կապիտալի հետ դաշն կնքած տեղական կապիտալին և սատարվում էին եվրոպական, Օոցի պահպանողական հարուստ երկրների ու ԱՄՆ-ի կողմից: Այս գործընթացների արդյունքում երկրում, այնուամենայնիվ, նվազեց ավանդական կոնֆեսիոնալ առաջնորդների ազդեցությունը:

«Հիզբալլահի» հակախորայելական ակտիվ պայքարի արդյունքում 2000թ. մայիսի 24-ից Իսրայելի վարչապետ Եհուդ Բարաքի որոշմամբ⁶¹⁷, առանց Լիբանանի հետ պաշտոնական հաշտագրի կնքման, սկսվեց Լիբանանի հարավից իսրայելական զորքերի դուրս բերման գործընթացը: Այն միաժամանակ խախտում էր տարածաշրջանային status quo-ն, քանզի իսրայելական ուժերի դուրս բերման պարագայում Սիրիան ստիպված էր հիմնավորել Բեքաայում իր ռազմավարական դիրքերի պահպանման անհրաժեշտությունը:

Դամասկոսի իրավիճակն առավել բարդացնում էր ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի 2004թ. սեպտեմբերի 2-ի ընդունած 1559-րդ բանաձևը, որը համառոտակի կրկնելով Թաիֆի պահանջները, ընդգծում էր Լիբանանից սիրիական ուժերի դուրս բերման անհրաժեշտությունը: Այն շոշափում էր Լիբանանի անկախության ու ինքնիշխանության ապահովման, երկրից սիրիական ուժերի դուրս բերման, լիբանանյան և ոչ-լիբանանյան միլիցիաների լուծարման, Լիբանանի կառավարության վերահսկողությունը ողջ երկրի նկատմամբ տարածման խնդիրները⁶¹⁸:

Սիրիան իր ուժերը Լիբանանի տարածքից հարկադրված եղավ դուրս բերել 2006թ.՝ նույն թվի հուլիսից Իսրայելի ձեռնարկած լիբանանյան նոր ագրեսիայից հետո: Այս ամենն այնուամենայնիվ բավարար նախապայմաններ չեղան Մայրիների երկրում հակամարտության կարգավորման և խաղաղության վերջնական հաստատման համար: Այդ մասին են վկայում քաղաքական սպանությունների անվերջանալի թվացող շարքը, սոցիալական և կրոնաքաղաքական տարաբնույթ ուժերի միջև առկա հակասությունները և բախումները, ինչպես

⁶¹⁷ Moshe Arens, Hezbollah 2, Israel 0, Haaretz, 16.2.2004.

⁶¹⁸ Թաիֆի պայմանագրի և ԱԽ-ի 1559-րդ բանաձևի համեմատությունը նկարագրող աղյուսակը բերված է ստորև: Աղբյուրը՝ <http://www.lcbancesefforce.org/lebanon/agreements/taef.htm>.

նաև արտաքին կողմնորոշումների ու կախվածությունների շուրջ այդ ուժերի և հասարակության միջև առկա խոր պատակտումը:

N.	Խնդիր	Սև-ի 1559-րդ Բանաձև (սեպտեմբեր 2, 2004թ.)	Թախիֆի պայմանագիր (հոկտեմբեր 22, 1989թ.)
1	Լիբանանի անկախությունն ու ինքնիշխանությունը	Խստորեն պաշտպանում է Լիբանանի տարածքային ամբողջականությունը, ինքնիշխանությունը, միասնությունը և քաղաքական անկախությունը՝ Լիբանանի կառավարության բացառիկ վերահսկողության ներքո: Բանաձևը կոչ է անում ազատ և արդար ընտրություններ՝ առանց Լիբանանի ներքին գործերին արտաքին միջամտության:	Ներածության մեջ հայտարարվում է, որ Լիբանանն ինքնիշխան, ազատ և անկախ պետություն է՝ հիմնված անհատի և կոլեկտիվ ազատությունների հարգանքի վրա:
2	Սիրիական ուժերի դուրս բերում	Կոչ է անում բոլոր օտարերկրյա ուժերի՝ այսինքն՝ սիրիական բանակի և Իրանական Հեղափոխական Պահակազորի հեռացում Լիբանանից:	Ա. Պայմանագրի վավերացումից հետո առնվազն երկու տարվա շրջանակներում սիրիական ուժերը պետք է օգնեն Լիբանանի բանակին՝ Լիբանանի կառավարության ինքնիշխանության ամրապնդման ուղղությամբ: Բ. Այդ ժամանակ [այսինքն՝ 1991թ.] սիրիացիներն ու լիբանանցիները պետք է որոշում կայացնեն Բեքաայի հովտում և նրա շրջակայքում Սիրիայի ուժերի վերադասավորման ուղղությամբ: Սիրիան ու Լիբանանը պետք է Բեքաայի հովտում սիրիական ուժերի ընդլայնումն ու ժամկետի երկարաձգումը հաստատող պայ-

			մանազիր ստորագրեն:
3	Լիբանանյան և ոչ-լիբանանյան միլիցիաների լուծարում	Կոչ է անում բոլոր լիբանանյան և ոչ-լիբանանյան միլիցիաների լայսինքն՝ «Հիզբալ-լահի» և պաղեստինյան ահաբեկչական կազմակերպությունները լիակատար լուծարում և զինաթափում:	Հայտարարում է, որ բոլոր լիբանանյան և ոչ-լիբանանյան միլիցիաները պետք է լուծարվեն և նրանց զենքը պետք է հանձնվի Լիբանանի պետությանը 6 ամսվա ընթացքում՝ իբրև «ազգային հաշտեցման» անվտանգության ծրագրի մի մաս: Ծրագիրը ենթադրվում է իրականացնել մեկ տարվա շրջանակներում՝ Լիբանանի կառավարության ինքնիշխանությունը երկրի ողջ տարածքով աստիճանական ամրապնդման նպատակով:
4	Լիբանանի կառավարության վերահսկողությունը ողջ Լիբանանի նկատմամբ	Պաշտպանում է Լիբանանի կառավարության վերահսկողությունը Լիբանանի ողջ տարածքի նկատմամբ լայսինքն՝ ներառյալ «Հիզբալ-լահի» վերահսկողության տակ գտնվող Լիբանանի հարավի՝ նույնիսկ 2000թ. մայիսին ԻՊՈՒ-ի դուրս բերումից հետո՝ ի հեճուկս Թաիֆի պայմանագրի և Անվտանգության Խորհրդի 425-րդ բանաձևի]:	Թաիֆի պայմանագիրը Լիբանանի ինքնիշխանությունը ողջ երկրի նկատմամբ ամրապնդող կետեր է պարունակում: Այդ կետի համաձայն՝ բոլոր լիբանանյան և ոչ-լիբանանյան միլիցիաները պետք է լուծարվեն և լիբանանյան անվտանգության ուժերն ամրապնդվեն: Ի լրումն դրա, Լիբանանի կառավարությունը պետք է վերականգնի իր վերահսկողությունը երկրի նկատմամբ՝ մինչև լիբանանախորայելական միջազգայնորեն ճանաչված սահմանը՝ իրականացնելով ԱԽ-ի 425-րդ բանաձևը: Լիբանանը պետք է ազատագրվի Իսրայելի օկուպացիայից, Լիբանանի բա-

		<p>ճակը պետք է տարածվի Իսրայելի սահմանի երկայնքով և պետք է կայունություն ու անվտանգություն հաստատվի սահմանի երկայնքով [2000թ. ԻՊՈՒ-ը հեռացան Լիբանանից, սակայն «Գիզբալ-լահը» շարունակեց իր արդյունավետ վերահսկողությունը Լիբանանի հարավի նկատմամբ: Սիրիացիները կանխեցին լիբանանյան իշխանությունների կողմից հարավի և սահմանի նկատմամբ վերահսկողության վերականգնումը՝ խախտելով Թաիֆի պայմանագիրը և ԱՆ-ի 1559-րդ բանաձևը]:</p>
--	--	---

ԱՄՆ-ի նախագահ Ջերալդ Ֆորդի (1974-1977թթ.) վարչակազմը՝ 1973թ. հոկտեմբերյան պատերազմից հետո, ՄԱ-ի օրակարգում կարևորելով իսրայելաեզիպտական սեպարատ գործարքի կնքումը, լիբանանյան հիմնախնդրին մեծ կարևորություն չէր տալիս: Ելնելով Լիբանանում արմատական վերափոխումներ իրականացնելու անհնարինության կանխադրության, Սպիտակ տունը հետամուտ էր երկրում առկա status quo-ի պահպանման քաղաքականությանը: Լիբանանի հարցում ամերիկյան վարչակազմը սկսեց անհանգստություն ցուցաբերել միայն 1975թ. քաղաքացիական պատերազմի սկզբում՝ հակամարտությանը Սիրիայի և Իսրայելի ռազմական միջամտության նախանշաններ ի հայտ գալուց հետո: Խուսափելով ճգնաժամի առավել խորացման դեպքում գերտերությունների՝ իրենց հովանավորյալների (Իսրայելը՝ ԱՄՆ-ի հովանավորյալ, Սիրիան և ՊԱԿ-ը՝ ԽՍՀՄ-ի) կողմից անխուսափելի ու միաժամանակ անցանկալի միջամտության հավանականությունից, ԱՄՆ-ը 1975թ. աշնանը հավանություն է տալիս Լիբանանի գործերին Սիրիայի դիվանագիտական, իսկ 1976թ. ամռանը՝ ռազմական միջամտությանը՝ ապահովելով Իսրայելի չեզոքությունն այդ ուղղությամբ: Վաշինգտոնի համաձայն՝ Սիրիայի լիբանանյան ներխուժմանը և վերջինիս կողմից ՊԱԿ-ի ջախջախմանը պետք է հաջորդեր տարածաշրջանում «Pax Americana»-ի հաստատումը, որի արդյունքում թուլացվելու էին ծայրահեղական վարչակարգ ունեցող արաբական երկրները և նվազագույնի էր հասցվելու ՄԱ-ում ԽՍՀՄ-ի ազդեցությունը: Նախապատվությունը տալով չափավոր արաբական երկրների (որոնք լիբանանյան ճգնաժամը միջարաբական և ոչ թե միջազգային խնդիր էին համարում) միջոցով խնդրի կարգավորմանը, ԱՄՆ-ն խորհուրդ էր տալիս Իսրայելին, ԽՍՀՄ-ին և եվրոպական մյուս տերությունների, զերծ մնալ Լիբանանում հնարավոր որևէ միջամտությունից:

ԱՄՆ-ի նախագահ Ջիմմի Կարտերի (1977-1981թթ.) վարչակազմը՝ արաբ-իսրայելական հակամարտության համապարփակ կարգավորումը դարձնելով իր գերագույն առաջնահերթություններից մեկը,

ամբողջովին համակվեց Իսրայելի անվտանգության, պաղեստինյան հիմնախնդրի, ԽՍՀՄ-ի նկատմամբ ռազմավարական դիրքերի բարելավման ու տարածաշրջանում վերջիններիս ազդեցության կասեցման, ինչպես նաև արաբական նավթի նկատմամբ Արևմուտքի ազատ մուտքի ապահովման հիմնախնդիրներով: Բավարարվելով ՄԱ-ում հաստատված status quo իրավիճակով, նոր վարչակազմի նպատակը ՄԱ-ի ցանկացած հատվածում խաղաղությանը խաթարող կամ խոչընդոտող զարգացումների կանխարգելումն էր: Թեև Կարտերը վերանայեց նախորդ վարչակազմի ՄԱ-ի քաղաքականության որոշ ասպեկտներ, այնուհանդերձ, հավատարիմ մնաց լիբանանյան ճգնաժամի հանդեպ նրանց որդեգրած հիմնական ուղեգծին՝ տարածաշրջանային խնդիրների օրակարգում Լիբանանին երկրորդական տեղ հատկացնելով: Վաշինգտոնը Միդիայի լիբանանյան ռազմարշավը դիտում էր կամ ուղղակի, կամ էլ 1977թ. գարնանը նախատեսվող Ժնևի համաժողովի միջոցով սիրիա-իսրայելական հարաբերությունների բանակցային կարգավորման նախադրյալ, որի առաջընթացին այդժամ խոչընդոտում էր հարավային Լիբանանում ստեղծված բարդ իրավիճակը և որի «շտկման» գործը Վաշինգտոնը *վստահում էր* Միդիային: Մակայն Դամասկոսի *խաղաղ մտադրությունները* լրջորեն անհանգստացնում էին Իսրայելին, ուստի Մայիտակ տունը ստիպված էր վերջիններիս համոզել խոհեմություն դրևորել՝ խուսափելու Ժնևի համաժողովի աշխատանքների վերականգնմանը խոչընդոտող քայլերից:

1977թ. գարնանն արաբ-իսրայելական կարգավորմանն ուղղված դիվանագիտական ջանքերի թուլացման արդյունքում Լիբանանի հարավի իրադրությունը (պաղեստինցիների ու իսրայելցիների միջև) սրվեց: Թեև-Ավիվը չիրագործեց ամերիկյան դիվանագիտական խողովակների միջոցով Լիբանանին տրված երաշխիքները, որով բացառվում էր իսրայելական ներխուժման հնարավորությունը: Դեռ ավելին, ԱՄՆ-ն Իսրայելին իրավունք էր վերապահում Լիբանանի հարավի նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողություն հաստատել՝ հակառակ դրա անթույլատրելիության շուրջ ԱՄՆ-ի նախօրոք արած պաշտոնական հայտարարություններին: Իրենց հերթին, լիբանանյան աջերը հակասիրիական ռազմարշավ ծավալեցին՝ ապավինելով ինչպես ԱՄՆ-ի

և Իսրայելի ռազմաքաղաքական աջակցությանը, այնպես էլ լիբանանցիների շրջանում աճող հակասիրիական տրամադրություններին:

Ժնևի համաժողովի աշխատանքների վերականգնման ուղղությամբ հաջողության չհասնելով՝ Կարտերի վարչակազմը ետին պլան մղեց Միրիայի հետ բացված, իսկ պաղեստինցիների հետ ակնկալվող երկխոսությունը՝ 1977թ. հոկտեմբերից սատար կանգնելով իսրայելագիպատական պայմանագրի կնքման գործընթացին: Գործարքը դիտվում էր իբրև Իսրայելի և նրա բոլոր հակառակորդ-հարևանների միջև ստորագրվելիք մի շարք սեպարատ պայմանագրերի նախակարգայետ, որոնք հետագայում կարող էին ամերիկյան հովանու ներքո ռազմաքաղաքական դաշինքների վերածվել: Գործարքի իրականացման համատեքստում Վաշինգտոնը սկսեց սահմանափակել Լիբանանում Դամասկոսի գործողությունները՝ հենվելով Լիբանանի անվտանգության երաշխավորման խնդրում Վաշինգտոնին ուղղված լիբանանյան աջերի կոչերի վրա, և ակնկալելով ՄԱ-ի կարգավորման գործընթացում ամերիկյան սցենարով Միրիայի դիրքորոշման հետագա փոփոխությունը:

ԱՄՆ-ը սառն անտարբերությամբ արձագանքեց 1978թ. մարտին Իսրայելի լիբանանյան ագրեսիային՝ իրադրության կարգավորման հարցում այն անգամ օգտակար համարելով: Վաշինգտոնը ընդամենը քննադատեց Իսրայելի կողմից, «առանց լիազորությունների», ամերիկյան զենքի կիրառման փաստն ու «ԱՄՆ-ի խորհրդով» Լիբանանում իսրայելական զորքերի պահպանման ուղղությամբ Թել-Ավիվի թույլ տված ակնարկները: Իրականում Մպիտակ տունը ոչ միայն տեղյակ էր նախատեսվող ներխուժման մասին, այլ ցանկության դեպքում, ի վիճակի էր հետաձգել կամ կանխել այն: Մնում է ենթադրել, որ ամերիկյան լռությունը հավասարազոր էր հավանության, ի հեճուկս Լիբանանի տարածքից իսրայելական զորքերի անհապաղ, անմիջական և առանց նախապայմանների դուրս բերման շուրջ ԱՄՆ-ի մասնակցությամբ ՄԱԿ-ի Աև-ի 1978թ. մարտի 19-ին ընդունած բանաձևին: Փաստորեն, Լիբանանի ճգնաժամը՝ Վաշինգտոնի ՄԱ-ի քաղաքականության օրակարգում պահպանելով իր լուսանցքային նշանակությունը, անբողջովին ստվերվեց մերձավորարևելյան մի շարք զարգացումներ:

րով, մասնավորապես եզիպտախորայելական բանակցային գործընթացով, որը եզրափակվեց 1979թ. մարտի 22-ին ԱՄՆ-ի հովանու ներքո ստորագրված Քեմփ Դևիդի համաձայնագրով:

Ռոնալդ Ռեյգանի վարչակազմը (1981-1989թթ.) ՄԱ-ի քաղաքականության շուրջ դատում էր «առողջ պատերազմի» ոսպնյակով՝ Արևելք-Արևմուտք հակամարտության դիրքերից: Նոր վարչակազմին ևս ավելի շատ մտահոգում էր ոչ թե Լիբանանի «անցողիկ» համարվող ճգնաժամն ու արաբ-խորայելական հակամարտությունը, այլև ՄԱ-ում ԽՍՀՄ-ի հնարավոր առաջխաղացման կասեցումն ու վերջինիս դաշնակիցների՝ Սիրիայի և ՊԱԿ-ի միջոցով տարածաշրջանում համայնավարների ազդեցության սահմանափակումը, ԱՄՆ-ի համար ռազմավարական ու կենսական շահեր ներկայացնող Ծոցի երկրների անվտանգության ապահովումը և նրա նավթային պաշարների նկատմամբ Արևմուտքի ազատ մուտքի ապահովագրումը: Այն ձեռքագատելու էր ամերիկյան արտաքին քաղաքականությունը ներտարածաշրջանային հակամարտությունների հետ կապված բարդություններից՝ միաժամանակ արևմտամետ կողմնորոշմամբ բոլոր երկրներին համախմբելով հակախորհրդային առանցքի՝ տարածաշրջանային պաշտպանական նոր համակարգի՝ «ազնավարական կոնսենսուսի» շուրջ: Հակախորհրդային ռազմավարության շուրջ Իսրայելին և արաբական վարչախմբերին համախմբող առանցք կամ միջոց կարող էր, ըստ Ռեյգանի վարչակազմի, ծառայել եզիպտախորայելական գործարքը՝ ոչ թե ուղղակի գործող ավանդական դաշինքի, այլ *Վաշինգտոնի միջոցով* ԱՄՆ-ի և նրա տարածաշրջանային գործընկերների միջև հնարավոր «գիոխհարաբերությունների» տեսքով:

1981թ. ԱՄՆ-ի և Իսրայելի միջև «Ռազմավարական փոխըմբռնման հուշագրի» ստորագրումից հետո արաբ-խորայելական հակամարտությունում ստեղծվեց ճգնաժամային նոր իրավիճակ, որը վարչակազմի ուշադրությունը հրավիրեց մասնավորապես լիբանանյան իրադարձությունների վրա՝ Ռեյգանի ութամյա նախագահության ընթացքում չկորցնելով իր հրատապությունը, և մնալով ԱՄՆ-ին նետված արտաքին լուրջ մարտահրավերներից մեկը: Վերոհիշյալ ռազմավարական հուշագրի ստորագրումից հետո, միմյանց դեմ սատր պատերազմի

կարգավիճակում գտնվող երկու գերտերությունների ՄԱ-ի դաշնակիցների միջև հակասություններն էլ ավելի սրվեցին՝ իրենց զագաթնակետին հասնելով 1981թ. ապրիլին: Այն կապված էր պաղեստինցիների դեմ լիբանանյան քրիստոնյա-աջերի (որոնք օգտվում էին Իսրայելի ռազմական աջակցությունից) գրոհների կասեցման նպատակով Սի-րիայի միջանտության հետ, որն ի վերջո հանգեցրեց Իսրայելի և Սի-րիայի միջև ռազմական բախման՝ ԱՄՆ-ԽՍՀՄ առճակատման հեռանկարով:

1982թ. ԱՄՆ-ի ՄԱ-ի քաղաքականությունը նշանավորվեց Ծոցի անվտանգության խնդիրներից լիբանանյան ճգնաժամի և արաբ-իսրայելական հակամարտության նկատմամբ դիվանագիտական ջանքերի ուղղորդմամբ, որի համապարփակ կարգավորմանը կասեցնող զարգացումները նպաստեցին 1982թ. հունիսի 6-ին Լիբանանի նկատմամբ իսրայելական ագրեսիայի՝ Արիել Շարոնի «Մեծ նախագծի» իրագործմանը: Վաշինգտոնը՝ համոզված լինելով ՊԱԿ-ի և Իսրայելի միջև 1981թ. հրադադարի դատապարտվածության հարցում, Թեյ-Ավի-վի լիբանանյան ներխուժման միջոցով հնարավոր էր համարում միաժամանակ երկու հիմնախնդրի՝ Լիբանանի ճգնաժամի և արաբ-իսրայելական հակամարտության խաղաղ կարգավորումը: ԱՄՆ-ը գտնում էր, որ իսրայելական բանակի մուտքը Լիբանան կարող էր վերջ դնել Բեյրութում ՊԱԿ-ի ներկայությանը: Իսկ հետպատերազմյան Լիբանանից սիրիական, ՊԱԿ-ի և իսրայելական ուժերի դուրս բերման փաստը՝ նպաստելով ՄԱ-ի խաղաղության նոր գործընթացի մեկնարկին՝ կհեշտացներ ԱՄՆ-ին նպատակահարմար ձևով Լիբանանի հիմնախնդրի կարգավորման և ՊԱԿ-ի ինքնավարության շուրջ վարվող բանակցային գործընթացները: Վաշինգտոնը կիսում էր Լիբանանում իսրայելամետ ու արևմտամետ քրիստոնյա փաղանգավորների ղեկավարությամբ «ուժեղ կենտրոնացված կառավարություն» հաստատելու ուղղությամբ Իսրայելի նկրտումները, որի հետ համագործակցության շրջանակներում նախադրյալներ կստեղծվեին երկրում ամերիկյան մշտական ռազմական ներկայության համար: Մինչդեռ ԽՍՀՄ-ի տեղական դաշնակիցների՝ Սիրիայի և ՊԱԿ-ի պարտությունը կնսեմացներ վերջիններիս հեղինակությունը ՄԱ-ում և կիմաստագրվեր արա-

բական համատեքստում լիբանանյան հիմնախնդրի կարգավորման գաղափարը՝ ԱՄՆ-ին վերապահելով միանձնյա հովանավորի ու միջնորդի դերը:

Իսրայելական ուժերի կողմից Լիբանանի հարավի գրավման ու Բեյրութի պաշարման դեմ Վաշինգտոնի քանավոր բողոքարկումների քողի ներքո, ԱՄՆ-ը պատերազմի շարունակման նպատակով ռազմաքաղաքական և տնտեսական աջակցություն ցուցաբերեց Իսրայելին՝ միաժամանակ փորձելով կանխել Վաշինգտոնի արաբ դաշնակիցների բացասական հակազդեցությունն ու խուսափել ԱՄՆ-ԽՍՀՄ առճակատման հնարավորությունից: 1982թ. օգոստոսին, ՄԱԿ-ի խաղաղապահների՝ «Բազմազգ ուժերի» և ԱՄՆ-ի ծովային հետևակայինների վերահսկողությամբ իրականացվեց ՊԱԿ-ի ռազմաքաղաքական կառույցների դուրսբերումը Լիբանանից: Սեպտեմբերի 1-ին Ռեյգանը հանդես եկավ մերձավորարևելյան խաղաղության «թարմ սկիզբ» նախաձեռնությամբ, որը հատակ քայլ էր արաբական աշխարհի դժգոհությունը մեղմելու և ամերիկյան քաղաքականությունն իսրայելականից տարրորշելու ուղղությամբ: ՄԱ-ում խաղաղության և կայունության հասնելու նպատակով, ծրագիրն առաջադրում էր նաև ԱՄՆ-ի աջակցությամբ վերականգնել պատերազմից քայքայված Լիբանանը: Սակայն Ռեյգանի ծրագիրը չիրագործվեց՝ հավանության չարժանանալով ինչպես Լիբանանի հակամարտության մասնակիցների, այնպես էլ տարածաշրջանային ուժերի ու ԽՍՀՄ-ի կողմից: Դեռ ավելին, ԱՄՆ-ի ծովային հետևակայինները Բեյրութ վերադառնալու հրահանգ ստացան՝ 1982թ. սեպտեմբերին Լիբանանի նորընտիր նախագահ Բաշիր ժմայելի սպանությունից և Իսրայելի աջակցությամբ լիբանանյան ազգրիստոնեական ուժերի կողմից պաղեստինյան ճամբարների փախստականների նկատմամբ իրականացված դաժան կոտորածներից հետո:

Վաշինգտոնը, որը նախկինում ՄԱ-ի օրակարգում Լիբանանին հատուկ քաղաքական ու ռազմավարական նշանակություն չէր տալիս, վերջինիս հանդեպ *հատուկ* քաղաքականություն որդեգրեց: ԱՄՆ-ը 1982թ. աշնանից ներքաշվեց լիբանանյան իրադարձությունների խրթին հորձանուտը և ստանձնեց Բաշիր ժմայելի սպանությունից մեկ

շաբաթ անց, վերջինիս եղորո՝ Լիբանանի նախագահի պաշտոնում (սեպտեմբերի 21-ին) ընտրված Ամին Շմայելի արտաքին հիմնական հովանավորի դերակատարությունը: 1982թ. դեկտեմբերից Վաշինգտոնը ստանձնեց լիբանանյան բանակի զինավարժման ու հանդերձավորման պատասխանատվությունը՝ միաժամանակ երկրում ապահովելով ամերիկյան ծովային հետևակայինների ու 6-րդ նավատորմի առկայությունը: ԱՄՆ-ը հույս ուներ արևմտամետ Շմայելի իշխանության ընդլայնման և ամրապնդման, հատկապես նրա բանակի վերակառուցման միջոցով նպաստել Լիբանանից սիրիական ու իսրայելական զորքերի միաժամանակյա դուրս բերմանը՝ սահմանափակելով երկրում Սիրիայի ազդեցությունը: Այդ ուղությամբ ԱՄՆ-ն անհրաժեշտ էր գտնում ապահովել նախ՝ իսրայելալիբանանյան, այնուհետև՝ իսրայելափրիկական պայմանագրերի կնքումը՝ նախապատվությունը տալով առաջինին և առավել ուշ փուլի հեռանկարով հետաձգելով երկրորդը:

1983թ. Վաշինգտոնը միաժամանակ կանգնած էր Լիբանանում ազգային հաշտության ապահովման, Լիբանանը «Սիրիայի կապանքներից ազատման», երկրի հարավից իսրայելական ուժերի դուրս բերման, Ռեյգանի ծրագրի հիման վրա խաղաղության առավել լայն գործընթացի վերականգնման և, ԱՄՆ-ի նախագահական ընտրություններից առաջ ամերիկյան ծովային հետևակայինների վերադարձի ապահովման փոխկապակցված խնդիրների հանգուցալուծման առջև: Ի վերջո, 1983թ. մայիսի 17-ին ԱՄՆ-ի հովանու ներքո Իսրայելի և Լիբանանի միջև պայմանագիրը ձեռք բերվեց, որի համաձայն՝ իսրայելական ուժերը պետք է հեռանային Լիբանանի տարածքի մեծ մասից, և որի գաղտնի մասով Թեյ-Ավիվն ԱՄՆ-ից պահանջում էր իսրայելական ուժերի հետ միաժամանակ իրականացնել նաև Սիրիայի և ՊԱԿ-ի ուժերի դուրսբերումը: Սակայն սիրիական ուժերի չհեռացման պայմաններում, Վաշինգտոնը 1983թ. երկրորդ կեսից փորձեց արդարացնել Իսրայելի ագրեսիան՝ վերջինիս հորդորելով ոչ միայն շարունակել պահպանել իր ներկայությունը Լիբանանում, այլ օգտագործել իր ռազմական իշխանությունը՝ Սիրիային հակազդելու, Ամին Շմայելի կառավարությանը սատարելու և *ԱՄՆ-ին լիբանանյան ճգնաժամից ձերբազատելու հարցում աջակցելու նպատակով*: Լիբանանից Վա-

շինգտոնի հեռացումը հեշտացնելու նպատակով 1983թ. հունիսին Վաշինգտոնը վերագործարկեց անգամ Թեյ-Ավիվի հետ 1981թ. նոյեմբերի 30-ին կնքված «ռազմավարական համաձայնագիրը»։ Իսրայելը դարձավ ՄԱ-ում ամերիկյան այդժամ արդեն ուժային քաղաքականության և ռազմավարության կենտրոնական տարրը, սակայն չարդարացրեց իր վրա դրած Վաշինգտոնի հույսերը։

Իսրայելական ուժերի հեռացումից հետո ԲՈՒ-ն ու ամերիկյան ծովային պահակագործայինները՝ աստիճանաբար ներքաշվելով լիբանանյան հակամարտող կողմերի խաչածև հրաձգության մեջ, վերածվեցին լիբանանյան ընդդիմադիր խմբակցությունների հարձակումների քիրախի։ Արար-իսրայելական հակամարտության պատմության ողջ ընթացքում առաջին անգամ, 1983թ. աշնանը, ԱՄՆ-ն արաբական կողմի հետ մտավ ուղղակի ռազմական առճակատման մեջ՝ հակառակ մտան միջամտության բացառման ուղղությամբ Ռեյգանի մախնական հավաստիացումներին։ Իր գործողություններն արդարացնելով իբրև լիբանանյան բանակի և Բեյրութում ամերիկյան ռազմական ու դիվանագիտական աշխատակազմի, ծովային հետևակայինների կողմից «ճարձակողական ինքնապաշտպանություն», Վաշինգտոնը Լիբանանի տարածքը ռմբակոծությունների ենթարկեց ծովից ու օդից։ Իսրայելական, սիրիական և լիբանանյան զինված խմբավորումների կողմից հարձակման քիրախ դառնալով և աստիճանաբար ներհամայնքային պայքարի մեջ ներքաշվելով, Վաշինգտոնը լիբանանցիների աչքերում պասիվ խաղաղապահից վերածվեց հակամարտության ակտիվ մասնակցի։ Ռեյգանն անգամ Սուք ալ-Հարբը (Լեռնալիբանանում դրուզների դիրքերը, որտեղից հրետակոծվում էին Բեյրութում կայանած ԱՄՆ-ի ծովային հետևակայինների դիրքերը) հայտարարեց ԱՄՆ-ի ռազմավարական շահերին ուղղված սպառնալիք։

ԱՄՆ-ը որքան ամրապնդում էր իր կապերը փաղանգավորների հետ՝ ընդդեմ դրուզների և շիաների, այնքան միակողմանի և կողմնակալ էր դառնում նրա դիրքորոշումը՝ միաժամանակ ուժեղացնելով Լիբանանում Սիրիայի դիրքերը։ Եվ որքան շատ էր Վաշինգտոնը լիբանանյան հակամարտությունն ու վերջինիս նկատմամբ Սիրիայի դիրքորոշումը դիտում Արևելք-Արևմուտք առճակատման ռազմական, այն-

քան նպաստում էր Ասադի և նրա լիբանանյան գործընկերների մերձեցմանը ԽՍՀՄ-ի հետ: Արդյունքում ԱՄՆ-ի աջակցությունից զրկված և լիբանանյան ձախ-մտառվածական ուժերի դեմ միայնակ հայտնված նախագահ Ամին Շմայելը քաղաքական աջակցության նպատակով վերականգնեց Սիրիայի հետ մարտնչների հին դաշինքը՝ 1984թ. մարտին անվավեր հայտարարելով իսրայելալիբանանյան պայմանագիրը: 1983-84թթ. Բեյրութում՝ ամերիկյան ու ֆրանսիական քիթախների նկատմամբ լիբանանյան շիա արմատականների ահաբեկչական գործողությունները (որից հետո Վաշինգտոնը գործի դրեց «ահաբեկիչներին իրենց ապաստարաններում հարված հասցնելու մարտավարությունը» և ահաբեկչությանն իբրև փոքր ինտենսիվությամբ հակամարտության վերաբերվելու որոշում կայացրեց) նպաստեցին 1984թ. երկրից ամերիկյան ու ԲՈՒ-ի («MNF») հեռացմանը: Իսկ 1983-85թթ. Լիբանանի հարավում իսրայելական ներկայության դեմ լիբանանյան զինված միլիցիաների պայքարը հանգեցրին 1985թ. հունվարից կենտրոնական Լիբանանից իսրայելական ուժերի դուրս բերմանը: Սիրիան ոչ միայն վերականգնեց Լիբանանում ունեցած իր նախկին ազդեցությունը, այլև երկրից 1985թ. հունվարին իսրայելական ուժերի դուրս բերումից հետո վերածվեց տիրապետող արտաքին ուժի: Այսպիսով, ՄԱ-ում ԱՄՆ-ի հեղինակությունն ու դիրքերը տուժեցին և նրա տարածաշրջանային հայեցակարգը դատապարտվեց ձախողման: 1974 թվից արաբ-իսրայելական հակամարտության կարգավորման գործընթացը միանձնյա տնօրինող գերտերության աջակցությանն ապավինած Իսրայելը 1984թ. ընկրկեց, և այդ 10-ամյակում առաջին անգամ ԱՄՆ-ի հովանավորած արաբ-իսրայելական համաձայնագիրը ձախողվեց ԽՍՀՄ-ի տեղական դաշնակցի՝ Սիրիայի կողմից:

Լիբանանյան արմատականների գործունեության ակտիվացմանը նպաստեց ՄԱ-ի հակամարտության կարգավորման գործընթացում ստեղծված փակուղային իրավիճակը՝ զգալիորեն ընդլայնելով տարածաշրջանի հակամարտությունների շրջանակը, որոնց ուժային դաշտն արաբ-իսրայելական հակամարտությունն ու համաշխարհային երկու հակամարտող համակարգերի առճակատումն էր: Արաբ-իսրայելա-

կան պատերազմներում սեփական իշխանությունների կողմից «փոքր» Իսրայելին հաղթելու անկարողությունը, ԱՄՆ-ի վարած իսրայելամետ քաղաքականությունը և վերջինիս համագործակցությունը «չափավոր» արաբական վարչախմբերի հետ, Վաշինգտոնի և նրան սատարող երկրների ու քաղաքական ուժերի նկատմամբ մոսուլմանական միջավայրում ծայրահեղ հակակրանք և անհանդուրժողականության մթնոլորտ ստեղծեցին: Պատահական չէ, որ 1986թ. փետրվարին ԱՄՆ-ի պետքարտուղար Ջորջ Շուլցը, ներկայացուցիչների պալատի օտարերկրյա գործերով զբաղվող հանձնաժողովի առջև, ԱՄՆ-ի արտաքին քաղաքական նոր հայեցակարգում չիիշատակեց ազատ աշխարհի «տնտեսական և քաղաքական անվտանգության» համար Պարսից ծոցի «կենսական կարևորության» մասին (ինչպես արվել էր 1983թ. փե-տրվարին): Փոխարենը, պետքարտուղարն ընդգծեց միջազգային ահաբեկչության սպառնալիքը, որը սերտորեն կապված էր Լիբանանում իսլամականների կողմից առևանգված արևմտյան, մասնավորապես ամերիկյան պատանդների ազատագրման խնդրի հետ: 1985թ. հուլիսի սկզբին, «ահաբեկչության դեմ պայքարի» պատրվակով, ԱՄՆ-ը կրկին փորձեց իր ռազմական ներկայությունն ապահովել Լիբանանում՝ «անորոշ երկար ժամկետով» ռազմածովային ուժեր կենտրոնացնելով երկրի ծովափնյա շրջաններում: Այնուհանդերձ, պատանդների ազատագրման նպատակով Ռեյզանի վարչակազմի և Իրանի միջև իրականացված գործարքը՝ «Իրանզեյթը», լիովին խախտելով ահաբեկչության դեմ ամերիկյան պաշտոնական հայեցակարգը (որն արտահայտում էր այլ պետությունների հետ համատեղ կամ միայնակ ահաբեկչական գործողությունների կանխարգելման և պատասխան միջոցառումների կիրառման ԱՄՆ-ի պատրաստակամությունը՝ բացառելով ահաբեկիչների հետ փոխզիջման ցանկացած հնարավորություն), նոր պատանդների առևանգման խթան հանդիսացավ:

1985թ. վերջին Վաշինգտոնը բացահայտ սատարեց 1985թ. աշնանը լիբանանյան ճգնաժամի կարգավորման առաջատար երեք ռազմաքաղաքական խմբավորումների միջև, Միբիայի հովանու ներքո, ստորագրված «Եռակողմ պայմանագրի» դեմ արտահայտվող ընդլիմությանն ու նախագահ Ժմայելին: ԱՄՆ-ը գտնում էր, որ պայմանագ-

րի հաջող կենսագործումը սիրիահորդամանյան մերձեցման հողի վրա Լիբանանին ևս կարող էր մղել այդ երկրների հետ «արևելյան ճակատում» ընդգրկվելու գաղափարին՝ նսեմացնելով ՄԱ-ում ԱՄՆ-ի դերը: Չի բացառվում, որ պայմանագրի դեմ գործելով՝ վերջինս ձգտում էր պատժել իր հովանու ներքո ստորագրված լիբանանախորհրդակցական 1983թ. պայմանագրի ձախողմանը նպաստող Սիրիային: 1986թ. աշնանից ԱՄՆ-ը և նրա արևմտյան գործընկերները սկսեցին ակտիվ միջոցներ ձեռնարկել Դամասկոսի հետ «սառեցված» հարաբերությունների «ջերմացման» ուղղությամբ՝ բացահայտ շահագրգռվածություն հանդես բերելով Սիրիայի հետ քաղաքական երկխոսության վերականգնման հարցում: Նոր իրողության պայմաններում, ԱՄՆ-ը ձգտում էր մեղմացնել Լիբանանում Դամասկոսի հակաամերիկյան և հակախորհրդակցական քաղաքականությունը, ծայրահեղ դեպքում՝ չեզոքացնել նրա դերն այդ երկրում լիբանանյան նախագահական վերահաս ընտրությունների նախաշեմին: Վաշինգտոնը փորձում էր ԱՄՆ-ի դիվանագիտության համար հաջողություն ասպահովագրել տեղական կուսակցությունների հետ գործակցության միջոցով՝ գերադասելով խոսել ոչ քե ինչ-որ նախաձեռնության կամ ծրագրերի, այլ այդ երկրի հիմնախնդիրների համալիր կարգավորման մասին: Նախատեսվում էր «կամուրջներ անցկացնել» մի կողմից՝ Սիրիայի ու նրա լիբանանյան դաշնակիցների, մյուս կողմից՝ Լիբանանի նախագահ Ամին Շմայելի ու աջ-քրիստոնեական ուժերի միջև: Քաղաքական բարեփոխումների ուղղությամբ անհրաժեշտ էր համարվում ձեռք բերել քրիստոնյաների համաձայնությունը, ապահովել քաղաքական որոշումների ընդունման գործընթացում մուսուլմանական համայնքների մասնակցությունը, ինչպես նաև ընդունել Լիբանանում Դամասկոսի հատուկ դերակատարությունը: Թեև Վաշինգտոնի և Դամասկոսի միջև պայմանավորվածություններն առաջին հայացքից չէին շոշափում Լիբանանի հիմնախնդիրներն ու ճգնաժամի առաջացման պատճառները, այնուհանդերձ, զգալիորեն ակտիվացնում էին ինչպես երկրի ներքաղաքական զարգացումները, այնպես էլ լիբանանյան ճգնաժամի, մասնավորապես նախագահական ընտրությունների նախապատրաստության ու

անցկացման շուրջ միջազգային՝ մասնավորապես Միրիայի և ԱՄՆ-ի ներգրավվումը:

1988թ. սեպտեմբերին Լիբանանի նախագահական ընտրությունների ծախտովման հետ կապված քաղաքական փակուղու առաջացմանը նպաստեց նաև ամերիկյան դիվանագիտությունը, որի միջամտության արդյունքում Միրիան հրաժարվեց իր թեկնածուի՝ Լիբանանի նախկին նախագահ Ս.Ֆրանժիեի առաջադրությունից, իսկ Դամասկոսի երկրորդ թեկնածուի լուռ սատարումը Վաշինգտոնի կողմից լիբանանյան կառավարության հետագա պառակտման պատճառ դարձավ: Խորհրդարանական վակուտումը զեներալ Աունի վարչապետության միջոցով լրացման հետևանքով երկրում ստեղծվեց լեզիտիմ իշխանության ձեռք բերման ուղղությամբ մրցակցող երկու կառավարությունների համագոյակցություն: Աունը, որը նախագահական պաշտոնը զբաղեցնելու նպատակ էր հետապնդում, ձեռնամուխ եղավ անկախ քաղաքական ուղեգծի վարմանը: Գեներալը պայքար ծավալեց Լճ-ի ներսում՝ ղեկավարությունը ստանձնելու ուղղությամբ, ծովային շրջափակման ենթարկեց մուսուլմանական միլիցիաներին և «ազատագրական պատերազմ» տանձահարեց Լիբանանում սիրիական ուժերի դեմ:

ԱՄՆ-ի նախագահ Ջորջ Բուշի վարչակազմը (1989-1993թթ.)՝ ելնելով լիբանանյան հակամարտության ծավալման մտավախությունից, փորձեց կասեցնել Աունի և Լիբանանի քրիստոնեական ինքնավար շրջանի ոչնչացման ուղղությամբ Միրիայի զրոհները: Միևնույն ժամանակ, հաշվի առնելով Լիբանանում Դամասկոսի կարևոր դերակատարությունը, ԱՄՆ-ը փորձեց լիբանանյան և արաբ-խորայելական հիմնախնդիրների կարգավորման հեռու գնացող նկատառումներով ընդլայնել Միրիայի հետ համագործակցությունը: Այդ նպատակով Լիբանանի և ՄԱ-ի խաղաղության հիմնախնդիրներն ԱՄՆ-ի «հովանու ներքո» քննարկման դրվեցին 1989թ. մայիսի Կասաբլանկայում գումարվող արաբական երկրների գագաթնաժողովում: Միջարաբական ու միջազգային խորհրդակցությունների և բանակցությունների արդյունքում ստեղծվեց «Բարձրագույն Եռակողմ հանձնախումբը», որը ներկայացրեց իր կողմից պատրաստված զեկուցագիրը՝ «Թաիֆի համաձայնագիրը» կամ «Ազգային Հաշտության Խարտիան»: «Թաիֆի համաձայ-

նագրով» օրինականացվում էր Լիբանանում Սիրիայի դերը՝ յուրօրինակ «Pax-Syriana» հաստատելու հնարավորություն ընձեռելով Դամասկոսին: ԱՄՆ-ը հավանություն տվեց Լիբանանում Սիրիայի տիրապետող դիրքերի պահպանմանը՝ այդ ուղղությամբ խոստանալով ապահովել իր աջակցությունը: Իսկ Ճոնի պատերազմում տարած հաղթանակի շնորհիվ ԱՄՆ-ի և Մաուդյան Արաբիայի «օրինությամբ» Թաիֆի համաձայնագիրը կատարելապես «սիրիականացվեց»՝ օրինականացնելով Լիբանանում Սիրիայի դերը:

Լիբանանի և Սիրիայի միջև «ժառուկ» հարաբերություններն ամրապնդվեցին երկու երկրների կառավարությունների միջև 1991թ. մայիսի 22-ին Դամասկոսում «Եղբայրության, Համագործակցության և Համակարգման» դաշնագրի ստորագրումով, որը դեռևս 1980-ականների երկրորդ կեսից սկիզբ առած գործընթացների տրամաբանական շարունակությունն էր: Գործընթացներ, որոնք սկիզբ դրեցին ամերիկյան համաձայնությամբ Լիբանանում Սիրիայի զբաղեցրած դերի օրինականացմանը:

«Մառը պատերազմի» ավարտն ու ԽՍՀՄ-ի փլուզումը, առավել ամրապնդելով ԱՄՆ-ի տարածաշրջանային դիրքերը, վերջինիս հնարավորություն ընձեռեցին անարգել հետամուտ լինել իր քաղաքական նպատակների իրագործմանը: 1990-ականների հետ-թաիֆյան շրջանում Լիբանանը շարունակեց մնալ իբրև հակասական և միմյանց դեմ հակամարտող սոցիալ-քաղաքական ուժերի պայքարի օջախ: Թեև քաղաքական բարեփոխումների գործընթացներին մասնակցեցին լիբանանյան ճգնաժամի ընթացքում հակամարտող հիմնական քաղաքական ուժերը, այնուհանդերձ, իշխանության եկան մակ սոցիալ-քաղաքական նոր ուժեր, որոնք ներկայացնում էին տարածաշրջանային կապիտալի հետ դաշն կնքած տեղական կապիտալիստ և սատարվում էին եվրոպական, Ճոնի պահպանողական հարուստ երկրների ու ԱՄՆ-ի կողմից: Այս գործընթացների արդյունքում երկրում, այնուամենայնիվ, նվազեց ավանդական կոնֆեսիոնալ առաջնորդների ազդեցությունը:

Լիբանանի հարավից իսրայելական զորքերի դուրս բերման գործընթացը սկսվեց 2000թ. մայիսի 24-ից՝ իբրև «Հիզբալլահի» հակաիսրայելական ակտիվ պայքարի հետևանք:

Միրիան իր ուժերը Լիբանանի տարածքից հարկադրված եղավ դուրս բերել 2006թ.: Սակայն դա ևս չնպաստեց Մայրիների երկրում խաղաղության վերջնական հաստատմանը, որի մասին վկայում են քաղաքական սպանությունների անվերջանալի թվացող շարքը, սոցիալական և կրոնաքաղաքական տարաբնույթ ուժերի միջև առկա հակասությունները և բախումները, ինչպես նաև արտաքին կողմնորոշումների ու կախվածությունների շուրջ այդ ուժերի և հասարակության միջև առկա խոր պառակտումը:

ա/վիստաթղթեր, պաշտոնական ողորումներ, հայտարարություններ, տեղեկատու գրականություն, հուշագրություններ

1. «Американский экспансионизм» Новейшее время, М., 1986. <http://www-barichev.ru/arhiv/oon17.htm>.
2. Арабо-израильский конфликт и палестинская проблема, ВГБИЛ, Москва, 1989.
3. Ближний Восток и Международное право, М., 1982.
4. Внешняя политика Советского Союза: Сб. Документов, М., 1977, 1978.
5. Внешняя политика Советского Союза и международные отношения, М., 1982, 1983.
6. Вольнов Л.Л., Ливанский дневник, Актуальные вопросы международной жизни, Москва, 1980.
7. Вольнов Л.Л., У врат Востока, Очерки о Ливане, М., 1982.
8. Ежегодник, М., 1986, 1988, 1989.
9. Загладин В.В., Киселев Г.А., Политические Партии, Справочник, Москва, 1981.
10. История Дипломатии, Том 5, Москва, 1974.
11. Палестинская проблема. Документы ООН международных организаций и конференций, М., 1984.
12. Палестинская проблема. Документы ООН, международных организаций и конференций, Из политической декларации VII конференции глав государств и правительств неприсоединившихся стран (Цели, 7-11 марта 1983 года), XI. Вопрос о Ливане, М., 1984.
13. Палестинская проблема. Документы ООН, международных организаций и конференций, Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН ES-7/9 от 24 сентября 1982 года, Резолюция седьмой чрезвычайной специальной сессии Генеральной Ассамблеи ООН по вопросу о Палестине (1980-1982 гг.), М., 1984.
14. Примаков Е., Годы в большой политике, М., 1999.
15. Современные Соединенные Штаты Америки, Энциклопедический справочник, Москва, 1988.
16. СССР и ближневосточное урегулирование 1967-1988 (Документы и материалы), М., 1988.

17. ТАСС. Атлас. Еженедельный вестник иностранной информации, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1984, 1988, 1989.
18. ТАСС. Бюллетень Почтовой Информации, 1979, 1982, 1983, 1986, 1987, 1988.
19. Alexander M. Haig, Caveat Jr.: Realism, Reigan, Foreign Policy, New York, Macmillan, 1984.
20. Alexander M. Haig, Charles McCarry, Inner Circles, How America Changed the World, A Memoir, N.Y., 1992.
21. Anatholy Dobrynin, In Confidence Moscow's Ambassador to America's Six Cold War Presidents, University of Washington Press, 1995.
22. Arab Documents, Tel Aviv, 1987.
23. Arab Reports, 1979.
24. Arab Report and Record, London, 1978.
25. Arms Control and Disarmament Agency, World Military Expenditures and Arms Transfers 1986, Washington, D.C., 1987.
26. Basic Facts about The United Nations. United Nation Department of Public Information, N.Y., 2000.
27. Caspar P. Weinberger, Fighting for Peace: Seven Critical Years in the Pentagon, N.Y., 1990.
28. Council of Lebanese American Organizations, Policy Statement and Analysis of the Lebanese Situation, July, 1991.
29. Fida Nasrallah, The Treaty of Brotherhood, Co-operation & Co-ordination, Exeter, 1994.
30. Jewish Virtual Library, A Division of The American-Israeli Cooperative Enterprise, Peace Agreement Between Israel and Lebanon, May 17, 1983. <http://www.Jewishvirtuallibrary.Org/jsourc/Histroy/isaellebanon83.html>.
31. Kiron K. Skinner, Annelise Anderson and Martin Anderson, George P. Shults, Reigan. A Life In Letters, Free Press, 2003.
32. Madam Secretary, A Memoir Madeleine Albright, N.Y., 2003.
33. Mahmoud Riad, The Struggle for Peace In the Middle East, London Melbourne, N.Y., 1981.
34. Middle East Historic Documents, The Taif Agreement, September 1989. <http://www.Lebanonwire.com/prominent/historicdocuments/1989taifagreement.asp>.
35. Naomi Joy Weinberger, Syria-Foreign Relations-Lebanon, Lebanon-Foreign Relations-Syria, N.Y., 1986.
36. Ronald Reigan, An American Life, N.Y., 1990.

37. The Reagan Plan, Jewish Virtual Library, A Division of The American-Israeli Cooperative Enterprise, (Sept. 1982). <http://www.Jewishvirtuallibrary.org/jsource/Peace/reaganplan.html>.
38. The Rogers Plan, Jewish Virtual Library, A Division of the American-Israeli Cooperative Enterprise (9.12.1969). <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/History/rogers.html>.
39. Shultz G., Turmoil and Triumph. My Years as Secretary of State, N.Y., 1993.
40. US Department of State, Bureau of Public Affairs, US Policy in the Middle East: November 1974, February 1976, Selected Documents, No. 4, Washington, October 1976.
41. UN Resolutions. <http://www.un.org/russian/document/scresol/1978/res425.pdf>.
42. UNSC Resolution 425 of March 19, 1978. <http://www.un.org/>.
43. <http://www.usa-presidents.info/carter.htm>.
44. <http://www.usa-presidents.info/reagan.htm>.
45. <http://www.lebanese-forces.org/lebanon/agreements/taef.htm>.
46. <http://www.un.org/russian/document/scresol/1982/res508.pdf>.
47. <http://www.terrorism-info.org.il/malammultimedia/English/engn/html/taefe.htm>.
48. <http://meria.idc.ac.il/books/misperceptions.htm>.

Ե/ զորքեր և հողվածներ

49. Բայրուրոյան Վ., Իրանի պատմություն (Հնագույն ժամանակներից մինչև մեր օրերը), Եր., 2005:
50. Գևորգյան Գ., Եգիպտոսը և իրաքա-իրանյան պատերազմը (1980-1988թթ.), Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXII, Երևան, 2003:
51. Գևորգյան Գ., 1982թ. իսրայելյան ագրեսիան Լիբանանում և Եգիպտոսի դիրքորոշումը, Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXIII, Երևան, 2004:
52. Էսպոզիտո Ջոն, Իսլամական սպառնալիք. Առասպել, թե իրականություն, Երևան, 2003:
53. Թյությունջյան Պ., Լիբանանի ժողովրդի ազատագրական պայքարը և հայ համայնքը (1920-1990), Երևան, 1992:
54. Կարապետյան Ռ., Սիրիա-ամերիկյան հարաբերությունները 1967-1996, Երևան, 2000:

55. Կարապետյան Ռ., Արաբական երկրների նոր և նորագույն պատմություն, Երևան, 2003:
56. Հարությունյան Ա., Սիրիա-լիբանանյան Թայեֆի համաձայնագիրը, Հանդես Երևանի համալսարանի, N 1(96), Երևան, 2000:
57. Հարությունյան Ա., Լիբանանյան «Հիզբալլահը» որպես տարածաշրջանային ռազմաքաղաքական գործոն, Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXIII, Երևան, 2004:
58. Հարությունյան Ա., ԱՄՆ մերձավորարևելյան քաղաքականությունը 1980-1981թթ., Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXIV, Երևան, 2005:
59. Հարությունյան Ա., ԱՄՆ-ի լիբանանյան քաղաքականության որոշ ասպեկտների շուրջ (1982-1984թթ.), Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXV, Երևան, 2006թ:
60. Հարությունյան Ա., Սիրիա-ամերիկյան համագործակցությունը Լիբանանի 1988թ. նախագահական ընտրությունների և ճգնաժամի կարգավորման ուղղությամբ, Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXVI, Երևան, 2007:
61. Հարությունյան Լ., Սիրիայի և Իսրայելի գործոնը լիբանանյան ճգնաժամում (1975-1990թթ.), Արևելք հոդվածների ժողովածու, Երևան, 2001:
62. Հարությունյան Լ., 1983թ. մայիսի 17-ի Լիբանանահիսրայելական համաձայնագիրը լիբանանյան հակամարտության միջազգայնացման համատեքստում, Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXIV, Երևան, 2005:
63. Հարությունյան Լ., 1980-ականների վերջին և 1990-ականների սկզբին լիբանանյան աջ ուժերի ճակատում հակասությունների սրման հարցի շուրջ, Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXV, Երևան, 2006:
64. Հարությունյան Լ., Լիբանանում շիական գործոնի ուժեղացման հարցի շուրջ (1970-1980-ական թվականներ), Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXIII, Եր., 2004:
65. Հարությունյան Լ., Լիբանանը 1958-1990 թվականներին, Երևան, 2007:
66. Հովհաննիսյան Ա., Սիրիայի ռազմական միջամտությունը Լիբանանյան հակամարտությանը 1976թ., Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XVI, Երևան, 1996թ:
67. Հովհաննիսյան Ա., ԱՄՆ-ի քաղաքականությունը Իսրայել-Պաղեստինյան հակամարտության հանդեպ, Երևան, 2001:

68. Հովհաննիսյան Ն., Ազգային-ազատագրական պայքարը Լիբանանում 1938-1958թթ., Եր., 1967:
69. Հովհաննիսյան Ն., Լիբանանյան ճգնաժամը և Լիբանանի հայ համայնքի դիրքորոշումը (1975-1982թթ.), Երևան, 1982:
70. Հովհաննիսյան Ն., Իրան, Այաթոլլահի խոմենիի դարաշրջանը, Երևան, 2004:
71. Հովհաննիսյան Ն., Արաբական երկրների պատմություն, Արաբները 7-րդ դարից մինչև 1516թ., հ. I, Երևան, 2003:
72. Հովհաննիսյան Ն., Արաբական երկրների պատմություն, Օսմանյան տիրապետության շրջան (1516-1918թթ.), հ. II, Երևան, 2004:
73. Հովհաննիսյան Ն., Արաբական երկրների պատմություն, Անկախության և ինքնիշխանության դարաշրջան (1918-2005թթ.), հ. III, Երևան, 2006:
74. Հովհաննիսյան Ն., Արաբական երկրների պատմություն, Անկախության և ինքնիշխանության դարաշրջան (1918-2005թթ.), հ. IV, Երևան, 2007:
75. Ղարիբջանյան Գ., Սիրիայում ուղղիչ շարժման սոցիալ-տնտեսական քաղաքականության որոշ առանձնահատկությունները (1970-ական թթ.), Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXIII, Երևան, 2004:
76. Ղարիբջանյան Գ., Սոցիալ-տնտեսական և ներքաղաքական ճգնաժամը Սիրիայում 1980-ական թթ. առաջին կեսին, Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXIV, Երևան, 2005:
77. Նուբար Չալոմյան, Լիբանանի հայ համայնքը երկրի սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական կյանքում (1970-ականն թթ.), Երևան, 2002:
78. Պրիմակով Ե.Մ., Մի դավադրության պատմություն, Երևան, 1987:
79. Агарышев А., От Кемп-Дэвида до трагедии Ливана, М., 1983.
80. Агарышев А., Ближний Восток: Терроризм и его покровители, М., 1986.
81. Арабский мир, Три десятилетия независимого развития, М., 1990.
82. Горбунова Н., Ливан накануне гражданской войны (1975-1976гг.), Арабские страны: История, экономика, политика, М., 1986.
83. Григорян Г.М., Позиция Сирии в Ближневосточном конфликте, Вопросы Международных и региональных отношений, Проблемы современной советской арабистики. Ер., 1985, Вып. I., Современные политические и социально-экономические проблемы арабских стран, Ер., 1989.

84. Давидсон А., Этно-национальный фактор в конфликтных ситуациях мировой и региональной политики, Специальный бюллетень, 5(218), М., 1981.
85. Дмитриев Е., Палестинский узел. К вопросу об урегулировании палестинской проблемы, М., 1978.
86. Дмитриев Е., Ладейкин В., Путь к миру на Ближнем Востоке, М., 1974.
87. Журавский А., К вопросу об этноконфессиональных проблемах Арабского Востока: на примере христианских меньшинств, Специальный бюллетень, 5(218), М., 1981.
88. Караманукян Ш.Л., Место Арабской Лиги в межарабских отношениях, Проблемы современной советской арабистики. Ер., 1985, Вып. I. Современные политические и социально-экономические проблемы арабских стран, Ер., 1989.
89. Иванян Э.А., Белый дом: президенты и политика, М., 1979.
90. Кальвокоресси Питер, Мировая политика после 1945 года, Книга 1, Москва, 2000.
91. Касум-заде Н., Вопросы национального освобождения в программных документах "Фатха", Восток и Современность, Научно-информационный бюллетень, N 4 (42), ЭКЗ. N 00255, М., 1986.
92. Киселев В.И., Палестинская проблема в международных отношениях: религиозный аспект, М., 1988.
93. Ливанский кризис 1975-1976 гг. и Пекинская позиция негативного нейтралитета, Информационный Бюллетень, N 103, Экз. N 00521, М., 1979.
94. Лущкий В.Б., Новая История Арабских Стран, Москва, 1985.
95. Лушникова Л.И., Арабские нефтедобывающие страны и "новая" стратегия США (70-е годы), Характерные черты социально-политического развития Арабских стран в 1950-1970-е годы, Ер., 1980.
96. Людин А., Носенко В., Кризис в ООП: внутренние и внешние причины (1982-1985гг.), Научно-информационный бюллетень, N 2(36), ЭКЗ. N 00259, М., 1985.
97. Манукян С., Зигзаги развития исламистского движения в Сирии в 1982-2000гг., Մերձավոր Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXIV, Երևան, 2005:
98. Махмедов В., Ливанская "Хезболла" как "Центр силы" на Ближнем Востоке. Информационный Центр Северная Африка, Ближний и

- Средний Восток, Исламизм и экстремизм на Ближнем Востоке. М., 2001. www.middleeast.narod.ru/research/livan.htm.
99. Метревели М.Г., Община друзов (этно-религиозный генезис), Проблемы современной советской арабистики, Ереван, 1985, Вып. I.- Современные политические и социально-экономические проблемы арабских стран, Ер., 1989.
 100. Мирский Г., Ливан в 80-ые годы, Москва, 1987.
 101. Моджорян Л.А., Международный сионизм на службе империалистической реакции, М., 1984.
 102. Новейшая история арабских стран Азии (1917-1988), Москва, 1988.
 103. Оганесян Н., Восстание в Ливане в ноябре 1943г. и его историческое значение, Арабский Восток и Магриб, Москва, 1977.
 104. Овинников Р.С., Зигзаги внешней политики США: От Никсона до Рейгана, М., 1986.
 105. Павлов А., Ястребы над Ливаном, М., 1990.
 106. Петрусенко В.В., Белый Дом и ЦРУ, Москва, 1985.
 107. Пименова Л., Внутриполитическая обстановка в Израиле (май 1977-июль 1980гг.), Восток и Современность, Научно-информационный бюллетень, N 3 (14), ЭКЗ. N 00268, М., 1980.
 108. Позиции Американского империализма в Ливане, Арабский Восток, Специальный бюллетень N 12, Экз. N 28, М., 1960.
 109. Примаков Е.М., История одного сговора (Ближневосточная политика США в 70-е начале 80-х годов), М., 1985.
 110. Примаков Е.М., Анатомия Ближневосточного конфликта, М., 1978.
 111. Пырлин Е.Д., 100 лет противоборства. Генезис, эволюция, современное состояние и перспективы решения палестинской проблемы, Москва, 2001.
 112. Сивачев Н.В., Языков Е.Ф., Новейшая История США, Москва, 1980.
 113. Соболев О., О Состоянии палестинского движения сопротивления, Специальный бюллетень, N 11 (150), Экз. N 000485, М., 1973.
 114. Топалян А.Г., Характер и причины конфликта между правыми силами Ливана и палестинским движением сопротивления, Характерные черты социально-политического развития арабских стран, Ереван, 1979.
 115. Шуйская Н., Ливан, Странники и противники гражданского примирения (осень 1985-1986гг.), Восток и Современность, Научно-информационный бюллетень, N 1(43), ЭКЗ. N 000252, М., 1978.
 116. Эпштейн А.Д., Бесконечное противостояние, М., 2000.

134. Gary Gambill and Ziad K. Abdelnour, Hizbollah: Between Tehran and Damascus, Middle East Intelligence Bulletin, Vol. 4, No.2, February 2002. <http://www.mcib.org/articles/200211.htm>.
135. Ghassan Tuani, Lebanon's Wars and Middle East Peace, Mediterranean Quarterly, A Journal of Global Issues, Vol., 1, No. 3, Summer, 1990.
136. Israel and Syria Both Have an Interest in Keeping the Lid in Lebanon, Economist, London, Vol. 302, No 7480, 1987.
137. Hala Jaber, Hezbollah: Born with a Vengeance, N.Y., 1997.
138. Hirsh Goodman, W.Seth Carus, The Future Battlefield and the Arab Israeli Conflict, New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.), 1990.
139. Itamar Rabinovich, The War for Lebanon 1970-1985, Ithaca and London, 1985.
140. Itamar Rabinovich, The Limits of Military Power: Syria's Role, Lebanon in Crises: Participants and Issues, N.Y., 1979.
141. Kamal Salibi, Crossroads to Civil War, Lebanon 1958-1976, N.Y., 1976.
142. Lebanon's Christians Sink Assad's Grand Design, Middle East International, No 267, L., 1986.
143. Little Douglas, American Orientalism, The United States and the Middle East Since 1945, Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 2002.
144. Marius Deeb, The Lebanese Civil War, N.Y., 1980.
145. Martin Kramer, "Hizbullah: The Calculus of Jihad," in Fundamentalisms and the State: Remaking Politics, Economies, and Militance (The Fundamentalism Project, vol. 3), Chicago, 1993. <http://www.geocities.Com/martinkramerorg/Calculus.htm#n2>.
146. Martine Lenore G., New Frontiers in The Middle East Security, USA, 1999.
147. Morrison S.A., Middle East Survey, The Political, Social & Religious Problems, London, 1954.
148. Moshe Maoz and Avner Yaniv, Syria under Assad, London & Sydney, 1986.
149. Mughayzil, Joseph, Lubnan wa al-Qawmi'yah al-Arabiyyah, (Lebanon and the Arab Nationalism). Beirut, 1959.
150. Mallat Chibli, Shi'i Thought from the South of Lebanon, Oxford, 1988.
151. Muir J., Syria Takes a Dangerous Plunge, Middle East International, No 295, L., 1987.
152. Al-Naqqash, Zaki, Lubnan Bayna al-Haqiqah wa-al-Zilal, (Lebanon Between the Truth and Shadows). Beirut, 1966.

153. Neumann R.G., *Assad and the Future of the Middle East*, Foreign Affaires, Vol. 62, No 20, London, 1983/1984.
154. *The Palestinians Between Terrorism and Statehood*, Brington, 1996.
155. Perlmutter Amos, *The Life and Times of Menachem Begin*, N. Y., 1987.
156. Quandt B.W., *Decade of Decisions: American Policy Toward the Arab-Israeli Conflict 1967-1976*, Berkeley & Los Angeles, 1977.
157. Quandt B.W., *Peace Process, American Diplomacy and the Arab-Israeli Conflict*, Washington, D.C., 2005.
158. Richard Gabriel, *Operation Peace for Galilee*, N.Y., 1984.
159. Robert Fisk, *Pity the Nation, The Abduction of Lebanon*, N.Y., 1990.
160. Robert O Freedman, *The Middle East After The Israeli Invasion of Lebanon*, N.Y., 1986.
161. Robert O Freedman, *The Intifada, Its Impact on Israel, the Arab World, and the Superpowers*, Florida International University Press, Miami, 1991.
162. Robert E. Osgood, *Alliances and American Foreign Policy*, Maryland, 1968.
163. Robert Fisk, *The Great War for Civilization, The Conquest of the Middle East*, London, 2005.
164. Sachar Howard M., *A History of Israel from the Rise of Zionism To Our Time*, Alfreda, Knopf, N.Y., 2000.
165. Salem P., *Awn and Taif, Two Years of Living Dangerously: General Awn and the Precarious Rise of Lebanon's Second Republic*, The Beirut Review, Vol.1, No 1, LCPS, 1991.
166. Seale P., *The Struggle for the Middle East*, London, 1988.
167. Schiff Zeef, *Lebanon: Motivations and Interest in Israeli's Policy*, Middle East Journal, 38, 1984.
168. Seroshtan S.V., *Electronic Combat in Local Wars in Near East, Local Wars*, Voyenno-Istoricheskiy Zhurnal, No. 3, UMA-86-047, 1986.
169. Sheehan Edward, *Step by Step in the Middle East*, Journal of Palestine Studies 5, nos. 3 and 4 (Spring/Summer, 1976).
170. Shibley Telhami, *Political Islam: Challenges For U.S. Policy, Why Do They Hate US So Much?*, Congressional Program, Vol. 18, No. 4, Second Conference, Washington, D.C., June 27-July 3, 2003.
171. Spiegel Steven L., *The Middle East and the Western Alliance*, Los Angeles, London, Georg Allen and UNWIN, Boston, Sydney, 1982.
172. Steimatzy Shapolsky, *The Media's War Against Israel*, New York. Jerusalem. Tel Aviv, 1986.

173. Stoakes F., The Supervigilantes: The Lebanese Kataeb Party as Builder, Surrogate, and Defender of the State, Middle Eastern Studies, 11 (1975).
174. Susan Smith, The Taif Agreement: Still on Schedule After 1-1/2 Years, Washington Report on Middle East Affairs, Special Report. May/June, 1991.
175. Tabitha Petran, The Struggle Over Lebanon, N.Y., 1987. pp. 363.
176. William L. Cleveland, A History of The Modern Middle East, Westview Press, Boulder, 1994 .
177. William Polk, The Arab World Today, Harvard University Press, Cambridge, 1991.
178. Zitrain Laura Eizenberg, Do Good Fences Make Good Neighbors?: Israel and Lebanon After the Withdrawal, Meria, Middle East Reviv of International Affaires, Journal, Volume 4, No. 3, Sept. 2000. <http://meria.idc.ac.il/journal/2000/issue3/jv4n3a2.html>.
179. Zitrain Laura Eizenberg, Israel's Lebanon Policy, Meria, Middle East Reviv of International Affaires, Journal, Vol. 1, No. 3, September 1997. <http://meria.idc.ac.il/journal/1997/issue3/jv1n3a3.html>.
180. Zuwiyya Jilal, The Parliamentary Election of Lebanon 1968, State University of N.Y., 1972.

գ/պարբերականներ

181. «Foreign Broadcasting Information Service Daily Reports», Washington, 1988.
182. «Baltimore Sun», 1978.
183. «The Beirut Review», 1991.
184. «Boston Glob», 1986.
185. «Christian Science Monitor», N.Y., 1976, 1986.
186. «Eco», Paris, 1976.
187. «Economist», London, 1987.
188. «Le Figaro», Paris, 1976:
189. «Filadelfia Inquierer», USA , 1986.
190. «Financial Times», London, 1979, 1982, 1988.
191. «Foreign Affaires», USA, 1979.
192. «Fortune», USA, 1979.
193. «Gardian», UK, 1983.
194. «Ha'aretz», Israel, 1976, 1978.
195. «International Herald Tribune», Paris, 1988.

196. «Journal of Palestine Studies», Beirut, 1976, 1979.
197. «Mediterranean Quarterly», 1990.
198. «Middle East», London, 1979.
199. «The Middle East and North Africa», L., 1986-1987.
200. «Middle East Contemporary Survey», N.Y., 1977-1978, 1981-82, 1983, 1987, 1989.
201. «Middle East Intelligence Bulletin», USA, 2002.
202. «Middle East International», London, 1979, 1986, 1987.
203. «Middle East Journal», Washington, D.C., 1984.
204. «Middle East Report», USA, 1978.
205. «Middle East Review of International Affairs», Herzliya, Israel 1997, 2000.
206. «Journal of Middle Eastern Studies», UK, 1975.
207. «Middle East Survey», London, 1954.
208. «Le Monde», Paris, 1975, 1976, 1978, 1983, 1986.
209. «Le Monde Diplomatique», Paris, 1975, 1982, 1983.
210. «Monday Morning», Beirut, 1977.
211. «Newsday», N.Y., 1986.
212. «New York Post», 1982.
213. «The New York Review of Books», 2004.
214. «New York Times», 1975, 1976, 1977, 1979, 1982, 1989.
215. «Nouvel Observatoire», Paris, 1976, 1983.
216. «Observer», London, 1978.
217. «Peopel's Daily World», N.Y., 1986.
218. «Sunday Times», London 1976.
219. «Time», N.Y., 1982.
220. «The Times», London, 1976, 1977.
221. «L'Umanite», Paris, 1976, 1979.
222. «US News and World Report», Washington, 1977, 1986.
223. «Washington Post», 1976, 1981, 1982, 1983, 1986.
224. «Washington Report on Middle East Affaires», 1991.
225. «Washington Star», 1979.
226. القاهرة، الأخبار، «Ալ-ախբար», Կահիրեի, 1976:
227. القاهرة، الأهرام، «Ալ-ահրամ», Կահիրեի, 1976:
228. القاهرة، الأهرام الاقتصادية، «Ալ-ահրամ ալ-իքոնոմիաթի», Կահիրեի, 1983:
229. بيروت، الأمل، «Ալ-ամալ», Բեյրութ, 1986:
230. بيروت، الانوار، «Ալ-անուար», Բեյրութ, 1977:

231. «Ալ-բասա», Գամասկոս, 1976: Դմաթ, Դաաթ
232. «Ալ-դուբոյր», Բեյրոյթ, 1975: Դաաթ, Դաաթ
233. «Ալ-իբաք», Բադրադ, 1986: Դաաթ, Դաաթ
234. «Ալ-հուտոխյա», Բեյրոյթ, 1976: Դաաթ, Դաաթ
235. «Ալ-մուջահիդ», Ալժիր, 1976թ: Դաաթ, Դաաթ
236. «Ալ-մուսավար», Կահիրե, 1976: Դաաթ, Դաաթ
237. «Ալ-նահար», Բեյրոյթ, 1975-1976: Դաաթ, Դաաթ
238. «Ալ-նիդա», Բեյրոյթ, 1985, 1986: Դաաթ, Դաաթ
239. «Ալ-շարկ», Բեյրոյթ, 1978: Դաաթ, Դաաթ
240. «Ալ-ռայ ալ-ամմ», Զուվեյթ, 1976: Դաաթ, Դաաթ
241. «Ալ-սաուրա», Գամասկոս, 1976, 1978: Դաաթ, Դաաթ
242. «Ալ-սաֆիր», Բեյրոյթ, 1976: Դաաթ, Դաաթ
243. «Տարիկ Ալ-շարք», Բադրադ, 1976: Դաաթ, Դաաթ
244. «Ֆալխստիմ ալ-Սաուրա», 1982: Դաաթ, Դաաթ
245. «Правда», Москва, 1977, 1985, 1987.
246. «Проблемы мира и социализма», Москва, 1976.

1. ԱՍԽ՝ Ազգային անվտանգության խորհուրդ
2. ԱՍՈՒ՝ Արաբական անվտանգության ուժեր
3. ԱԱԾ՝ Ազգային անվտանգության ծառայություն
4. ԱԱԸ՝ Արաբ ազգայնական շարժում
5. ԱԱՍԿ՝ Աշխատանքի Արաբական սոցիալիստական կուսակցություն
6. ԱԴԿ՝ Ազգային Դաշինք կուսակցություն
7. ԱԵՀ՝ Ազգային Երկխոսության հանձնաժողով
8. ԱԾՈՒ՝ Արագ ծավալման ուժեր
9. ԱԸ՝ Ազգային Շարժում: Լրիվ անվանունը՝ Առաջադեմ և Ազգային կուսակցություններ և ուժեր
10. ԱԼԲ՝ Արաբական Լիբանանի բանակ
11. ԱԼԿ՝ Ազգային Լիբերալ կուսակցություն
12. ԱՀՈՒ՝ Ազգային Հայրենասիրական ուժեր
13. ԱԾ՝ Ազգային ճակատ
14. ԱՄԱԼ՝ Դիմադրության լիբանանյան գումարտակներ («Ավֆաջ ալ-մուքավիմա ալ-լուբնանիյա»)
15. ԱԴԾ՝ Ամրության և Դիմադրության ճակատ
16. ԱՄԿ՝ Ազգային Միասնականության կառավարություն
17. ԱՄԾ՝ Ազատության և Մարդու ճակատ
18. ԱՄԾ՝ Ազգային Միացյալ ճակատ
19. ԱՆԸ՝ Անկախ Նասերականների Շարժում
20. ԱՊԼ՝ Արաբական Պետությունների լիգա
21. ԱՍԿ՝ Առաջադիմական Սոցիալիստական կուսակցություն
22. ԱՓԾ՝ Ազգային Փրկության ճակատ
23. ԱՍՄ՝ Արաբական Սոցիալիստական միություն
24. ԲԱԱՍ՝ Արաբական Սոցիալիստական Վերածնության կուսակցության արաբերեն հապավումն է
25. ԲԶՀ՝ Բարձրագույն Ձինվորական հանձնաժողով
26. ԵԿ՝ Եռակողմ կոալիցիա
27. ԻՀՊ՝ Իրանական Հեղափոխական պահակազոր
28. ԻՊՈՒ՝ Իսրայելի Պաշտպանության ուժեր
29. ԼԵՇ՝ Լիբանանի Երիտասարդական Շարժում
30. ԼԿԳԿ՝ Լիբանանի Կոմունիստական Գործողության կազմակերպություն
31. ԼԿԿ՝ Լիբանանի Կոմունիստական կուսակցություն
32. ԼՀՊԲ՝ Լիբանանի հարավի պաշտպանության բանակ
33. ԼՄՊԿ՝ Լիբանանյան Մայրիի Պաշտպանության կազմակերպություն

34. ԼԾ՝ Լիբանանյան ճակատ
35. ԼՈՒ՝ Լիբանանյան ուժեր
36. ԼՓՎ՝ Լիբանանյան Փաղանգներ կուսակցությունը՝ «Հեզբ ալ-Քաթաիբ ալ-Լուրնանի»
37. ԿՀԾ՝ Կայունության և հակազդեցության ճակատ
38. ԿՀՎ՝ Կենտրոնական Հետախուզական վարչություն
39. ՀՕՊ-Հակաօդային պաշտպանություն
40. ՄԱ՝ Մերձավոր Արևելք
41. ՄԱԼԺՈՒ՝ (UNIFIL)՝ Միացյալ Ազգերի Լիբանանի ժամանակավոր Ուժեր
42. ՄԱԾ՝ Միասնության և Ազատագրման ճակատ
43. ՄԱՌ՝ Միջարարական Անվտանգության ուժեր
44. ՆԱԿ՝ Նասերական Ազգային կազմակերպություն
45. ՄԼ՝ Մարոնական Լիգա
46. ՄՎՄ՝ Մարոնի Վանականների միաբանություն
47. ՊԱԿ՝ Պաղեստինի ազատագրության կազմակերպություն
48. ՊԱԾ՝ Պաղեստինի Ազատագրության ճակատ
49. ՊԴԸ՝ Պաղեստինյան Դիմադրական շարժում
50. ՊԱԺԴԾ՝ Պաղեստինի Ազատագրության Ժողովրդական Դեմոկրատական ճակատ
51. ՊԱԺԾ՝ Պաղեստինի Ազատագրության Ժողովրդական ճակատ
52. ՈԾՈՒ՝ Ռազմա-ծովային ուժեր
53. ՈՕՈՒ՝ Ռազմա-օդային ուժեր
54. ՍԱԳ՝ Սիրիայի Արաբական հանրապետություն
55. ՍԱՍԿ՝ Սիրիական Ազգային Սոցիալական կուսակցություն
56. ՍԵԱՏՕ՝ Հարավարևելյան Ասիայի Պայմանագրի կազմակերպություն
57. ՖԱԹԳ՝ (Պաղեստինի ազատագրման շարժման հակադարձ արաբերեն հապավումն է)
58. ԲԾ՝ Քուֆուր ճակատ

ԱՌԱՋԱԲԱՆ5
 ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ
 ԼԻԲԱՆԱՆԻ 1975Թ. ԶԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԵ ԵՎ ԱՄՆ-Ի
 ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄԵ ՆՐԱ ՍԿՋՔՆԱԿԱՆ ՓՈՒԼՈՒՄ

1. ԱՄՆ-Ի ՄԵՐՉԱՎՈՐԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ԶԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
 ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ (1945-1970-ԱԿԱՆՆԵՐԻ
 ԱՌԱՋԻՆ ԿԵՍ)8
2. ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍՏԵՂԾՈՒՄԵ: ԼԻԲԱՆԱՆԻ
 ԿՐՈՆԱԴԱՎԱՆԱԿԱՆ ԿԱԶՄ ՈՒ ԶԱՂԱՔԱԿԱՆ
 ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ13
3. ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ԾԳՆԱԺԱՄԵ ԵՎ ՆՐԱ ԽՈՐԱՅՄԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ:
 ՊԱՂԵՍՏԻՆՅԱՆ ԳՈՐԾՈՂԸ17
4. ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԶԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՍԿԻՋՔԸ ԵՎ
 ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՂ ԴԱՇԻՆՔՆԵՐԻ ԶԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ24
5. ՄԻՐԻԱՅԻ ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄԵ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԾԳՆԱԺԱՄԻ ՆԿԱՏՄԱՄԻ
 ԵՎ ՄԻՋՆՈՐԴԱԿԱՆ ՋԱՆՔԵՐԸ29
6. ԱՄՆ-Ի ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄԵ 1975Թ. ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ԶԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ
 ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՆԿԱՏՄԱՄԻ ՆՐԱ ՍԿՋՔՆԱԿԱՆ ՓՈՒԼՈՒՄ37
7. ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ ԵՎ ՄԻՐԻԱՅԻ
 ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄՆ ԱՅԴ ԾՐԱԳՐԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՄԻ42
8. ՄԻՐԻԱՅԻ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԼԻԲԱՆԱՆ-ՊԱՂԵՍՏԻՆՅԱՆ
 ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅԱՆԸ ԵՎ ԱՄՆ-Ի ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄՆ ԱՅԴ
 ՈՒՂՂՈՒԹՅԱՄԻ (1975-1976ԹԹ.)48
9. ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ԲԱՆԱԿԻ ՊԱՌԱԿՏՈՒՄՆ ՈՒ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ
 ԾԳՆԱԺԱՄԵ: ԻԼԻԱՍ ՍԱՐԳԻՍԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻ
 ԹԵԿՆԱԾՈՒ (1976Թ.)51

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

ԱՄՆ-Ի ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄԵ ՄԻՐԻԱՅԻ՝ 1976Թ. ԵՎ ԻՍՐԱԵՅԼԻ՝ 1978Թ.
 ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ՆԵՐԽՈՒԺՄԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄԻ

1. 1976Թ. ՄԻՐԻԱԿԱՆ ՆԵՐԽՈՒԺՈՒՄԸ ԵՎ ԱՅԴ ՈՒՂՂՈՒԹՅԱՄԻ
 ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐՉԱԳԱՆՔԸ55
2. ԱՄՆ-Ի ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄԵ ԼԻԲԱՆԱՆՈՒՄ ՄԻՐԻԱՅԻ ԴԵՐԻ ԵՎ
 1976Թ. ՄԻՐԻԱ-ՀՈՐԴԱՆԱՆ-ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ԴԱՇՆԱՅԻՆ
 ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ՇՈՒՐԸ59

3. ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ԾԳՆԱԺԱՄԻՆ ՆՎԻՐՎԱԾ ԱՊԼ-Ի 1976Թ. ՎԵՀԱԺՈՂՈՎՆԵՐԸ: ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԼԻԲԱՆԱՆԸ ՀԱԿԱՍԱՐՏՈՒԹՅԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ՕՋԱՆ-----66
4. ՄԱ-Ը ԿԱՐՏԵՐԻ ՎԱՐՉԱԿԱՐԳԻ ՕՐՈՋ (1977-1981ԹԹ.): ԱՄՆ-Ի ՆՈՐ ՎԱՐՉԱԿԱՋՄԻ ԴԻՔՈՐՈՇՈՒՄԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀԱՐԱՎԻ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄՆԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ-----72
5. 1978Թ. ԻՍՐԱՅԵԼԱԿԱՆ ԱԳՐԵՍԻԱՆ ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ: ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀԱՐԱՎԸ ՄԻՐԻԱ-ԻՍՐԱՅԵԼ-ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ՈՒԺԵՐԻ ՊԱՅՋԱՐԻ ԿԵՆՏՐՈՆ-----85
6. ՄԱ-Ն ԱՄՆ-Ի «ԿԵՆՍԱԿԱՆ ԸԱՀԵՐԻ» ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆ: 1979Թ. «ԿԱՐՏԵՐԻ ԴՈԿՏՐԻՆԱՆ»-----94
7. 1979Թ. ԱՐԵՎՍՏՈՒՏԸԻ ՄԻՋԱՍՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀԱՐԱՎՈՒՄ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍՏԱՏՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ: ՊԱՅՋԱՐ ԼԾ-Ի ՆԵՐՍՈՒՄ-----97

ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԳ

1982Թ. ԻՍՐԱՅԵԼԻ ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ԱԳՐԵՍԻԱՆ ԵՎ ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄՆԵՐՆ ԱՄՆ-ԻՆ ՆԵՏՎԱԾ ԼՈՒՐՋ ՍԱՐՏԱՀԱՐԱՎԵՐ

1. ՄԱ-Ը ՈՌՆԱԼ Դ ՌԵՅԳԱՆԻ ՊԱՇՏՈՆԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԿՋՐԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՈՒՄ: ՏԱՐԱԿԱՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԱՄՆ-Ի ՄԱ-Ի ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՇՈՒՐՋ-----105
2. 1981Թ. ԻՍՐԱՅԵԼԱՍԻՐԻԱԿԱՆ ՌԱՋՍԱԿԱՆ ԲԱՆՈՒՄԸ: ԻՍՐԱՅԵԼԻ ՌԱՋՍԱՏԵՆՉ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ԱԳՐԵՍԻԱՅԻ ՆԱԽԱԴՐՅԱԼՆԵՐԸ-----112
3. ԱՐԻԵԼ ԸԱՐՈՆԻ «ՄԵԾ ՆԱԽԱԳԻԾԸ» ԵՎ ԱՄՆ-Ի ԴԻՔՈՐՈՇՈՒՄԸ ԴՐԱ ՇՈՒՐՋ-----118
4. ԻՍՐԱՅԵԼԻ ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ԱԳՐԵՍԻԱՆ ԵՎ ԳԵՐՏԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՐՉԱԳԱՆՔԸ: ՀԵՅԳԻ ԾՐԱԳԻՐՆ ՈՒ ՀԱՐԻԲԻ ՄԻՋՆՈՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ-----123
5. ՇՈՒԼՅԻ ԱՐԱՐ-ԻՍՐԱՅԵԼԱԿԱՆ ՀԱԿԱՍԱՐՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ: ՊԱԿ-Ի ԴՈՒՐՍՔԵՐՈՒՄԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻՅ «ԲԱՋՍԱԶԳ ՈՒԺԵՐԻ» ՀՈՎԱՆՈՒ ՆԵՐՔՈ-----132
6. ԼԻԲԱՆԱՆՅԱՆ ԱՋԵՐԻ ԴԻՔՔԵՐԻ ԱՄՐԱՊՆԴՈՒՄՆ ՈՒ 1982Թ. ԲԱՇԻՐ ԺՄԱՅԵԼԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՊԱՇՏՈՆՈՒՄ: 1982Թ. ՌԵՅԳԱՆԻ ԾՐԱԳԻՐԸ-----139
7. ԱՄՆ-Ի ՌԱՋՍԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՋԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՄԻՆ ԺՄԱՅԵԼԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆԸ-----142
8. ՇԻԱ ԳՈՐԾՈՆԻ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵԾԱՅՈՒՄԸ

ԳԼՈՒԽ ԶՈՐՐՈՐԴ

ԱՄՆ-Ն ԻՍՐԱՅԵԼԱԼԻՔԱՆԱՆՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ (1983թ.) ՀՈՎԱՆԱՎՈՐԻՑ ՄԻՐԻԱԼԻՔԱՆԱՆՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ (1989թ.) ՀՈՎԱՆԱՎՈՐ

1.	ԻՍՐԱՅԵԼԱԼԻՔԱՆԱՆՅԱՆ 1983թ. ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒՄ ԱՄՆ-Ի ՀՈՎԱՆՈՒ ԵՆԵՔՈ: ԱՄՆ-ԻՍՐԱՅԵԼ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՅՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԳՈՐԾԱՐԿՈՒՄ	153
2.	1983թ. ԱՄՆ-Ի ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՄԻՋԱՍՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԼԻՔԱՆԱՆՅԱՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅԱՆԸ: ՄԻՐԻԱՅԻ ՈՒ ԼԻՔԱՆԱՆՅԱՆ ՉԱՆԵՐԻ ԴԻՐՔԵՐԻ ԱՄՐԱՊՆԴՈՒՄ	161
3.	1984թ. ԱՄՆ-Ի ԾՈՎԱՅԻՆ ՀԵՏՎԱԿԱՅԻՆՆԵՐԻ ԴՈՒՐՄ ԲԵՐՈՒՄԸ ԼԻՔԱՆԱՆՅ: ՄԻՐԻԱՆ ԼԻՔԱՆԱՆՈՒՄ ԻՐԻՎ ՏԻՐԱՊԵՏՈՂ ԱՐՏԱՔԻՆ ՈՒԺ	169
4.	1985թ. ԻՍՐԱՅԵԼԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐԻ ԴՈՒՐՄ ԲԵՐՈՒՄԸ ԼԻՔԱՆԱՆՅ: ԼԻՔԱՆԱՆՆ ԻՐԻՎ ԱՀԱՔԵԿՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՕՋԱԽ	173
5.	1985թ. ԴԱՄՍԿՈՍՅԱՆ «ԵՌԱԿՈՂՄ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ» ՍՏՈՐԱԳՐՈՒՄԸ ԵՎ ԱՄՆ-Ի ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄԸ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ՆԿԱՏՄԱՄ: ՆԵՐԼԻՔԱՆԱՆՅԱՆ ՊԱՅՔԱՐԻ ՄՐՈՒՄ	179
6.	ԼԻՔԱՆԱՆՆ «ԻՐԱՆԳԵՅԹ» ԳՈՐԾԱՐՔԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ (1985-1986թթ.)	185
7.	1988թ. ՄԻՐԻԱ-ԱՄԵՐԻԿՅԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ԼԻՔԱՆԱՆԻ ԾԳՆԱԺԱՄԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԵՎ ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՈՒՂՈՒԹՅԱՄ	191
8.	ԼԻՔԱՆԱՆԸ 1988թ. ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՆԱԽԱՇԵՄԻՆ: 1989թ. ՄԻՐԻԱԼԻՔԱՆԱՆՅԱՆ ԹԱԽՃԻ ՀԱՄԱՉԱՅՆԱԳԻՐԸ	197
9.	ՀԵՏԹԱԻՅՅԱՆ ՋԱՐԳԱՅՈՒՄՆԵՐԸ ԼԻՔԱՆԱՆՈՒՄ: 1991թ. ՄԻՐԻԱԼԻՔԱՆԱՆՅԱՆ «ԵՂԱՅՐՈՒԹՅԱՆ, ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՅՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՄԱԿԱՐԳՄԱՆ» ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ	208
ՎԵՐՋԱՔԱՆ		217
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԱՂՔՅՈՒՐՆԵՐԻ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ		231
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆԿ		244
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ		246

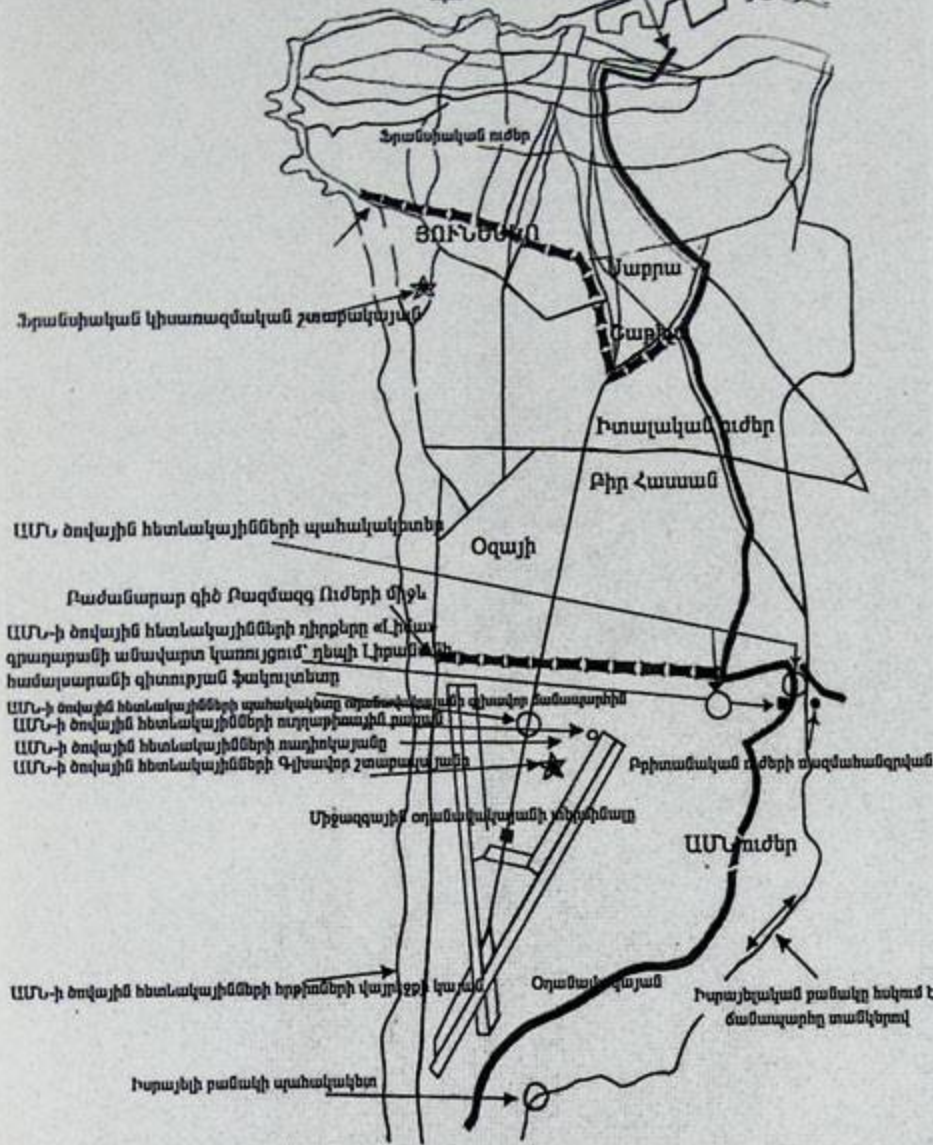
Արևմտյան Բեյրութ

Արևելյան Բեյրութ

կիլոմետր

Քվեթի շրջանում համալսարանական կենտրոնների բաժանարար գիծ

մղում

Ֆրանսիական կիսաառաջնական շտաբակայան

ԱՄՆ, ծովային հետևակայինների պահակակետեր

Բաժանարար գիծ Բազմազգ Ումերի միջև

ԱՄՆ-ի ծովային հետևակայինների դիրքերը «Լիբանանի գրադարանի անավարտ կառույցում» ղեկի Լիբանանի համալսարանի գիտության ֆակուլտետը

ԱՄՆ-ի ծովային հետևակայինների պահակակետը օդանավակայանի վրա

ԱՄՆ-ի ծովային հետևակայինների ուղղարկային շտաբ

ԱՄՆ-ի ծովային հետևակայինների ռադիոկայանը

ԱՄՆ-ի ծովային հետևակայինների Գլխավոր շտաբակայանը

Միջազգային օդանավակայանի շրջանակը

Ֆրիտանական ումերի տեղագիտական

ԱՄՆ ումեր

ԱՄՆ-ի ծովային հետևակայինների հրթիռների վայրը քրե կայան

Օդանավակայան

Իսրայելական բանակը հեղուկ է ճանապարհից տանկերով

Իսրայելի բանակի պահակակետ

Ֆրիտանական Արևելյան ու Գերազմանական Արևմուտքը բաժանող ճակատ

Բազմազգ Ումերի բաժանարար գիծ

1982-84թթ. Բեյրութի Բազմազգ Ումեր

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

[2000m.]

ՀԱՆԿՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

FL0081142

A 93831